AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ömer TATAR

İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE BULUNAN III. ALEKSANDROS ve III. PHILIPPOS DÖNEMİNE ATFEDİLEN MAKEDON KRALİ BRONZ SİKKELERİ

Tarih Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2016

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ömer TATAR

İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE BULUNAN III. ALEKSANDROS ve III. PHILIPPOS DÖNEMİNE ATFEDİLEN MAKEDON KRALİ BRONZ SİKKELERİ

Danışman
Doç. Dr. Dinçer Savaş LENGER

Tarih Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2016

T.C.

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ömer TATAR'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Zeynep ÇİZMELİ ÖĞÜN	(İmzası)
Üye (Danışmanı)	: Doç. Dr. Dinçer Savaş LENGER	(İmzası)
Üye	: Prof. Dr. Murat ARSLAN	(İmzası)

Tez Başlığı: İzmir Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemine Atfedilen Makedon Krali Bronz Sikkeleri

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 09/12/2016

Mezuniyet Tarihi : 22/12/2016

(İmzası)

Prof. Dr. İhsan BULUT

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "İzmir Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemine Atfedilen Makedon Krali Bronz Sikkeleri" adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmzası)

Ömer TATAR

İ Ç İ N D E K İ L E R

TABLOLAR LİSTESİ iv
TERİMLERE İLİŞKİN KISALTMALAR LİSTESİ v
HELLENCE HARFLERE İLİŞKİN TRANSKRİPSİYON LİSTESİ vi
METİNDE KULLANILAN STANDART ve SÜRELİ YAYINLARA İLİŞKİN KISALTMALAR LİSTESİ vii
ÖZET xii
SUMMARY xiii
ÖNSÖZ xiv
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
BRONZ SİKKE TARİHÇESİ

1.1 Bronz Sikkenin Ortaya Çıkışı 5
1.1.1 Güney İtalya ve Sicilya 5
1.1.2 Olbia 7
1.1.3 Kara Yunanistanı 7
1.1.4 Küçük Asya 9
1.1.5 Bronz Sikkenin Ortaya Çıkış Nedenleri 11
1.2 Bronz Sikke Birimleri 13
1.2.1 Güney İtalya ve Sicilya 13
1.2.2 Kara Yunanistanı 14
1.2.3 Küçük Asya 15

İKİNCİ BÖLÜM
III. ALEKSANDROS ÖNCESİ MAKEDON KRALİ BRONZ SİKKELERİ

2.1 Bronz Sikkenin Makedonya Krallığı'ndaki Yansımaları 16
2.2 III. Aleksandros Öncesi Makedon Krali Bronz Sikkeleri 17
2.2.1 III. Aleksandros Öncesi Makedon Krali Bronz Sikke Tipleri 17
2.2.2 III. Aleksandros Öncesi Makedon Krali Bronz Sikkeleri Üzerinde Yer Alan Lejandlar 18
2.2.3 III. Aleksandros Öncesi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Basıldıkları Birimler 19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
III. ALEKSANDROS DÖNEMİ TARİHİ VE PARA POLİTİKASI

3.1 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Tarihçesi 21
3.2 III. Aleksandros'un Finans Politikası 36
3.2.1 Elde Edilen Gelirler ve Yapılan Harcamalar 38
3.2.2 III. Aleksandros Dönemi Sikke Reformu 39
3.2.3 Darphaneler 43

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
III. ALEKSANDROS VE III. PHILIPPOS DÖNEMİ SİKKE TARİHÇESİ VE BRONZ SİKKELER

4.1 III. Aleksandros'un Reform Öncesi, Erken Dönem Sikkeleri 46
4.2 III. Aleksandros'un Reform Sonrası Sikkeleri 47
4.2.1 Altın Sikkeler 47
4.2.1.1 Athena Başı - Nike 48
4.2.1.2 Athena Başı - Lobut ve Yay 51
4.2.1.3 Herakles Başı - Lobut ve Yay 51
4.2.1.4 Athena Başı - Şimşek Demeti 51
4.2.2 Gümüş Sikkeler 51
4.2.2.1 Herakles Başı - Oturan Zeus 52
4.2.2.2 Herakles Başı - Sadak ile Yay ve Lobut 56
4.2.2.3 Herakles Başı - Kartal 57
4.2.2.4 Herakles Başı - Şimşek Demeti 58
4.2.3 Bronz Sikkeler 58
4.2.3.1 Herakles Başı - Sadak ile Yay ve Lobut 62
4.2.3.2 Herakles Başı - Sadak İçerisinde Yay ve Lobut 67
4.2.3.3 Herakles Başı - Kartal 69
4.2.3.4 Apollon Başı - Şimşek Demeti 70
4.2.3.5 Makedon Kalkanı - Makedon Miğferi 72
4.2.3.6 III. Aleksandros Başı - Pegasus Protomu 75
4.2.3.7 Genç Erkek Başı - At/Atlı 76
4.2.3.8 Herakles Başı - Atlı 79

4.2.3.9 Apollon Başı - Atlı 80

BEŞİNCİ BÖLÜM

İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE YER ALAN III. ALEKSANDROS VE III. PHILIPPOS DÖNEMİNE ATFEDİLEN MAKEDON KRALİ BRONZ SİKKELERİ

5.1 Katalog 81

5.2 Genel Değerlendirme 111

5.2.1 Herakles Başı - Sadak ile Yay ve Lobut 111

5.2.2 Herakles Başı - Sadak İçerisinde Yay ve Lobut 114

5.2.3 Makedon Kalkanı-Makedon Miğferi 119

5.2.4 Genç Erkek Başı - At/Atlı 127

5.2.5 Herakles Başı – Atlı 130

SONUÇ 132

METİNDE KULLANILAN ANTİK KAYNAKLARA İLİŞKİN KISALTMALAR LİSTESİ 137

KAYNAKÇA 142

LEVHALAR 170

EK 1- Grafikler 193

EK 2- Haritalar 220

Ö Z G E Ç M İ Ş 224

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3.1 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Darphaneler..... 44
Tablo 4.1 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Basıldıkları Birimler ile Karşılık Oluşturdukları Çap ve Ağırlıklar. 59
Tablo 4.2 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkeleri Üzerinde Yer Alan Harfler/Monogramlar. 60
Tablo 4.3 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkeleri Üzerinde Yer Alan Semboller 60

TERİMLERE İLİŞKİN KISALTMALAR LİSTESİ

AE	bronz
AR	gümüş
AU	altın
ay.	arka yüz
bk.	bakınız
çev.	çeviren
dn.	dipnot
Ed.	editör, edisyon
et al.	*et alii*
etc.	*et cetera*
figr.	Figür
gr.	gram
MÖ.	Milattan önce
krş.	karşılaştırınız
lev.	levha
mm.	milimetre
n.	numara
ort.	ortalama
öy.	ön yüz
s.v.	*sub voce*
suppl.	supplement
vd.	ve devamı
vol.	*volumen*
yak.	yaklaşık
yy.	yüzyıl

HELLENCE HARFLERE İLİŞKİN TRANSKRİPSİYON LİSTESİ

Α, α	= a	**Ε, ε**	= e	**Μ, μ**	= m	**Σ, σ, ς**	= s
αι	= ai	**ει**	= ei	**Ν, ν**	= n	**Τ, τ**	= t
αυ	= au	**ευ**	= eu	**Ξ, ξ**	= ks	**Υ, υ**	= y
Β, β	= b	**Ζ, ζ**	= z	**Ο, ο**	= o	**Φ, φ**	= ph
Γ, γ	= g	**Η, η**	= e	**οι**	= oi	**Χ, χ**	= kh
γγ	= ng	**Θ, θ**	= th	**ου**	= u	**Ψ, ψ**	= ps
γκ	= nk	**Ι, ι**	= i	**Π, π**	= p	**Ω, ω**	= o
γχ	= nkh	**Κ, κ**	= k	**Ρ, ρ, ῥ**	= rh	ʽ	= h
Δ, δ	= d	**Λ, λ**	= l				

METİNDE KULLANILAN STANDART ve SÜRELİ YAYINLARA İLİŞKİN KISALTMALAR LİSTESİ

AA	*Archäologischer Anzeiger.* Berlin.
Adalya	*Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yıllığı*. İstanbul.
Agora	*Athenian Agora.* Princeton.
AHB	*Ancient History Bulletin.* Calgary.
AIIN	*Annali dell' Istituto Italiano di Numismatica.* Rome.
AJA	*American Journal of Archaeology.* New York.
AJN	*American Journal of Numismatics.* New York.
AJP	*American Journal of Philology.* Baltimore.
AM	*Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung*. Berlin.
AnAnt	*Anatolia Antiqua.* İstanbul, Paris.
AncW	*The Ancient World.* Chicago.
Annales	*Annales d'Histoire Economique et Sociale 1929-1938.* Paris.
ANSMN	*American Numismatic Society, Museum Notes.* New York.
ANSNS	*American Numismatic Society Numismatic Studies.* New York.
ArtB	*The Art Bulletin.* New York.
Archaeology	*Archaeology.* An Official Publication of the Archaeological Institute of America.
Athenaeum	*Athenaeum.* Studi Periodici di Letteratura e Storia dell'Antichità, Università di Pavia. Pavia.
AvP	*Altertümer von Pergamon.* Berlin.
BCH	*Bulletin de Correspondance Hellénique.* Paris, Athenes.
BICS	*Bulletin of the Institute of Classical Studies.*
BMC Corinth	B. V. Head, *Catalogue of Greek Coins in the British Museum, Corinth, Colonies of Corinth, etc*. London 1889
BMC Macedonia	B. V. Head, *Catalogue of Greek Coins in the British Museum, Macedonia, etc.* London 1879.
Boreas	*Boreas. Münstersche Beiträge zur Archäologie.* Münster.
BSA	*Annuals of the British School at Athens.* Cambridge.
BSFN	*Bulletin de la Societe Française de Numismatique.* Paris.

CAH	*The Cambridge Ancient History.* Ed. D. M. Lewis, J. Boardman, S. Hornblower, M. Ostwald. VI. Cambridge, London.
CH	*Coin Hoards:* I-IV., VI-IX. London 1975-.
Chiron	*Chiron. Miteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphic des Deutschen Archaologishchen Instituts*. München, Beck.
CJ	*Classical Journal.* San Antonio.
CQ	*Classical Quarterly.* Oxford.
CRAI	*Comptes Rendus des Séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres.* Paris.
DNP	*Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike.* Hrsg. H. Cancik und H. Schneider. Stuttgard.
GAIA	*GAIA. Revue Interdisciplinaire sur la Grece Archaïque.* Grenoble.
GaR	*Greece and Rome.* Oxford.
GJ	*The Geographical Journal.* London.
GRBS	*Greek, Roman and Byzantine Studies*. Durham.
Hesperia	*Hesperia: Journal of the American School of Classical Studies at Athens.* Athens.
Historia	*Zeitschrift für Alte Geschichte: Revue d'Histoire Ancienne; Journal of Ancient History; Rivista di Storia Antica*. Stuttgart.
HSCP	Harvard Studies in Classical Philology. Cambridge, Mass.
IGCH	*An Inventory of Greek Coin Hoards*, (Ed.) M. Thompson, O. Mørkholm, C. M. Kraay, New York 1973.
IK	*Inschriften griechischer Stadte aus Kleinasien.* Bonn 1972-.
JHS	*Journal of Hellenic Studies*. London
JNAA	*Journal of the Numismatic Association of Australia.*
JNG	*Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte.*
JSP	*Journal of Speculative Philosophy.* Pennsylvania.
JWCI	*Journal of the Warburg and Courtauld Institutes.* London.
LIMC	*Lexicon Iconographicum Mythologicae Classicae.* Zürich.
MNEM	*Mnemosyne.* Leiden.
NC	*Numismatic Chronicle.* London.

OGIS	*Orients Graeci Inscriptiones Selectae.* (Ed.) W. Dittenberger. I-II. Leipzig 1903-1905.
Olba	*Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (KAAM) Süreli Yayınları.* Mersin.
Pallas	*Pallas. Revue d'Études Antiques.* Toulouse.
PAPS	*Proceedings of the American Philosophical Society.* Philadelphia.
Philia	*Philia. International Journal of Ancient Mediterranean Studies.* İstanbul.
RBN	*Revue Belge de Numismatique.* Bruxelles.
RE	*Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. Stuttgart (München).
REA	*Revue des Études Anciennes*. Bordeaux.
REG	*Revue des Études Grecques*. Paris.
RIN	*Rivista Italiana di Numismatica e Scienze Affini.* Milano.
SAAC	*Studies in Ancient Art and Civilization.* Krakow.
SAN	*Society for Ancient Numismatics.* Granada Hills, CA.
SNG Aarhus	*Sylloge Nummorum Graecorum, Aarhus University Denmark, Munksgaard*, Copenhagen 1986.
SNG Alpha Bank	*Sylloge Nummorum Graecorum, Greece II, Alpha Bank Collection, Macedonia I: Alexander I to Perseus*, Athens 2000.
SNG Blackburn	*Sylloge Nummorum Graecorum, Volume VIII, The Hart Collection, Blackburn Museum*, Oxford 1989.
SNG BM Black Sea	*Sylloge Nummorum Graecorum, Great Britain, Volume IX, British Museum, Part 1: The Black Sea,* London 1993.
SNG Christomanos	*Sylloge Nummorum Graecorum, Gréce 3, Musée Numismatique D' Athénes Collection Antoine Christomanos, Premiére Partie: Italie - Eubée*, Athénes 2004.
SNG Cop.	*Sylloge Nummorum Graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum, Macedonia*, New Jersey 1982.
SNG Dreer	*Sylloge Nummorum Graecorum, Sammlung Dreer / Klagenfurt im Landesmuseum für Karnten, III. Teil: Thracien, Macedonien, Paonien*, Klagenfurt 1990.

SNG Evelpidis	*Sylloge Nummorum Graecorum, Collection Réna H. Evelpidis, 2me partie, Macédoine, Thessalie, Illyre, Epire, Corcyre,* Louvain 1975.
SNG Kayhan I	*Sylloge Nummorum Graecorum, Turkey 1, The Muharrem Kayhan Collection, Part I,* İstanbul-Bordeaux 2002.
SNG Kayhan II	*Sylloge Nummorum Graecorum, Turkey 1, The Muharrem Kayhan Collection, Part II,* İstanbul 2015.
SNG Keckman	*Sylloge Nummorum Graecorum, Finland, The Erkki Keckman Collection, Part II: Asia Minor except Karia*, Helsinki 1999.
SNG Kikpe	*Sylloge Nummorum Graecorum, Greece 7: The KIKPE Collection of Bronze Coins, Volume I,* Athens 2012.
SNG Lewis	*Sylloge Nummorum Graecorum, Great Britain, The Lewis Collection, Corpus Christi College, Cambridge, 1. The Greek and Hellenistic Coins*, London 1972.
SNG Manchester	*Sylloge Nummorum Graecorum, Great Britain, Manchester University Museum: the Raby and Güterbock Collections*, London 1986.
SNG Marc Bar	*Sylloge Nummorum Graecorum, Belgique, Bibliothèque royale de Belgique, La collection de bronzes grecs de Marc Bar*, Bruxelles 2007.
SNG Milano	*Sylloge Nummorum Graecorum, Italia, Civiche Raccolte Numismatiche*, Milano 1999.
SNG Leipzig I	*Sylloge Numorum Graecorum, Deutschland, Sammlung der Universitatsbibliothek Leipzig I. Heft, Autonome Griechische Münzen*, München 1993.
SNG München 10./11	*Sylloge Numorum Graecorum, Deutschland, Staatliche Münzsammlung München 10./11. Heft, Makedonien Könige* München 2001.
SNG Saroglos	*Sylloge Nummorum Graecorum, Gréce 4, Numismatic Museum Athens, The Petros Z. Saroglos Collection, Volume I: Macedonia, S. Psoma, I. Touratsoglou*, Athens 2005.
SNG Soutzos	*Sylloge Nummorum Graecorum, Gréce 5, Numismatic Museum Athens, The A. G. Soutzos Collection, E. Tsourti, M. D. Trifiro,* Athens 2005.

SNG Stancomb	*Sylloge Nummorum Graecorum, Great Britain, Volume XI, The William Stancomb Collection of Coins of the Black Sea Region*. Oxford 2000.
SNG Stockholm	*Sylloge Nummorum Graecorum, Sweden II, The Collection of the Royal Coin Cabinet National Museum of Monetary History*, Stockholm 1980.
SNG von Aulock Mysien	*Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland, Sammlung Hans Von Aulock, Mysien,* Berlin 1957.
SNG von Aulock Nachträge Mysien	*Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland, Sammlung Hans Von Aulock, Nachträge II, Mysien, Troas, Aeolis, Lesbos,* Berlin 1967.
SNR	*Schweizerische Numismatische Rundschau. Revue Suisse de Numismatique.* Bern.
Studies	*Studies: An Irish Quarterly Review.* Dublin.
ZfN	*Zeitschrift für Numismatik.* Berlin.
ZPE	*Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik.* Bonn 1967-.

ÖZET

Bronz sikkeler MÖ. V. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle Hellen dünyasının farklı coğrafyalarında darp edilmeye başlanmıştır. Temelde, gümüş sikkeler ile karşılanması pek pratik olmayan küçük alışverişlerin gerçekleştirilmesi amacıyla kullanılan bronz sikkeler, kısa süre içinde Kara Yunanistanı ve ardından Küçük Asya'nın kentleri tarafından da benimsenmiştir.

Makedon Krallığı da I. Arkhelaos (MÖ. 413-399) dönemiyle birlikte bronz sikke darp etmeye başlamıştır. Söz konusu sikkelerin basımına halef krallarca da aralıksız olarak devam edilmiştir. III. Aleksandros (MÖ. 336-323) ve III. Philippos Arrhidaios (MÖ. 323-316) dönemlerinde de çok sayıda darphane bronz sikke basmıştır.

III. Aleksandros, Perslere karşı giriştiği ve yaklaşık 13 yıl süren seferi sonunda Pers Krallığı'nı tarih sahnesinden silmiş, o dönem için bilinen dünyanın sınırlarını zorlayarak oldukça geniş bir coğrafyayı Makedon Krallığı'na tabi kılmıştır. Bu süreçte Pers hazinelerini ele geçiren III. Aleksandros, bu doğrultuda finansal bir politika belirlemiştir. Bunun sonucunda bir de sikke reformu gerçekleştiren Kral, kendi adına altın, gümüş ve bronzdan oldukça geniş hacimde, ölümünden sonra uzun bir süre daha darp edilmeye devam edilen sikkeler bastırmıştır. III. Philippos döneminde ise söz konusu sikkelerin yanı sıra, yeni kralın adına da krali sikkeler basılmıştır.

İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda III. Aleksandros ve III. Philippos dönemlerine tarihlenen en az 206 adet krali bronz sikke mevcuttur. Söz konusu sikkelerin kataloglandığı ve değerlendirildiği bu çalışma ile III. Aleksandros ve III. Philippos dönemleri özelinde, Makedon krali sikkelerine dair yapılacak olan numismatik araştırmalarına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bronz Sikke, İzmir Arkeoloji Müzesi, Makedon Krallığı, III. Aleksandros, III. Philippos

SUMMARY

MACEDONIAN REGAL BRONZE COINS ATTRIBUTED TO ALEXANDER III AND PHILIP III IN IZMIR ARCHAEOLOGY MUSEUM

By the middle of the 5th century B.C., bronze coinage was being minted in different locations of the Hellenic world. Basically, bronze coins were used to make small payments which was not practical to carry out using silver coins. Bronzes were soon began to be minted in various cities of mainland Greece and Asia Minor as well.

Also Macedonian Kingdom began to mint bronze coinage during the reign of Archelaus I (413-399 B.C.). Minting of bronze coins continued uninterrupted during the periods of successors as well. Likewise, during the reigns of Alexander III (336-323 B.C.) and Philip III Arrhideos (323-316 B.C.) numerous mints struck bronze coins.

Alexander III demolished the Persian Empire at the end of his campaign which lasted almost 13 years and he took a very far and wide territory under the control of Macedonian Kingdom by pushing the limits of the known world. During this period, Alexander III captured the Persian treasures and in this regard he established a financial policy. The King, who also carried out a coinage reform within this context, made a vast amount of gold, silver and bronze coinage struck in his name which continued to be minted for a long time even after his death. During the reing of new king Philip III, royal coins bearing his name were struck as well right along with aforementioned coins.

There are at least 206 royal bronze coins dated to the periods of Alexander III and Philip III in the Collection of Izmir Archaeology Museum. It is hoped that this study in which those aforesaid coins were catalogued and evaluated will contribute to the future numismatics studies about Macedonian royal coinage, particularly the periods of Alexander III and Philip III.

Keywords: Bronze coinage, Izmir Archaeology Museum, Macedonian Kingdom, Alexander III, Philip III

ÖNSÖZ

Bu çalışmada İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda yer alan, III. Aleksandros (MÖ. 336-323) ve III. Philippos Arrhidaios (MÖ. 323-316) dönemlerinde darp edilmiş Makedon krali bronz sikkeler konu alınmıştır. Müze malzemesinin daha iyi anlaşılması ve değerlendirilmesi adına, bronz sikke olgusu ve III. Aleksandros devri öncesindeki numismatik veriler de tez kapsamına dahil edilmiştir. Bu sebeple çalışmanın zamansal sınırı bronz sikkenin ilk ortaya çıktığı MÖ. V. yüzyıl ile III. Aleksandros'un halefi III. Philippos'un öldüğü MÖ. 316 olarak belirlenmiştir. Tez kapsamında söz konusu koleksiyondaki 230 adet sikke incelenmiş; bunlardan 206'sı tanımlanmıştır. Kalan sikkelerin 22'si tanımlanmaya müsaade etmeyecek ölçüde bozulmuş olduklarından, 2'si ise kataloglarda tespit edilememiş olmaları nedeniyle darp yerleri belirlenememiştir.

Tez beş ayrı bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde bronz sikkenin MÖ. V. yüzyılın ikinci yarısında Güney İtalya, Sicilya ve Karadeniz'in kuzeyinde yer alan Olbia kentinde ortaya çıkışına dair tarihsel arka plan sunulmuştur. Daha sonra bronz sikkenin Kara Yunanistanı ve Küçük Asya'da tedavüle girişi ve yayılımı incelenmiştir. Bronz sikkenin ortaya çıkışına dair muhtemel sebepler aktarıldıktan sonra söz konusu sikkelerin basıldıkları birimlere dair bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde ise bronz sikkenin Makedon Krallığı'ndaki yansımaları, III. Aleksandros öncesi dönemde darp edilen bronz sikkeler özelinde ele alınmıştır. I. Arkhelaos (MÖ. 413-399) devri ile başlayan söz konusu süreçte darp edilen sikkeler taşıdıkları ikonografyaları ile basıldıkları birimler bağlamında incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, III. Aleksandros ve III. Philippos dönemlerinde meydana gelen olayların tarihsel seyrinin yanı sıra, III. Aleksandros döneminde izlenen finans ve sikke politikası ele alınmıştır. Kralın Perslere karşı gerçekleştirdiği Asya Seferi'ne, elde edilen ganimetler neticesinde şekillenen finans politikasına ve bu dönemde gerçekleştirilen sikke reformuna dair bilgiler bu bölümde aktarılmıştır.

Dördüncü bölümde, III. Aleksandros ve III. Philippos dönemlerinde basılmış olan altın ve gümüş sikkelere ilişkin bilgiler verilirken, bronz sikkeler darp edilen her bir seri özelinde ikonografyaları, basıldıkları darphaneler gibi çeşitli konu başlıkları altında detaylıca ele alınmıştır.

Son bölüm olan beşinci bölümde ise İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda yer alan III. Aleksandros ve III. Philippos dönemlerine ait bronz sikkeler kataloglanmıştır. Tanımlanan 206 adet sikke, öncelikli olarak M. J. Price'ın *The Coinage in the Name of Alexander the Great*

and Philip Arrhidaeus. *A British Museum Catalogue*, Vol. I-II, 1991 eseri baz alınarak referanslandırılmıştır. Bununla beraber, sikkeler diğer çeşitli temel kataloglar ve güncel çalışmalardan da referanslar eşliğinde, darphane ve dönem atıfları yapılarak sınıflandırılmıştır. Genel değerlendirme başlığı altında ise söz konusu sikkelerin numismatik değerlendirmesi yapılmıştır. Koleksiyonda yer alan beş ayrı seri özelinde ele alınan sikkelerin tipleri, lejandları, basıldıkları birimler, üzerlerinde yer alan semboller ve monogramlar, sikkelerin basıldıkları darphaneler ve dönemler eşliğinde değerlendirilmiştir. Küçük Asya kazılarında bulunarak kayıt altına alınan benzer sikkelere de değerlendirmede yer verilmiştir. Bu değerlendirme neticesinde ortaya çıkan istatistiksel veriler, grafikler ile görsel olarak da sunulmuştur.

Bu çalışma kapsamında aktarılan tarihsel numismatik olgular ve süreçler ile İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu baz alınarak incelenip kataloglanan ve sunduğu veriler ışığında değerlendirilen sikkelerin, III. Aleksandros ve III. Philippos döneminde darp edilen Makedon krali bronz sikkelerine dair aydınlatıcı olması ümit edilmektedir.

Bu tezin hazırlanmasında bana yol gösteren değerli hocam Doç. Dr. Dinçer Savaş LENGER'e üzerimdeki emeği için teşekkürlerimi sunarım. Istituto Italiano Di Numismatica'nın kütüphanesinde yer alan değerli kaynaklardan yararlanmam hususunda izin ve kabul sağlayan enstitü müdürü Prof. Sara SORDA ile kütüphane müdürü Barbara Bacchielli'ye ve yine kütüphanesi vasıtasıyla son derece faydalı bilgilere eriştiğim AKMED çalışanlarına da teşekkür ederim. Araştırmalarımda karşılaştığım zorluklarda verdikleri cevaplar ve sundukları bilgilerle bana yardımcı olan Francois de CALLATAY, Louis BROUSSEAU, Christos GATZOLIS ve Selene PSOMA ve Fabrice DELRIEUX'a da teşekkür ederim. Tezimin tamamlanması için çaba ve ilgi gösteren çalışma arkadaşlarım Arş. Gör. Diren ÇAKILCI, Elif ALTEN ve Abdullah ZARARSIZ'a ayrıca teşekkür etmek isterim. Çalışmalarımızda bize kolaylıklar sağlayan, yoğun dönemlerimizde araştırmalarımıza vakit ayırmamıza yardımcı olan bölüm başkanımız Prof. Dr. Fahrettin TIZLAK'a ve derslerinden büyük faydalar edindiğim ana bilim dalı başkanımız Prof. Dr. Murat ARSLAN'a şükranlarımı sunarım.

Hayatta en büyük arzusu akademik alanda ilerlemem olan, her daim özlemle andığım annem Seher AHISKALI'ya ve en yakın arkadaşım, hayatımın her alanında bana yoldaş olan, bu süreçte de sevgi ve empatisini hiç eksik etmeyen eşim Damla TANAL TATAR'a minnettarım.

Ömer TATAR

Antalya, 2016

GİRİŞ

Numismatik literatüründe bronz sikkelere dair çalışmalara, altın ve gümüş sikkelere kıyasla daha az rastlanmaktadır. 1968 senesinde M. J. Price tarafından kaleme alınan "Early Greek Bronze Coinage" isimli makale, MÖ. V. yüzyılda bronz sikkenin ortaya çıkışı ve ilk örneklerine dair oldukça aydınlatıcı bilgiler içermektedir. Yakın ve biraz daha ileri tarihli çalışmalarda, özellikle Güney İtalya ve Sicilya kentlerinin darp etmiş oldukları erken dönem bronz sikkeler ele alınmıştır. *AIIN* dergisinin *Supplemento* 25, 1979 sayısında, söz konusu hususa dair öncül makaleler yayınlanmıştır. Bandda yayınlanan U. Westermark'ın "The Fifth Century Bronze Coinage of Akragas", R. R. Holloway'in "L'inizio della monetazione in bronzo siracusana", G. K. Jenkins'in "The Fifth Century Bronze Coins of Gela and Kamarina", T. Hackens'in "Les équivalences des métaux monétaires : argent et bronze en Sicile au ve s. av. J.-C" ve C. M. Kraay'ın "The Bronze Coinage of Himera and « Himera»" makalesi, mevzubahis bölgelerin kentlerinde darp edilen bronz sikkelerin ilk örneklerini açıklamaktadır. Yine aynı sayıda yayınlanan ve M. J. Price tarafından kaleme alınmış olan "The Function of Early Greek Bronze Coinage" adlı çalışma, bronz sikkenin tedavüle giriş nedenlerini, ilk örneklerin sahip olduğu ve sunduğu işlevler bağlamında ele almaktadır. L. Brousseau'un son yıllarda ortaya koyduğu "Sybaris et l'origine de la monnaie de bronze" ve "La naissance de la monnaie de bronze en Grande Grece et en Sicile" isimli makaleler, bronz sikkenin Güney İtalya ve Sicilya'daki ortaya çıkışına dair en güncel kaynaklar arasındadır.

J. H. Kroll'ün 1979 yılında yayınlanan çalışması "A Chronology of Early Athenian Bronze Coinage ca. 350- 250 B.C." Atina kentinin ilk düzenli bronz sikkelerinin tarihlendirmesine dair fikirlerin yanı sıra kronolojik bir incelemesini sunar. İlerleyen yıllarda bronz sikke ağırlık sistemleri ve birimleri üzerine çalışmaların arttığı görülmektedir. Örneğin, O. Picard tarafından kaleme alınan "Innovations monétaires dans la Grèce du IVe siècle" ve "La valeur des monnaies grecques en bronze" makalelerinde Kara Yunanistanı'nda görülen erken dönem bronz sikkeleri ile sahip oldukları nominaller ele alınmaktadır. S. Psoma'nın "Le nombre de chalques dans l'obole dans le monde grec" adlı çalışması da yine bronz sikke birimleri ve değerlerini inceler. C. Grandjean'ın 1998 yılında yayınlanan "La valeur des monnaies de bronze du Péloponnèse à l'époque classique et hellénistique" makalesi ise erken dönem bronz sikkelerinin basıldıkları birimleri Peloponnessos bölgesi darpları üzerinden inceleyerek değerlendirir. Picard'ın 2007 yılında yayınlanan "Monnaie et circulation monétaire à l'époque classique" ve Grandjean'ın 2013 tarihli "Une monnaie fiduciaire issue du monde colonian" adlı çalışmaları konuya dair güncel kaynaklar arasındadır. Kara Yunanistanı'nın

kuzey bölgelerinde bronz sikkenin tedavüle girişi hususu, Psoma'nın *Olynthe et les Chalcidiens de race. Études numismatique et d'Histoire* adlı kitabı ile Gatzolis'in 2013 yılında yayınlanan "New evidence on the beginning of bronze coinage in northern Greece" makalesinde bölge bazında ele alınmıştır.

Küçük Asya'da bronz sikkenin ortaya çıkışı ve yayılımına dair eserlere bakıldığında, R. H. J. Ashton tarafından 2006 yılında kaleme alınan "The Beginning of Bronze Coinage in Karia and Lykia" adlı çalışma, Küçük Asya'nın Batı ve Güney kıyılarında bronz sikkenin ortaya çıkışını tarihsel süreç eşliğinde karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. K. Konuk'un kaleme aldığı "War Tokens for Silver" makalesi, MÖ. V. ve IV. yüzyıl Küçük Asya'sında bronz sikkenin ortaya çıkışını ve bunun muhtemel sebeplerini ele alır. *SNG Kayhan, Sylloge Nummorum Graecorum, Turkey 1, The Muharrem Kayhan Collection, Part I,* İstanbul-Bordeaux 2002 kataloğu ise M.Ö. 400 yılına tarihlenen Phygela definesinden dolayı söz konusu sikkelerin teşhisi, örneklendirilmesi ve karşılaştırılması hususlarında temel kaynak olarak literatürdeki yerini almıştır.

Makedon krali bronz sikkeleri üzerine de çeşitli çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Price, "Early Greek Bronze Coinage" eserinde, Makedon krali bronz sikkelerinin ortaya çıkışını da ele almıştır. Westermark'ın 1989 yılında yayınlanan ve konuya ilişkin temel kaynaklardan olan "Remarks on the regal Macedonian coinage ca. 413-359 B.C." adlı çalışması ise konuyu daha derinlemesine incelerken krallığın II. Philippos dönemine kadar darp olunan bronz sikkelerine dair tarihsel ve ikonografik değerlendirmeler de içerir. II. Philippos dönemi bronz sikkeleri ise Picard tarafından 2003 yılında yayınlanan "Remarques sur le monnayage de bronze macédonien avant Philippe II" makalesinde ele alınmıştır. Gatzolis'in Kuzey Yunanistan Bölgesi'nde bronz sikkenin ortaya çıkışını ele aldığı 2013 tarihli makalesi de, ilk Makedon krali bronzlarının Kuzey Yunanistan Bölgesi'nin de en erken örnekleri arasında yer alması nedeniyle çalışma kapsamında önemli bir kaynağa dönüşmüştür.

Çalışmanın esas konusu olan III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi bronz sikkelerine dair ise en temel ve geniş kapsamlı kaynak Price tarafından 1991 yılında yayılanmış olan *The Coinage in the Name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus*. *A British Museum Catalogue* isimli çalışmadır. Price söz konusu kitabında III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi Makedon krali sikkelerini ele alır. Dönemin sikkelerine dair tarihsel bir arka plan sunan Price, British Museum Koleksiyonu'nda yer alan sikkeleri, basılmış oldukları darphane özelinde bilgiler aktararak kataloglamıştır. Bu çalışmada bronz sikkelere dair ikonografi, tarihlendirme ve denominasyon hususlarında oldukça detaylı bilgiler aktarılmıştır. Bu eser III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi bronz sikkelerine dair yapılacak olan çalışmalar için

temel kaynak olmaya devam etmektedir. Bu eserin yanı sıra, III. Aleksandros dönemi sikkelerinin bütünüyle ele alındığı, Bellinger'in *Essays on the coinage of Alexander the Great* ve Troxell'in *Studies in the Macedonian coinage of Alexander the Great* adlı çalışmaları da bu dönemde darp edilen bronz sikkelere dair önemli bilgiler sunmaktadır. Ashton'ın 2004 yılında yayınlanan "Kaunos, not Miletos or Mylasa" isimli monografisi ise altın, gümüş ve bronz sikkelerin basılmış oldukları darphanelere yönelik Price tarafından yapılan atıflara dair yeni fikirler öne sürmüştür. Price'ın "Miletos" ve "Miletos ya da Mylasa" başlıkları altında sınıflandırdığı sikkelerin, Fethiye Müzesi Koleksiyonu'nda yer alan benzer örnekler ışığında Kaunos'ta (Dalyan) darp edilmiş olabileceklerini ifade etmiştir. Lenger tarafından 2013 yılında kaleme alınan "Yeni Bulgular Işığında Kaunos'a Atfedilen Makedon krali Darpları" adlı çalışmada, Nif Dağı (Olympos) kazılarında ele geçirilen sikkeler ışığında, Ashton'un Kaunos atıfları ele alınmıştır. Lenger'in bir diğer çalışması "Salamis'e Atfedilen Makedon krali Bronzlar Üzerine Bir Değerlendirme" ise Price tarafından Salamis'e atfedilen bir grup bronz sikkenin yine kazı verileri eşliğinde aslında Küçük Asya'nın batısı kökenli olabileceği ifade edilirken, en muhtemel darphane atfı olarak Sardeis (Sart) ön plana çıkartılmıştır. Yine Price'ın eserinde yer alan III. Philippos dönemine ait bir bronz sikkeye dair darphane atfını ele alan Lenger, söz konusu darbın da Küçük Asya'nın batısında bir darphanede, olasılıkla da Sardeis'te, basılmış olabileceği ihtimalini "New Evidence for the Western Asia Minor Origin of the Makedonian Royal Bronze Issue: Price P2" makalesinde ele almıştır. Bu nedenlerle, bahse konu olan çalışmalar incelenen döneme ait bronz sikkelerin doğru değerlendirilmesi adına önem arz etmektedirler.

III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi bronz sikkelerine dair referans oluşturan ve karşılaştırma yapma fırsatı veren diğer çeşitli sikke katalogları da mevcuttur; L. Müller, *Numismatique d'Alexandre le Grand, suivie d'un appendice contenant les monnaies de Philippe II et III*, Copenhagen, 1855, H. Gaebler, *Die antiken Münzen von Makedonia und Paionia*, Berlin, 1935, *SNG Cop*., *Sylloge Nummorum Graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum, Macedonia*, New Jersey 1982, *SNG Milano*, *Sylloge Nummorum Graecorum, Italia, Civiche Raccolte Numismatiche*, Milano 1999, *SNG Alpha Bank*, *Sylloge Nummorum Graecorum, Greece II, Alpha Bank Collection, Macedonia I: Alexander I to Perseus*, Athens 2000 ve *SNG München 10./11*, *Sylloge Numorum Graecorum, Deutschland, Staatliche Münzsammlung München 10./11. Heft, Makedonien: Könige . Nr. 1-1228*, München 2001 en temel eserler arasındadır.

Tüm bu yayınlara rağmen, III. Aleksandros ve III. Philippos dönemlerinde darp edilen sikkelere ilişkin kaynakların azlığı dikkat çekmektedir. Özellikle bronz sikkelere dair

monografik çalışmaların eksikliği açıktır. Türkçe kaleme alınmış eserlerin sayıca az oluşu da bu konuya ülkemizde yapılan akademik çalışmalarda yeterince yer verilmediğini göstermektedir. Söz konusu dönemlere ait sikkelerin Anadolu'daki sirkülasyonu ve darphane atıflarının kontrol edilerek belirsiz kalan noktaların aydınlatılması hususunda müze koleksiyonlarının ve kazı verilerinin aydınlatıcı olması kuvvetle muhtemeldir.

III. Aleksandros ve III. Philippos dönemlerinde basılan bronz sikkelere dair çalışmaların azlığı ve dönemin bronz sikkelerinin konuya ilişkin sunacağı muhtemel yeni bilgiler nedeniyle konu bu tez kapsamında ele alınmıştır. Bu doğrultuda, Batı Anadolu'nun en önemli müzelerinden olan İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda yer alan III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi Makedon krali bronz sikkelerinin ele alınıp değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ortaya konan çalışmayla III. Aleksandros öncesi darp edilen Makedon krali bronzları ile de bir mukayese fırsatı tanınacaktır. Bunun yanı sıra söz konusu malzeme sayesinde, ele alınan dönemin bronz sikkelerinin Küçük Asya'nın batısında nasıl bir dolaşım gördüğünün anlaşılmasına dair çıkarımlar ortaya konulacaktır. Ayrıca çalışma kapsamında, temel kaynaklarda mevzubahis sikkelerin basıldıkları darphanelere, basan otoritelere ve tarihlerine ilişkin yapılan atıfların güncelliği, koleksiyonda yer alan sikkeler vasıtasıyla kontrol edilmeye çalışılmıştır. Bu sayede güncel eserlerde yenilenen atıfların da bir sağlaması yapılacaktır. Anadolu kazılarında ele geçirilip kayıt altına alınan benzer bronz sikkeler de bu atıfların anlaşılması ve yorumlaması adına kullanılmıştır. Tüm bu veriler ışığında söz konusu dönemin bronz sikkelerine ilişkin yeni bulgular ve tespitler de ortaya konulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM
BRONZ SİKKE TARİHÇESİ

1.1 Bronz Sikkenin Ortaya Çıkışı

Bronz sikke Hellen dünyasında ilk olarak Batıda Güney İtalya ile Sicilya'daki kentlerde ve Doğuda ise Karadeniz'in kuzey kıyısında yer alan Olbia (Parutyne) kentinde ortaya çıkmıştır.[1] Kronolojileri aşağıda incelenecek olan söz konusu darplar, Güney İtalya'da Sybaris (Sibari) ve Thurion (Sibari), Sicilya'da ise Agrigentum (Agrigento), Himera (Buonfornello) ve Selinus (Castelvetrano) kentleri başta olmak üzere MÖ. V. yüzyılın ortalarından itibaren basılmaktaydılar.[2] Aynı durum Olbia kenti darpları için de geçerlidir.[3]

1.1.1 Güney İtalya ve Sicilya

Darbına evvela Güney İtalya'da başlanan bronz sikkeler ilk olarak Sybaris kenti tarafından basılmıştır. Ön yüzünde Attika miğferli sağa dönük Athena başı, arka yüzünde ise vücudu sağa, başı sola dönük boğa ile ΣΥΒ lejandı bulunan sikkeler MÖ. 446-444 arasına tarihlenmektedir.[4] Brousseau, Sybarislilerin kurduğu bir kent olan Thurion'un da MÖ. 444 yılı ya da hemen sonrasında bronz sikke darbına başladığını ifade eder.[5] Bu sikkeler Sybaris kentinin örnekleriyle aynı ikonografyayı taşır fakat lejand olarak Thurion kentinin *ethnikon*una sahiptir.[6] Price da söz konusu darplara MÖ. 425 öncesinde başlanmış olması gerektiğini dile getirir.[7] Takip eden süreçte bronz sikke darp etmeye başlayan bir diğer kent Rhegion'dur (Reggio Calabria). Rhegion'un, ön yüzünde cepheden aslan başı, arka yüzünde çelenk içerisinde RECI lejandı bulunan ilk bronz sikkeleri Brousseau (2010, 27-28; 2013, 83-84) tarafından MÖ. yak. 435 civarına tarihlenir.[8] Price (1968, 94; 99) ise kesin bir tarih vermemekle birlikte Rhegion'un Thurion kentinden etkilenmiş olabileceğini söyler.[9] Bölgenin diğer kentleri

---

[1] Price 1968, 93-94; Chryssanthaki-Nagle 2007, 161.
[2] Price 1968, 93-94; Kraay 1976, 230-231. Güney İtalya ve Sicilya özelinde bronz sikkenin köken olarak *aes rude* ile ilintili olabileceği ifade edilir. Bu hususta bk. Schrötter 1930, 14; Price 1979a, 351-358; Karwiese 2004, 69.
[3] Price 1968, 94; 98; 1979a, 355.
[4] Brousseau 2010, 28-30; 2013, 81-87; 95. MÖ. V. ve IV. yüzyılda Güney İtalya'da sikke basım hacmine dair bk. Brousseau 2011.
[5] Brousseau 2010, 34; 2013, 82-83. Ayrıca bk. Rutter 2011, 154. Söz konusu bronz sikkelerin ortaya çıkışında, Sybaris ve Thurion kentinin kurucuları arasında sayılan (Plut. *Nic*. 5. 2) ve Atinalılara bronz sikke basmalarını tavsiye ettiği ve bunun üzerine kendisine, sonraları bronz sikke ve birimi ile özdeşleşecek, 'khalkous' lakabının yakıştırıldığı anlatılan şair Dionysios'un (Ath. XV. 669vd) etkin bir rolü olduğu düşünülmektedir; bk. Price 1968, 99; Brousseau 2010, 30; Brousseau 2013, 83.
[6] Bk. Brousseau 2013, 83, figr. 3.
[7] Price 1968, 94.
[8] Ayrıca bk. Rutter-Burnett 2001, 190.
[9] Etkileşim hususunda ayrıca bk. Herzfelder 1955, 76.

Poseidonia[10] (Paestum), Metapontion[11] (Metaponto), Velia[12] (Ascea), Kroton[13] (Crotone) ve Kaulonia[14] (Monesterace) da MÖ. V. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bronz sikke darp etmeye başlamışlardır.[15]

Sicilya Adası kentleri de Güney İtalya kentlerini takiben bronz sikke basmışlardır. Brousseau, bölgenin bu hususta Güney İtalya'dan etkilendiğini ifade eder.[16] Söz konusu darplar kronolojik olarak incelendiğinde en erken örnekleri Agrigentum kenti sunmaktadır. Kentin darpları, piramit ya da koni gibi biçimlere sahip bronzlar, dökme bronz ve darp bronz sikkeler olarak üç gruba ayrılırlar.[17] Piramit ya da koni biçimine sahip, ilk gruba dahil olan bronzlar[18] Price (1968, 96) tarafından MÖ. 450 civarına tarihlenirken, Westermark'ın (1979, 13) tarihlendirmesi MÖ. 440 civarınadır. Brousseau (2013, 88) ise kesin bir tarih vermemekle birlikte mevzubahis darpların ortaya çıkışı için MÖ. V. yüzyılın ikinci yarısına işaret eder. İkinci gruba dahil edilen ve ön yüzünde sağa dönük kartal, arka yüzünde yengeç bulunan bronzlar[19] MÖ. 425-420 aralığına yerleştirilirler.[20] Üçüncü grubun bronz sikkelerinin tarihlendirmesi ise MÖ. 420-409 arasınadır.[21] Bir diğer Sicilya kenti Selinus da dökme ve darp tekniğiyle basılmış, iki ayrı gruba ayrılan bronz sikkeler darp etmiştir.[22] Söz konusu sikkelerin tarihlendirmesi Price (1979b, 86) tarafından MÖ. 435-415 ve MÖ. 415-409 arasına yapılırken, Brousseau'nun (2010, 25-26) tarihlendirmesi MÖ. 430-420 ve MÖ. 420-409 şeklindedir.[23] Ön yüzünde cepheden Gorgo başı betimlenen[24] Himera kentinin bronz sikkeleri Price tarafından ağırlıklarına göre ağır, hafif ve oldukça hafif bronzlar olarak üç gruba ayrılmış, tarihlendirmeleri MÖ. 450-445, MÖ. 445-430 ve MÖ. 430-408 şeklinde belirlenmiştir.[25]

---

[10] Ayrıntılı bilgi için bk. Sallusto 1971; Hoerschelmann 1973.
[11] Ayrıntılı bilgi için bk. Johnston 1989.
[12] Rutter-Burnett 2001, 121.
[13] Bk. Grose 1923, 207, n. 1736-1737; Rutter-Burnett 2001, 173.
[14] Rutter-Burnett 2001, 166.
[15] Brousseau 2010, 27; 2013, 84-87. Ayrıca bk. Head 1911, 81; 91; Price 1968, 94; Rutter 1979.
[16] Brousseau 2010, 34. Brousseau'nun söz konusu tezini destekleyen bulgu Sybaris kentinin bronz sikkeleridir. Söz konusu buluntudan çok evvel makalesi yayınlanmış olan Price (1968), bu doğrultuda bronz sikkenin ilk darp edildiği bölgeyi Sicilya olarak baz almıştır. Ayrıca bk. Gorini 1996; Rutter 1997, 66; Grandjean 2013, 102-103.
[17] Price 1968, 95; Metcalf 2012, 148. Bir biçim verilerek oluşturulan bu bronzlar ve fonksiyonuna dair bk. Price 1968, 96; 1979a, 354-357. Ayrıca bk. Kraay 1976, 230; Carradice – Price 2001, 72.
[18] Bk. Brousseau 2010, 24, figr. 1-2; 2013, 88, figr. 8a-8d; *SNG Kikpe*, n. 145.
[19] Bk. Brousseau 2010, 25, figr. 3; 2013, 89, figr. 9; *SNG Kikpe*, n. 146-148. Price'a (1979a, 354) göre bu bronz sikkeler, piramit ve koni biçimine sahip olanlar ile bir arada kullanım görmüştür.
[20] Price 1968, 95; Westermark 1979, 13.
[21] Price 1968, 95. Tarihlendirme için ayrıca bk. Head 1911, 122; Gardner 1918, 409. Sikkeler için bk. Brousseau 2013, 92, figr. 13-16.
[22] Sikkeler için bk. Brousseau 2013, 89-90, figr. 10a-10d; figr. 11a-11c; *SNG Kikpe*, n. 225-227. Lazzarini ise söz konusu sikkeleri ağırlıklarına göre ağır ve hafif darplar olarak iki gruba ayırmıştır; bk. Lazzarini 2009, 161-170.
[23] Lazzarini (2009, 172) ise ağır grubuna dahil ettiği sikkeleri MÖ. 460-440, hafif gruptaki sikkeleri ise MÖ. 440-415 gibi oldukça erken bir döneme tarihlemektedir. Ayrıca bk. Arnold-Biucchi 1996; Brousseau 2013, 89-92.
[24] Bk. Brousseau 2013, 93, figr. 17-21; *SNG Kikpe*, n. 184.
[25] Price 1968, 96-98. Ayrıca bk. Head 1911, 146; Gardner 1918, 407-408.

Brousseau ise kentin ilk bronz sikke örneklerini MÖ. 430'a tarihler.[26] Sicilya'nın Kamarina[27] (Scoglitti), Gela[28], Segesta[29] (Calatafimi) ve Syrakusai[30] (Siraküza) gibi diğer kentleri de MÖ. V. yüzyılın son çeyreği ve takip eden yıllar içerisinde bronz sikke darp etmiştir.[31]

1.1.2 Olbia

Karadeniz'in kuzeyinde konumlanmış olan Olbia da en erken bronz sikke darbı gerçekleştiren kentlerdendir. İlk sikkeleri yunus biçiminde ve bazı örnekler APIX lejandlıdır.[32] Lejandsız yunusların bireysel darplar olabileceği dile getirilmektedir.[33] Yunus biçimli bronz sikkelerin kesin bir tarihlendirmesi yapılamamakla birlikte, Price (1968, 102; 1979a, 355) MÖ. V. yüzyılın ikinci yarısında darp edilmiş olabileceklerini ileri sürer. Nocita'nın (2000, 220) tarihlendirmesi MÖ. V. yüzyıl başı, Saprykin'in (2004, 78) ise MÖ. VI. yüzyılın üçüncü çeyreğinedir.[34] Bu bronzların yanı sıra geleneksel sikke formunda olanların ortaya çıkışının da yunus biçimindeki bronzlarla eş zamanlı olduğu düşünülmektedir ve Price, sikkeler üzerinde yer alan APIX lejandının, yunus şeklindeki örnekler üzerinde de yer almasına dayanarak bu yunusların da parasal kullanımı olduğunu ve yuvarlak puldan darp edilen sikkelerin ortaya çıkışına rağmen bir süre daha varlığını sürdürdüğünü ifade etmektedir.[35]

1.1.3 Kara Yunanistanı

Kara Yunanistanı'nda bronz sikke darbı MÖ. V. yüzyılın sonunda başlar. Bölgede bronz sikke darbına ilk başlayan kent Korinthos'tur (Korint/Gördös). Güney İtalya ve Sicilya'daki bronz darbından etkilenen kent ön yüzünde sağa dönük Pegasus, arka yüzünde üzüm ve kantharos tiplerini taşıyan bronz sikkeler basmıştır.[36] Takip eden süreçte Sikyon[37] (Sikyona) ve Phlius[38] (Korint) gibi kuzey doğu Peloponnessos kentleri de muhtemel bir etkileşimin

---

[26] Brousseau 2013, 93. Ayrıca bk. Kraay 1979, 38; Brousseau 2010, 26.
[27] Bk. Grose 1923, 252, n. 2157-2163.
[28] Ayrıntılı bilgi için bk. Jenkins 1979.
[29] Ayrıntılı bilgi için bk. Berend 1979; Morcom 2009.
[30] Ayrıntılı bilgi için bk. Holloway 1979.
[31] Price 1968, 98; Kraay 1976, 231; Brousseau 2010, 26; 2013, 93. Ayrıca bk. Head 1911, 115-191.
[32] *SNG Stancomb*, n. 334-341; *IGCH* 981-994. Klasik dönemde sikkeler üzerinde yer alan yunuslara dair ikonografik bir çalışma için bk. Zeuner 1963. Lejandlı sikkeler için bk. *SNG BM Black Sea*, n. 375; *SNG Stancomb*, n. 341. APIX lejandının Olbia kentinde İskit hakimiyetini yansıtan Arichos isminin kısaltması olduğu düşünülmektedir; bk. Burstein 2006, 141-142; Grandjean 2013, 105
[33] Saprykn 2004, 88. Ayrıca bk. Grandjean 2013, 105.
[34] Nocita ve Saprykin'in söz konusu tarihlendirmeleri bronz sikkenin doğuşunu Karadenizin kuzeyine atfetme manasına gelmektedir. Brousseau (2010, 31) söz konusu tarihlendirmeyi çok yüksek bulmaktadır.
[35] Price 1968, 101-103; Price 1979a, 355. Price'ın "asses"lere dair, ikonografik detayları da içeren gruplaması için bk. Price 1968, 102. Ayrıca bk. Minns 1913, 482-486.
[36] Picard 1998, 9; Psoma 1998, 20; 22; Picard 2007, 117-118; Brousseau 2010, 33; Grandjean 2013, 100. Söz konusu sikkeler için bk. Zervos 1986, 188; 203.
[37] MÖ. 420 civarı. Ayrıntılı bilgi için bk. Warren 1983.
[38] MÖ. 400 civarı. Ayrıntılı bilgi için bk. Isaac 1988.

sonucu olarak, MÖ. 420 civarı, bronz sikke darp etmiştir.[39] Kara Yunanistanı'nda bronz sikkenin ilk ortaya çıktığı yer hususunda Kroll'ün 2013 yılında yayınlanan makalesi ise yeni bir ihtimali ortaya koymaktadır. Siyasi olarak Atina'ya bağlı bulunan Salamis Adası'nda gerçekleştirilen kazılarda bir mezar içerisinde, ön yüzünde Nymphe, arka yüzünde ΣA−ΛA lejandı ile Boeotia kalkanı bulunan 1 adet bronz sikkeye rastlanılmıştır.[40] Söz konusu mezar 1960'larda MÖ. 400-395 arasına tarihlenmiş fakat yakın zamanda kazılarda görev alan Prof. Klaus Vierneisel tarafından tarihlendirmenin yanlış olduğu, mezarın MÖ. 420 civarına ait olması gerektiği bildirilmiştir.[41] Bu durumda söz konusu bronz sikke MÖ. 420 ya da öncesine tarihli olmalıdır ve dolayısıyla bölgenin en erken bronz darbına işaret edebilir.[42]

Kuzey Yunanistan'da da kısa bir süre sonra bronz sikke darp edilmeye başlanmış, Khalkidike (Halkidiki) ve aşağıda detaylıca bahsedileceği üzere I. Arkhelaos döneminde, Westermark'a (1989, 304; 1996, 291) göre hükümdarlığının son yıllarında, Gatzolis'e (2013, 125) göre ise MÖ. 410 öncesinde, Makedonya Krallığı'nda bronz sikke basılmaya başlanmıştır. Price (1968, 91) ve Westermark (1996, 291), ortaya koydukları çalışmalarında I. Arkhelaos döneminde darbına başlanan bu bronzların Kara Yunanistanı'nında da ilk bronz örnekleri olduğunu ifade etmişlerdir. Psoma (1998, 27-28) ise Khalkidike ve Makedonya Krallığı'nın ilk bronz sikkelerini incelemiş, Khalkidikeliler'in Korinthos ile olan münasebetlerini öne sürerek ve en erken bronzlarını MÖ. 420 sonlarına tarihleyerek bronz sikke darbına Makedonlar'dan evvel Khalkidikelilerin başladığını ileri sürmüştür.[43] Abdera (İskeçe) kentinin de MÖ. 415-396 arasında bronz sikke darbına başladığı düşünülmektedir.[44] Olynthos kazılarının ve definelerin sunduğu veriler ışığında Olynthos (Moudania) ve Ainos'ta (Enez) MÖ. 400 yılını takip eden süreçte bronz sikke darbı gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.[45] Bölgenin bir diğer önemli kenti olan Thasos (Taşoz) ise MÖ. 390 civarında bronz sikke basmaya başlamıştır.[46]

Atina kenti de kısa süreli olmak üzere MÖ. V. yüzyılın sonlarında, yak. MÖ. 407/406'da önemli bir maden kaynağı olan Laurion'un (Lavrion) Spartalılarca işgali neticesinde ihtiyaç üzerine, gümüş kaplı bronz sikke darbı gerçekleştirmiştir.[47] Söz konusu darplara ilişkin

---

[39] Psoma 1998, 20; 2001, 122; Brousseau 2010, 33.
[40] Kroll 2013, 110, fig. 1.
[41] Kroll 2013, 109-110.
[42] Ayrıntılı bilgi için bk. Kroll 2013.
[43] Ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Psoma 2001, 91-100; 143-146. Gatzolis de Mende ve Potidaea kentlerinin MÖ. 410 civarında bronz darbı gerçekleştirdiğini ileri sürmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Gatzolis 2013, 117-128.
[44] Chryssanthaki-Nagle 2007, 162. Ayrıca bk. Fritze 1909.
[45] May 1950, 275-277; Price 1968, 99.
[46] Picard 1989, 674-675; 1998, 9. 1953 yılında Patarghia nekropolünde bulunan bir define içerisinde yer alan Thasos bronzları bu hususta aydınlatıcı olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. Le Rider 1956.
[47] Robinson 1960, 8-15; Thompson 1966; Price 1968, 90; Kraay 1976, 69; Kroll 1993, 25-27 Carradice – Price 2001, 51; 116. Atina'nın bir diğer ihtiyacen bronz sikke bastırma tecrübesi de Atinalı general Timotheos'un MÖ. 364 yılında Kuzey Yunanistan bölgesine gerçekleştirdiği seferler sırasında, askerlere ödeme yapma

doğrudan bir tarihleme yapma şansı Aristophanes sayesinde mümkün olmaktadır. Yazar *Bátrachoi* adlı eserinde, Atina'da bronz sikke darbının Kallias'ın arkhonluğu döneminde[48], ki bu da MÖ. 406 tarihine tesadüf etmektedir, gerçekleştiğini ifade ederken,[49] *Ecclesiazusae* eserinde ise söz konusu sikkelerin MÖ. 393 yılında geçersiz sayıldığı aktarılmaktadır.[50] Dolayısıyla bu antik kaynak vasıtasıyla, Atina'nın da her ne kadar geçici de olsa, MÖ. V. yüzyıl sonlarında bronz sikke bastığı, kesin bir tarih aralığı ile ortaya çıkmaktadır. Atina'nın düzenli bir bronz sikke darbı ve kullanımını benimsemesi ise MÖ. IV. yüzyılın üçüncü çeyreğine tekabül etmektedir.[51]

1.1.4 Küçük Asya

MÖ. V. yüzyılda evvela Güney İtalya ve Sicilya'da ortaya çıkan, ardından Kara Yunanistanı yoluyla Ege havzasına yayılan bronz sikke darbı, Küçük Asya kıyısındaki kentlerde ise MÖ. V. yüzyılın sonlarından itibaren görülmeye başlar.[52] Ioina Bölgesi'nde en erken sikke darbı Samos (Sisam) tarafından gerçekleştirilmiştir. Kentin MÖ. 412'den itibaren basmaya başladığı ilk bronzlar MÖ. 405 yılına kadar tedavülde kalmıştır.[53] 1997 yılında, Ionia kentlerinden Phygela (İçmeler-Kuşadası) yakınlarındaki bir tepede bulunan, 329 adet sikkesi kayıt altına alınan ve yak. MÖ. 400'e tarihlenen Phygela definesi, Ionia Bölgesi'ndeki erken bronz darpları konusunda aydınlatıcı bilgiler sunması bakımından önemlidir.[54] Bu definede ele geçen, ön yüzünde arı, arka yüzünde geyik başı bulunan, Ephesos'un (Selçuk) bronz sikkeleri MÖ. 405-390 arasına tarihlenir.[55] Define sayesinde, içinde bulunan Pitane (Çandarlı), Kolophon (Değirmendere), Magnesia (Manisa), Miletos (Balat), Myous (Avşar), Phygela, Khios (Sakız) gibi diğer Ionia kentlerinin darplarını da MÖ. 400 civarına tarihlemek mümkün olmuştur.[56]

---

gerekliliğinden, meydana gelmiştir. Timotheos sefer sırasında karşılaşmış olduğu gümüş sikke problemini, üzerinde kendi damgası bulunan bronz sikkeler ile aşmayı denemiştir; Aristot. *Oecon*. II. 1350a, 23-30; Polyain. *Strat*. III. 10. 14. Bu hususta ayrıca bk. Griffith 1935, 269-270; Thompson 1966, 341; Robinson – Price 1967, 1-6; Price 1968, 100; Austin – Vidal-Naquet 1977, 304-307; Price 1979a, 358; Picard 1989, 681-682; Psoma 2009, 6-7; Sheedy 2015.

[48] Ksen. *Hell*. 1.6.

[49] Aristoph. *Bátr.* 718.

[50] Aristoph. *Eccl*. 821.

[51] Head 1911, 376; Gardner 1918, 296; Price 1968, 100; Kraay 1976, 75. Ayrıntılı bilgi için bk. Kroll 1979; 1993, 27-45; Kass 2010.

[52] Ashton 2006, 1; Konuk 2011, 151.

[53] Barron 1966, 99-101; Kraay 1976, 253; *SNG Kayhan I* 648-662.

[54] Define için bk. *SNG Kayhan I*, indice 6; Ashton – Kinns 2004, 71-72; Konuk 2011, 155.

[55] *SNG Kayhan I* 147-188; Konuk 2011, 156. Söz konusu sikkelerin tarihlendirilmesi hususunda, Aydın'ın Söke ilçesi yakınlarında 1977 yılında ele geçen ve yak. MÖ. 390-385 arasına tarihlenen Hekatomnos definesinde (*CH* V 17; VIII 96, IX 387) yer alan, MÖ. 405'e tarihlendirilen benzer ikonografyalı ve ΣΥΝ lejandlı Ephesos gümüşleri aydınlatıcı olmuştur. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bk. Ashton *et al*. 2002, 98-101.

[56] *SNG Kayhan I* Pitane 70; Kolophon 368-371; Magnesia 393-394; Miletos 488-489; Myous 507-511; Phygela, 543-583; 584-585 (?); 589 (?);Khios 625. Ayrıca bk. Erythrae: Kinns 1980, 8-36; Teos: Kinns 1980, 163-191;

Küçük Asya'nın güneybatı sahillerinde de MÖ. V. yüzyılın sonlarında bronz sikke darp edilmeye başlanmıştır. Karia Bölgesi'nde bronz sikke darbına ilk başlayan Rhodos Adası kentlerinden Kamiros'tur (Kalavarda). Sicilya'daki bronz darbından etkilenmiş olabileceği ileri sürülen kent, ön yüzünde incir yaprağı, arka yüzünde ise dört parmaklı tekerlek ve kentin *ethnikon*unu taşıyan bronz sikkeler basmıştır.[57] Sikkeler, Kamiros'un adanın diğer iki kenti Lindos ve Ialysos ile MÖ. 408/407'deki *synoikismos*undan önceye tarihlenirler.[58] Birleşmenin ardından Rhodos da kendi bronz sikkelerini basmıştır.[59] Idyma (Akyaka) kentinin de yak. MÖ. 400 civarına tarihlenen 2 adet bronz sikkesi bilinmektedir.[60] Bölgenin diğer bir kenti Kaunos (Dalyan) da MÖ. V. yüzyılın sonu, IV. yüzyılın başına tarihlenen bronz sikkeler basmıştır. Söz konusu sikkelerin ön yüzünde ¾ sola ya da sağa dönük Apollon başının Rhodos *hemidrahmi*lerinin ön yüzünde yer alan Helios tipinden etkilendiği ifade edilir.[61] Keramos'un (Ören) en erken bronz sikkesi de MÖ. V. yüzyıl sonu, IV. yüzyıl başına tarihlenir.[62] Phygela definesi Halikarnassos (Bodrum) kentinin ilk bronz sikke örneklerinden de 1 adet içermekle birlikte[63] yak. MÖ. 400 civarına tarihlenen bu sikkelerden 4 adet daha bilinmektedir.[64] Halikarnassos'un kuzey doğusunda yer alan Iasos (Güllük) kentinin ilk sikkeleri de MÖ. V. yüzyılın sonuna tarihlenir. Ashton ikinci bir seriye ait olduğunu ifade ettiği 3 adet bronz sikkenin 2'sinin Phygela definesine ait olabileceğini ileri sürer.[65] Mylasa (Milas) Karia Bölgesi'nin erken dönem bronz sikke darp eden bir diğer kentidir. Ashton söz konusu seriden en az 3 adet sikkenin de yine Phygela definesinden gelmiş olabileceğini ileri sürer.[66]

Küçük Asya'nın kuzeybatısına bakıldığında, yine Phygela definesinde ele geçirildiği belirtilen bir Tenedos (Bozcaada) bronz sikkesi, Troas Bölgesi'nde de bronz darplarının erken bir dönemde, MÖ. V. yüzyıl sonlarında mevcut olduğunu göstermektedir.[67] Bir diğer Troas kenti olan Assos'un da MÖ. V. yüzyıl sonundan itibaren bronz sikke bastığı arkeolojik veriler ışığında tespit edilmiştir.[68] Mysia Bölgesi'nin ilk bronz sikkelerinin satrap darpları olduğu

---

Lebedos: Kinns 1980, 239-248; Kolophon: Kinns 1980, 272-302; *SNG Marc Bar*, n. 716; Khios: Boardman 1958-1959, 304-309; Kraay 1976, 253.

[57] Ashton 2006, 1; 3-4; lev. 1, n. 1. Sicilya bölgesi ile söz konusu münasebetler hakkında bk. Gelder 1900, 67-70; 77; 80.

[58] Ashton 2006, 1.

[59] Ashton 2006, 1-2. Ashton (2006, 2 ve dn. 5) Phygela definesinde Rhodos'un erken bronzlarından bir adet bulunduğunu ileri sürmektedir.

[60] Ashton 2006, 2-3. Idyma'nın söz konusu gümüşleri Hekatomnos definesinde mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bk. Ashton *et al*. 2002, 122-125.

[61] Konuk 1998, 219-220; Ashton 2006, 3;. Kaunos'un söz konusu bronz sikkeleri için bk. Konuk 1998, 214.

[62] Konuk 2000; Ashton 2006, 3-4; *SNG Kayhan I* 804.

[63] *SNG Kayhan I* 761; Konuk 2011, 155.

[64] Ashton 2006, 4.

[65] Ashton 2006, 4-5. Ayrıca bk. Konuk 2011, 155.

[66] Ashton 2006, 4-5. Ayrıca bk. Konuk 2011, 152, dn. 13.

[67] Ashton 2006, 11, dn. 54.

[68] Lenger 2009, 110.

görülmektedir. Lidya satrabı Tissaphernes'in (MÖ. 445-395) Mysia kentlerinden Astyra'da (Güre) darp edilen ve satrabın MÖ. 395'teki ölümünden önceye tarihlenen bronz sikkeleri mevcuttur.[69] Söz konusu sikkeler Cahn (1985, 593) tarafından yak. MÖ. 400-395 arasına tarihlendirilmiştir.[70] Bodzek ise (2012, 115; 2014, 4) Tissaphernes'in bastırdığı ilk bronz sikkelerin yak. MÖ. 413-407 arasına tarihlendirilebileceğini dile getirir.[71] Daskyleion (Ergili) satrabı Pharnabazos'un (MÖ. 412-390) da MÖ. 400 civarında Kisthene'de (Gömeç) bronz sikke darp ettirdiği bilinmektedir.[72] Bölgenin bir diğer kenti Teuthrania'nın (Kalargatepe) MÖ. 400 civarındaki yöneticilerinden Prokles ve Eurysthenes'in de yak. MÖ. 400'e tarihlenen bronz sikke darpları söz konusudur.[73]

1.1.5 Bronz Sikkenin Ortaya Çıkış Nedenleri

Bronz sikkenin ortaya çıkışına dair çeşitli faktörler ileri sürülmüştür. Price bu hususta üç ana etmeni ön plana çıkartmaktadır; zorunluluk hali, kar sağlama olanağı ve küçük birimlerin karşılanması ihtiyacı.[74]

Zorunluluk halinin genel çerçevede savaşlar ile bağlantısının mevcut olduğu görülmektedir. Bu duruma örnek olarak, Peloponnessos Savaşları'nın son evresinde, Atina'da yaşanan ekonomik kriz gösterilebilir.[75] Konuk (2011, 152) da, bronz sikke darp edilişinin genellikle savaş ya da ekonomik istikrarsızlık dönemlerine tesadüf ettiğini ifade eder.[76] 1997 yılında tespit edilen Phygela definesinde yer alan, Ephesos, Phygela, Samos ve Miletos gibi Ionia kentlerinin bronz sikkelerini ele alan Konuk, söz konusu erken darpların da bir zorunluluk/buhran nedeniyle darp edilmiş olabileceklerini ileri sürer.[77] Fakat bu durum bronz sikkenin kullanım görmeye başlamasının açıklanmasında tek başına yeterli olmayacaktır.

Price (1968, 91) bir diğer etmen olan kar sağlama olanağına değinirken, Makedon kralı Arkhelaos'un döneminde başlayan ve haleflerince de artan hacimde sürdürülen bronz sikke

---

[69] Cahn 1985; 1989, 99-100; Weiser 1989, 271; Stauber 1996, 252-256; Winzer 2005, 29; Konuk 2011, 152; Bodzek 2012. Satrap Tissaphernes hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Kiel 2003, *s.v.*, "Tissaphernes", 622.
[70] Ayrıca bk. Weiser 1989, 282 vd.; Stauber 1996, 253; Winzer 2005, 29 vd.
[71] Bodzek'in söz konusu tarihlendirmesine dair ikonografik ve tarihsel dayanaklar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Bodzek 2012.
[72] Maffre 2004, 23, dn. 121; Winzer 2005, 32; Konuk 2011, 152; Bodzek 2012, 112. Pharnabazos hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Lenschau 1938, *s.v.*, "Pharnabazos", 1842-1848.
[73] Babelon 1910, 84; Debord 2000, 256; Winzer 2005, 31-32; Ashton 2006, 11, dn. 54; Konuk 2011, 152. Prokles ve Eurysthenes hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Niese 1907, *s.v.*, "Eurysthenes", 1353-1354; Schaefer 1957, *s.v.*, "Prokles", 177-178.
[74] Price 1968, 90-93.
[75] Bronz Sikkenin Makedonya Krallığı'ndaki Yansımaları bölümüne bakınız. Gatzolis (2013, 127) de Yunanistan'ın güneyinde bronz sikkenin ortaya çıkışına dair en temel nedenin Peloponnessos savaşları ve akabinde meydana gelen ilintili krizler olduğunu ileri sürmektedir.
[76] Ayrıca bk. Hackens 1979; Meadows 2014, 188-191.
[77] Ayrıntılı bilgi için bk. Konuk 2011, 151-161.

darbını bu etmenin izahı ve örneklendirilmesinde kullanır. Brousseau (2013, 87) da benzer bir açıklamayı Güney İtalya'da bronzun ortaya çıkışı için öne sürer. Bronz sikke vasıtasıyla kar elde etme hususuna ilişkin olarak bir başka örneği de Sestos (Eceabat) kenti sunmaktadır. MÖ. II. yüzyıla tarihlenen bir dekrette, kentin kar elde etmek amacıyla kendi bronz sikkesini darp etmeye karar verdiğinden bahsedilir.[78]

Bir diğer nokta da küçük değerde sikkelerin varlığını gerekli kılan günlük alışverişlerdir. Muhtemelen bronz sikkenin yaygınlaşmasına etki eden en önemli husus da budur zira özellikle MÖ. V. yüzyıl itibariyle günlük küçük alışverişlerde sikke kullanımı yaygın bir hal almıştı ve bu gelişme küçük birimlerin varlığını zorunlu kılmaktaydı.[79] Atina ve Ionia Bölgesi'ndeki bir kaç darphanede, düşük değerdeki sikkelerin kullanımını gerekli hale getiren küçük alışverişlerin gerçekleştirilmesi amacıyla, gümüş *obolos*ların oldukça küçük fraksiyonlarının darbı denenmiştir. Fakat gümüşün bir maden olarak içerdiği değer tüm çabalara rağmen yine de fazla geldiğinden ortaya pek küçük, kaybolması oldukça kolay ve kullanışsız gümüş sikkeler çıkmıştır.[80] Mevzubahis durumun, Güney İtalya ve Sicilya'da bronz sikkenin ortaya çıkışı için de geçerli olduğu ifade edilmektedir.[81] Bronz, maden olarak gümüşe kıyasla çok daha değersiz olduğundan, düşük değerde ve uygun boyutlarda sikkelerin darbını mümkün hale getirmiştir.[82] Fakat, bronz sikkeyi altın ve gümüş madeninden darp edilen örneklerden ayıran en belirgin özelliği içsel değerin korunmaması, yani daha az değerdeki madenin, kağıt üzerinde daha fazla değere karşılık gelmesi durumudur.[83] Dolayısıyla bronz sikkenin ağırlığı ve ifade ettiği değer, farklı zamanlarda, farklı bölgelerde, hatta aynı seriye ait iki sikke arasında dahi değişik biçimlerde karşımıza çıkmaktadır.[84] Bir diğer deyişle bronz sikkenin değeri itibaridir. Sicilya ve Güney İtalya'da karşımıza çıkan öncül örneklerin oldukça ağır sikkeler olması ilk etapta bu içsel değerin karşılanması çabasını yansıttığı ifade olunabilir.[85]

Grandjean, bronz sikkenin ortaya çıkışına neden olan sebeplerden bağımsız olarak, söz konusu adaptasyonun ve gelişimin yerel ve spesifik koşullar çerçevesinde, deneme-yanılma yöntemleri neticesinde gerçekleştiğini ifade eder.[86]

---

[78] *OGIS* 339, 43-51. Bu hususta ayrıca bk. Robert 1973; Le Rider 2001, 242-250.
[79] Price 1968, 92; Kraay 1976, 69; Carradice – Price 2001, 114; Karwiese 2004, 52-53; Psoma 2012, 11-12; Touratsoglou 2012, 37. Aristoteles'in nakit para-ticaret ilişkisi hakkındaki görüşleri için bk. Aristot. *Pol*. 1257a.
[80] Price 1968, 93; Kraay 1976, 75; 252.
[81] Kraay 1976, 230; Price 1979a, 357; Chryssanthaki-Nagle 2007, 161; Brousseau 2013, 83. Caltabiano ve Puglisi (2004, 338-339) ise bölgede bronz sikke darbı gerçekleştirilmesinin, gümüş kaynaklarının yoksunluğu ile ilintili olduğunu ileri sürer.
[82] Kraay 1976, 252.
[83] Kraay 1976, 252-253; Price 1979a, 351.
[84] Gardner 1918, 296; Kraay 1976, 253.
[85] Price 1968, 103; Kraay 1976, 230; Karwiese 2004, 53.
[86] Grandjean 2013, 105-106.

1.2 Bronz Sikke Birimleri

MÖ. V. yüzyılda darp olunmaya başlayan ve MÖ. IV. yüzyıl itibariyle Hellen dünyasında geniş bir yayılıma ulaşan bronz sikkeler, bünyesinde darp olundukları kentler, devletler ve krallıklara göre, farklı isim ve ağırlıklara sahip birimlerde basılmışlardır.

1.2.1 Güney İtalya ve Sicilya

Güney İtalya'da darp olunan erken dönem sikkeler incelendiğinde, söz konusu darpların gümüş *obolos* esas alınarak, *obolos* ve alt birimlerinde basıldıkları anlaşılmaktadır.[87] Sybaris kentinin bronz sikkeleri 1.60 gr. ağırlığa sahip 1/8 *obolos* biriminde basılırken, Sybarisliler tarafından kurulan Thurion ile Rhegion kentleri de aynı birimde bronz sikke darp etmiştir.[88] Metapontion kentinin MÖ. IV. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen bronz sikkeleri üzerinde ΟΒΟΛΟΣ lejandı yer almaktadır.[89] Brousseau, 8-9 gr. ağırlıkta olan söz konusu sikkelerin gümüş *obolos*a karşılık geldiğini vurgulamakla birlikte, bu bilgi ışığında Poseidonia, Thurion ve Kroton kentlerinin MÖ. IV. yüzyılın ikinci yarısında darp olunan bronzlarının da gümüş *obolos* baz alınarak darp olunduklarını ifade eder.[90]

Sicilya Adası'ndaki Hellen kentleri ise litra adı verilen bir ağırlık sisteminde bronz sikke basmışlardır.[91] Zaman zaman ağırlık, dönem ve kentlere göre değişmekle birlikte bronz sikkeler litranın alt birimleri olan *hemilitron*, *pentonkion*, *tetras*, *trias*, *hexas* ve *onkia* gibi birimlerde basılmışlardır.[92] Örneklere bakıldığında, Sicilya'nın en erken bronz sikkelerinin ortaya çıktığı Agrigentum'un piramitsel biçimdeki bronzlarının birimleri *trias* (15 gr.), *tetras* (11.40 gr.), *hexas* (7.10 gr.) ve *onkiadır* (4.58 gr.).[93] Kentin, MÖ. 420-409 arasına tarihlenen bronz sikkeleri ise *hemilitron* (23.26-13.28 gr.), *trias* (10.69-3.88 gr.), *hexas* (8.55-6.67 gr.) ve *onkia* (4.14-3.43 gr.) birimlerindedir.[94] Selinus kentinin bronzları ise ağır sistemde *trias* (15.43 gr.), *tetras* (11.39 gr.), *hexas* (4.58 gr.) ve *onkia* (3.81 gr.), hafif sistemde *pentonkion* (11.42 gr.), *trias* (10.45 gr.), *tetras* (9.08-6.40 gr.), *hexas* (3.93 gr.) ve *onkia* (2.54 gr.) birimlerinde darp

---

[87] Brousseau 2010, 33.
[88] Brousseau 2010, 28-29; 2013, 81-84.
[89] Johnston 1989. ΟΒΟΛΟΣ lejandlı mevzubahis sikkeler ve hellenistik dönemde darp olunan bronz *obolos*, *drahmi* ve *stater*ler hakkında bk. Psoma 2012, 11 vd.
[90] Brousseau 2013, 85. Poseidonia kentinin *triobol*, *trihemiobol*, *hemiobol* ve ¼ *obolos* birimlerindeki örnekleri hakkında bk. Brousseau 2013, 86.
[91] Hill 1903, 42; Babelon 1901, 453; Gardner 1918, 30: Litra için ayrıca bk. Regling 1926, *s.v.*, "litra", 784-786; Schrötter 1930, 355-356; Jones 1986, 133; Carradice – Price 2001, 105.
[92] Babelon 1901, 454-458; Hands 1912, 100.
[93] Price 1968, 95; Vassallo 1983, 17-18; Brousseau 2010, 24; 2013, 88; Grandjean 2013, 98. Söz konusu sikkelerin üzerinde değerlerini ifade eden globüller yer alır; bk. Brousseau 2013, 88, figr. 8a-8d.
[94] Head 1911, 122; Gardner 1918, 409; Price 1968, 95, dn. 5; Vassallo 1983, 18-20. Agrigentum kentinin bronzlarının MÖ. V. yüzyıldaki sirkülasyonu üzerine yazan Vassallo'nun kataloğunda trias birimide sikke yer almazken, ağırlıkları 21-12 gr. aralığında verilen tetras biriminde sikkeler bulunmaktadır.

olunmuştur.[95] En erken bronz sikke örneklerine rastladığımız bir diğer yer olan Himera kentinin ağır sınıfta yer alan bronzları *hemilitron* (34.80 gr.), *pentonkion* (26.52 gr.), *tetras* (21.30 gr.), *trias* (16.40 gr.) ve *hexas* (12.05 gr.) birimlerinde basılırken, hafif bronzlar *hemilitron* (29 gr.), *trias* (10.70 gr.) ve *hexas* (7.40 gr.) birimlerinde darp olunmuşlardır.[96] Kentin yıkılmasından önceye (MÖ. 430-408) tarihlenen oldukça hafif ağırlıktaki bronz sikkeler ise *hemilitron* (yak. 2 gr.) biriminde basılmışlardır.[97] Segesta, Syrakusai ve Gela gibi bölgenin diğer kentleri de benzer birimlerde bronz sikke darp etmiştir.[98]

1.2.2 Kara Yunanistanı

Kara Yunanistanı ve Küçük Asya'da basılan ilk bronz sikkeler *khalkous* adı verilen tek bir birimde darp edilmişlerdir. Hellenistik Dönem'e kadar Ege havzasında 1 gümüş *obolos*un 12'de 1'ine karşılık gelen Aigina ağırlık sistemi kullanılırken, Hellenistik Dönem ile birlikte bu ağırlık sistemi yerini, *obolos*un 8'de 1'ine denk gelen Attika ağırlık sistemine bırakmıştır.[99] *Khalkous*, *obolos*un en küçük alt birimini temsil etmekle birlikte Attika ağırlık sisteminde bir *obolos*un 8'de 1'ine, Aigina ağırlık sisteminde ise 12'de 1'ine karşılık gelmektedir. *Khalkous*'un üst birimleri *dikhalkon*, *trikhalkon* ve *hemiobol*dür.[100] Bronz sikkelerin birimlerinin karşılığı olan ağırlıklar değersiz madenden basıldığı için, altın ve gümüş sikkelerde olduğu gibi standart değildi.[101]

Güney İtalya'dan etkilenerek bronz sikke darbına başladığı düşünülen Peloponnessos kentlerinin ilk bronz sikkeleri ortalama 10 mm. çap ve 1 gr. ağırlığındaki *khalkous* biriminde darp olunurken, ilerleyen süreçte Aigina ağırlık sistemine göre *trikhalkon* ve *hemiobol* birimlerinde sikkeler de darp edilmiştir.[102] Kara Yunanistanı'nın kuzeyine bakılacak olursa, ikinci bölümde daha detaylıca değinileceği üzere, Makedonya'da kral I. Arkhelaos devrinde darbına başlanan krali bronz sikkeler de Aigina ağırlık sisteminde, *khalkous* en alt birim olmak

---

[95] Lazzarini 2009, 161-170; Brousseau 2013, 89-90.
[96] Head 1911, 146; Gardner 1918, 407-408. Ayrıca bk. Brousseau 2013, 93.
[97] Head 1911, 146; Price 1968, 98.
[98] Ayrıntılı bilgi için bk. Head 1911, 115-191; Morcom 2009.
[99] Babelon 1901, 460-463; Jones 1976, 50-51; Psoma 1998, 21; 26; 133; Brousseau 2010, 34; Psoma 2012, 12.
[100] Jones 1976, 51; Psoma 1998, 22; 25; Carradice – Price 2001, 116. *Khalkous*'un alt ve üst birimlerinin epigrafik kaynaklardaki kullanımı hakkında bk. Tod 1945; Tod 1946; Tod 1947. Kollybosun ise Aristophanes'in *Eirēnē* (1199-1201) ve günümüze fragmanları ulaşan *Aiolosikon* oyununda bahsi edilmekle birlikte, günümüzde küçük sikke ya da yarım *khalkous* olarak yorumlanmaktadır; bk. Regling 1921, *s.v.*, "kollybos", 1099-1100; Tod 1945, 108-116; Jones 1976, 56; Tekin 2008, 133. Atina agorasında ele geçen ve MÖ. IV. yüzyılın erken dönemlerine tarihlenen küçük bronz parçaların Aristophanes'in eserinde bahsi edilen kollybos olabileceği ileri sürülse de bu husus tartışmalıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. Robinson 1960; Kroll 2015.
[101] Picard 1998, 8.
[102] Psoma 1998, 22-23. Söz konusu bronz birimlerine dair ayrıca bk. Warren 1983, 25-36; Grandjean 1998; Picard 1998, 10.

üzere iki farklı birimde darp olunmuşlardır.[103] MÖ. 415 civarı ilk bronz darplarını gerçekleştiren Abdera'nın sikkeleri *khalkous* ve *dikhalkon* birimlerinde basılmıştır.[104] Bölgenin bir diğer önemli kenti olan Thasos da önceleri *khalkous*, daha sonra *dikhalkon* ve *hemiobol* gibi üst birimlerde bronz sikke basmıştır.[105]

Attika ağırlık sisteminde bronz darbı ise Atina'nın bronz sikkeleri ile başlamıştır. Atina kentinin MÖ. IV. yüzyıl ortası ile MÖ. III. yüzyıl ortasına tarihlenen bronz sikkeleri 13-15 mm. çap, 2-4 gr. ağırlık ve yak. 10-13 mm. çap, 1-2 gr. ağırlığa sahip iki farkı birimde basılmışlardır.[106]

1.2.3 Küçük Asya

Küçük Asya kentlerinin erken dönem bronz sikkeleri Aigina ağırlık sistemine göre darp edilmişlerdir.[107] Khios, Kolophon gibi kimi Ionia kentlerinin *khalkous* birimindeki en küçük sikkeleri 1 gr. ağırlığındayken, Maeander vadisindeki Ephesos, Phygela, Priene gibi kimi kentlerde ise çok daha hafif ölçünlü bronzlar darp edildiği görülmektedir.[108]

Samos'un MÖ. 412-405 arasına tarihlenen bronz sikkeleri[109] ile Ephesos kentinin MÖ. 405-390 arasına tarihlenen bronzları ortalama 0.5 gr. ağırlığında *khalkous* biriminde basılmışlardır.[110] Khios kentinin ilk bronzları 1 gr. ağırlığa tekabül eden *khalkous* biriminde iken[111], Pitane'nin oldukça düşük ağırlıktaki (0.38 gr.) erken dönem bronzları mevcuttur.[112] Kamiros, Rhodos ve Kolophon[113] kentlerinin ilk bronzları da ortalama 1 gr. ağırlığa sahip *khalkous*lardan oluşmaktadır.[114] Karia Bölgesi kentlerinin MÖ. V. yy. sonu ve IV. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen tüm bronz sikkeleri *khalkous* biriminde darp edilmişlerdir.[115]

---

[103] Westermark 1989, 309.
[104] Chryssanthaki-Nagle 2007, 162 vd.
[105] Picard 1989, 675-677; Chryssanthaki-Nagle 2007, 162.
[106] Ayrıntılı bilgi için bk. Kroll 1991, 37-38. Atina'nın MÖ. 406 yılında darbına başladığı kısa süreli ve geçici nitelikteki gümüş kaplı bronzları ise *tetradrahmi* ve *drahmi*ler ile aynı değerde addedilmiştir; bk. Robinson 1960, 8. Timotheos'un zarureten bastırdığı bronzlar hakkında bk; Picard 1989, 681.
[107] Psoma 1998, 21; 27.
[108] Konuk 2011, 157.
[109] *SNG Kayhan I*, 648-662.
[110] *SNG Kayhan I*, 147-180; Ashton – Kinns 2004, 72.
[111] *SNG Kayhan I*, 625.
[112] *SNG Kayhan I*, 70. Söz konusu sikkenin birimi "hemikhalkon?" olarak ifade edilmiştir.
[113] *SNG Kayhan I*, 368-371. Ayrıca bk. Kinns 1980, 272-302.
[114] Ashton 2006, 1.
[115] Ashton 2006, 1-11; *SNG Kayhan I* Halikarnassos 761; Miletos 488-489.

İKİNCİ BÖLÜM
III. ALEKSANDROS ÖNCESİ MAKEDON KRALİ BRONZ SİKKELERİ

2.1 Bronz Sikkenin Makedonya Krallığı'ndaki Yansımaları

II. Perdikkas'ın (yak. MÖ. 450-413) ardından tahtı oğlu I. Arkhelaos devralmıştır. Yeni kral, iktidarı döneminde kendi sikkeleri için yeni bir ağırlık sistemi benimsemiş, Lidya-Pers adı verilen sistemde sikkeler basmıştır.[116] Bu dönemin başlarında, küçük birimdeki hafif tetrobollerin darbı söz konusu iken, sonraları bu sikkelerin işlevini yerine getirmek üzere bronz sikke basılmaya başlanmıştır ve bu durum bronz sikkenin Makedonya'da ilk defa ortaya çıkışına işaret etmektedir.[117]

Westermark'a (1989, 304; 1996, 291) göre söz konusu I. Arkhelaos sikkelerinin sayıca azlığı bronz darbına kralın hükümdarlığının sonlarında, yaklaşık MÖ. 400 civarında başlandığını göstermektedir. Gatzolis (2013, 125) ise daha erken bir tarih önermektedir. Gatzolis, üçe ayrılan I. Arkhelaos dönemi bronz sikkelerinden daha sonraya tarihlenen iki serinin, kralların seleflerinin sikke tiplerini ilk darp ettirdikleri serilerde devam ettirmesi durumunu örnek göstererek,[118] daha önceki bir tarihe ait olması gerektiğini öne sürmektedir. Söz konusu bu tarihin de, MÖ. 410 tarihinde terk olunan Pydna (Makrygialos) kenti kazılarında mevzubahis sikkelerin bulunmuş olması nedeniyle, MÖ. 410'dan öncesi olmasının daha doğru olacağını öne sürmektedir.

Price (1968, 92-93), I. Arkhelaos döneminde başlanan ve haleflerince de sürdürülen bronz sikke darbı uygulamasının, küçük alışverişlerde duyulan ihtiyacın yanı sıra, hazinedeki gümüşü daha idareli ve verimli kullanmada sağladığı yarar ile de ilişkilendirmektedir. Psoma (2009, 8-9) ise söz konusu darpları askeri ihtiyaçla bağlantılı bulmaktadır.

*Obolos*un 1/12'si olan Aigina ağırlık sisteminde *khalkous* ve *dikhalkon* olmak üzere iki farklı birimde ve iki farklı seri olarak darbı gerçekleştirilen ve I. Arkhelaos dönemine tesadüf eden Makedonya'nın ilk krali bronz sikkeleri şu şekildedir;[119]

---

[116] Head 1911, 220; Gardner 1918, 275; Babelon 1926, 472; Kraay 1976, 144; Hadji-Maneva 2008, 12.
[117] Price 1968, 91; Kraay 1976, 145; Westermark 1996, 291; Picard 2003a, 73; Psoma 2009, 8; Dahmen 2010, 51; Kremydi 2011, 164; Phillips 2012, 35.
[118] Arka yüzde domuz protomu II. Perdikkas'ın gümüş *obolos*larında da görülür; bk. Draganov 2000, 132, n. 79.
[119] Westermark 1989, 304; 309-310; 1996, 291; Draganov 2000, 136, n. 91-93; Picard 2003, 77; Gatzolis 2013, 125.

1. Öy. Cepheden aslan başı

   Ay. APXE, sağa dönük boğa protomu (Ortalama ağırlık 2.60 gr.)

2. Öy. Cepheden aslan başı

   Ay. APXE, yaban domuzu protomu (Ortalama ağırlık 2.25 gr.)

3. Öy. Cepheden aslan başı

   Ay. APXE, yaban domuzu protomu (Ortalama ağırlık 1 gr.)

Mevzubahis ilk Makedon krali bronz sikkeleri üzerinde hem tip hem de kullanılan ağırlık bağlamında bir batı etkisinin varlığını dile getiren Westermark, Güney İtalya'yı en muhtemel etkileşim noktası olarak öne sürer.[120] Psoma (1998, 27) da Makedon Krallığı'nın bronz sikke darp etme hususunda Kuzey Peloponnessos'tan etkilenmiş olabileceğini ifade ederken, Brousseau (2010, 34) ise Kuzey Peloponnessos kentlerinin bronz sikkeleri ile Kuzey Yunanistan bronzları kıyaslandığında krolonojik bir üstünlükten henüz bahsedilemeyeceğini belirtir. Bununla birlikte bu iki bölgede bronz sikke uygulamasının birbirinden bağımsız gelişmiş olabileceğini ifade eder.

Bronz sikkenin ilk kez kullanıldığı I. Arkhelaos dönemini takiben, tüm Makedon kralları bronzdan sikke darbını aralıksız olarak sürdürmüşlerdir.

2.2 III. Aleksandros Öncesi Makedon Krali Bronz Sikkeleri

III. Aleksandros döneminden önce darp edilen bronz sikkeler, tipleri, lejandları ve basıldıkları birimler göz önüne alındığında çeşitlilik arz etmektedirler. Her bir hükümdar döneminde, sikke ikonografyasında değişiklikler söz konusu olsa da, tip seçimlerinde geleneksel bir yaklaşım göze çarpmaktadır. Sikkeler üzerinde yer alan lejandlar kralların isimlerini nitelerken, mevzubahis sikkelerin basıldıkları birimlerin dönemlere göre çeşitlilik gösterdiği görülür.

2.2.1 III. Aleksandros Öncesi Makedon Krali Bronz Sikke Tipleri

I. Arkhelaos döneminde darbına başlanan Makedon krali bronzları, taşıdıkları tipler açısından hemen hemen her yeni hükümdar döneminde değişikliğe uğramıştır. I. Arkhelaos dönemi bronzları üzerinde ön yüzde cepheden aslan başı, arka yüzde ise boğa ya da yaban domuzu protomu yer almaktadır.[121] Ardılı II. Arkhelaos (II. Aeropos) (MÖ. 396-393) döneminde ise krali bronzlar üzerinde ön yüzde petasus/kausia giymiş genç erkek başı (Hermes?), arka yüzde ise yaban domuzu ve kemik kemiren ya da ayaklarını uzatmış aslan

[120] Ayrıntılı bilgi için bk. Westermark 1996, 291-299.
[121] Bk. Westermark 1989, 304; 309-310; Draganov 2000, 136, n. 91-93; Picard 2003a, 76. Ayrıca bk. *BMC Macedonia*, 166; *SNG Kikpe*, n. 421.

protomu ile ayakta at tiplerinden biri yer almaktadır.[122] II. Amyntas (MÖ. 393) dönemi bronzları ön yüzde genç erkek başı, arka yüzde miğfer ya da kemik kemiren veya koşan kurt protomu taşımaktadır.[123] Pausanias (MÖ. 393) hükümdarlığında darp edilen bronz sikkelerde ön yüzde taenialı genç erkek başı (Apollon?), arka yüzde ayaklarını uzatmış ya da bükmüş yaban domuzu protomu ile ayaklarını uzatmış aslan protomlarından biri betimlenmektedir.[124] III. Amyntas (MÖ. 393-370/69) dönemi krali bronzlarında ise ön yüzde sakalsız genç ya da sakallı Herakles başı, arka yüzde yılan yiyen kartal, yaban domuzu başı, yaban domuzu protomu ve lobut, yay ve lobut, lobut tiplerinden biri yer almaktadır.[125] II. Aleksandros (MÖ. 370-368) hükümdarlığında darp edildiği düşünülen bronzlarda ise ön yüzde taenia giymiş genç erkek başı (Apollon?) ve arka yüzde at ya da atlı tasvirine yer verilmiştir.[126] III. Perdikkas (MÖ. 365-359) dönemi bronzlarında ön yüzde sakalsız genç Herakles başı, arka yüzde ise çenesiyle mızrak parçalayan aslan, toslayan boğa ya da başı arkaya dönük ayakta kartal tiplerinden biri bulunur.[127] Son olarak II. Philippos (MÖ. 359-336) dönemi krali bronz sikkeleri üzerinde ise ön yüzde Apollon bulunan serilerin arka yüzünde sağa ya da sola ilerleyen atlı betimlenirken, ön yüzünde sakalsız Herakles başı bulunan bronzların arka yüzünde şimşek demeti, lobut ya da ilerleyen atlı yer almaktadır.[128]

2.2.2 III. Aleksandros Öncesi Makedon Krali Bronz Sikkeleri Üzerinde Yer Alan Lejandlar

I. Arkhelaos, tüm sikkeleri üzerinde ismi yer alan ilk Makedon kralıdır.[129] Bu Kral döneminde darp edilen bronzlar APXE ya da A-XE lejandlarından birini taşır.[130] Halefi II. Arkhelaos'un krali bronz sikkeleri üzerinde ise AEPOΠO lejandı görülmektedir.[131] Bir sonraki

---

[122] Bk. Westermark 1989, 304; 310-311; Picard 2003a, 76. Ayrıca bk. *BMC Macedonia*, 167; Draganov 2000, 136, n. 96-97; *SNG Alpha Bank*, n. 173-176; *SNG Kikpe*, n. 422.
[123] Bk. Westermark 1989, 305; 311; Draganov 2000, 138, n. 100-102; Picard 2003a, 76-77. Ayrıca bk. *BMC Macedonia*, 168-169; *SNG Alpha Bank*, n. 179-181.
[124] Bk. Westermark 1989, 306; 311-312; Picard 2003a, 77. Ayrıca bk. *BMC Macedonia*, 170; Draganov 2000, 138, n. 106-107; *SNG Alpha Bank*, n. 187-188.
[125] Bk. *BMC Macedonia*, 172; 174; Westermark 1989, 307; 312-313; Picard 2003a, 77. Ayrıca bk. Draganov 2000, 140, n. 112; 115-117; *SNG Alpha Bank*, 214-235; *SNG Kikpe*, n. 423-424.
[126] Westermark 1989, 308; 313-314; Picard 2003a, 77. Ayrıca bk. *SNG Alpha Bank*, n. 236; *SNG Kikpe*, n. 425-426.
[127] Bk. Westermark 1989, 309; 314; Draganov 2000, 142, n. 121- 123; *SNG Alpha Bank*, n. 239-251; Picard 2003a, 77-78. Ayrıca bk. *BMC Macedonia*, 175-176; *SNG Kikpe*, n. 427.
[128] Draganov 2000, 160-162, n. 244-265; *SNG Alpha Bank*, n. 336-455; *SNG Kikpe*, 428-432. II. Philippos dönemine atfedilen nadir bir bronz sikke serisi hakkında bk. Hersh 1989. Makedon Krallığı'na tabi olan Philippi kentinin, II. Philippos döneminde başlayan ve III. Aleksandros hükümdarlığında da devam ettiği düşünülen sivil bronz darpları hakkında bk. Bellinger 1964, 37-40.
[129] Dahmen 2010, 51.
[130] Bk. Westermark 1989, 304; 309-310. Ayrıca bk. *BMC Macedonia*, 166; Imhoof-Blumer 1883, 116-117; Babelon 1926, 475-478; Draganov 2000, 136, n. 91-93.
[131] Bk. Westermark 1989, 304; 310-311. Ayrıca bk. BMC Macedonia, 167; Draganov 2000, 96-97.

hükümdar II. Amyntas'ın gümüş ve bronz sikkeleri ortak bir biçimde AMYNTA lejandını taşımaktadırlar.[132] Pausanias'ın kısa hükümdarlığı döneminde darp edilen bronz sikkeler ΠΑΥΣΑΝΙΑ ya da ΠΑΥΣΑΝΙ lejandı ile basılmışlardır.[133] III. Amyntas sikkelerine bakıldığında hem gümüş hem de bronzlar üzerinde AMYNTA lejandı yer almaktadır.[134] Ardılı olan II. Aleksandros dönemine sikke atfı, tip bölümünde belirtildiği üzere tartışmalıdır. Bu kralın dönemine herhangi bir gümüş sikke serisi atfedilmezken[135] iki adet bronz sikke serisinin bu kralın kısa hükümdarlığı döneminde basılmış olabileceği düşünülmektedir. Söz konusu bu sikkeler ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ lejandını taşırlar.[136] Bir sonraki Makedon kralı III. Perdikkas dönemi krali gümüşleri ve bronzları üzerinde ortak bir biçimde ΠΕΡΔΙΚΚΑ lejandı mevcuttur.[137] Son olarak II. Philippos döneminde de altın, gümüş ve bronz sikkelerin tümünde yine ortak bir biçimde ΦΙΛΙΠΠΟΥ lejandı kullanılmıştır.[138]

2.2.3 III. Aleksandros Öncesi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Basıldıkları Birimler

I. Arkhelaos döneminde darbına başlanan Makedon krali bronz sikkeleri Westermark'a göre *khalkous* en düşük olmak üzere dört farklı birimde darp edilmişlerdir; *khalkous* (yak. 1-2 gr.), 2 *khalkous* (*dikhalkon*) (yak. 2-3 gr.), 4 *khalkous* (*hemiobol*) (yak. 4-4.5 gr.) ve 8 *khalkous* (1 bronz *obolos*) (yak. 8-9 gr.).[139] Westermark'ın sunduğu bu şablon, yukarıda bahsedilen, *khalkous*un *obolos*un 8'de 1'ine denk geldiği Attika ağırlık sistemine denk düşmektedir. Picard, bronz *obolos*un Hellenistik Dönem'de, örneğin Mısır'da görüldüğünü ifade etmekle birlikte, öncesinde üç farklı birim olarak basılmış olduklarını dile getirir.[140] Öte yandan, Psoma Attika ağırlık sisteminde bronz sikke darbının Atina'nın MÖ. IV. yüzyılın ortalarına tarihlenen bronzları ile başladığını ifade etmekle beraber, Makedon krali bronzlarının, III. Aleksandros dönemine değin, *khalkous*un *obolos*un 12'de 1'ine eş olduğu Aigina ağırlık sisteminde darp edildiğini söyler.[141] Picard da bu görüşe katılmaktadır. Bu durumda birimler *khalkous*, 3 *khalkous* (*trikhalkon*) ve 6 *khalkous* (*hemiobol*) olarak çözümlenmektedir. MÖ. IV. yüzyılın ilk yarısında, III. Perdikkas (MÖ. 365-359) dönemine değin darp olunan bronz sikkeler Aigina

---

[132] Bk. *BMC Macedonia*, 168-169; Westermark 1989, 305; 311; Draganov 2000, 138, n. 98-102.
[133] Bk. *BMC Macedonia*, 170; Westermark 1989, 306; 311-312; Draganov 2000, 138, n. 106-107.
[134] Bk. *BMC Macedonia*, 171-174; Westermark 1989, 307; 312-313; Draganov 2000 140, n. 108-117.
[135] Westermark 1989, 308.
[136] Bk. Imhoof-Blumer 1883, 13; Babelon 1926, 495-496; Westermark 1989, 308; 313-314.
[137] Bk. *BMC Macedonia* 175-176; Head 1911, 222; Babelon 1926, 497-498; Westermark 1989, 309; 314; Draganov 2000, 142, n. 118-123.
[138] Bk. Head 1911, 223-224; Babelon 1926, 507-515; 517-528; 535-538; Draganov 2000, 144-162, n. 124-265. Ayrıca bk. Gardner 1918, 422.
[139] Westermark 1989, 309.
[140] Picard 2003, 75-76.
[141] Psoma 1998, 27-28; Chryssanthaki-Nagle 2007, 162.

ağırlık sistemine göre *khalkous*, *dikhalkon* ve *trikhalkon* olmak üzere üç birimde basılmışlardır.[142]

I. Arkhelaos dönemi bronzlarından ön yüzünde aslan başı, arka yüzünde yaban domuzu protomu bulunan sikkeler *khalkous* (11 mm., ort. 1 gr.) ve *dikhalkon* (13-14 mm., ort. 2,25 gr.), ön yüz tipi aynı kalmak suretiyle arka yüzünde boğa protomu betimlenen sikkeler de yine *dikhalkon* (13-14 mm., ort. 2-3 gr.) birimindedir. II. Arkhelaos döneminde dört ayrı seri, *dikhalkon* olmak üzere tek bir birimde basılmıştır; ön yüzde petasus/kausia giymiş genç erkek başı, arka yüzde aslan protomu (13-14 mm., ort. 2 gr.), ön yüz tipi aynı olmakla beraber arka yüzde kemik kemiren aslan (13-14 mm., ort. 2 gr.), at (13-14 mm., 2-3 gr.), yaban domuzu protomu (13-14 mm., 2.5 gr.) betimlenen bronz sikkeler. II. Amyntas dönemi bronzlarına bakıldığında, ön yüzde genç erkek başı, arka yüzde kemik kemiren veya koşan kurt protomu ya da miğfer betimlenen üç ayrı serinin de benzer şekilde yalnızca *dikhalkon* (13-14 mm., ort. 2 gr.) birimlerinde basıldığı görülür.[143]

Ön yüzünde genç erkek başı, arka yüzünde aslan ya da yaban domuzu protomu bulunan Pausanias dönemi bronzları da sadece *dikhalkon* (13-14 mm., ort. 2-3 gr.) birimindedir. Beş farklı seri olarak darp edilen III. Amyntas dönemi bronzlarından, ön yüzünde sakallı Herakles başı, arka yüzünde yaban domuzu başı (11 mm., 0.54 gr.), lobut ya da lobut ile yay (11 mm., ort. 1 gr.) bulunanlar *khalkous*, yaban domuzu protomu betimlenenler ise *dikhalkon* (13-14 mm., ort. 2 gr.) birimindedir. Ön yüzünde sakalsız Herakles başı, arka yüzünde yılan yiyen kartal yer alan bronzlar *trikhalkon* (16-17 mm., ort. 4 gr.) biriminde darp edilmişlerdir. Ön yüzünde genç erkek başı, arka yüzünde ise at ya da atlı tasviri bulunan II. Aleksandros döneminin iki farklı bronz serisi *trikhalkon* (16-17 mm., 4 gr.) biriminde basılmışlardır.[144]

III. Perdikkas döneminde ise krali bronzların darp olundukları birimler arasına *hemiobol* de eklenmiştir. Üç farklı seride basılan sikkelerden, ön yüzünde sakalsız Herakles başı, arka yüzünde başı arkaya dönük kartal ya da toslayan boğa betimlenen bronzlar *trikhalkon* (16-17 mm., ort. 4 gr.) birimindedir. Ön yüz tipi aynı olmakla beraber, arka yüzde mızrak parçalayan aslan yer alan sikkeler ise *trikhalkon* (16-17 mm., ort. 4 gr.) ve *hemiobol* (18-20 mm., 8-9 gr.) olarak darp edilmişlerdir.[145] II. Philippos dönemine ait krali bronzlar incelendiğinde, söz konusu darpların da *khalkous*, *dikhalkon* (*trikhalkon*?), *hemiobol* birimlerinde gerçekleştirildiği görülmektedir.[146]

---

[142] Picard 2003, 77. Ayrıca bk. Westermark 1989, 304.
[143] Picard 2003, 77. Ayrıca bk. Westermark 1989, 309-311; Draganov 2000, 136-138, n. 91-93; 96-97; 100-102.
[144] Picard 2003, 77. Ayrıca bk. Westermark 1989, 311-313; Draganov 2000, 138; 140, n. 106-107; 112; 115-117.
[145] Picard 2003, 77. Ayrıca bk. Westermark 1989, 314; Draganov 2000, 142, n. 121-123.
[146] Draganov 2000, 160-162, n. 245-265.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
III. ALEKSANDROS DÖNEMİ TARİHİ VE PARA POLİTİKASI

3.1 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Tarihçesi

III. Aleksandros MÖ. 21 Temmuz 356 tarihinde Pella kentinde dünyaya gelmiştir.[147] Baba tarafından Herakles ile akrabalığı bulunduğuna inanılan[148] III. Aleksandros'un annesi, Philippos'un genç yaşta evlendiği Olympias'tır.[149] III. Aleksandros'un çocukluk yılları, babasının Hellenlere hükmetme ve daha da önemlisi topraklarını doğuya doğru genişleterek ilerleme arzusuna sahip olduğu ve bu doğrultuda mücadeleler verdiği bir ortamda geçmiştir.[150] Plutarkhos (*Alex*. 4. 4), III. Aleksandros'un çocukluğundan itibaren kendine hakim olma konusundaki yetisinden ve aşırıya kaçmaktan sakınan kişiliğinden söz eder ve "sert ve öfkeli olarak bilinse de ölçülü davranırdı" diye ekler.[151] III. Aleksandros'un baş öğretmeni, annesi Olympias'ın akrabası olan Leonidas'tı. Kendisi sert ve otoriter biri olarak anlatılmaktadır.[152] Bir diğer isim ise Akarnania'lı Lysimakhos'tur.[153] Daha sonraki süreçte Philippos, oğlunun özel bir eğitim almasını arzu etmiş ve bu nedenle dönemin önde gelen filozoflarından olan Aristoteles'i bu işle görevlendirmiştir.[154] Philippos'un Aristoteles'e, daha oğlu Aleksandros doğduğu vakit bu hususta bir mektup yazdığından da bahsedilir.[155] III. Aleksandros Aristoteles'den ahlak ve siyaset üzerine dersler almış, tıp bilimine ilgi ve yönelimi de yine bu

---

[147] Antik kaynaklara göre Aleksandros'un doğumu, o gün kral II. Philippos'a ulaştırılan üç güzel haberden biriydi ve kralı oldukça sevindirmişti. Diğer iki haber başkomutan Parmenion'un Illyrialılara karşı kazandığı büyük zafer ve kralın atının Olimpiyat binicilik yarışlarında birinci gelmesi idi (Plut. *Alex*. 3. 4-5; Iustin XII. 16. 6). Ayrıca Plutarkhos (*Alex*. 3. 3) Aleksandros'un doğduğu gün Ephesos'ta bulunan Artemis tapınağının yandığından ve bunun tanrıçanın kralın doğumuyla meşgul olmasıyla ilintili görüldüğünden bahseder. Olympias'ın hamileliği ve kralın doğumu hakkında bk. Iust. XII. 16. 1-5.

[148] Hrdt. VIII. 137; Plut. *Alex*. 2. 1; Arr. *Anab*. III. 3. 2; Isok. *Phil*. 105-110.

[149] Plutarkhos (*Alex*. 2. 1) Olympias'ın da Neoptolemos akrabalığıyla Aiakos'un soyundan geldiğini söyler. Droysen'a (2000a, 128) göre de Olympias, Epeiros'luların kralı Akhilleos'un soyundan gelme Neoptolemos'un kızıdır. Olympias hakkında ayrıca bk. Badian 2000a, *s.v.*, "Olympias", 1184-1185; Heckel 2006, 181-183.

[150] Droysen 2000a, 130. Bosworth'a (2005, 36) göre, gururlu ve otoriter bir mizaca sahip olarak betimlenen Aleksandros'un bu özellikleri Philippos'un sarayındaki atmosferce beslenmiş ve teşvik edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Fox 2011b.

[151] Bu hususta ayrıca bk. Bosworth 2005, 35-36; Green 2013, 37.

[152] Plut. *Alex*. 5. 4. Bosworth (2005, 36) da Leonidas'ın bu tarzından vurguyla, uyguladığı katı disiplinin III. Aleksandros'un her türlü zorluğa dayanabilmesini sağladığını ifade eder. Ayrıca bk. Heckel 2006, 146-147; Green 2013, 41-42.

[153] Plutarkhos'a (*Alex*. 5. 5) göre, eğitmen unvanını taşımaya layık olan kişidir. Lysimakhos hakkında ayrıca bk. Heckel 2006, 153; Green 2013, 42.

[154] Plut. *Alex*. 7. 1-3. Aleksandros eğitimini Mieza'da (Naousa) almıştır. Bu hususta ayrıca bk. Faraguna 2003, 116; Thomas 2007, 127; Green 2013, 55. Bosworth (2005, 36) da Philippos'un Aristoteles'i sarayına akademik danışman olarak aldığını, bu sırada Aleksandros'un 14 yaşında olduğunu ve bu yaştan itibaren aldığı eğitimin çok daha kapsamlı hale geldiğini aktarır. Ayrıca bk. Worthington 2003, 90.

[155] Philippos bu mektupta oğlunun Aristoteles ile aynı devirde yaşayacak olmasından duyduğu memnuniyeti ve müstakbel kralın geleceğine dair beslediği umutları aktarır; bk. Droysen 2000a, 131.

bilgin vasıtasıyla olmuştur.[156] Anlaşılacağı üzere genç Aleksandros disiplinler arası bir metodoloji ve eğitimle yetiştirilmekteydi. Müstakbel kralın okumaya oldukça düşkün olduğu ve en sevdiği eserin de İlyada destanı olduğu aktarılır.[157] Philistos'un (yak. MÖ. 432-356) kitapları, Euripides (yak. MÖ. 484-406), Sophokles (yak. MÖ. 496-406) ve Aiskhylos'un (MÖ. 525/524-456/455) tragedyaları ile Telestos ve Philoksenos'un (yak. MÖ. 435-380) şiirleri de III. Aleksandros'un Asya Seferi sırasında okuduğu kitaplar arasındadır.[158]

III. Aleksandros ilk hükümdarlık tecrübesini on altı yaşında (MÖ. 340-339), babası Byzantion seferine[159] çıktığı ve krallığın yönetimini bu süre zarfında ona emanet ettiği sırada yaşamıştır. Trakyalı Maedilerin[160] giriştiği ayaklanmaları bastırmayı başarmış ve kentlerini ele geçirdikten sonra ismini Aleksandropolis olarak değiştirmiştir.[161] MÖ. 338 yılında Atina ve Thebaililere karşı yapılan ve neticesinde II. Philippos'un *hegemon* payesine eriştiği Khaironeia Savaşı'nda da babası ile birlikte yer almıştır.[162] Bir süre sonra II. Philippos ile III. Aleksandros arasında anlaşmazlıklar baş göstermiş, yaşanan olaylar neticesinde Aleksandros annesiyle birlikte dayısı I. Aleksandros'un krallığını yaptığı Epeiros'a gitmiş, daha sonra kendisi Illyria'ya yerleşmiştir.[163] Fakat ilerleyen süre zarfında Kral, Korinthoslu Demaratos vasıtasıyla Aleksandros'u eve dönmeye ikna etmiştir.[164] Ancak Aleksandros'un eve geri dönüşünün ardından babasıyla yaşadığı bir başka problem söz konusudur. Karia satrabı Piksodaros[165], kızını II. Philippos'un oğlu Arrhidaios[166] ile evlendirmek istemiş, Aleksandros bu evlilik

---

[156] Plut. *Alex*. 7. 3; 8. 1. III. Aleksandros'un aldığı eğitim hakkında ayrıca bk. Tierney 1942, 226-228; Badian 1982, 38-39; Faraguna 2003, 116; Bosworth 2005, 36; Green 2013, 55-62.

[157] Strab. XIII. 1. 27; Plut. *Alex*. 8. 1-2. Plutarkhos (*Alex*. 8. 2) Aleksandros'un bu eseri savaş hususunda bir rehber olarak gördüğünü ve sürekli yanında taşıdığını söyler. Bu hususta ayrıca bk. Heckel – Yardley 2004, 208.

[158] Plut. *Alex*. 8. 3. Ayrıca bk. Worthington 2003, 90; Bosworth 2005, 36.

[159] II. Philippos'un Byzantion kuşatması hakkında bk. Arslan 2010, 171-200.

[160] Maediler ülkesi Styrmon (Struma) Nehri'nin yukarı ve orta kısımları boyunca uzanmaktaydı, bk. Cohen 2006, 82.

[161] Plut. *Alex*. 9. 1. Ayrıca bk. Droysen 2000a, 133; Bosworth 2005, 37; 300; Green 2013, 66. Antik kaynaklar eşliğinde ele alınan III. Aleksandros'un adını taşıyan tüm kentlerin hakkında detaylı bilgi için bk. Fraser 2003, 1-47; 102-190.

[162] Diod. XVI. 86. 3-4; Plut. *Alex*. 9. 2. Droysen'a (2000a, 133) göre bu savaş III. Aleksandros sayesinde kazanılmıştır. Aleksandros'un bu savaştaki rolüne dair ayrıca bk. Sears 2016. Khaironeia Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Eggenberger 1985, 84-85; Green 2013, 73-76. Hellen Birliği ve II. Philippos'un hegemon olarak seçilişi hususunda bk. Grainger 2007, 63-64.

[163] Plut. *Alex*. 9. 3; Iust. IX. 7. 5. Plutarkhos'un anlatımına (*Alex*. 9. 3-5) göre bu olaya sebep olan, Philippos'un yaptığı üçüncü evliliktir. İplerin iyice gerilmesine neden olan ise düğünde kızın amcası Attalos'un sarf ettiği sözler ve çıkan tartışmada Philippos'un oğluna kılıç çekmesidir. Iustinus (IX. 7. 4) da kralın bu tartışma esnasında neredeyse Aleksandros'u öldüreceğini ifade eder. Diodoros (XVIII. 49. 7) Olympias'ın Epeiros'a gitme sebebini Antipatros ile yaşadığı bir tartışma olarak aktarır. Süreç hakkında ayrıca bk. Droysen 2000, 133-134; Worthington 2003, 92; Bosworth 2005, 37; Ruzicka 2010, 7-8; Green 2013, 89-90.

[164] Plut. *Alex*. 9. 6. Ayrıca bk. Droysen 2000a, 134; Bosworth 2005, 38; Ruzicka 2010, 8; Green 2013, 95-96. Demaratos hakkında bk. Kirchner 1901, *s.v.*, "Demaratos", 2705-2706; Heckel 2006, 107.

[165] Piksodaros hakkında bk. Diod. XVI. 69. 2; 74.2; Arr. *Anab*. I. 23. 7. Ayrıca bk. Heckel 2006, 223.

[166] Plutarkhos (*Alex*. 77. 5) ve Iustinus'a (VIII. 2. 11) göre Arrhidaios soylu olmayan Larissa'lı bir dansçıdan (Plutarkhos'a göre Philinne isminde bir kadından) doğmaydı ve sonradan meydana gelen zihinsel problemleri vardı.

neticesinde veliaht payesinin kendisi için ortadan kalkacağından çekinmiş, ve babasıyla bir kez daha arası açılmıştır.[167]

III. Aleksandros'un Makedonya Krallığı'nın yeni hükümdarı olması, babasının uğradığı suikast neticesinde gerçekleşmiştir.[168] II. Philippos'un sevgilisi olan Pausanias[169], Philippos'un yeni eşinin amcası Attalos tarafından hakarete mağruz kalmış, kralın bu hususta tutumundan ise tatmin olmamıştır. İntikam hırsıyla hareket eden genç adam Makedon kralını öldürmüştür.[170] Kişisel bir öfkeyi yansıtan bu anlatımın yanı sıra, Pausanias'ın kraldan memnun olmayan, Lynkestis hanedanına mensup Aeropos'un[171] oğulları Aleksandros, Heromenes ve Arrhabaios ile bir olup Makedon kralını öldürdüğü de aktarılır.[172] Bunun yanı sıra şüpheliler arasında, Philippos'un karısı Olympias'ın da olduğu, hatta Aleksandros'un da söz konusu kumpastan haberi olduğu ifade edilir.[173] Bu cinayet sonrası krallığın başına kimin geçeceği hususunda bir süre belirsizlik yaşanmış, sonunda III. Aleksandros türlü olumsuzlukları aşarak, Aigai'deki bir toplantıda krallığının halk tarafından da kabul görmesiyle tahta geçmiştir.[174] Birkaç gün sonra sefaretlerle yaptığı resmi görüşmede ise kralın yalnızca isim olarak değiştiğini belirterek babasından kalan mirası sürdüreceğini vurgulamış, bu yolla krallığına resmiyet kazandırmıştır.[175]

III. Aleksandros, tehdit altında ve barış ile sükunetten bir hayli uzak olarak ifade edilen[176] Makedonya Krallığı'nın başına geçtiğinde, II. Philippos'un daha önceden hakimiyet altına aldığı barbar krallıklarında bağımsızlık kazanma yönünde eğilimler söz konusuydu. Bu

---

[167] Plut. *Alex*. 10. 1-3. Ayrıca bk. Droysen 2000a, 135; Worthington 2003, 92. Bosworth'a (2005, 37-38) göre ise söz konusu hadise ilk yaşanan tartışmalardan yani Philippos'un yaptığı olaylı evlilikten evvel yaşanmıştır. Kronolojiye dair bk. Ruzicka 2010, 8-9.

[168] Suikast MÖ. 336 yılının Ekim ayında, II. Philippos'un kızının, Olympias'ın kardeşi I. Aleksandros ile evlenmesinin ertesi günü oyunların düzenlendiği tiyatroda meydana gelmiştir; bk. Bosworth 2005, 38.

[169] Diod. XVI. 93. 4-5. Pausanias hakkında ayrıca bk. Lenschau 1949, *s.v*., "Pausanias", 2398-2401; Heckel 2006, 193-194.

[170] Diod. XVI. 93. 7-9; 94. Diodoros (XVI. 94. 1) Pausanias'ın sofist Hermokrates tarafından cesaretlendirildiğini söyler. Plutarkhos'a (*Alex*. 10. 4.) göre ise bu kişinin böylesine bir harekete girişme nedeni Philippos'un kendisini çok kötü bir biçimde azarlamış olmasıdır.

[171] Aeropos hakkında bk. Heckel 2006, 5; Green 2013, 111.

[172] Arr. *Anab*. I. 25. 1-2; Curt. VII. 1. 1-6; Iust. XI. 2. 1-2. III. Aleksandros bu kardeşlerden Aleksandros'u affetmiş ve hatta ordusuna dahil etmiştir. Fakat Lynkestisli Aleksandros daha sonra krala karşı bir ayaklanma hazırlığına girişmiş fakat başarısız olup cezalandırılmıştır; bk. Diod. XVII. 32. 1-2; 80. 2; Arr. *Anab*. I. 25; Iust. XI. 7; 14. 1. II. Philippos'un öldürülüşü ve Lynkestisli kardeşler ile suikastteki rollerine ilişkin olarak ayrıca bk. Bosworth 1971; Fears 1975; Carney 1980; Badian 2000b, 54-55; Droysen 2000a, 137-138; Worthington 2003, 87; Bosworth 2005, 38-41; Heckel 2006, 19; 52; 139; Green 2013, 105-112.

[173] Plutarkhos (*Alex*. 10. 4) söz konusu olay ile ilgili olarak en çok Olympias'ın suçlandığını, III. Aleksandros'un da benzer biçimde şüphe altında kaldığını dile getirir. Ayrıca bk. Droysen 2000a, 139; Carney 2010, 51-52.

[174] Droysen 2000a, 138-140; Bosworth 2005, 40-42. Bosworth'un ifade ettiği şekilde, söz konusu toplantının yasal bir geçerliliği olmasa da, III. Aleksandros'un halkın nazarında krallığının onay görmesi bağlamında doğru bir hamle olmuştur.

[175] Diod. XVII. 2. 2; Iust. XI. 1. 7-10. Ayrıca bk. Bosworth 2005, 42; Green 2013, 113. Droysen (2000a, 140) kralın bu toplantıyı ordularla gerçekleştirdiğini ifade eder.

[176] Plut. *Alex*. 11. 1. Droysen (2000a, 144) söz konusu atmosferi, Atina'nın Thebai, Thesselia ve genel çerçevede tüm Hellas'ı Makedon Krallığı'na karşı bir ayaklanmaya teşvik ettiği şeklinde dile getirir.

durumun farkında olan III. Aleksandros, gücünü kanıtlamak istercesine söz konusu toplulukların üzerine yürümüştür.[177] Zira yeni kral, yakın çevredeki tehditleri bertaraf etmeden evvel Asya Seferi'ne başlamayı mantıklı bulmuyordu.[178] Istros (Tuna) Nehri'ne yönelen Makedon ordularının ilerleyişini haber alan Triballoi kralı Syrmos[179], halktan kadın ve çocukları Istros Nehri üzerinde yer alan Peuke Adası'na göndermiş, kendisi de buraya sığınmıştır. Geri kalanlar ile Lyginos Nehri civarında gerçekleşen muharebede Makedonlar üstün gelmiştir.[180] Daha sonra, Triballer ve kralları Syrmos ile Trakyalıların sığındıkları adaya asker çıkartmaya çalışan Kral başarılı olamayınca, Istros'un diğer kıyısına, Getai kavmi üzerine ilerlemiş ve gerçekleştirilen saldırılar neticesinde onları kentlerini ve mallarını bırakıp kaçmak zorunda bırakmıştır.[181] Arrianos'a (*Anab*. I. 4. 6-7) göre nehir civarındaki bağımsız uluslar ile Triballerin kralı Syrmos ve Kelt elçileri kralın dostluğunu ve müttefikliğini talep etmiş, III. Aleksandros da söz konusu bu topluluklarla bir ittifaka varmıştır.[182]

Illyria hükümdarı, Bardylis oğlu Kleitos'un[183] (yak. MÖ. 335-295), bölgenin batısında yaşayan Taulantialıların kralı Glaukias'ın[184] (yak. MÖ. 335-302) desteğini alarak ayaklandığını haber alan Kral, Kleitos'un işgali altında bulunan Pelion (Gorna Gorica) kentini kuşatmış,[185] yardıma gelen Taulantialıları da mağlup ederek Kleitos'u Glaukias'ın yanına sığınmak mecburiyetinde bırakmıştır.[186] Krala karşı gerçekleşen ayaklanmalara bir yenisi eklenmiş, bu sefer Boeotia Bölgesi kentlerinden Thebai'de, Makedon kralının Illyria seferinde hayatını kaybettiği söylentileri üzerine, Atinalıların da müdahil olduğu bir kalkışma meydana gelmiştir. III. Aleksandros'un diplomatik yaklaşımına rağmen savaşmayı tercih eden Thebaililer ağır bir şekilde mağlup olmuşlardır.[187]

Plutarkhos (*Alex*. 14. 1.) daha sonra Hellenlerin Korinthos'ta bir araya geldiğini ve Perslere karşı girişilecek mücadelenin önderliği ile daha evvel babasına verilen *hegemon*

---

[177] Plut. *Alex*. 11. 2; Iust. XI. 1; 2. 4. Bosworth (2005, 45) yaklaşık 15.000 asker ile çıkıldığını ifade ettiği seferin başlangıç tarihini MÖ. 335 baharı olarak vermektedir. Aleksandros'un motivasyonu hakkında ayrıca bk. Green 2013, 124-125.
[178] Arr. *Anab*. I. 1. 4. Ayrıca bk. Heckel 2002, 32.
[179] Triballoi halkı günümüz sınırlarıyla Sırbistan'ı ve Bulgaristan'ın birleştiği noktada hakimiyet kurmuşlardı. Kral Syrmos hakkında bk. Oberhummer 1932, *s.v.*, "Syrmus", 1787; Heckel 2006, 258-259.
[180] Arr. *Anab*. I. 2. 1-7. Krş. Plut. *Alex*. 11. 3. Ayrıca bk. Droysen 2000a, 159-162; Bosworth 2005, 46.
[181] Arr. *Anab*. I. 3. 3-5; 4. 4-5. Ayrıca bk. Droysen 2000a, 162-163; Bosworth 2005, 46; Green 2013, 127-129. Getailerin yaşadığı coğrafya hakkında bk. Strab. VII. 3. 1.
[182] Ayrıca bk. Bosworth 2005, 46-47; Green 2013, 130. Droysen (2000a, 164) da nehir boyunda yaşayan kavimlerin barış elçileri gönderdiğini aktarırken, Triballerin kralı Syrmos'un da gelip III. Aleksandros'a teslim olduğunu ifade eder.
[183] Kleitos hakkında bk. Stahelin 1921, *s.v.*, "Kleitos", 668; Heckel 2006, 86.
[184] Glaukias hakkında bk. Stahelin 1910, *s.v.*, "Glaukias", 1398-1399; Heckel 2006, 125.
[185] Arr. *Anab*. I. 5. 1-8. Ayrıca bk. Droysen 2000a, 165; 167-168; Bosworth 2005, 47; Green 2013, 132.
[186] Arr. *Anab*. I. 6. 11. III. Aleksandros'un Illyria seferi hakkında detaylı bilgi için ayrıca bk. Hammond 1974.
[187] Plut. *Alex*. 11. 3-5; Arr. *Anab*. I. 1-2; 7-8. Detaylı bilgi için ayrıca bk. Droysen 2000a, 174-181; Bosworth 2005, 48-50; Green 2013, 136-148.

payesinin III. Aleksandros'a verildiğini aktarır.[188] Arrianos (*Anab*. I. 1. 2-3) ve Iustinus (XI. 2. 5) ise söz konusu buluşmanın, kral tahta geçtikten hemen sonra gerçekleştiğini aktarırken, kronolojisinde, çevre halkların ayaklanmalarının bastırılmasına dair anlatımını bu olayın akabine yerleştirmiştir.[189] Netice itibariyle III. Aleksandros, çevre bölgelerdeki tehdit unsurlarının bastırılmasının ve Hellenlerin, Perslere karşı yürütülecek mücadelede kendisine yetki ve destek sağlamasının[190] ardından tüm dikkatini söz konusu Asya Seferi'ne yoğunlaştırmıştır.

III. Aleksandros, MÖ. 334 yılı baharında, yaklaşık otuz bin piyade ve dört bin kadar da atlı birlik ile Asya kıtasına ayak basmak üzere yola çıkmıştır.[191] Ordular Parmenion önderliğinde, Sestos kentinden Hellespontos'u (Çanakkale Boğazı) aşıp karşı kıyıda bulunan Abydos'a varırken, Kral Trakya Khersonesos'unun güneyinde yer alan Elaious kenti kıyılarından karşıya geçerek Asya topraklarına adım atmıştır. III. Aleksandros'un ilk durağı Troia (Hisarlık) kenti olmuştur. Kentin tepelerinde Athena'ya kurban adayan ve Troia savaşında hayatını kaybedenleri anan Kral daha sonra Akhilleus'un mezarını ziyaret etmiş, hediyeler sunmuştur.[192]

Makedon ordularının Pers birlikleriyle ilk karşılaşması, Marmara Denizi kıyısında yer alan günümüz Biga İlçesi sınırlarına dahil olan Granikos (Biga Çayı) civarında olmuştur. Ordusunu nehre doğru ilerletmekte olan Kral, keşif amaçlı olarak önden yollanan süvariler vasıtasıyla Pers ordusunun[193] Granikos geçidinde konuşlanmış olduğunu öğrenmiş ve bunun üzerine tüm ordusunu savaş düzenine sokmuştur.[194] Nehrin karşı kıyısında savunma pozisyonunda bekleyen Pers ordusuna karşı, Amyntas önderliğindeki atlı ve piyadeler III.

---

[188] Ayrıca bk. Droysen 2000a, 151; Heckel 2002, 31.

[189] Droysen (2000a, 153), Bosworth (2005, 45) ve Green (2013, 120-124) de Thebai'nin ele geçirilmesi ve barbar kavimlerin üzerine gidilmesi hadisesini, zaman dizini bağlamında, Korinthos'taki buluşmanın sonrasına yerleştirmiştir.

[190] Korinthos Birliği ve III. Aleksandros dönemindeki konumu ve işleyişi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Bosworth 1994, 847-855.

[191] Diodoros'a (XVII. 17. 4) göre 32.000 yaya, 4.500 atlı asker; Plutarkhos'a (*Alex*. 15. 1) göre 30.000-43.000 yaya, 4.000-5.000 atlı asker; Arrianos'a (*Anab*. I. 11. 3) göre 30.000 yaya, 5.000 atlı asker; Iustinus'a (XI. 6. 2.) göre 32.000 yaya, 4500 atlı. Ayrıca bk Bosworth 2005, 53; Green 2013, 156-157. Aleksandros'un ordusu hakkında nitel ve nicel bağlamda detaylı bilgi için ayrıca bk. Droysen 2000b, 22-33.

[192] Diod. XVII. 17. 2-3; 6; Plut. *Alex*. 15. 4; Arr. *Anab*. I. 11. 7; 12. 1. Aleksandros'un Troia ziyareti hakkında ayrıca bk. Droysen 2000b, 43-44; Faraguna 2003, 108; Courtieu 2004; Bosworth 2005, 53-56; Thompson 2007, 40.

[193] Diodoros'a (XVII. 19. 4-5) göre yaklaşık 10.000 atlı ve 100.000 yaya, Arrianos'a (*Anab*. I. 14. 4) göre 20.000 atlı ve 20.000 yaya, Justinus'a (XI. 6. 11) göre ise toplamda 600.000 kişiden oluşmaktaydı. Ayrıca bk. Bosworth 2005, 57; Thompson 2007, 28-31; Körpe 2011 99-100.

[194] Arr. *Anab*. I. 13. 1-2. Arrianos'un (*Anab*. I. 14. 1-3) anlatısına göre Aleksandros Parmenion'u sol kanada gönderirken kendisi sağ kanada geçmiştir. Bu kanatta kumandan atadığı Philotas ile birlikte atlılar, okçular ve mızraklı askerler bulunuyordu. Sol kanadın en uç kısmında ise Tesselyalı süvariler konumlandırılmıştı. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 46-47; Bosworth 2005, 58-59; Thompson 2007, 55-59; Körpe 2011, 100.

Aleksandros'un emri doğrultusunda öncü kuvvet olarak nehre girmişlerdir.[195] Bu ilk saldırıyla düzeni bozulan Pers ordusuna karşı III. Aleksandros da tüm atlı kuvvetleriyle hücuma geçmiş, ilk etapta süvarilerin çarpışması şeklinde cereyan eden hadiseye nehri aşmalarının ardından piyadeler de dahil olmuşlardır. Nehri geçen birliklerin sayısının hızla artmasıyla kontrolü ele geçirmeye başlayan Makedon ordusu karşısında, önce Kralın savaştığı taraftaki Pers birlikleri daha sonra da merkezde yer alan askerler geri çekilmek zorunda kalmışlardır.[196] Direnç gösteren Hellen paralı askerlerini de mağlup eden Makedonlar, böylelikle Persler karşısında ilk zaferlerini elde etmiş oluyorlardı.[197] Bu savaş neticesinde Persler oldukça fazla sayıda kayıp verirken, Makedon ordusunun zaiyatı Perslere kıyasla çok daha az olmuştur.[198]

Perslere karşı ilk zaferini elde eden III. Aleksandros'un egemenliği, Daskyleion ve Sardeis (Sart) satraplık bölgeleri ile civardaki kentlerce sorunsuz bir biçimde kabul görmüştür.[199] Kral, Ephesos'ta (Selçuk) bulunduğu sırada ise Magnesia ve Tralleis (Aydın) kentleri elçiler göndererek şehirlerini teslim etmeye hazır olduklarını bildirmişlerdir.[200] Güneye, Karia Bölgesi'ne doğru ilerleyişinde Miletos'ta karşılaştığı mukavemeti de kıran III. Aleksandros, bu kenti ele geçirdikten sonra, Halikarnassos'a kadar herhangi bir direnişle karşılaşmadan ilerlemiştir.[201] Makedon ordularınca bir süre kuşatma altında tutulan ve direnen Halikarnassos da sonunda düşmüş ve Kral tarafından yerle bir edilmiştir.[202] Lykia kıyıları boyunca ilerleyen III. Aleksandros, Telmessos (Gürece), Pinara, Ksanthos ve Patara (Gelemiş)

---

[195] Droysen 2000b, 48-49; Bosworth 2005, 60; Thompson 2007, 59-61. Bu hususta antik kaynaklar hem modern kaynaklara kıyasla hem de kendi içlerinde farklılıklar barındırmaktadır. Plutarkhos (Plut. *Alex*. 16. 2) ve Arrianos'a (Anab. 14. 7) göre ilk saldırıda kralın kendisi sağ kanatta yer alan süvari birlikleriyle birlikte nehre girmiştir. Diodoros'a göre ise (XVII. 19. 3) geçiş Aleksandros'un önderliğinde olmakla birlikte oldukça sorunsuz gerçekleşmiştir.

[196] Plut. *Alex*. 16. 6; Arr. *Anab*. I. 15. 4; 16. 1. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 49-50; Bosworth 2005, 60-61; Thompson 2007, 61-73; Körpe 2011, 100-101; Green 2013, 178-179.

[197] Plut. *Alex*. 16. 6-7; Arr. *Anab*. I. 16. 2. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 51; Strauss 2003, 154; Bosworth 2005, 61-62; Thompson 2007, 73-77.

[198] Plutarkhos (*Alex*. 16. 7) Perslerden 20.000 piyade ile 2.500 süvarinin öldüğünü aktarırken, Makedon ordusunun verdiği kaybın yalnızca 34 kişi olduğunu ifade eder. Arrianos (*Anab*. I. 16. 4) Perslerin verdiği kayba dair sayısal bir veri sunmazken, III. Aleksandros'un ordusundan yaklaşık 115 kişinin öldüğünü ifade etmiştir. Droysen (2000b, 51) bu sayıyı 80 süvari 30 piyade olarak ifade eder. Diodoros'a (XVII. 21. 6) göre ise Perslerden on binden fazla piyade, ikibin civarında da atlı ölmüştür. Kayıplar hakkında ayrıca bk. Thompson 2007, 77-80; Green 2013, 179-180.

[199] Diod. XVII. 21. 7; Plut. *Alex*. 17. 1; Arr. *Anab*. I. 17. 2-3. Süreç hakkında ayrıca bk. Droysen 2000b, 54; Bosworth 2005, 63; Green 2013, 184-185.

[200] Arr. *Anab*. I. 18. 1. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 58; Bosworth 2005, 64; Green 2013, 187.

[201] Diod. XVII. 22; Arr. *Anab*. I. 19. 4-5; 20. 2. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 68; Bosworth 2005, 65-66; Green 2013, 188-190; 194-195.

[202] Diod. XVII. 23. 5-6; 24-27; Arr. *Anab*. I. 23. 5-8. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 75-76; Green 2013, 195-200. Arrianos (*Anab*. I. 23. 3-5), Droysen (2000b, 75) ve Bosworth (2005, 68) ortak bir anlatı ile, Perslerin bir kaleye sığındıklarını, kralın ise bu kalenin zaptı ile vakit harcamak istemediğini dile getirirler. Arrianos ve Droysen söz konusu bu duruma rağmen kentin düştüğünü ve ele geçirildiğini ifade ederken Bosworth Kralın kentte bıraktığı askerlerin Persleri kalede tutamadığını ve bu nedenle kentin 332 yılı başlarına kadar Pers kuvvetlerinin bir merkezi olarak kalmaya devam ettiğini ifade eder.

ile birlikte otuzdan fazla kenti de hakimiyetine alarak ilerleyişini sürdürmüştür.[203] Phaselis (Tekirova) kenti de elçiler göndererek Kralın hakimiyetini tanımış, kendisini bir süre kentte ağırlamışlardır.[204] Phaselis'ten ayrılan III. Aleksandros, bölgenin iç kesimine doğru kuzeybatı istikametini takip ederek Pamphylia bölgesine doğru hareketini sürdürmüş, ordusunun bir kısmını Perge'ye (İhsaniye) yolladıktan sonra, kendisi de Aspendos'a (Belkıs) doğru ilerlemiştir.[205] Yolda Aspendos kenti elçileriyle görüşen Kral, bu kentin teslim oluşuna dair bir uzlaşmaya vardıktan sonra ilerleyişini Side'ye (Manavgat) doğru devam ettirmiştir.[206] Bu kenti de hakimiyeti altına alarak kuzeye, Pisidia Bölgesi'ne yönelen III. Aleksandros, Sillyon (Yanköy) kentine doğru hareket ettiği sırada Aspendosluların anlaşmanın şartlarına sadık kalmadıklarını öğrenince tekrar bu kente geri dönmek durumunda kalmıştır.[207] Aspendoslularla tekrar fakat daha ağır şartları kabul ettirerek anlaşan Kral tekrar Perge'ye dönmüş oradan da kuzeye, Phrygia Bölgesi'ne doğru yol almıştır.[208] Coğrafi olarak oldukça yüksek bir konumda bulunan Pisidia kenti Termessos'u[209] (Güllük) ele geçirmenin zaman alacağını hesaba katan III. Aleksandros, kentin önünde bir karargah kurduktan sonra Sagalassos'a (Ağlasun) ilerlemiş, bu kenti ve diğer Pisidialıları da boyunduruğu altına almıştır. Akabinde Phrygia'ya doğru ilerleyişini sürdürmüştür.[210] Kelainai (Dinar) kentini diplomatik yollarla teslim almış, Antigonos'u (MÖ. 382-301) Phrygia'ya vali olarak atamış[211] ve sonrasında Parmenion ile buluştuğu Gordion (Yassıhöyük) kentine gitmiştir.[212] Buradan Ankyra'ya (Ankara) doğru yola çıkan Kralın yanına Paphlagonialı elçiler gelmiş ve Makedon egemenliğini tanıdıklarını bildirmişlerdir.[213] Güneydoğu istikametinde Kapadokia'ya ilerleyen III. Aleksandros, bölgenin

---

[203] Plut. *Alex*. 17. 3; Arr. *Anab*. I. 24. 4. Kralın Lykia'da izlediği rota hakkında ayrıca bk. Keen 1996, 110-116.
[204] Plut. *Alex*. 17. 4; Arr. *Anab*. I. 24. 5. Bu konaklama sırasında yaşananlar hakkında bk. Droysen 2000b, 79-80.
[205] Arr. *Anab*. I. 26. 1-2. Ayrıca bk. Droysen (2000b, 82-83) Kralın da Perge'ye doğru yola çıktığını fakat ordunun bir kısmını iç kesimden yolladığını, kendisinin ise kıyı şeridinden devam ettiğini dile getirir. Bosworth (2005, 71) ise kralın Perge'ye onur konuğu olarak girdiğini yazar. Ayrıca bk. Green 2013, 207.
[206] Arr. *Anab*. I. 26. 3-4. Konu hakkında ayrıca bk. Droysen 2000b, 84.
[207] Arr. *Anab*. I. 26. 5. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 85; Green 2013, 207-208. Droysen, Sillyon'un zaptı için bir taarruzda bulunulduğunu fakat başarısız olunca Kralın bu işi bir vekile devrederek kendisinin bu hadiselerden sonra Aspendos'a döndüğünü ifade eder.
[208] Arr. *Anab*. I. 27. 4-5. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 85; Green 2013, 208. Bosworth'a (2005, 71) göre MÖ. 333 yılı ilkbaharı başları.
[209] Bk. Strab. XII. 7. 2.
[210] Arr. *Anab*. I. 28. 2-8; 29. 1. Kralın ilerleyişi hakkında ayrıca bk. Droysen 2000b, 86-88; Bosworth 2005, 71; Green 2013, 208-209.
[211] Antigonos bu görevi MÖ. 333'den MÖ. 301'deki ölümüne değin sürdürmüştür. Bu hususta bk. Heckel 2006, 32-34.
[212] Arr. *Anab*. I. 29. 1-3; Curt. III. 1. 1-8. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 88-89; Bosworth 2005, 72; Green 2013, 210-211.
[213] Arr. *Anab*. II. 4. 1. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 106; Bosworth 2005, 74; Green 2013, 215. Bosworth ve Green Gordion kentinden ayrılış tarihini MÖ. 333 Mayıs sonu olarak verir. Plutarkhos (*Alex*. 18. 3) Kralın Paphlagonialıları yenerek ilerlediğini ifade ederken Curtios (III. 1. 22-23) da Kralın Ankyra'dan Paphlagonia'ya gittiğini ve bölgede hakimiyet sağladığını yazar.

tamamını kontrolü altına almıştır.[214] Kilikia bölgesine doğru yol alan Makedon orduları Tarsus kentini kontrol altına aldıktan sonra, Ankhialos ve Soloi (Viranşehir) kentlerinde de hakimiyet kurmuşlardır.[215]

Pers kralı III. Dareios'un (MÖ. 336-330) oldukça büyük bir ordu topladığı haberini alan Kral, ordularını bugünkü İskenderun Körfezi'nde yer alan Myriandros kenti önünde konaklatmıştır. Babylon'dan çıkıp Sokhoi kentine gelen III. Dareios ise pek kalabalık olan ordusunu geniş bir ovada tutmak yerine Amanos Geçidi (Bahçe Geçidi) vasıtasıyla daha kuzeydeki Issos'a ilerletmiştir.[216] Fakat bu hamlesi neticesinde Makedon ordularının arkasına geçmiş, haberi duyan ve tasdik ettiren III. Aleksandros, Pers kralının söz konusu bu manevraları neticesinde avantajlı bir konuma erişmiştir. Rütbeli askerlerini bir araya toplayıp onlara moral veren Makedon kralı[217], ertesi gün şafak vaktinde ordusunu savaş düzeninde ilerletmeye başlamıştır.[218] Makedon orduları III. Aleksandros önderliğinde yavaş yavaş ilerleyişini sürdürürken, Pers orduları da III. Dareios'un komutası altında hazırlıklarını tamamlamış, Pinaros Nehri'nin (Deliçay) kuzeyinde savaş anını beklemeye koyulmuşlardı.[219]

Makedon ordularının Pers ordularıyla MÖ. 333 yılının sonbaharında gerçekleşen bu ikinci harbinde, ilk hamleyi yapan Makedonlar olmuş, III. Aleksandros sağ kanatta yer alan atlılarla birlikte saldırıya geçtikten sonra Perslerin merkezinde yer alan paralı askerler de Makedon birliklerince püskürtülmüştür. Pers süvarileri ile Teselyalı süvariler arasında yaşanan şiddetli çatışmanın ardından III. Dareios'un kaçışı ile birlikte sayıları 600.000 olarak telaffuz edilen[220] Pers ordusu dağılmış, Kral ise savaş alanını yakalanmadan terk etmeyi başarmıştır.[221] III. Aleksandros'un ilerleyişini durdurmayı bir kez daha başaramayan Perslerin, Issos Savaşı'nda yüz binden fazla kayıp verdiği ifade edilmektedir.[222]

---

[214] Arr. *Anab*. II. 4. 2. Bosworth (Bosworth 2005, 75) ve Green (2013, 215) Aleksandros'un egemenliğini ilan etmesine rağmen bölgede herhangi bir askeri birlik bırakmadığını ifade eder.
[215] Arr. *Anab*. II. 4. 6; 5. 2-5. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 107-109; Green 2013, 218-223.
[216] Plut. *Alex*. 20. 2; Arr. *Anab*. II. 6. 4-6; 7. 1. Konu hakkında ayrıca bk. Droysen 2000b, 114; Bosworth 2005, 80-81; Green 2013, 224-226. Plutarkhos Dareios'un söz konusu bu manevrasına sebep olan şeyin ordusuna çok güvenmesi ve III. Aleksandros'u geniş bir alanda yakalayamayacağı düşüncesi olduğunu dile getirir. Arrianos ise Pers kralının, Aleksandros'un ilerleyişinin gecikmesi nedeniyle hatalı bir düşünceye kapılarak kralın kendisinden çekinip korktuğu fikrine sahip olması nedeniyle böyle bir harekete giriştiğini söyler. Curtios (III. 6. 2) ise Dareios'un, Aleksandros'un hastalığını haber aldığını ve bunun neticesinde hızla harekete geçtiğini ifade eder.
[217] Arr. *Anab*. II. 7. 3-7. III. Aleksandros'un yaptığı konuşma hakkında ayrıca bk. Droysen 2000b, 117-118.
[218] Arr. *Anab*. II. 8. 2-3; Curt. III. 9. 12. Ayrıca bk. Bosworth 2005, 81-82.
[219] Arr. *Anab*. II. 10. 1; Curt. III. 9. 1-6. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 119-120; Bosworth 2005, 82.
[220] Plut. *Alex*. 18. 4; Arr. *Anab*. II. 8. 8. Iustinus'a (XI. 9. 1) göre 400.000 yaya, 100.000 atlı asker. Bosworth (2005, 78) sayının abartıldığını düşünmektedir. Bu hususta ayrıca bk. Delbrück 1990, 191-192.
[221] Plut. *Alex*. 20. 4-5; Arr. *Anab*. II. 10. 3-7; 11. 1-4; Curt. III. 11. 1-19; Iust. XI. 9. 8-9. Curtios (III. 11. 1) ilk hamlenin Pers'lerden, Makedon ordularının sol kanadına doğru yapıldığını ve ardından Aleksandros'un bulunduğu sağ kanadın çevrelendiğini ifade eder. Muharebeye dair ayrıca bk. Delbrück 1990, 190-202; Droysen 2000b, 123-126; Heckel 2002, 38-41; Bosworth 2005, 83; Green 2013, 230-235.
[222] Diod. XVII. 36. 6; Plut. *Alex*. 20. 5; Arr. *Anab*. II. 11. 8; Curt. III. 11. 27. Iustinus'a (XI. 9. 10) göre 61.000 yaya ile 10.000 atlı öldürülmüş, 40.000 asker de esir düşmüştür. Makedon kayıpları hususunda Diodoros (XVII.

Issos Savaşı'nın ardından III. Aleksandros, güvenliği sağlamak maksadıyla kıyı şeridine doğru hareket etmiş, Kıbrıs ve Fenike kralları herhangi bir muharebeye gerek kalmaksızın bağlılıklarını III. Aleksandros'a sunmuşlardır.[223] Bu sırada Makedon kralı Marathos'ta (Tartus) iken Pers kralı ile arasında diplomatik bir temas gerçekleşmiş; Dareios, Aleksandros'a elçileri vasıtasıyla ilettiği mektubunda Makedon kralının elinde bulunan annesi ve karısının serbest bırakılmasını ve Asya topraklarından çekilmesini talep etmekle birlikte savaşı sona erdirme niyetini de açıkça belli etmiştir.[224] Buna karşılık III. Aleksandros ise yazdığı cevap mektubunda, artık bölgenin hakimiyetinin kendisinde olduğunu vurgulamış ve gelip kendisine teslim olmasını, aksi takdirde yeni bir savaşa kendini hazırlaması gerektiğini ifade etmiştir.[225] Güneye, Suriye içlerine doğru ilerlemeye devam eden Makedon orduları, Tyros (Sur) kentini de çetin bir kuşatma ve direnme sürecinin ardından ele geçirmeyi başarmıştır.[226] Bu sıralarda Pers kralı III. Dareios, III. Aleksandros'a bir mektup daha göndermiş[227], annesi, karısı ve çocuklarına karşılık olarak onbin talanta fidye ile Küçük Asya ile Suriye'nin tamamını Makedon kralına bırakmayı teklif etmiştir.[228] III. Aleksandros tarafından bu teklifi de olumsuz bir şekilde yanıtlanan III. Dareios yeni bir savaş hazırlığına başlamıştır.[229]

III. Aleksandros bir sonraki hedefini Mısır olarak belirlemiş, MÖ. 332 yılının Eylül ayı başında Tyros kentinden yola çıkarak, güzergah üzerinde bulunan Gaza (Gazze) kentini

---

36. 6) 300 piyade ile 1050 atlının, Arrianos (*Anab*. II. 10. 7) yaklaşık 120 askerin öldüğünü söylerken, Curtios (III. 11. 27) ise 4500 yaralı askerin yanı sıra 302 piyadenin kayıp olduğunu, 150 atlının ise öldürüldüğünü söyler. Modern kaynaklara bakıldığında Droysen (2000b, 129) da Pers kayıpları için aynı rakamları telaffuz etmiş, Makedonların kaybını ise 300 piyade 150 süvari olarak belirtmiştir. Bosworth (2005, 84) da benzer şekilde Pers kayıplarını 100.000, Makedon kayıplarını 500 asker olarak ifade eder. Ayrıca bk. Heckel 2002, 40-41.

[223] Plut. *Alex*. 24. 2; Curt. IV. 1. 5-7; 15-16. Arrianos'a (*Anab*. II. 20. 3) göre Kıbrıs'ın Makedon hakimiyeti altına girişi Tyros kenti kuşatması sırasında gerçekleşmiştir.

[224] Arr. *Anab*. II. 14. 1-3; Curt. IV. 1. 7-10; Iust. XI. 12. 1-3. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 131; Bosworth 2005, 86; Green 2013, 240-241.

[225] Arr. *Anab*. II. 14. 4-9; Curt. IV. 1. 10-14. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 132-133; Bosworth 2005, 86; Green 2013, 241-242. Droysen III. Aleksandros'un ifadelerinin sadece Dareios'a yönelik olmadığını, adeta tüm Asya uluslarına ve Hellenlere hitaben yazıya dökülmüş bir bildiri olduğunu söyler.

[226] Diod. XVII. 40. 3-5; 41-46; Plut. *Alex*. 25. 2; Arr. *Anab*. II. 24. 6. Arrianos'a (*Anab*. II. 24. 6) göre hekatombaion ayında (MÖ. 332 yılı, Temmuz sonu Ağustos başı). Curtios (IV. 4. 19) da kuşatmanın yedi ay sürdüğünü söyler. Tyros kuşatmasına dair Curtios'ın ayrıntılı anlatısı için bk. Curt. IV. 2. 2-24; 3; 4. 1-18. Kentin kuşatılması hakkında ayrıca bk. Droysen 2000b, 144-161; Green 2013, 247-261.

[227] Plutarkhos (*Alex*. 29. 4) ve Diodoros'a (XVII. 39.1-3) göre söz konusu mektup, Issos Savaşı'nın ardından gönderilmiş olmakla birlikte Dareios'un bu süreçte gönderdiği ilk mektuptur. Arrianos ve Curtios'un anlatısına göre ise bu Pers kralının yolladığı ikinci mektuptur ve Tyros kuşatması sırasında (Curtios'a göre hemen sonrasında) III. Aleksandros'a ulaşmıştır; bk. Arr. *Anab*. II. 25. 1; Curt. IV. 5. 1-8. Bosworth (2005, 99) ise Arrianos'un ikinci sıraya koyduğu mektubun aslında Dareios'un üçüncü ve son uzlaşı girişimi olduğunu ve MÖ. 331 yazında, Gaugamela Savaşı'nın hemen öncesinde III. Aleksandros'a ulaştırıldığını ifade eder. Curtios (IV. 11) ve Diodoros (Diod. XVII. 54) da Pers kralının savaşın hemen öncesindeki üçüncü diplomatik girişiminden bahseder. Ayrıca bk. Green 2013, 287.

[228] Plut. *Alex*. 29. 4; Arr. *Anab*. II. 25. 1-2. Curtios'a (IV. 5. 1-8) ve Diodoros'a (XVII. 39. 2) göre Halys'in (Kızılırmak) batısını. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 150; Bosworth 2005, 99-101; Green 2013, 264.

[229] Diod. XVII. 39. 3; Arr. *Anab*. II. 25. 3.

kuşatarak hakimiyeti altına almayı başarmıştır.[230] Arrianos'a (*Anab*. III. 1. 1) göre donanmasını deniz vasıtasıyla yollarken kendisi de karadan harekete geçen III. Aleksandros, Aralık ayı başında Gaza'dan ayrılışından yedi gün sonra donanmasıyla Pelusion (Port Said) kentinde buluşmuştur.[231] Elinde askeri herhangi bir kuvvet bulunmayan Mısır satrabı, Makedon kralını dostane bir biçimde kente ve dolayısıyla Mısır ülkesine kabul etmiştir.[232] III. Aleksandros orduları ile birlikte güneybatı istikametinde ülke içerisinde ilerleyişini sürdürmüş, Memphis (Mit Rahina) kentine varmadan evvel yol üzerindeki tüm kentleri teslim almıştır. Memphis kentinden, tekrar kuzeybatı istikametinde ilerlemiş, Aleksandreia (İskenderiye) kentini kurmuş[233] ve Ammon kahinine danışmak için tekrar bölgenin iç kesimlerine doğru hareket ettikten sonra[234] Memphis'e geri dönmüştür. Arrianos'a (*Anab*. III. 6. 1) göre ilkbahar mevsiminde tekrar yola çıkan III. Aleksandros, önce Tyros kentine varmıştır.[235] Daha sonra hekatombaion ayında Thapsakos'a (Karkamış/Cerablus) gelmiştir.[236] Ordusunu Mezopotamya'nın içlerine doğru ilerleten Kral, yolda III. Dareios'un Tigris (Dicle) Nehri kıyılarında olduğunu haber almışsa da Persleri orada bulamamıştır.[237] Ordusunu Tigris Nehri'ni aştıktan sonra dinlendirdiği gece, bir ay tutulması yaşanmıştır[238] ve Plutarkhos'a (*Alex*. 31. 4.) göre Pers kralı ile III. Aleksandros'un karşı karşıya geldikleri son muharebe bu tutulmadan on bir gün sonra gerçekleşmiştir.[239]

Savaş Arbela (Erbil) kenti yakınlarındaki Gaugamela'da (Duhok) meydana gelmiştir. Perslerin sayısal üstünlüğüne rağmen, III. Dareios'un bu üstünlüğü kullanarak Makedonları çevreleyip sarma planı başarısız olmuştur.[240] Aleksandros ve süvarileri hızla Perslerin içerisine

---

[230] Diod. XVII. 48. 7; Plut. *Alex*. 25. 4; Arr. *Anab*. 27. 7. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 163-165; Bosworth 2005, 90.
[231] Curtios'a (IV. 7. 2-3) göre buluşma Pelusion yakınlarında gerçekleşmiş, Kral kente piyadelerini yolladıktan sonra kendisi Nil Nehri'ni takiben kuzeye doğru ilerlemiştir. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 171; Bosworth 2005, 91.
[232] Arr. *Anab*. III. 1. 2; Curt. IV. 7. 4-5; Diod. XVII. 49. 2. Bosworth'a (2005, 93) ve Green'e (2013, 269) göre Aleksandros'un Mısır satrapı ile buluşması Memphis kentinde olmuştur.
[233] Plut. *Alex*. 26. 1-6; Arr. *Anab*. III. 1. 5. Diodoros'un (XVII. 49-52) ve Curtios'un (IV. 8. 1-2) anlatısına göre kentin kuruluşu tapınaktan döndükten sonra gerçekleşmiştir. Bosworth (2005, 94; 97-98) da Aleksandros'un bu yolculuk esnasında kenti kurmaya karar verdiğini fakat tam lokasyonun belirlenmesi ve kent planının çizilmesi aşamasının kralın dönüş yolunda gerçekleştiğini ifade eder. Kentin kuruluş hakkında ayrıca bk. Welles 1962.
[234] Plut. *Alex*. 26. 6; Arr. *Anab* III. 3. 1; Curt. IV. 7. 5-32. Söz konusu ziyaret ile ilgili detaylı bilgi için bk. Droysen 2000b, 186-193; Green 2013, 272-275.
[235] Ayrıca bk. Droysen 2000b, 194; Bosworth 2005, 98. Bosworth da ordunun Memphis'ten Nisan ayında çıkış yaptığını ifade etmektedir.
[236] Arr. *Anab*. III. 7. 1. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 196; Bosworth 2005, 103.
[237] Diod. XVII. 55. 3; Arr. *Anab*. III. 7. 4. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 198; Bosworth 2005, 104. Bosworth III. Aleksandros'a verilen bilginin bilinçli bir aldatmaca olduğunu söyler.
[238] Arr. *Anab*. III. 7. 5; Curt. IV. 10. 2. Droysen'e (2000b, 198) göre söz konusu tutulmanın meydana geldiği tarih 20 Eylül'dür. Bosworth (2005, 104) tutulmanın 20 Eylül gecesi saat 9'da, Green (2013, 286) 20 ya da 21 Eylül gecesi saat 9.20'de gerçekleştiğini söyler.
[239] Plutarkhos buluşmanın Boedromion (Eylül-Ekim) ayında gerçekleştiğini ifade eder. Droysen (2000b, 205) da muharebenin başlangıç tarihini 1 Ekim olarak kaydeder.
[240] Diodoros'a (XVII. 39. 4) göre 800.000 yaya, 200.000 atlı. Arrianos (*Anab*. III. 8. 6.) 40.000 atlı ve 1.000.000 yayadan bahseder. Curtios'a (IV. 12. 13) göre ise bu sayı 200.000 yaya, 45.000 atlı asker şeklindedir. Bosworth

girip Dareios'a yaklaşmıştır. Bunun üzerine Kral savaş alanını terk edince, Pers ordusundaki kaçış genele yayılmıştır.[241] III. Dareios'u canlı bir biçimde ele geçirmek gayesinde olan III. Aleksandros, Parmenion'un zor durumda olduğunu haber alınca onun olduğu bölgeye doğru ilerleyerek, Pers kralını takibi bırakmak zorunda kalmıştır.[242] Muharebenin ardından III. Dareios'u yakalamak için Arbela kentine gitmişse de Kralı orada bulamamıştır.[243] Bu savaşta da Perslerin kaybı Makedonlara kıyasla oldukça fazla olmuştur. [244]

Güneye doğru ilerlemeye devam eden III. Aleksandros önce Babylon (Babil) daha sonra Susa kentlerine gitmiş[245], buralarda da kral olarak selamlanmasının ardından Uksilerin yaşadığı coğrafyaya varmış ve onları da hakimiyeti altına almıştır.[246] Pers geçitleri adı verilen bölgede satrap Ariobarzanes'in[247] (MÖ. 368-330) engellemesiyle karşılaşan Makedon kralı[248] bu maniyi de aştıktan sonra ordusuyla dört ay boyunca Persepolis (Mervdeşt) kentinde kalmış, III. Dareios'un, coğrafyanın kuzeyinde yer alan Media Bölgesi'nde olduğu haberini alınca da ilerleyişini bu doğrultuda sürdürmüştür. Sürekli olarak kaçmakta olan Pers kralını takibini sürdüren III. Aleksandros, Ekbatana (Hamedan) kenti ve Kaspia Geçitleri'ni de aşmıştır.[249]

(2005, 102) kaynaklarda geçen sayıları abartılı bulmakla beraber, kesin bir sayı belirtmenin mümkün olmadığını ifade eder.

[241] Diod. XVII. 60. 8; Arr. *Anab*. III. 14. 3-4; Curt. IV. 15. Plutarkhos (*Alex*. 33. 4-5) III. Aleksandros'un bu cesur hamlesi neticesinde ordunun paniğe kapıldığını, Kralın ise savaş alanını terk etmeden evvel yakın muhafızları tarafından canları pahasına korunduğunu dile getirir. Bosworth (2005, 108) bu hususta, Pers kralının Arrianos'un kaydettiğinin aksine, ilk kaçanlardan olmadığını ifade eder. Savaş hakkında ayrıca bk. Delbrück 1990, 210-214; Droysen 2000b, 209; Green 2013, 292-294.

[242] Plut. *Alex*. 33. 6; Arr. *Anab*. III. 15. 1; Curt. IV. 16. 1-4. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 211; Heckel 2002, 49-50. Konu hakkında Bosworth'un görüşü için bk. Bosworth 2005, 109.

[243] Arr. *Anab*. III. 15. 4; Curt. V. 1. 1-10. Söz konusu süreç için ayrıca bk. Droysen 2000b, 212; Bosworth 2005, 110.

[244] Diodoros (XVII. 61. 3) Perslerden 90.000'den fazla kişinin, Makedonlardan ise 5.000 askerin öldüğünü söyler. Arrianos'a (*Anab*. III. 15. 6.) göre Gaugamela Savaşı'nda Makedon ordusundan 100 asker hayatını kaybederken, Pers'lerin can kaybı 300.000 kadardır. Curtios'a (IV. 16. 26-27) göre ise Persler 40.000, Makedonlar 300 kayıp vermiştir. Droysen (2000b, 212) bu hususta bazı kaynakların Makedon kayıplarını 500 olarak ifade ettiklerini, kendisinin bunu abartılı bulduğunu fakat Perslerin 90.000 olarak telaffuz edilen kayıp sayısıyla karşılaştırıldığında ise ortaya bir orantısızlık çıktığını dile getirmektedir. Yazar ayrıca Makedonların askeri üstünlüğü neticesinde verdikleri kaybın gerçekten az olmuş olabileceğini ve diğer taraftan da Perslerin bir kovalamacaya maruz kalmaları nedeniyle bu denli çok kayıp vermiş olabileceklerini mantıklı bulduğunu da ekler.

[245] Diod. XVII. 64. 3-4; 65-5; Arr. *Anab*. III. 16. 3-7; Curt. V. 1. 17-23; 2. 8-16. Kralın ilerleyişi hakkında ayrıca bk. Droysen 2000b, 215; 221; Bosworth 2005, 111-114; Green 2013, 300-310.

[246] Diod. XVII. 67; Arr. *Anab*. III. 17. 1; Curt. V. 3. 1-16. Uksi'ler günümüz İran'ının batısında yer alan, Behbehan adı verilen bölgede yaşamaktaydılar. Bu halk hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Treidler 1967, *s.v*., "Uxii", 1313-1319.

[247] MÖ. 331'den itibaren Persis (Ostan) satraplığı yapmış olan Ariobarzanes hakkında bk. Kaerst 1895, *s.v*., "Ariobarzanes", 833; Heckel 2006, 45.

[248] Diod. XVII. 68; Arr. *Anab*. III. 18. 2; Curt. V. 3. 17-23; 4. Bu hususta ayrıca bk. Droysen 2000b, 228-229; Bosworth 2005, 116; Green 2013, 311-312.

[249] Arr. *Anab*. III. 19. 4-5; 20. 4. Ekbatana'dan Hyrikania'ya izlenen rota hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Stahl 1924. Batı'da Rhagae (Tahran yakınları), Doğu'da Hekatompylos (Šahr-e Qumis) kentleri arasında, Elburz Dağlarının güney dağ kolu üzerinde yer alan bir dağ geçidi olan Kaspia Geçitleri hakkında bk. Strab. XI. 9. 1; 13. 6. Ayrıca bk. Jackson 1911, 127-137.

Baktria[250] satrapı Bessos'un krallığını ilan ettiğini ve III. Dareios'u da ele geçirmiş olduğunu öğrenen III. Aleksandros ilerleyişini hızlandırmıştır.[251] Makedon kralı bir süre sonra Bessos ile beraberindekilere yetişmeyi başarmıştır. Fakat yaralı bir halde geride bırakılan III. Dareios'u bulan kişi kimi anlatılara göre Makedonlardan Polistratos olmuş, Pers kralı, Aleksandros'a duyduğu saygıyı ifade ettikten sonra son nefesini vermiştir.[252] Makedon kralı, III. Dareios'u krallara yaraşan bir törenle sonsuzluğa uğurlamıştır.[253] Böylece, Gaugamela Savaşı'nın ardından dağılan Pers Krallığı'nın son kralı da hayatını kaybetmiş, III. Aleksandros da iki yüz yıldan fazla süren geniş Pers egemenliğine resmen son vermiş oluyordu.[254]

Fakat kendini kral ilan etmiş ve Artakserkses olarak çağırılmasını salık vermiş olan Bessos hala hayattaydı. Bessos'un yakalanışı ve uğradığı akıbet hususunda çeşitli anlatılar mevcuttur. Plutarkhos (*Alex*. 43. 3) III. Dareios'un defnedilmesinin ardından Bessos'un yakalanıp feci şekilde öldürüldüğünü anlatır. Arrianos (*Anab*. III. 30. 2-5) ise daha uzun bir zaman çerçevesinde III. Aleksandros'un Bessos'u yakalamak üzere Baktria'ya kadar geldiğini ifade ederken olaya dair iki farklı anlatıyı aktarır. Bunlardan ilkine göre Bessos sığındığı bir köyde Ptolemaios tarafından teslim alınıp Makedon kralına götürülmüş ve sonrasında idam edilmek üzere Baktria'ya gönderilmiştir, diğer bir versiyona göre ise Bessos doğrudan III. Aleksandros'a teslim edilmiştir.[255] Arrianos (*Anab*. IV. 7. 1-3) daha sonra, Makedon kralının bölgede İskitlerle olan mücadelesinin ardından Zariaspa'ya (Belh) gittiğinde, Bessos'un huzuruna getirildiğini, burnu ve kulaklarının kesildikten sonra idam edilmesi için Ekbatana'ya yollandığını kaydeder.[256] Bessos'un, Aleksandros tarafından Dareios'un kardeşine teslim edildiği de aktarılır.[257]

---

[250] Kuzeyde Ceyhun, güneyde ise Hindukuş dağları ile sınırlanan Orta Asya Pers satraplık bölgesi. Ayrıntılı bilgi için bk. Tomaschek 1896, *s.v*., "Baktriane", 2805-2806.

[251] Arr. *Anab*. III. 21. 1-4; Curt. V. 13. 3-4. Curtios'a (V. X. 5-6) göre Bessos ve beraberindekiler evvela Dareios'u Aleksandros'a teslim edip kendilerini daha iyi bir pozisyona getirmeyi düşünmüşler fakat bu planın ters tepmesinden çekinerek Pers kralını öldürmeye karar vermişlerdir. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 248; Bosworth 2005, 122-123; Green 2013, 327. Bessos III. Dareios'un akrabası olup (Arr. *Anab*. III. 21. 5), Baktria satraplığı yapmıştır (Diod. XVII. 73. 2; Arr. *Anab*. III. 8. 3; Curt. IV. 6. 2). Bessos hakkında ayrıca bk. Kaerst 1897, *s.v*., "Bessos", 331; Heckel 2006, 71-72.

[252] Plut. *Alex*. 43. 2; Curt. V. 13. 25 vd. Diodoros (XVII. 73. 2-3) ve Iustinus (XI. 15. 5-9) Polistratos isminden bahsetmemektedir. Ayrıca Diodoros (XVII. 73. 4) "kimileri Aleksandros'un Dareios ile ölümünden evvel konuştuğunu yazmıştır" der. Arrianos (*Anab*. III. 21. 9-10) Kralın ölümü hakkında detay vermemiştir. Bosworth'a (2005, 123) göre Dareios, Aleksandros yanına geldikten birkaç dakika sonra ölmüştür. Ayrıca bk. Green 2013, 329.

[253] Plut. *Alex*. 43. 3; Arr. *Anab*. III. 22. 6; Iust. XI. 15. 14.

[254] Arrianos (*Anab*. III. 22. 6) III. Dareios'un öldüğünde yaklaşık elli iki yaşında olduğunu kaydeder.

[255] Ayrıca bk. Droysen 2000c, 49-51; Heckel 2002, 59-60; Bosworth 2005, 137; Green 2013, 354-355.

[256] Süreç hakkında ayrıca bk. Droysen 2000c, 69-70; Bosworth 2005, 137.

[257] Curt. VII. 5. 23-43; Iust. XII. 5. 10. 11. Curtios (VII. 10. 10-11) anlatısının devamında, III. Aleksandros Baktria'ya geldiği sırada Bessos'un Kral tarafından, idam edilmesi için Ekbatana'ya yollandığını da ifade eder.

III. Aleksandros ilerleyişini ve doğuyu keşfini bundan sonra da sürdürmüştür. Yeni İskit hükümdarının elçileri ile diplomatik bir görüşme gerçekleştiren Kral, Hindistan coğrafyasına yol alma niyetini dile getirmiştir.[258] Kuzeye doğru yol alan Kral, isyanları bastırmak ve bölgede hakimiyetini artırmak için Sogdiana'ya (Soğdiana) varmış, bölgede kontrolünü tesis etmeyi başarmıştır.[259] Tekrar Baktria'ya ilerleyen III. Aleksandros, MÖ. 327 yılının ilkbaharı sona erdiğinde bu kentten Hindistan'a doğru yola çıkmıştır.[260]. III. Aleksandros, Taksila kralı Taksiles ile bir araya gelmiş ve iki hükümdar arasında ittifak kurulmuştur.[261] III. Aleksandros, bölgede hüküm süren bir diğer Hint hanedanı mensubu, Paurava kralı Poros[262] ile karşılaşıncaya değin (MÖ. 326) bölgede ilerleyişini sürdürmüş, Massaga (Baltit?), Bazira (Barikot) ve Nysa (Noida?) civarında çeşitli muharebelere girişmiştir.[263] III. Aleksandros'u durdurma niyetinde olan Poros'un, Hydaspes (Jhelum) Nehri'nin diğer kıyısında bir muharebe hazırlığı içerisinde bulunduğunu öğrenince Kralın kendisi de Hydaspes Nehri'ne doğru yönelmiştir. Nehrin karşı kıyısında, geniş bir ordu ve filler ile adeta bir set gibi durmakta olan Poros'un ordularına karşı III. Aleksandros bir gece harekatıyla nehrin karşı kıyısına geçmiştir. Bu hamleyi gören Poros'un da ordusunu o yönde ilerletmesiyle, Makedon ordularının ana kuvveti karşıya geçme fırsatı bulmuş, atlıların ağırlıklı bir rol oynadığı bu muharebeden de muzaffer çıkan III. Aleksandros, cesurca savaşarak pek çok yaralar alan Hintli hükümdar ile kurduğu iletişim neticesinde kendisine halihazırda hüküm sürdüğü topraklar dışında yeni egemenlik alanları da bağışlamıştır.[264] Bu savaşın ardından civar bölgelerde yaşayan egemen güçler gerek çeşitli mücadelelerle gerekse doğrudan kralın egemenliğini tanıyarak Makedonların hakimiyet sahasına dahil olmuşlardır.[265]

---

[258] Arr. *Anab*. IV. 15. 1-6. Ayrıca bk. Droysen 2000c, 71-72; Bosworth 2005, 144.

[259] Arr. *Anab*. IV. 16-19; Curt. VII. 6-11. Sogdiana'da yaşanan isyanda başrolü Bessos'un arkadaşı olduğu ifade edilen (Curt. VII. 15. 19) Spitamenes oynamıştır. Bu hususta ayrıca bk. Droysen 2000c, 74-75; 85-86; Bosworth 2005, 146-148; Green 2013, 356-370.

[260] Arr. *Anab*. IV. 22. 3. Ayrıca bk. Droysen 2000c, 110; Bosworth 2005, 150.

[261] Diod. XVII. 86. 3-7; Plut. *Alex*. 59. 1-3; Arr. *Anab*. IV. 22. 6; Curt. VIII. 12. Ayrıca bk. Droysen 2000c, 111; Bosworth 2005, 158; Green 2013, 381-388. Taksila Krallığı günümüz Pakistan sınırları içerisinde yer alan Ravalpindi kentinin bulunduğu coğrafyada yer almaktaydı. Krallık hakkında bk. Hermann 1934, *s.v*., Taxila", 75-78. Kral Taksiles'in asıl adı Diodoros'a (XVII. 86. 4) göre Mophis, Curtios'a (VIII. 8. 5) göre ise Omphis'tir. Daha sonra babasının adı olan Taksiles ismini almıştır (Curt. VIII. 12. 14). Taksiles hakkında ayrıca bk. Stein 1934, *s.v*., "Taxiles", 78-85; Heckel 2006, 260-261.

[262] Paurava Krallığı Hydaspes (Jhelum) Nehri ile Akesines (Chenab) Nehirleri arasındaki alanı kapsamaktaydı. Poros hakkında bk. Schaefer 1953, *s.v*., "Poros", 1225-1228; Heckel 2006, 231-232.

[263] Arr. *Anab*. IV. 23-30; V. 1-2. Ayrıca bk. Droysen 2000c, 119-122; Bosworth 2005, 154-155.

[264] Diod. XVII. 87-89; Plut. *Alex*. 60. 1-8; Arr. *Anab*. V. 9-19; Curt. VIII. 13. 6-27; 14; Iust. XII. 8. 1-8. Arrianos (*Anab*. V. 19. 3) savaşın Hegemon Atina'da Arkhon iken ve Munikhion ayında, yani miladi MÖ. 323 yılı Nisan ya da Mayıs ayında sona erdiğini ifade eder. Savaşa dair ayrıca bk. Delbrück 1990, 221-229; Droysen 2000c, 136-152; Heckel 2002, 64-66; Bosworth 2005, 159-163; Green 2013, 390-402.

[265] Söz konusu kentler ve hükümdarlar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Diod. XVII. 90-93; Arr. *Anab*. V. 20-24; Curt. IX. 1-2.

III. Aleksandros kazandığı tüm bu başarılara rağmen hala ilerlemeye devam etmek niyetinde olsa da ordusunu bu konuda ikna etmeyi başaramamış, kendisi de yaklaşık dokuz yıldır devam eden sefere bir son vermeye karar vermiştir.[266] Hydaspes Nehri'nden aşağı, Indus Nehri boyunca güneybatı istikametinde bir yolculuğa çıkan III. Aleksandros, yedi aylık bir sürecin ardından denize ulaşmayı başarmıştır.[267] Akabinde yoluna karadan devam eden Makedon kralı, önce Gedrosia'ya, sonrasında bu bölgenin kuzeybatısında yer alan Karmania'ya ulaşmıştır.[268] III. Aleksandros bundan sonraki yolculuğunda Persepolis'e, oradan Susa'ya ve Pers Körfezi'ne indikten sonra da Tigris vasıtasıyla Opis (Bağdat yakınları) kenti ve Ekbatana'ya uğramıştır.[269] Makedon kralı daha sonra Babylon'a gelmiş, genel kanıya göre almış olduğu aşırı alkole bağlı olarak ateşli bir hastalık geçirmesi neticesinde hayatını kaybetmiştir.[270] Hükümdarlık yaşamının neredeyse tamamını uzak topraklarda seferde geçiren III. Aleksandros, 32 yaşında ardında uçsuz bucaksız bir krallık bırakarak hayata veda etmiş oluyordu.

Antik kaynaklarda, krala ölümünden önce komutanları tarafından krallığı kime bırakacağının sorulduğu ve Aleksandros'un "en iyi/en güçlü olana" cevabını verdiği aktarılır.[271] Fakat yeni kral seçimi hususunda resmi bir varis bulunmamaktaydı. İlk etapta Perdikkas'ın önerisi; tahtın Roksana'dan[272] doğacak olan çocuk için ayrılması kabul görse de ordunun bir kısmı bu durumdan rahatsız olmuş ve II. Philippos'un bir diğer oğlu Arrhidaios'a III. Philippos adını vererek yeni kral olarak ilan etmişlerdir. Daha sonra taraflar arasında bir uzlaşma toplantısı yapılarak III. Philippos'un (MÖ. 323-316) krallığı kabul edilmiş, erkek doğması halinde Roksana'nın çocuğunun da (IV. Aleksandros (MÖ. 316-312)), bir diğer kral olması

---

[266] Diod. XVII. 94; Plut. *Alex*. 62. 1-3; Arr. *Anab*. V. 25-28; Curt. IX. 3. 1-19. Ayrıca bk. Bosworth 2005, 166-167; Anson 2013, 171-173; Green 2013, 407-411. Droysen'in konu hakkındaki görüşleri için bk. Droysen 2000c, 171-177.

[267] Makedon kralının söz konusu bu yolculuğu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Diod. XVII. 95-104; Arr. *Anab*. VI. 1-26; Curt. IX. 3. 20-24; 4-9. Ayrıca bk. Droysen 2000c, 179-224; Green 2013, 412-425. Droysen (2000c, 179) Hydaspes'ten yola çıkılan tarihi MÖ. 326 yılının Ağustos sonu olarak ifade eder. Bosworth (2005, 168) ise aynı yılın Kasım ayına işaret ederken, yolculuğun MÖ. 325 yılının Temmuz ayında bittiğini aktarmaktadır (2005, 173).

[268] Plut. *Alex*. 66. 2; 67. 1; Arr. *Anab*. VI. 27. 1; 3; Curt. IX. 10. Ayrıntılı bilgi için bk. Droysen 2000c, 227-243; Bosworth 2005, 173-183. Gedrosia günümüz sınırlarıyla, Pakistan'ın bir eyaleti olan Belukistan'ı ifade eden bölgedir. Karmania ise bugünkü İran'ın Kerman bölgesi sınırları içerisinde kalır.

[269] Plut. *Alex*. 69. 1; 70. 2; 72. 1; Arr. *Anab*. VII. 1. 2; 4. 1; 7. 1-6; 14. 1.

[270] Diod. XVII. 117; Plut. *Alex*. 75. 3; Arr. *Anab*. VII. 25-26; Curt. X. 4. 3; 5. 1-6; Iust. XII. 13. 8-10; 16. 1. Plutarkhos (*Alex*. 75. 4) kralın ölüm tarihine dair önce Daisios ayının otuz biri demiş, daha sonra (*Alex*. 76. 4) yirmi sekizi diye yazmıştır. Droysen (2000c, 356) da kralın söz konusu ayın yirmi sekizinde öldüğünü ifade eder. Arrianos ise (*Anab*. VII. 28. 11) Hegesias'ın Atina'da arkon olduğu yıl der. Bosworth (2005, 213) da III. Aleksandros'un öldüğü tarihi Daisios ayının 28'i olarak ifade eder. Miladi takvime göre MÖ. 323 yılının 10 Haziran günü. III. Aleksandros'un öldüğü tarihe dair ayrıca bk. Depuydt 1997. III. Aleksandros'un ölümüne neden olduğu düşünülen hastalık hususunda tıbbi yaklaşımlar için bk. Cunha 2004; Mayor 2014b. Kralın zehirlenmiş olabileceği ihtimali hakkında bk. Arr. *Anab*. VII. 27; Curt. X. 10. 14-17; Iust. XII. 14. Ayrıca bk. Badian 2000b, 76-77; Bosworth 2005, 213-214; Green 2013, 476-477.

[271] Diod. XVII. 117. 4; Arr. *Anab*. VII. 26. 3; Curt. X. 5. 5; Iust. XII. 15. 8.

[272] Baktria'lı bir soylu olan Oksyartes'in kızı Roksana hakkında bk. Heckel 2006, 241-242.

hususunda anlaşmaya varılmıştır. [273] Öte yandan krallığın iyi idare edilebilmesi adına, generaller arasında çeşitli yönetim ve görev bölgeleri belirlenip yeni bir yönetimin tesis edilmesi düşünülmüştür. Bu doğrultuda başkomutanlık Perdikkas'a (MÖ. 360-320), vasilik payesi ve krali hazinenin sorumluluğu Krateros'a (MÖ. 370-320), Makedonya ile Yunanistan'ın idaresi Antipatros'a (MÖ. 397-319) verilmekle birlikte[274] Lysimakhos (MÖ. 361-281) Trakya ile Karadeniz kıyılarının, Leonnatos (MÖ. 356-322) Hellespontos Phyrgia'sının, Asandros (MÖ. 380-313?) Karia bölgesinin, Antigonos Monophthalmos (MÖ. 382-301) Lykia ile Pamphylia'nın bir kısmını içine alan Büyük Phrygia'nın[275], Eumenes (MÖ. 362-316) Paphlagonia ve Kapadokia'nın, Menandros Lydia'nın, Philotas Kilikia'nın, Laomedon Syria'nın, Ptolemaios (MÖ. 305-282) ise Mısır'ın satrabı olarak tayin edilmiştir.[276] İlerleyen yıllar içerisinde yaşanan süreç krallık adına oldukça sancılı geçmiştir.[277]

MÖ. 321'de Perdikkas, Ptolemaios'a karşı giriştiği Mısır seferi sırasında öldürülmüştür.[278] Bu olayın ardından Triparadeisos'ta yeni bir yönetimsel dağılım gerçekleştirilirken III. Philippos Hellespontos Phrygia'sına satrap olarak atanmıştır.[279] MÖ. 319'da ölen Antipatros'un kral nabini olarak oğlu Kassandros yerine Polyperkhon'u ataması üzerine yeni bir siyasi kriz ortaya çıkarken, III. Philippos kontrolü altında bulunan bölgedeki mevcut hakimiyetini kuvvetlendirmek istemiş, bu doğrultuda Kyzikos'u kuşatmış, kente Byzantion'dan gelen yardım neticesinde söz konusu kuşatmayı başarı ile nihayetlendirememiştir.[280] Bu olayı takiben yaşanan süreçte Antigonos Monophthalmos'un baskısını hisseden III. Philippos MÖ. 318'e Hellespontos Phrygia'sı satraplığından kovulmuştur.[281] III. Philippos, Polyperkhon tarafından güçlü bir donanmayla Çanakkale Boğazı'na gönderilen Kleitos'un yanında yer almıştır. Kassandros tarafından görevlendirilen Nikanor'a karşı yapılan müharebede üstün gelen taraf Kleitos olsa da Nikanor'un arda kalan kuvvetlerine Antinogos Monophthalmos'un destek kuvvet sağlamasıyla Kleitos ve Philippos'un ordugahı kuşatılmış ve yenilgiye uğramıştır.[282]

---

[273] Curt. X. 7. 8 vd; Iust. XIII. 2. 13-14; 3; 4. 1-3. Diodoros (XVIII. 2) da süreç hakkında benzer bir anlatımda bulunmakla birlikte, ilk etapta Roksana'nın çocuğunun kral olarak atanması fikrinden bahsetmez. Yeni kral seçimi hususunda ayrıca bk. Hammond 1992, 238-240; Bosworth 2005, 215-216; Anson 2014, 14-20.
[274] Iust. XIII. 4. 5-6. Ayrıca bk. Hammond 1992, 240.
[275] Iustinus (XIII. 4. 15) Likya ile Pamphilya'nın Nearkhos'a verildiğini yazar.
[276] Diod. XVIII. 3; Curt. X. 10. 1-4; Iust. XIII. 4. 10-25. Ayrıca bk. Picard 2003b, 17-18; Arslan 2010, 204.
[277] *Diodokhoi* olarak geçen, komutanlar arasında güç savaşlarının meydana geldiği söz konusu dönem hakkında detaylı bilgi için bk. Hammond 1992, 250-294; Bosworth 2005, 215-224; Kaya 2012; Anson 2014, 47 vd; Alten 2015, 7-11.
[278] Diod. XVIII. 36. 1-7.
[279] Diod. XVIII. 39.1-7.
[280] Diod. XVIII. 51. 1-6. Söz konusu süreç ile ilgili olarak ayrıca bk. Arslan 2010, 206-207.
[281] Arslan 2010, 208.
[282] Diod. XVIII. 72. 2-6. Ayrıca bk. Hammond-Walbank 2001, 126-136; Arslan 2010, 208-211.

Yunan anakarasında gücü ve etkisini artıran Kassandros ile III. Philippos arasında bir müttefiklik kurulmuştur. Diğer taraftan Polyperkhon ile ittifak kurmuş olan III. Aleksandros'un annesi Olympias, beraberindeki bir orduyla Kassandros'a karşı Makedonya'ya ilerlemiş, Makedonya önlerinde III. Philippos rehin alınarak bir süre tutsak olarak tutulduktan sonra öldürülmüştür.[283]

3.2 III. Aleksandros'un Finans Politikası

III. Aleksandros nerede, ne zaman ve ne şekilde sikke darbı gerçekleştirileceği hususunda etkin bir rol oynamıştır. Her ne kadar finans işleriyle meşgul olan özel memuriyetlerin varlığı söz konusu olsa da[284] ve kralın bu kadar uzak bir mesafeden böylesine bir organizasyonu detaylıca ele alamayacağı fikri uyansa da, III. Aleksandros darphanelerle bizzat ilgilenmiş, bu çok yönlü faaliyet alanını tek bir kişinin idaresine bırakmamıştır.[285] Kralın bastırdığı ilk serilere bakıldığında darphane özelinde bir değişikliğe gitmediği ve babası II. Philippos'un sikkeye dair politikasını devam ettirdiği görülmektedir.[286]

III. Aleksandros'un Küçük Asya'da gerçekleştirdiği fetihler sırasında bu coğrafyada tedavülde olan temel sikkeler altın Pers dareikosları ve gümüş sigloslar ile Atina *tetradrahmi*leriydi.[287] Bunun yanı sıra MÖ. IV. yüzyılda pek çok kent kendi gümüş sikkelerini de basmaktaydı.[288] Kral, Granikos'tan Hindistan'a uzanan fetih sürecinde askerlerin maaşlarının ödenmesinde kaynak olarak Pers hükümdarlarından arda kalan büyük hazineleri kullanmıştır.[289] Ayrıca Kralın, Küçük Asya'da bulunan kentlerden alınan vergilerde, ödeniş biçimi hususunda değişiklik talebinde bulunmadığı, mevcut yerel sikkelerle ödenen vergileri kabul ettiği bilinmektedir.[290] Bu bağlamda III. Aleksandros'un Pers finansal sistemini tamamen ortadan kaldırmak gibi bir niyet gütmediği aksine bir süre var olan sistemin devamını uygun gördüğü ifade edilebilir. Fakat ilerleyen süreçte III. Aleksandros halihazırda Küçük Asya'da dolaşımda olan sikkelerin yerine kendi adını ve tiplerini taşıyan yeni sikkelere ihtiyaç

---

[283] Diod. XIX. 11. 1-5. Ayrıca bk. Hammond-Walbank 2001, 136-140. III. Philippos dönemi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Greenwalt 1984; Funke 2005, 45-56. Antik kaynaklardan Plutarkhos (*De Alex*. 2. 5) Arrhidaios'un yetkin olmayışından bahseder. Bosworth (2005, 216) da Kralın sadece göstermelik bir pozisyona sahip olduğunu ifade eder.
[284] Bk. Bosworth 1994, 865.
[285] Hammond 2003, 24. Finansal konularda Harpalos en önemli isim olarak ön plana çıkmaktadır. Fakat Bellinger (1963, 51) Harpalos'un yetkisinin darphanelere kadar uzandığına dair bir bilgi olmadığını ifade eder. Bosworth (1994, 866; 2005, 299) ise Harpalos'un sikke darbını denetleyen kişilerden biri olduğunu dile getirir. Ayrıca Bellinger'in aksine, Bosworth tüm haznedarların bağımsız hareket ettiğini söyler. Harpalos hakkında ayrıca bk. Badian 1961; Jaschinski 1981, 7-44; Heckel 2001, 213-221.
[286] Price 1991, 28.
[287] Ayrıntılı bilgi için bk. Le Rider 2003, 150-152.
[288] Detaylı bilgi için bk. Kinns 1989.
[289] Newell 1916, 22; Le Rider 2003, 110-112; Bosworth 2005, 295; Dahmen 2007, 108.
[290] Bellinger 1963, 47-48; Bosworth 2005, 295.

duymuştur.[291] Newell'a (1916, 22-23) göre Kralın bu ihtiyacının ve bu doğrultuda hareket etmesinin nedeni hızla yok olmakta olan bir imparatorluğun sikkelerini kendi adına basılacak olanlarla değiştirmek, bunun yanı sıra söz konusu yeni sikkeler vasıtasıyla, elde edilen bağımsızlığın ve tesis edilen hakimiyetin gerçek bir vurgusunu yapmaktı.[292] Bellinger'e (1963, 54-55) göre ise mevcut Hellen sikkelerinin dolaşımı, Küçük Asya'daki Hellen kentleri söz konusu olduğunda herhangi bir sorun teşkil etmeyecekken, III. Aleksandros'un ilerlemiş olduğu Toros'ların güneyi yeni bir coğrafya idi ve dolayısıyla Kralın buradaki halklara otoritesini göstermesi gerekiyordu. Bunun yolu da kendi tiplerini ve adını taşıyan yeni sikkeler dolaşıma sokmaktı. Thompson (1982, 119) da Kralın en temel gayesinin kontrolü altındaki topraklarda standart bir para sistemi inşa etmek olduğunu ifade eder.[293] Mørkholm (2000, 25) ise söz konusu sikkeler vasıtasıyla üretim ve ticaretin desteklenmeye çalışıldığını belirtir. Bunun yanı sıra geniş kapsamlı ekonomik bir politika atfetmekten ziyade, sikkelerin askeri ve sivil harcamaları karşılama işlevini de dile getirir. Öte yandan benzer bir şekilde Meadows (2014, 169-194), Kralın yeni sikkeleri aracılığıyla, elde edilen bağımsızlığın, finansal garantörlüğün ve tüm topraklarda standart bir para biriminin varlığının ortaya konulup vurgusunun yapıldığını ifade ederken, en temel faktör olarak askeri harcamaları öne sürerek, ortaya konan finansal yeniliğin doğrudan bilinçli bir ekonomik motivasyonla ilintili olmadığını belirtmektedir.

Perslerin mevcut darphane organizasyonları, III. Aleksandros'un finans politikası doğrultusunda kendi sikkelerini tedavüle sokma süreci kolaylaştırmış olmalıdır. Nitekim Newell, III. Aleksandros'un girişimini ve tüm bu hususların karşılanmasını mümkün kılan şeyin Kralın Asya topraklarında ilerleyişi neticesinde satrap darphanelerinin faaliyetlerinin durması ve mevcut darphanelerin, barındırdığı tertibatın ve iş gücünün ele geçirilmesi olduğunu dile getirmektedir.[294]

---

[291] Bellinger 1963, 52. Bellinger'in söz konusu ifadesini, kendisinin reformun MÖ. 333 yılında gerçekleştiğine dair düşüncesini dikkate alarak değerlendirmek gerekmektedir. Bu hususta ayrıca bk. Le Rider 2003, 118-122.
[292] Droysen (2000b, 13) metaforik bir çerçevede bu durumu, III. Aleksandros'un Pers altınlarına savaş açması şeklinde yorumlamıştır. Bosworth (2005, 298) da Kralın evrensel çapta bir egemenlik ilanı amacında olduğunu dile getirir.
[293] Ayrıca bk. Le Rider 2003, 16-18.
[294] Newell 1916, 22; 1937, 13-15.

3.2.1 Elde Edilen Gelirler ve Yapılan Harcamalar

III. Aleksandros döneminde benimsenen finans ve sikke politikasında, ele geçirilen Pers hazineleri en belirleyici unsur olmuştur. Fethedilen kentlerden alınan vergi ve yardımlar da bu bağlamda krallık bütçesine fayda sağlamıştır. Kralın Asya kıtasındaki ilerleyişi devam ettikçe elde edilen gelirin de arttığı görülmektedir.

III. Aleksandros Makedonya tahtını babası II. Philippos'tan 500 talantaya yakın bir borç ile devralmıştır ve buna karşılık hükümdarlığının başında krallığın hazinesinde 60 talantadan daha az bir meblağ ile az sayıdaki altın ve gümüş eşyalar bulunmaktaydı.[295] Her ne kadar Makedon Krallığı'nın özellikle Pangaeon (Pangaion) madenlerinden elde edilen bir geliri olsa da III. Aleksandros'un Perslere karşı bir an evvel başlatmak istediği öç seferi için ekonomik koşullar uygun değildi.[296] Dolayısıyla III. Aleksandros 800 talanta daha borç almak durumunda kalmıştır.[297] Fakat III. Aleksandros Balkanlarda giriştiği seferlerde yağmalarda bulunmuş, çeşitli ganimetler ve gelirler toplamayı başarmıştır.[298] MÖ. 334 yılının baharında hazinede 70 talanta bulunurken, krallığın borcu da 1.300 talantadan 200 talantaya düşmüştü.[299] İlerleyen süreçte, kazanılan askeri başarılarla birlikte toplanan ganimet oldukça tatmin edici boyuta ulaşmıştır. MÖ. 334 yazında Sardeis kentinin düşüşüyle elde edilen ganimet, takip eden yılda Damaskos'ta (Şam) Pers hazinesinin ele geçirilmesi ve MÖ. 332 yılında Mısır'dan toplanan gelirler en büyük kalemler olmuştur.[300] Pers Krallığı'na son darbenin vurulduğu ve MÖ. 331 yılında gerçekleşen Gaugamela Savaşı'ndan sonra Arbela kentinde III. Aleksandros'un eline geçen miktar 4.000 talanta idi.[301] Makedon ordularının Pers diyarına doğru ilerleyişi devam ettikçe elde edilen ganimet de önemli miktarda artış göstermiştir.[302] Tüm bu ele geçirilen ve

---

[295] Arr. *Anab*. VII. 9. 6. Curtios (X. 2) da benzer bir anlatımda bulunmuştur. Plutarkhos (*Alex*. 15. 2) da benzer şekilde III. Aleksandros'un maddi kaynaklarının azlığına vurgu yapmış ve Onesikritos'tan alıntı ile borcun miktarını 200 talanta, Aristobulos'tan alıntı ile ise hazinedeki meblağı 70 talanta olarak ifade etmiştir. Borçlar ile ilgili olarak ayrıca bk. Andréadès 1929, 21; Cummings 1968, 116; Price 1991, 25; Droysen 2000b, 9-10; Brosius 2003, 173; Le Rider 2003, 38; Touratsoglou 2012, 43; Green 2013, 153.

[296] Rebuffat'a (1983, 49) göre yıllık 1000 talanta. Pangaeon sıradağları üzerinde yer alan bu madenler hakkında bk. Borza 1990, 49; 54.

[297] Arr. *Anab*. VII. 9. 6. Ayrıca bk. Rebuffat 1983, 44; Droysen 2000b, 10; Le Rider 2003, 39; Green 2013, 156.

[298] Diod. XVII. 14. 1-4; Arr. *Anab*. I. 2. 1; 4. 5. Ayrıca bk. Bellinger 1963, 42-43; Touratsoglou 2012, 43.

[299] Rebuffat 1983, 44; Price 1991, 25; Le Rider 2003, 39.

[300] Arr. *Anab*. I. 17. 3; Arr. *Anab*. II. 15. 1; Diod. XVII. 21. 7; 52. 6; Curt. III. 12. 6; 13. 16. Ayrıca bk. Price 1991, 25-26. Antik kaynaklar ışığında hazırlanan, III. Aleksandros'un maddi gelir sağladığı kalemlerin bir listesi için bk. Callataÿ 1989, 260-261; Meadows 2014, 172. Sardeis kentinde elde edilen ganimet ve yaşanılan finansal rahatlama hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Le Rider 2003, 108-110; 113-117.

[301] Curt. V. 1. 10. Bu miktar Diodoros'a (XVII. 64. 3) göre 3,000 talantadır. Ayrıca bk. Price 1991, 26.

[302] Susa'da ele geçirilen ganimet Arrianos (*Anab*. III. 16. 7) ve Curtios (V. 2. 11) tarafından 50.000 talanta gümüş olarak ifade edilmiştir. Diodoros (XVII. 66. 1-2) ve Plutarkhos (*Alex*. 36. 1) ise meblağı 40.000 talanta şeklinde belirtirken, Diodoros söz konusu miktarın darp edilmemiş altın ve gümüş talanta biçiminde bulunduğunu, buna ek olarak 9.000 talantalık altın Pers sikkesi de ele geçirildiğini, Plutarkhos ise ganimetin sikke biçiminde ele geçirildiğini söyler. Persepolis'teki ganimetin ise 120.000 talanta olduğu ifade edilir; Diod. XVII. 71.1; Curt. V. 6. 9. Ayrıca bk. Price 1991, 26.

180.000 talanta olarak ifade edilen ganimet Ekbatana'da bir araya getirilmiştir.[303] Genel çerçevede esas gelir kalemi elde edilen ganimetler iken, fethedilen kentlerden alınan vergiler ve yardımlar da diğer maddi kazanç noktaları olmuştur.[304] Diğer taraftan ordunun niteliği ve niceliği göz önüne alındığında[305], iaşesi için ihtiyaç duyulan meblağın oldukça fazla olduğu ifade edilebilir. Askerlere yapılan ödemeler, sağlık harcamaları ve savaş aletlerinin bakımı en temel gider kalemleriydi.[306] Askerlere yapılan ödemelerin tek başına yıllık yaklaşık 7.000-7.500 talanta olduğu tahmin edilmektedir.[307] Ayrıca III. Aleksandros, arkadaşlarına, ordusundaki komutanlara ve askerlere karşı oldukça cömert davranmış, onları sık sık ödüllendirmiştir.[308] Yapılan askeri ödemeler ve verilen ödüllerin yanı sıra, Asya Seferi'nde meydana gelen ek harcamalar da olmuştur.[309] Kralın yokluğunda Makedonya'daki yönetimin başında bırakılan Antipatros [310] da savaş giderleri, Asya'ya asker takviyesi gibi kalemlerle krallık hazinesinden harcama yapmak durumunda kalmıştır.[311]

3.2.2 III. Aleksandros Dönemi Sikke Reformu

II. Philippos döneminde Makedon sikkelerinde ağırlık standardı olarak, altın sikkeler söz konusu olduğunda Attika, gümüş sikkeler için ise Khalkidikelilerin ağırlık standardı benimsenmişti.[312] III. Aleksandros'un ise Makedon krali sikkelerine yönelik gerçekleştirdiği, babası II. Philippos dönemi sikke darbı usulünden ayrılan, bir reform söz konusudur. Newell'a (1912, 29-30) göre Philippos'un sikke sistemi olması gerekenden daha uzun süre devam ettirilmişti ve mevcut haliyle, Kralın hayalini kurduğu Avrasya imparatorluğuna uygun değildi.[313] Yazar, Philippos'un da bu durumun farkında olması gerektiğini ifade etmekle birlikte, kralın bizzat kendisinin bir sikke reformu hazırlığında olmuş olabileceğini fakat ani

---

[303] Diod. XVII. 80. 3; Arr. *Anab*. III. 19. 7; Strab. XV. 3. 9. Ayrıca bk. Andréadès 1929, 324; Callataÿ 1989, 261-263; Dahmen 2007, 108; Touratsoglou 2012, 37.
[304] Andréadès 1929, 332; Hammond 1992, 178-179. Bu hususta ayrıca bk. Kholod 2013.
[305] III. Aleksandros'un ordusundaki asker sayısı hakkında bk. Diod. XVII. 17. 1-4; Plut. *Alex*. 15.2; Arr. *Anab*. I. 11. 3. Ayrıca bk. Strauss 2003, 144; Bosworth 2005, 316-330; Sekunda 2010, 466; Green 2013, 156-157.
[306] Andréadès 1929, 325. III. Aleksandros'un hükümdarlığının ilk iki yılında giriştiği seferlerde yapılan harcamalar hakkında bk. Hammond 1974, 79-80; Rebuffat 1983, 49.
[307] Price 1991, 26. Ayrıntılı bilgi için bk. Andréadès 1929, 324-330; Cummings 1968, 119; Rebuffat 1983, 50-51; Le Rider 2003, 103-108; Sekunda 2010, 465-466.
[308] Bk. Diod. XVII. 64. 5-6; 74. 3-5; Plut. *Alex*. 29. 3; Arr. *Anab*. IV. 18. 6; VII. 12. 1-2; Curt. VII. 11. 12; X. 2. 10-11.
[309] Bu harcamalar için bk. Andréadès 1929, 329; Price 1991, 26-27.
[310] Diod. XVII. 118.1; Arr. *Anab*. I. 11. 3.
[311] Ayrıntılı bilgi için bk. Le Rider 2003, 66-72.
[312] Gardner 1918, 424; Seltman 1933, 199. Ayrıca bk. West 1923, 169-210; Price 1982a, 181; Mørkholm 2000, 45; Dahmen 2010, 51; Kremydi 2011, 166.
[313] Ayrıca bk. Kremydi 2011, 167.

ölümünün neticesinde bu girişimin gerçekleşmediği ihtimalini dile getirmiştir.[314] Price (1982a, 181; 190; 1991, 38) ise III. Aleksandros'un gerçekleştirdiği radikal reformun, mevcut birim ağırlıklarıyla pratik bir sikke sistemi oluşturmanın zorluğu ve Pers diyarına gerçekleştirilmesi planlanan seferin finanse edilmesi gerekliliği ışığında değerlendirilmesi gerektiğini ifade ederken buna ek olarak, ağırlık standardında yapılan değişikliğin, Makedon ağırlık sistemini Hellen dünyasında kullanım gören sistem ile daha uyumlu hale getirmek için yapılmış olabileceğini de belirtmiştir.[315]

III. Aleksandros'un gerçekleştirmiş olduğu sikke reformu altın sikkelerde yalnızca kullanılan ikonografya ile sınırlı kalırken, gümüş sikkelerde hem tip hem de ağırlık biriminde bir değişim yaşanmış, gümüş sikkeler de Attika ağırlık sisteminde darp edilir hale gelmiştir.[316] Yapılan reformla birlikte gümüş *stater*de %20 oranında bir artış yapılıp, altın sikkelerde mevcut değer korunurken, III. Aleksandros'un artık Attika ağırlık sistemine göre darp olunan yeni *tetradrahmi*lerinden 5 tanesi bir altın *stater* eder biçime gelmiştir.[317]

III. Aleksandros'un bir reform gerçekleştirip kendi adına sikke bastırmaya başladığı tarih tartışmalıdır. Bu hususta altın sikkeler üzerinden bir yorumlamada bulunan Hill (1906, 104), kralın Asya'ya yaptığı sefere kadar beklemiş olmasını mantıklı bulmamaktadır. Head (1911, 224; 227) ise konu hakkında kralın, babası II. Philippos'un başarılı sikke sistemini, ticari sebeplerden ötürü mecbur kalmadan önce değiştirmeye kalkmış olmasının pek de mümkün olmadığını ifade etmekle birlikte, hazırlamış olduğu kronolojide III. Aleksandros'un kendi adına darp ettirdiği sikkelerin başlangıcını MÖ. 334'e tarihlemiştir. Newell (1912, 6), Demanhur definesinin (*IGCH* 1664) sunduğu verileri inceleyip bir kronoloji oluşturduğu eserinde, III. Aleksandros'un erken dönem *tetradrahmi*lerini MÖ. 336 yılına tarihlemiştir.[318] Newell (1912, 27-28) yeni kralın, bir an evvel babasının sikkeleri yerine kendi sikkelerini darp ettirmek hususunda yeterli zamana ve fırsata sahip olduğunu da dile getirir ve kralın kendi sikkesini bastırmak için Asya Seferi'nin bitmesini beklediği, bu süreçte de babasının sikkelerini basmayı sürdürdüğü yönündeki görüşünü mantıklı bulmamakla birlikte, Amphipolis, Pella ve Philippi kentlerinin III. Aleksandros'u sorunsuzca kral olarak selamlayan bir bölgede yer aldığını, dolayısıyla bahsi geçen reformu çabucak gerçekleştirmek adına bir mani

---

[314] Newell 1912, 30. Newell burada III. Aleksandros'un söz konusu reformu tahta geçer geçmez gerçekleştirdiği ihtimalinin makul bulunmaması karşısında, belki de bu değişim hareketinin babası tarafından planlanmış ve hayata geçirilmesinin yeni kral tarafından başarılmış olduğu gibi değişik bir bakış açısını da sunmaktadır.
[315] Ayrıca bk. Jenkins 1990, 122.
[316] Newell 1912, 28; Bellinger 1963, 29; Alföldi 1978, 107-108; Price 1991, 38; Dahmen 2007, 108. Altın sikkeler II. Philippos döneminde zaten Attika ağırlık sistemine göre darp edilmekteydi.
[317] Price 1991, 38; Mørkholm 2000, 47.
[318] Söz konusu sikkelere dair detaylı bir tablo için bk. Newell 1912, 6-11.

bulunmadığını ifade eder.[319] Bellinger (1963, 9-11) ise Newell ile Kleiner'in de konu hakkındaki görüşlerine[320] yer vermekle birlikte, Kleiner'in sikke darplarının ilk olarak MÖ. 331 baharında Tyros kentinde düzenlenen festivalde resmiyet kazandığı görüşüne karşılık, Newell'in MÖ. 333 yılında Tarsus'ta sikke darp edilmekte olduğu dolayısıyla tarihlendirmenin 331 yılına kadar indirilemeyeceği görüşünü yeğlemektedir. Bellinger'in kendi görüşü, Issos Savaşı'na (MÖ. 333) kadar Kralın yerel sikkeleri kullandığı, bu savaştan sonraki süreçte ise hazinesindeki metalleri eritme ve sikkeleri yeniden darp etme yöntemiyle kendi sikkelerini bastığı yönündedir. Kleiner'in, III. Aleksandros'un kendi sikkelerini bastırmak için MÖ. 331 yılına kadar beklemiş olduğu savı pek kabul görmemişken Zervos (1982, 166-179), Kleiner'in ifadelerinin yanlış bir yorumlamaya tabi tutulduğunu ifade ederek yazarın haklılığına vurgu yaparak, *tetradrahmi*lerin arka yüzünde yer alan Zeus betimlemesinin Tarsus'un yerel tanrısı Baal ile olan ikonografik bağlantısını tekrar gündeme getirmiş ve Baal (Tarsus), Zeus (Tarsus) ve Zeus (Amphipolis) sıralamasını ileri sürerek MÖ. 336'ya tarihlenen Amphipolis örneklerinin doğudan etkilendiği yorumunu yinelemiş ve bu çerçevede söz konusu sikkelerin ortaya çıkış tarihini MÖ. 333/332 olarak ifade etmiştir.[321] Price (1982a, 188-189; 1991, 27; 38) ise bu konuda kaynakların yetersizliğinden söz etmekle birlikte, bizatihi sikkeler üzerinde yapılacak çalışmalardan çıkarımlar elde edilebileceğini ve bunun yanı sıra III. Aleksandros'un gerçekleştirdiği sikke reformunun yaptığı ilk işlerden biri olduğunu ifade etmektedir.[322] Price en azından gümüş sikkelerin, III. Aleksandros'un hükümdarlığının başlarında bir reforma uğradığını ifade eder.[323] Carradice ve Price'ın ortak kaleme aldıkları eserlerinde de III. Aleksandros'un söz konusu reformu tahta çıkmasının hemen ardından değil de MÖ. 333 senesinde gerçekleştirmiş olabileceği fikri, ordunun sürekli seferde olması nedeniyle makul bulunmamaktadır.[324] Yine Bellinger'e (1963, 44; 47-50) göre III. Aleksandros, Pella ve Amphipolis kentlerinin madenlerinin ve darphanelerinin işlevini devam ettirmekle birlikte, Küçük Asya'da Tarsus'a kadar krali bir darphane kurdurtmamış olup halihazırda mevcut olan yerel birimlerin dolaşımını devam ettirmesine karşıt bir harekette bulunmamıştır. Fakat Tarsus kentinin ele geçirilişini müteakip iki üç yıl içerisinde krallığın kendi sikkelerini basmakla

---

[319] Ayrıca bk. Le Rider 2003, 19-20.
[320] Newell 1919; Newell 1920; Kleiner 1949.
[321] Ayrıca bk. Zervos 1979; Callataÿ 1982, 5-25; Le Rider 2003, 20-24; (ikonografiye dair: 168-170); Callataÿ 2012b, 178; Thonemann 2015, 13. Price'ın, Zervos'un öne sürdüğü tez ile ilgili ayrıntılı yanıtı için bk. Price 1982a, 180-190.
[322] Mørkholm (2000, 46) de reformun MÖ. 336/5 kışında gerçekleştiğini ifade eder. Ayrıca bk. Le Rider 2003, 24-25.
[323] Price 1991, 29.
[324] Carradice – Price 2001, 126.

görevlendirilen yeni darphaneler faal duruma geçmiştir.[325] Troxell (1991; 1997, 89-90) de kesin bir kronoloji oturtmak adına yaptığı incelemeyle birlikte söz konusu tartışmaya dahil olmuş, III. Aleksandros sikkelerinin ilk defa Tarsus'ta darp edildiğini ve Amphipolis *tetradrahmi*lerinin bundan sonraki süreçte, MÖ. 333 yılının sonunda ya da MÖ. 332 yılında basılmaya başlandığı sonucuna varmıştır.[326] Troxell bu görüşünün bir neticesi olarak, bahsi geçen reforma kadar, Kralın sürdürmekte olduğu seferi nasıl finanse ettiğine de bir açıklama getirmiştir. Troxell, her ne kadar Philippos'un Attika ağırlık sisteminde darp edilen altın sikkelerinin geniş bir kabul görme alanı olsa da, aynı şeyin gümüşler için geçerli olmadığını ifade etmekle birlikte, sefere çıkmadan yapılan bir ön ödeme, dönüşte ödeme yapılacağı sözü, Philippos'un altınlarıyla sefere çıkılmış olması ve elde edilen ganimetler gibi ihtimalleri öne sürmüştür.[327] Le Rider (2003, 146-148) de bu ihtimalden bahseder ve Philippos'un altın sikkelerinin yanı sıra, erken dönemde darbı gerçekleştirilen "kartal" tipli gümüşlerin de bu süreçte kaynak olarak kullanılmış olabileceğini belirtir. Bu doğrultuda Le Rider de MÖ. 333 tarihini en muhtemel zaman olarak görmektedir.[328] Callataÿ (2007, 101) da Kralın adına sikke darp edilmeye başlanmasının, MÖ. 333 senesinde Tarsus'ta, Issos Savaşı'nın hemen ardından gerçekleştiğini söylemektedir. Gerçekten de son veriler ışığında III. Aleksandros'un sikke reformunun MÖ. 333/332'den önce olması mümkün görünmemektedir.[329]

III. Aleksandros'un yarattığı uluslararası birim büyük başarı göstermiş, antik dünyanın değişik coğrafyalarına yayılmış, hem savaş ihtiyaçlarının karşılanmasında hem de barış ortamının temininde yeterli faydayı sağlamıştır.[330] Howgego'nun (2013, 70) da ifade ettiği üzere, III. Aleksandros'dan evvelki dönemde uluslararası bir role sahip olan Atina *tetradrahmi*sinin yerini Akdeniz havzasında, Makedon krali sikkeleri almıştır. Bu yayılımın daha sorunsuz bir biçimde gerçekleşmesi III. Aleksandros'un Attika ağırlık birimine geçişle karakterize edilebilecek sikke reformu sayesinde olmuştur. Krallığın darp edilen sikke hacmi göz önüne alındığında II. Philippos seleflerini, III. Aleksandros da babasını geride

---

[325] Bellinger'in (1963, 50) eserinde bu darphaneler; Aleksandreia am Issos, Kıbrıs, Arados, Byblos, Sidon, Ake, Sardeis, Damaskos ve Babylon olarak listelenmiştir. Ayrıca bk. Mørkholm 2000, 50; Bosworth 2005, 298.

[326] Troxell'e (1997, 89) göre söz konusu Amphipolis sikkeleri için MÖ. 336 tarihini vermek pek mantıklı olmamakla birlikte yazar, III. Aleksandros'un tahta geçer geçmez ilk girişeceği işin bir sikke reformu gerçekleştirmek olmuş olma ihtimalini de sorgulamaktadır. Ayrıca bk. Le Rider 2003, 25-26.

[327] Troxell 1997, 89.

[328] Le Rider 2003, 28. Le Rider'in, Asya Seferi'ne kadar olan süreçte III. Aleksandros'un sikke politikası hakkındaki görüşleri için bk. 55-63.

[329] Le Rider 2003, 47.

[330] Bellinger 1963, 79-80; Meadows 2014, 170. Babelon (1901, 483) söz konusu alanı "Epeiros'tan Indus Nehri kıyılarına, Kimmer Boğazından Mısır'a" ifadeleriyle dile getirmiştir.

bırakmıştır.[331] Nitekim süregelen fetihler neticesinde sayısı artan darphaneler ile paralel olarak genişleyen sikke hacmi önemli ölçüdedir. III. Aleksandros bu hususta yalnızca babasını değil, Atina, Syrakusai ya da Pers Krallığı gibi yetkin otoritelerin sikke kapasitelerini de aşmayı başarmıştır.[332] III. Aleksandros'un sikkesi, Batı medeniyetinin ilk muazzam ve de evrensel parası olarak ifade edilir.[333]

3.2.3 Darphaneler

Kralın sikke kaynağını, tıpkı babası II. Philippos döneminde olduğu gibi iki Makedon kenti Amphipolis ve Pella oluşturmuştur. Fakat, babasından farklı olarak, III. Aleksandros Pella'ya kıyasla Amphipolis kentini ön plana çıkartmış, Pella yerel ihtiyacı karşılaması için kullanılırken Amphipolis'in üretimi ise yabancı transaksiyonun idamesinde etkin rol oynamıştır.[334]

Kralın Asya'ya girişi ve sonrasında hakimiyet alanını genişleterek ilerleyişiyle kaçınılmaz olarak daha geniş hacimde sikke üretimine ihtiyaç duyulmuş, III. Aleksandros'un hükümdarlığı süresince çeşitli dönemlerde faaliyet gösteren, Makedonya darphanelerinin yanı sıra, 23'ü Asya kıtasında biri de Mısır'da bulunan en az toplam 24 darphane söz konusu ihtiyacı karşılamak üzere çalışmışlardır.[335] III. Aleksandros'un reform sonrası kendi sikkelerini bastırdığı ilk darphane Kilikia'daki Tarsus'tur. Tarsus yak. MÖ. 333/332'de, ardından Fenike coğrafyası kentlerinden Sidon (yak. MÖ. 332) ve Tyros (yak. MÖ. 331) söz konusu sikkelerden darp etmeye başlamıştır. Ardı sıra, Antipatros idaresindeki Makedonya'da da III. Aleksandros'un adını taşıyan krali sikkeler basılmaya başlanmıştır.[336] Delrieux'a göre, Küçük Asya'da Sardeis (yak. MÖ. 330), Lampsakos (yak. MÖ. 329), Abydos?, Magnesia ad Maeandrum, Miletos, Nagidos ve Side? (yak. M.Ö. 325) reforme edilmiş krali sikkeleri basan diğer darphanelerdir. Kıbrıs'ta ise Salamis (yak. MÖ. 332), Amathos, Kition, Kourion, ve Paphos (yak. MÖ. 325) III. Aleksandros döneminde bu sikkelerden darp etmiştir. Suriye ve

---

[331] Bellinger 1963, 35; Le Rider 1977, 72. II. Philippos dönemine dair bk. Le Rdier 2003, 30-33. Callataÿ, III. Aleksandros adına basılan sikkelerin toplam 90.000 talanta olduğunu ifade etmektedir. Detaylı bilgi ve analiz için bk. Callataÿ 1989, 264-273; Callataÿ 2011, 7-29.

[332] Seltman 1933, 206. Babelon (1901, 483) da III. Aleksandros gümüşlerini antik dünyanın en yaygın para birimi olarak nitelendirir.

[333] Carson 1975, 84; Alföldi 1978, 108.

[334] Bellinger 1963, 44; Mørkholm 2000, 49. Troxell (1997, 19) Amphipolis'in ana darphane olarak adlandırılması hususuna temkinli yaklaştığını ifade etmektedir. Price da benzer bir yaklaşıma sahiptir, bk. Price 1991, 88. Newell (1912, 59) ise III. Aleksandros dönemi *tetradrahmi*lerini ele aldığı eserinde esas darphanenin Pella olduğunu ifade etmiş, söz konusu sikkeleri de bu darphaneye atfetmiştir. Ayrıca bk. Seltman 1933, 207; Mørkholm 2000, 48.

[335] Bk. Price 1991, 72. Seltman da yirmi darphaneden söz etmekle birlikte bunları sekiz ana grup içerisinde incelemiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Seltman 1933, 207-212. Ayrıca bk. Newell 1937, 15-16; Carson 1975, 84; Thompson 1982, 113-114; Bauslaugh 1984, 36; Jenkins 1990, 121; Delrieux 1999, 317; Dahmen 2007, 108; Hadji-Maneva 2008, 14, Kremydi 2011, 167; Howgego 2013, 70; Meadows 2014, 173.

[336] Delrieux 1999, 317.

Fenike coğrafyasına bakıldığında, Damaskos, Hierapolis, Myriandros, Byblos (yak. MÖ. 330), Arados ve Carne (yak. MÖ. 328) darphanelerinde de Kral adına sikke basıldığı görülmektedir. Doğu'da ise evvela Babylon (yak. MÖ. 331) ardından Susa (yak. MÖ. 325) sikke darbı gerçekleştirmiştir. Mısır'daki tek darphane olan Memphis'te de yak. MÖ. 332'de bu sikkelerden darp edildiği düşünülmektedir.[337]

Sayıları Kralın ölümünün ardından daha da artan, III. Aleksandros ve III. Philippos dönemlerinde aktif olarak krali sikke basan darphaneler şu şekildedir;[338]

Tablo 3.1 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Darphaneler

	Darphaneler	**Basılan Sikkeler**		**Darphaneler**	**Basılan Sikkeler**
Kara Yunanistan'ı	Makedonya	AU, AR, AE	**Kıbrıs**	Paphos	AR, AE
	Sikyon[339]	AR		Marion[340]	AR
Küçük Asya	Lampsakos	AU, AR		Salamis	AU, AR, AE
	Abydos	AU, AR		Soli[341]	AR
	Kyme[342]	AE	**Suriye ve Fenike**	Myriandros	AU[343], AR, AE[344]
	Sardeis	AU, AR, AE		Hierapolis[345]	AE
	Teos	AU, AR		Arados	AU, AR, AE
	Kolophon[346]	AR		Carne[347]	AR
	Magnesia ad Maeandrum	AU, AR		Maratos[348]	AU, AR

[337] Delrieux 1999, 317.
[338] Tablo, Price'ın darphane listesi (1991, 72-73) baz alınarak fakat bronzlar için güncellenmiş biçimde hazırlanmıştır. Darphaneler coğrafi olarak sıralanmıştır. III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi ile sınırlandırılarak, benzer şekilde bronzlar için güncellenen darphane dağılımına dair haritalar için bk. Harita 1-4.
[339] Yalnızca III. Philippos döneminde.
[340] Yalnızca III. Philippos döneminde.
[341] Yalnızca III. Philippos döneminde.
[342] Yalnızca III. Philippos döneminde.
[343] Yalnızca III. Philippos döneminde.
[344] Yalnızca III. Aleksandros döneminde.
[345] Yalnızca III. Aleksandros döneminde.
[346] Yalnızca III. Philippos döneminde.
[347] Yalnızca III. Aleksandros döneminde.
[348] Yalnızca III. Philippos döneminde.

	Darphaneler	**Basılan Sikkeler**		**Darphaneler**	**Basılan Sikkeler**
Küçük Asya	Miletos	AU, AR, AE[349]	**Suriye ve Fenike**	Byblos	AU, AR, AE
	Kaunos[350]	AE		Berytos[351]	AU, AR
	Side	AU, AR		Damaskos	AE
	Nagidos	AR		Sidon	AU, AR, AE[352]
	Tarsus	AU, AR, AE		Ake (Tyros)[353]	AU, AR, AE[354]
Kıbrıs	Amathos	AU[355], AR, AE	**Doğu**	Bayblon	AU, AR
	Kition	AU, AR, AE		Susa	AU, AR
	Kourion[356]	AE	**Mısır**	Memphis	AU, AR, AE[357]
	Lapethos[358]	AE			

[349] Yalnızca III. Philippos döneminde.
[350] Yalnızca III. Philippos döneminde.
[351] Yalnızca III. Philippos döneminde.
[352] Yalnızca III. Aleksandros döneminde.
[353] Darphane sonradan Tyros olarak değiştirilmiştir, krş. Le Rider 2003, 172-177.
[354] Yalnızca III. Philippos döneminde.
[355] Yalnızca III. Philippos döneminde.
[356] Yalnızca III. Aleksandros döneminde.
[357] Yalnızca III. Aleksandros döneminde.
[358] Yalnızca III. Philippos döneminde.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
III. ALEKSANDROS VE III. PHILIPPOS DÖNEMİ SİKKE TARİHÇESİ VE BRONZ SİKKELER

4.1 III. Aleksandros'un Reform Öncesi, Erken Dönem Sikkeleri

III. Aleksandros'un MÖ. 333/332'de gerçekleştirdiği reform sonrası ortaya çıkan ilk krali darplarından evvel bastırdığı düşünülen ve bu iki dönem arasındaki geçiş niteliğindeki yapısından dolayı erken dönem III. Aleksandros sikkesi olarak adlandırılan bir gümüş sikke serisi vardır.[359] MÖ. 336-334 arasına tarihlenen, ön yüzünde Zeus başı, arka yüzünde kartal bulunan söz konusu bu sikkeler, Kralın adını taşımakla birlikte Philippos dönemi ağırlık sisteminde basılmışlardır.[360] Her ne kadar Head (1911, 225) bu gümüş sikkelerin ağırlık sisteminin II. Philippos dönemi değil, Hint ağırlık sistemi ile örtüştüğünü, dolayısıyla bu gümüş serisinin Hindistan'da ve ayrıca III. Aleksandros'un ölümünün ardından, MÖ. 323-305 tarihlerinde darp edildiğini ileri sürse de[361] Price'a (1991, 28; 38; 103) göre bu seri krali bir darphanede basılmış olmayıp, III. Aleksandros döneminde Attika ağırlık sisteminde darbına başlanan *tetradrahmi*lerle eş zamanlı olarak eski ağırlık sisteminde krali sikke darbı yapıldığına bir kanıt oluşturmamaktadır.[362] Hill (1906, 104) ve Mørkholm (2000, 46) de mevzubahis sikkelerin Kralın reformundan önceki kısa süreçte ve düşük emisyonda basıldıklarını ifade eder.[363] Sikke reformunun Asya'ya geçişin ardından meydana geldiğini düşünen Le Rider'e (2003, 48-55) göre ise söz konusu bu sikkeler Kral tahta geçtikten hemen sonra Pella'da darp olunmuş ve Makedonya'da reforma kadar olan süreçte kullanım görmüştür. Söz konusu sikkelerin ikonografyası da Makedonya ve civar ülkeler için basıldığını gösterir niteliktedir. Zira ön yüzde yer alan Zeus başı II. Philippos dönemi *tetradrahmi*lerindeki, arka yüz tipi ise III. Amyntas döneminde darp edilen gümüş sikkelerdeki gibidir.[364]

---

[359] Imhoof-Blumer 1883, 118; Pegan 1968, 99-111; Rebuffat 1983, 46-47; Price 1991, 28.
[360] Price 1991, 104, n. 142-43; Draganov 2000, 170, n. 309; Le Rider 2003, 48-49.
[361] Ayrıca bk. Babelon 1926, 543-544. Head (1911, 225) bu serinin dışında gümüş sikkelerden; ön yüzünde Herakles başı, arka yüzünde şimşek demeti üzerinde kartal, ve yalnızca şimşek demeti bulunan seri ile, bronz sikkelerden; ön yüzünde Herakles başı arka yüzünde şimşek demeti üzerinde kartal ve ön yüzünde Apollon başı arka yüzünde şimşek demeti yer alan serileri de Hindistan atfına dahil etmiştir.
[362] Price (1991, 103) bu sikkelerin darp yeri için Aegeae ya da Pella darphanesini muhtemel görmektedir.
[363] Ayrıca bk. Wartenberg 1997, 179-188; Gatzolis 2012, 383.
[364] Le Rider 2003, 50.

4.2 III. Aleksandros'un Reform Sonrası Sikkeleri

III. Aleksandros sikkelerini üç farklı grup içerisinde incelemek mümkündür; krali para birimi olarak tesis edilen altın, gümüş ve bronz sikkeler ilk grubu meydana getirirken ikinci gruba dahil edilebilecek olan sikkeler yerel dolaşım için basılanlardır.[365] III. Aleksandros'un krali darpları küçük detaylar hariç, halefleri döneminde değişikliğe uğramadan *posthumous* sikkeler olarak MÖ. 323-275 arasında yoğun olarak basılmıştır ve kralın ölümü sonrası MÖ. 160'a kadar basılmaya devam edilen bu örnekler üçüncü grubu oluşturur.[366] İlk grup sikkeler bahsedildiği üzere bir reform neticesinde ortaya çıkmış olup, bu reform söz konusu sikkelerin Makedonya sınırlarını aşıp geniş bir dolaşım alanına sahip olmasına yol açmıştır. III. Aleksandros'un hükümdarlığı döneminde Makedonya'da, Küçük Asya'da, Kıbrıs Adası'nda, Suriye ve Fenike coğrafyası ile krallığın doğu vilayetleri ve Mısır'da darphaneler faaliyet göstermiş, çeşitli birimlerde altın, gümüş ve bronz sikkeler darp edilmiştir.[367]

4.2.1 Altın Sikkeler

III. Aleksandros'un MÖ. 333/332'de gerçekleştirmiş olduğu sikke reformunda altın sikkelerin ağırlık standartlarında bir değişikliğe gidilmemiş, yenilik yalnızca sikke tipleri ile sınırlı kalmıştır. III. Aleksandros döneminde basılan altın sikkeler dört ana tipte, *distater*, *stater*, *hemistater*, ¼ ve ⅛ *stater* birimlerde darp edilmişlerdir ve temel birim *stater* olmaya devam etmiştir.[368] *Distater* biriminde basılan sikkelerin ağırlıkları 17.20 gr. ile 17.15 gr. arasında değişirken, *stater*lerin ortalama ağırlıklarının ise 8.62 gr. ile 8.48 gr. arasında olduğu kaydolunmuştur.[369] Darbı gerçekleştirilen altın sikkelerin üzerini süsleyen ve dört ana tipin oluşmasını sağlayan serilerden ön yüzünde Athena başı arka yüzünde zafer tanrıçası Nike bulunan seri, basıldığı birim ve darphane bakımından en çok çeşitlilik gösterendir. Aşağıda daha detaylı bir şekilde aktarılacağı üzere Makedonya'dan, krallığın doğu vilayetlerine kadar uzanan bir coğrafyada darp edilmişlerdir. *Distater*, *stater* ve *hemistater* birimleri de yalnızca bu tipte basılmıştır. MÖ. 332'de Tyros kentinin alınışının ardından Tarsus'ta darbına başlanan[370] III. Aleksandros'un altın sikkeleri, III. Philippos döneminde de birçok darphanede

---

[365] Price 1991, 24. Ayrıca bkz. Kraay 1976, 3; Thompson 1982, 114-115.
[366] Price 1991, 24; Marcellesi 2000, 336-337; Nicolet-Pierre 2002, 247.
[367] Bk. Seltman 1933, 207-212; Thompson 1982, 113-114; Price 1991, 72; Le Rider 2003; Hadji-Maneva 2008, 14.
[368] Her bir seriyi birimleriyle birlikte detaylıca gösteren tablo için bk. Delrieux 1999, 295. Ayrıca bk. Carson 1975, 84; Le Rider 2003, 11.
[369] Price 1991, 41. Söz konusu ağırlıklar Price'ın eserinde incelediği malzemenin sunmuş olduğu bir veridir. Babelon (1901, 482-483) da *stater*i 8.60 gr. olarak ifade etmiştir. Mørkholm (2001, 46) ise küçük farklılıklarla *distater*i 17.28 gr., *stater*i ise 8.67 gr. olarak belirtmiştir.
[370] Le Rider 2003, 336. Ayrıca bk. Kaiser 1986.

posthumous olarak basılmaya devam edilmiş olup her bir seriye dair tarihlendirmeler aşağıda detaylandırılacaktır.

III. Aleksandros'un kendi adına yeni bir ikonografya ile bastırdığı bu altın sikkelerin yanı sıra, babası II. Philippos döneminin altın sikkeleri de kendi tiplerinde basılmaya devam etmiştir.[371] Mørkholm bu posthumous sikkelerin kuzeydeki bölgelerle olan ticareti kesmemek niyetiyle darp edildiğini ve basımının MÖ. 328'e kadar da devam ettiğini dile getirir.[372] Söz konusu posthumous II. Philippos altınları, benzer şekilde III. Philippos döneminde de darp edilmiştir.[373]

4.2.1.1 Athena Başı - Nike

Bu serinin ön yüzünde Korinth miğferli sağa dönük Athena başı yer alır. Miğfer bazen motifsiz[374] bazen de yılan, griffon, sfenks ya da kuş gibi motiflerle bezelidir. Arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı ile birlikte sağ elinde çelenk, sol elinde stylis tutan sola dönük ayakta Nike betimlenmiştir.[375] Miğfer üzerindeki bezemelerde görülen değişiklik, sikkenin darp edildiği darphane ile alakalıdır.[376] III. Aleksandros'un gerçekleştirdiği reform neticesinde altın sikkeler için benimsenen Athena başı, Makedon krali darpları için tamamen yeni bir tipti.[377] Gardner'a (1918, 426) göre söz konusu tipin benimsenişi kişisel bir tercih olmakla birlikte bu tercihte III. Aleksandros'un Homerik eğilimi rol oynamış olmalıdır. Zira bu tanrıça Troia Savaşı'nda Hellenlerin koruyucusu olmuştu.[378] Seltman (1933, 204-205) ise Panhellenik öneme haiz mevzubahis tipin kullanılmaya başlanmasının altında siyasi bir motivasyonun da yattığını, III. Aleksandros'un Perslere karşı oluşacak bir donanma ihtiyacı doğrultusunda Atina'nın desteğini hissetmek niyetinde olduğunu ifade eder.[379] Thompson MÖ. V. yüzyılda Atina kentinde yer alan Altın Nikai heykellerinin MÖ. 336/335'de III. Aleksandros tarafından restore ettirilmiş olduğunu, seçilen sikke tiplerinin de bu cömertliği anımsatmak ve yaşatmak maksadını yansıttığını dile getirir.[380] Mevzubahis tipin benimsenmesi hususunda Perlman (1965, 65) ilgi çekici bir fikir ortaya atmış ve Atina ile olan ilişkiler ve Panhellenik fikrin yanı

---

[371] Price 1991, 106; Le Rider 1996, 72-73.
[372] Mørkholm 2000, 47. Ayrıca bk. Price 1982a, 188; Carradice – Price 2001, 124-125.
[373] Bu hususta bk. Le Rider 1993; Baynham 2007.
[374] Genellikle Karadeniz bölgesi darplarında. Bk. Price 1991, 30.
[375] Bellinger 1963, 3; Price 1991, 29; Delrieux 1999, 295; Draganov 2000, 164-170, n. 266-279; 281-300; 305-308.
[376] Detaylı bilgi için bk. Price 1991, 29.
[377] Hill 1906, 104; Head 1911, 226; Carradice – Price 2001, 124.
[378] Ayrıca bk. Kaiser 1986, 49-50.
[379] Mørkholm (2000, 47) de Athena başının, Atina akropolisinde yer alan Athena Promakhos heykelinden kopya edilmiş olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu belirtir. Bu hususta ayrıca bk. Holloway 1981-1982, 59; Kaiser 1986, 49-51; Thonemann 2015, 11.
[380] Detaylı bilgi için bk. Thompson 1940. Bu hususta ayrıca bk. Lederer 1922, 202; Bellinger 1963, 13.

sıra, belki de III. Aleksandros'un Delphoi'da, Pythiadan aldığı muzaffer olacağı öngörüsünün ardından zafer tanrıçası olan Athena'nın altın sikkeler için ön yüz tipi olarak seçildiğini ifade etmiştir. Price (1991, 29) ise ön yüz tipi olarak Athena'nın seçilmesi hususunda, söz konusu kullanımın siyasi bir referans taşımaktan ziyade tanrıçanın temsil etmekte olduğu bilgelik ve zafer nitelikleri nedeniyle gerçekleşmiş olması gerektiğini ifade eder.[381] Arka yüzde tasvirine yer verilen, sol elinde stylis tutan Nike'nin ise MÖ. 480 yılında Salamis'te Perslere karşı elde edilen deniz zaferine bir gönderme maksadı taşıdığı düşünülmektedir.[382] Fakat söz konusu ikonografyayı taşıyan sikkelerin, MÖ. 332'de Tyros kentinin Arados ve Kıbrıs krallarının donanmalarının yardımı ile III. Aleksandros tarafından ele geçirilmesinden sonra, bu olayın anısına basılmaya başlandığı fikri bugün ağır basmaktadır.[383]

İlk olarak Tarsus'ta, ardından Sidon ve Tyros'da basılmaya başlanan[384] mevzubahis sikkelere ilişkin, Price'ın hazırlamış olduğu katalog üzerinden basıldıkları darphaneler ve tarihlendirmelerine ulaşmak mümkündür.[385] Buna göre III. Aleksandros'un altın sikkeleri, Balkanlar'da üç darphanede basılmıştır. Aigai (Vergina) kentinde bu altın sikkelerden MÖ. 336-323 arasında *distater* ve *stater* biriminde sikkeler basılmıştır.[386] Amphipolis kentinde de sikkelerden *distater* ve *stater* birimlerinde darp edilmiş olup tarihlendirme MÖ. 330-320 arasınadır.[387] Pella bir başka darp yeri olmakla birlikte bu kentin distater ve stater biriminde bastığı sikkelerin tarihlendirmesi MÖ. 325-315 arasınadır.[388] Price'ın bir de darp yerini saptayamadığı, "Belirsiz Yunanistan ya da Makedonya" şeklinde başlıklandırdığı grup söz konusu olmakla birlikte bu örnekler *distater* ve *stater* biriminde ve MÖ. 325-310 arasına tarihlidir.[389]

Asya kıtasındaki darphaneler arasında kuzeyde Troas bölgesi kentlerinden Lampsakos (Lapseki) (MÖ. 328-317) ve Abydos (Çanakkale) (MÖ. 328-317),[390] daha güneyde Ionia kentleri Kolophon (MÖ. 323-310) ve Magnesia ad Maeandrum (Germencik) (MÖ. 325-305) yalnızca *stater* darbı gerçekleştiren noktalardır.[391] Miletos'ta bu sikkelerden *distater*, *stater*,

---

[381] Ayrıca Price illa bir siyasi bağıntı kurulacaksa bunun Korinthos Birliği ile yapılabileceğini de ekler. Konu hakkında daha detaylı bilgi için bk. Bellinger 1963, 3-7; 12.
[382] Holloway 1981-1982, 59-60; Price 1991, 29-30; Thonemann 2015, 11-12. Seltman (1933, 204) ise arka yüz tipinin alınacak müstakbel zaferlere işaret ettiğini ifade eder. Nike'nin tutmakta olduğu stylis ve Hellespontos'tan geçişe işaret ettiği fikriyatına dair bk. Kaiser 1986.
[383] Le Rider 2003, 336.
[384] Le Rider 2003, 178; 336.
[385] III. Aleksandros'un sikke reformunu M.Ö. 333/332'de gerçekleştirdiği varsayıldığında, kimi darp tarihlerinin yüksek olduğu görülmektedir. Darphaneler ve tarihlendirmeler için bk. Le Rider 2003, 20-28.
[386] Price 1991, 110-111. Bu darphane (?) ile işaretlenmiştir.
[387] Price 1991, 107-109.
[388] Price 1991, 112-115.
[389] Price 1991, 166-167.
[390] Price 1991, 211-214;, 226-230. Bu atıf da (?) ile ifade olunmuştur.
[391] Price 1991, 249-253; 265-269.

hemistater ve ¼ *stater* birimlerinde basılmıştır ve tarihlendirmesi MÖ. 325-319 arasına yapılmıştır.[392] Teos kentinde de MÖ. 323-319 arasında *stater* darbı söz konusudur.[393] Sardeis, Küçük Asya'nın söz konusu dönem içerisinde bu sikkelerden basmaya başlayan ilk kentidir ve *distater*, *stater*, *hemistater* ve ¼ *stater* birimlerindeki darplar MÖ. 334-315 arasına tarihlidir.[394] Price tarafından "Belirsiz Batı Küçük Asya" olarak adlandırılan gruba dahil olan sikkeler stater biriminde ve MÖ. 328-320 arasına tarihlidir.[395]

Krallığın güney darphanelerine göz atıldığında, Side (MÖ. 325-317) ve Tarsus'ta (MÖ. 333-317) *stater* darp edildiği görülmektedir.[396] "Belirsiz Güney Küçük Asya" başlığı altında tasnif edilen sikke grubu *stater* biriminde olup MÖ. 320-280 arasına tarihlidir.[397] Daha güneyde, Kıbrıs Adası'nda Amathos (Agios Tychonas) (MÖ. 323-320) ve Kition'da (Larnaka) (MÖ. 325-320) *stater* darpları söz konusudur.[398] Salamis'te (Gazimağusa) ise *stater*, *hemistater* ve ¼ *stater* birimlerinde darplar gerçekleştirilmiş olup tarihlendirmesi MÖ. 332-315 arasınadır.[399] Fenike coğrafyasında Myriandros kentinde bu altın sikkelerin *stater* örneklerine rastlanmaktadır. Söz konusu sikkelerin tarihlendirmesi MÖ. 323-317 arasınadır.[400] Ake (Akka) kentinde yalnızca *stater* biriminde darp yapılmış olup Price'in tarihlendirmesi MÖ. 330-316 arasınadır.[401] Arados (Arvad) ada kentinde *distater* ve *stater* (MÖ. 328-316),[402] Berytos (Beyrut) (MÖ. 323-320),[403] Byblos (Biblos) (MÖ. 330-320)[404] ve Marathos'ta (MÖ. 323-320)[405] *stater* biriminde sikkeler basılmıştır. Sidon (Sayda) kentinde MÖ. 333-316 yılları arasında *stater* darpları söz konusudur.[406] Babylon (MÖ. 331-311), Susa (MÖ. 325-316) ve Memphis (MÖ. 332-316) kenti darphanelerinde bu sikkeler *stater* biriminde darp olunmuşlardır.[407] "Belirsiz Doğu" olarak sınıflandırılan sikkeler *stater* birimindedir ve tarihlendirmesi MÖ. 325-300 arasınadır.[408]

---

[392] Price 1991, 278-284.
[393] Price 1991, 295-296.
[394] Price 1991, 321-335.
[395] Price 1991, 337-338.
[396] Price 1991, 363-365; 371-377.
[397] Price 1991, 379.
[398] Price 1991, 384-385.
[399] Price 1991, 391-393.
[400] Price 1991, 404.
[401] Price 1991, 408-412.
[402] Price 1991, 419-424.
[403] Price 1991, 429.
[404] Price 1991, 431.
[405] Price 1991, 433-434.
[406] Price 1991, 438-442.
[407] Price 1991, 459-476; 485-486; 497-498.
[408] Price 1991, 500-501.

4.2.1.2 Athena Başı - Lobut ve Yay

Bir önceki seride olduğu gibi bu serinin de ön yüzünde sağa dönük Korinthos miğferli Athena başı, arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı, yay ve lobut ile çeşitli semboller bulunmaktadır.[409] Bu altın sikke serisi Amphipolis ve Lampsakos kentlerinde ¼ *stater* biriminde darp olunmuştur ve Price, Amphipolis darplarını MÖ. 330-320,[410] Lampsakos darplarını da MÖ. 328-323[411] arasına tarihler. Dolayısıyla mevzubahis sikkelerin, III. Aleksandros'un ölümüyle birlikte Batı Küçük Asya'da darbının durduğu, Makedonya'da ise sürdürüldüğü ifade edilebilir.

4.2.1.3 Herakles Başı - Lobut ve Yay

Bu sikkelerin ön yüzünde Aslan postlu, sakalsız Herakles başı sağa dönük biçimde betimlenirken, arka yüzünde ise ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı ile yay ve lobut yer alır.[412] Her bir emisyonun farklı sembollerle basıldığı sikkeler yalnızca Salamis kentinde basılmıştır ve bu sikkelerin birimi ¼ *stater* olup, MÖ. 332-323 yılları arasında darp edilmişlerdir.[413] III. Aleksandros'un ölümünün ardından devamı getirilmemiştir.

4.2.1.4 Athena Başı - Şimşek Demeti

Bu altın sikke serisinin ön yüzünde sağa dönük Korinthos miğferli Athena başı, arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı ile birlikte şimşek demeti bulunur.[414] Söz konusu sikke yalnızca Amphipolis darphanesinde ⅛ *stater* biriminde ve MÖ. 330-320 tarihleri arasında basılmıştır.[415] III. Philippos döneminde de darbına devam edildiği anlaşılmaktadır.

4.2.2 Gümüş Sikkeler

III. Aleksandros dönemi krali gümüş sikkelerin temel birimi *tetradrahmi* olmakla birlikte, *dekadrahmi* gibi üst, *didrahmi*, *drahmi* ve *triobol*, *diobol*, *obolos* gibi alt birimlerde de darp edilmişlerdir.[416] III. Aleksandros *tetradrahmi*lerinin ağırlığı temel olarak 17.30 gr. ile 17.40 gr. arasında olup bu standart III. Philippos döneminde de sürdürülmüştür.[417] III. Aleksandros 4 farklı seride gümüş sikke basmıştır. Her bir serinin ortak yüz tipi Herakles olup,

---

[409] Delrieux 1999, 295; Draganov 2000, 168, n. 303.
[410] Price 1991, 107-108.
[411] Price 1991, 212.
[412] Delrieux 1999, 295.
[413] Price 1991, 391.
[414] Delrieux 1991, 295; Draganov 2000, 168, n. 304.
[415] Price 1991, 107.
[416] Newell 1912, 6; 12; Price 1991, 30-31; Troxell 1997, 20-24, 30-35; Le Rider 2003, 11.
[417] Carson 1975, 84; Price 1991, 41.

arka yüz tipleri farklıdır.[418] Bu serilerden ön yüzde Herakles başı, arka yüzde oturan Zeus tipleri yer alan seri, birim ve darphane unsurları göz önünde bulundurulduğunda en hacimli seri olarak kendini göstermektedir. III. Aleksandros'un mevzubahis gümüş sikkeleri aşağıda ayrıntılandırılacağı üzere Makedonya'dan Babylon'a uzanan bir coğrafya içerisinde yirminin üstünde darphanede basılmıştır.[419] Söz konusu darpların basımı pek çok darphanede III. Philippos döneminde de sürdürülmüştür.

4.2.2.1 Herakles Başı - Oturan Zeus

Bu gümüş sikke serisinin ön yüzünde sağa ya da sola dönük aslan postlu, sakalsız Herakles başı, arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ya da ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ lejandı ile birlikte, sağ elinde kartal, sol elinde asa tutan ve tahtında sola dönük oturan Zeus tasviri bulunur.[420] Bu yeni gümüş sikke serisi ilk olarak Issos Savaşı sonrası Tarsus'ta darp edilmiştir. Aynı darphanede daha önce Kilikia satrapı Mazaios (MÖ. 361-334) tarafından bastırılan sikkelerin ön yüzünde yer alan Baal tasviri ile III. Aleksandros'un bu gümüş sikkelerinin arka yüzünde yer alan oturan Zeus arasında benzerlik söz konusudur. Ön yüzde yer alan Herakles de doğuda Melkart olarak bilinmektedir. Dolayısıyla söz konusu ikonografik seçim Hellen dünyası göz önüne alındığında soy bağlantısına bir referans taşırken, ele geçirilen bölgenin halklarına ise tanıdık gelmiş, söz konusu sikkelerin benimsenişini kolaylaştırmış olmalıdır.[421] Newell'ın (1912, 28-29) yorumlamasına göre, bilge bir seçim neticesinde sikke tipi olarak kullanılan Herakles ve Zeus aracılığıyla Makedonlar tüm diğer Hellenler kadar kuvvetli olduklarını göstermiş oluyor, bunun yanı sıra Herakles vasıtasıyla Hellen ırkının büyük ulusal kahramanı, Zeus vasıtasıyla da Tanrıların ve insanların babası ve kralı tanınmış oluyordu.[422] Holloway (1981-1982, 57-58), söz konusu sikke tipleri vasıtasıyla Herakles ile Zeus arasındaki baba-oğul ilişkisinin, Aleksandros ve Philippos için de kurulmuş olduğunu ifade eder. Daha büyük çerçevede ise soy bağlantısı vasıtasıyla, Perslere karşı oluşturulan ittifakın önderliğinin bir propagandasının yapıldığını dile getirir. Price'a (1991, 31) göre de III. Aleksandros, babasının *stater*lerinde kullanmış olduğu Zeus figürünü benimseyerek hem Hellen devletlerinin önderi rolünü kabul ettiğini hem de babasının sikke ikonografyasını devam ettirdiğini belirtmiş oluyordu. Söz

---

[418] Her bir seriyi birimleriyle birlikte detaylıca gösteren tablo için bk. Delrieux 1999, 296.
[419] Küçük Asya darphaneleri hakkında bk. Callataÿ 1994; Le Rider 2003.
[420] Newell 1912, 6; 14; Bellinger 1963, 3; Price 1991, 30; Troxell 1997, 21-24. Gardner (1883, 186) söz konusu Zeus tasvirinin, Phedias öncesi dönemde elinde Nike ile değil bir kartal ile betimlenen, Olympia ve Arkadia Zeus'u orjinli olduğunu ifade eder. Ayrıca bk. Cammann 1936, 35; Bellinger 1963, 21-23.
[421] Le Rider 2003, 161-170.
[422] Ayrıca bk. Seltman 1933, 205; Alföldi 1978, 108.

konusu sikkeler *dekadrahmi*, *tetradrahmi*[423], *didrahmi*, *drahmi*, *hemidrahmi*, *obolos* ve *hemiobol* birimlerinde basılmışlardır.[424] Newell bu sikkelerin *tetradrahmi* ve *didrahmi* biriminde Makedonya'da basılanlarını MÖ. 336-318 yılları arasına tarihler.[425] Troxell'in eserinden yola çıkarak bu serinin Amphipolis darphanesinde yalnızca *tetradrahmi*, *didrahmi* ve *drahmi* birimlerinin basıldığını söylemek mümkündür.[426] Troxell'in bu ikonografyaya sahip sikkelerin Amphipolis darplarına yönelik yaptığı tarihleme, *tetradrahmi*ler için MÖ. 332-316-?, *didrahmi*ler için MÖ. 332-322 ve drahmiler için ise MÖ. 325-322 şeklindedir.[427] Ayrıca ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandlı sikkeler Newell (1912, 6) tarafından MÖ. 336-318, Troxell (1997, 21-22; 95) tarafından MÖ. 332-322 arasına tarihlidir. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ya da ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ lejandı ile darp olunan sikkeleri Newell (1912, 14-16), MÖ. 318-308, Troxell (1997, 22-23; 95) MÖ. 322-317? aralığına tarihler.[428] Price'ın çalışması tüm darphaneleri içeren daha geniş kapsamlı bir kataloglama çalışması olduğundan elde edilen veriler de bu doğrultuda detaylanmaktadır. III. Aleksandros'un ölümünden sonra uzun bir süre daha basılmaya devam edilen bu gümüş serisinin darp yerleri ve tarihlendirmesine dair Price'ın eserinden yapılacak çıkarımları yine III. Philippos'un (MÖ. 323-317/16) ölümünü *terminus ante quem* kabul edecek şekilde sunmak gerekirse; Amphipolis darphanesi söz konusu sikkeleri *tetradrahmi*, *didrahmi* ve *drahmi* birimlerinde basmış olup, tarihlendirme MÖ. 336-317 arasınadır.[429] Aigai Makedonya'daki bir diğer darphanedir ve yalnızca *tetradrahmi* basmakla birlikte tarihlendirmesi MÖ. 336-323 arasınadır.[430] Pella'da bu sikkelerin MÖ. 325-315 yılları arasında *tetradrahmi* ve hemidrahmi birimleri darp olunmuştur.[431] Sikyon kentinde *tetradrahmi* ve *drahmi* birimlerinde basılan sikkelerin tarihlendirmesi MÖ. 323-317 arasınadır.[432] Price tarafından "Belirsiz Yunanistan ya da Makedonya" ismi altında sınıflandırılan örnekler *stater* ve *distater* birimindedir ve tarihlendirmesi MÖ. 325-310 arasınadır.[433]

Küçük Asya'daki darphanelere bakıldığında[434], Troas bölgesinde iki darphane mevcuttur. Bunlardan Lampsakos, *tetradrahmi* ve drahmi birimlerini söz konusu dönem

---

[423] Bu birimde gümüş sikke yalnızca bu ikonografya ile basılmış olup Aleksandros *tetradrahmi*leri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Newell 1912; Troxell 1997, 20-29.
[424] Troxell 1997, 20-24; 30-35; Delrieux 1999, 296.
[425] Newell 1912, 6-12.
[426] Troxell 1997, 21; 30-31.
[427] Troxell 1997, 95-96.
[428] Troxell'e (1997, 96-97) göre ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı III. Aleksandros'u değil IV. Aleksandros'u işaret etmekteydi. Konu hakkında Newell'ın görüşleri için bk. Newell 1912, 30-31.
[429] Price 1991, 89-103; 132.
[430] Price 1991, 109-111. Price bu darphaneyi (?) ile işaretlemiştir.
[431] Price 1991, 112-115.
[432] Price 1991, 160.
[433] Price 1991, 166-167.
[434] Ayrıntılı bilgi için bk. Callataÿ 1994; Le Rider 2003, 103-152.

içerisinde, MÖ. 328-317 arasında darp etmiştir.[435] Abydos ise bu ikonografyaya sahip sikke basılan bölgenin bir başka kenti olmakla birlikte *tetradrahmi*, *drahmi* ve *hemidrahmi* birimlerindeki sikkeleri MÖ. 328-317 arasına tarihlidir.[436] Ionia bölgesinde ise Kolophon (MÖ. 323-310) ve Magnesia ad Maeandrum (MÖ. 325-305) kentleri drahmi biriminde darplar yapmıştır.[437] Miletos kentinde MÖ. 325-319 tarihleri arasında söz konusu sikkelerden *tetradrahmi*, *drahmi* ve *hemidrahmi* birimlerinde darp edildiği görülmektedir.[438] Teos kenti ise yalnızca drahmi biriminde ve MÖ. 323-319 arasında basım yapmıştır.[439] Küçük Asya'da söz konusu sikkelerin ilk basıldığı yer olan Sardeis darphanesinde *tetradrahmi*, *drahmi* ve *hemidrahmi* birimlerde darp söz konusudur ve tarihlendirme MÖ. 334-315 arasınadır.[440] Price'ın herhangi bir darphaneye atfını gerçekleştirmediği ve "Belirsiz Batı Küçük Asya" başlığı altında sınıflandırdığı bir başka grup söz konusudur. Bu sikkelerin *tetradrahmi* ve *drahmi* olarak basıldığını ve MÖ. 323-280 arasına tarihli olduğunu görmekteyiz.[441]

Küçük Asya'nın güneyinde yer alan darphanelere bakılacak olursa, Pamphilya Bölgesi kentlerinden Side'de bu sikkelerden *tetradrahmi*, *drahmi* ve *hemidrahmi* birimlerinde basılmış olup tarihlendirme MÖ. 325-317 arasına yapılmıştır.[442] Kilikia Bölgesi'nde ise iki darphanenin söz konusu seriden bastığı görülmektedir. Bu darphanelerden ilki olan Nagidos'un (Bozyazı) bastığı sikkeler *tetradrahmi* birimindedir ve MÖ. 325-320 arasına tarihlidir.[443] Bölgenin bir diğer önemli darp merkezi olan Tarsus'ta, bu gümüş serisinden *tetradrahmi*, *didrahmi*, *drahmi* ve *hemidrahmi* basılmıştır ve Price tarafından MÖ. 333-317 arasına tarihlendirilmiştir.[444] Tıpkı Batı Küçük Asya örneğinde olduğu gibi, Price tarafından bir araya getirilmiş, darphanesi ya da darphaneleri belli olmayan ve "Belirsiz Güney Küçük Asya" olarak sınıflandırılan bir sikke grubu daha söz konusudur. Mevzubahis sikkeler *tetradrahmi* biriminde olup tarihlendirmesi MÖ. 320-280 arasınadır.[445]

---

[435] Price 1991, 211-214. Ayrıntılı bilgi için bk. Thompson 1991, 1-48.
[436] Price 1991, 226-229. Price bu darphaneyi yanında (?) ile belirtmekle birlikte, Abydos kentini, Pers egemenliği altında aktif bir role sahip olan Kyzikos'un muhtemel halefi olarak öne sürmüştür. Bk. Price 1991, 225-226. Abydos sikkeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Thompson 1991, 49-87.
[437] Price 1991, 249-253; 265-268.
[438] Price 1991, 278-284. Ayrıntılı bilgi için bk. Thompson 1983, 43-68.
[439] Price 1991, 295-296.
[440] Price 1991, 322-336. Ayrıntılı bilgi için bk. Thompson 1983, 5-42.
[441] Price 1991, 337-342.
[442] Price 1991, 363-366. Söz konusu sikkelerin MÖ. 325-320 arasına tarihli olanları Price tarafından (?) ile belirtilmiştir.
[443] Price 1991, 369. Bu kente yapılan atıf da Price tarafından (?) ile verilmiştir. Price burada atfı stilistik bağıntıya dayanarak yapmıştır.
[444] Price 1991, 371-378.
[445] Price 1991, 379-380.

Kıbrıs Adası'nda da beş ayrı kentin darphanesinde bu sikkelerin darbı söz konusudur.[446] Amathos kentinde yapılan darplar *tetradrahmi*, *drahmi* ve *hemidrahmi* birimindedir ve tarihlendirmesi MÖ. 325-320 arasına yapılmıştır.[447] Kition, ada üzerinde bu sikkelerin darbını gerçekleştiren bir başka kenttir ve MÖ. 325-320 arasında *tetradrahmi* ve *drahmi* basmıştır.[448] Marion (Poli) kenti, darplarını *tetradrahmi* biriminde yaparken, Price'ın bu sikkelere dair tarihlendirmesi yak. MÖ. 322 şeklindedir.[449] Paphos (Baf) bir başka darp yeridir ve *tetradrahmi* biriminde bastığı örneklerin tarihlendirmesi MÖ. 325-317 arasınadır.[450] Salamis kenti, ada üzerinde söz konusu sikkelerden basan ilk darphane olmakla birlikte, bu sikkeler *tetradrahmi*, *drahmi* ve *hemidrahmi* birimlerinde, MÖ. 332-315 arasında darp edilmişlerdir.[451] Soli (Gemikonağı) kentinde darp olunduğu tahmin edilen *tetradrahmi*ler yak. MÖ. 320'ye tarihlidir.[452]

Tekrar kıta darphanelerine dönüldüğünde, Suriye ve Fenike coğrafyasında yer alan on ayrı kentte bu seriden basıldığı görülmektedir.[453] Damaskos kentinde MÖ. 330-320 arasında bu seriden *tetradrahmi* biriminde darp edilmiştir.[454] Hierapolis-Bambyce'ye (Menbic) atfı yapılan sikkeler de *tetradrahmi* biriminde ve MÖ. yak. 330'a tarihlidir.[455] Gümüş sikkelerin basıldığı bir başka kent Myriandrus'tur ve *tetradrahmi*, *didrahmi*, *drahmi*, *hemidrahmi* ve *obolos* birimlerinde gerçekleştirilen darplar biraz daha geç bir tarihte başlamakla birlikte, MÖ. 325-317 arasına tarihlidir.[456] Ake kentinde darplar *tetradrahmi*, *hemidrahmi*, *drahmi* ve *obolos* şeklindedir ve tarihlendirmesi MÖ. 330-305 arasınadır.[457] Arados kenti darpları MÖ. 328-316 arasında *tetradrahmi*, *drahmi*, *hemidrahmi* ve *obolos* birimlerinde yapılmıştır.[458] Bölgenin diğer kentlerinden Berytos *tetradrahmi* ve *obolos* (MÖ. 323-320), Byblos kenti *tetradrahmi* (MÖ. 330-320), Carne *tetradrahmi* (MÖ. 328-320) ve Marathos *tetradrahmi* ve *hemidrahmi* (MÖ. 323-300) darp etmişlerdir.[459] Sidon'da *tetradrahmi*, *drahmi*, *hemidrahmi*, *obolos* ve

---

[446] Le Rider 2003, 189-214.
[447] Price 1991, 383-384.
[448] Price 1991, 385-386.
[449] Price 1991, 387. Söz konusu sikkeler Price'ın kataloğunda tek bir örnekle temsil edilmekle birlikte atıf (?) ile işaretlidir.
[450] Price 1991, 388-389.
[451] Price 1991, 392-394.
[452] Price 1991, 396.
[453] Le Rider 2003, 189-214.
[454] Price 1991, 399-401.
[455] Price 1991, 401. Yine bu sikkeler de Price'ın kataloğunda yalnızca bir örnekle temsil edilmektedir. Kent atfı da (?) ile verilmiştir.
[456] Price 1991, 402-404.
[457] Price 1991, 408-414
[458] Price 1991, 419-424.
[459] Price 1991, 429-430; 431-432; 433-435.

hemiobol darplar MÖ. 333-317 yılları arasında mevcuttur.[460] Price tarafından "Belirsiz Fenike ya da Suriye" başlığı altında tasnif edilen sikkeler *tetradrahmi* biriminde ve MÖ. 323-300 arasına tarihlidir.[461]

Krallığın, Euphrates'in (Fırat) doğusunda yer alan kentleri ile Mısır'da da bu seriye ait sikkeler basıldığı görülmektedir.[462] Doğuda Babylon kenti söz konusu dönem içerisinde önemli hacimde sikke basmıştır. Bu sikkeler *dekadrahmi*, *tetradrahmi*, *didrahmi*, *drahmi*, *hemidrahmi*, *obolos* ve *hemiobol* birimlerinde olup MÖ. 331-317 arasına tarihlidir.[463] Susa'da gerçekleştirilen basımlar da *tetradrahmi*, *drahmi*, *hemidrahmi* ve *obolos* birimlerinde ve MÖ. 323-316 arasında meydana getirilmiştir. [464] Krallığın en doğusunda yer alan darphane olan Ekbatana'da (MÖ. 323-317) bu sikkelerden *tetradrahmi* ve drahmi biriminde, Mısır coğrafyasının yegane darphanesi olan Memphis'te ise (MÖ. 332-316) *tetradrahmi* biriminde basılmıştır.[465] Krallığın doğusunda darp edildiği tahmin olunan fakat kesin bir darphane atfı yapılamadığından, "Belirsiz Doğu" başlığı altında tasnif edilen sikkeler *tetradrahmi*, *hemidrahmi* ve *obolos* birimlerindedir ve tarihlendirmesi MÖ. 325-300 arasınadır.[466] Oldukça geniş bir coğrafi alan içerisinde darbı gerçekleştirilen bu serinin pek çok darphanede III. Philippos döneminde basımına devam edildiği görülmektedir.

4.2.2.2 Herakles Başı - Sadak ile Yay ve Lobut

Bu serinin ön yüzünde aslan postlu, sakalsız Herakles başı, arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı, bir ya da daha fazla darphane işareti ile birlikte sadak ile yay ve lobut betimlemesi bulunmaktadır.[467] ½ *obolos* birimde basılan bu seri Babylon darphanesine atfedilmektedir ve söz konusu sikkelerin tarihlendirmesi MÖ. 331-325 yılları arasına yapılmıştır.[468] Bu ikonografyaya benzer fakat ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandını taşımayan, posthumous bir başka seri mevcuttur. Söz konusu sikkeler *tetradrahmi*nin beşte biri ve otuzda biri olarak darp edilmiş olup Price'a göre yerel ihtiyacı karşılamak üzere basılmışlardır.[469]

---

[460] Price 1991, 439-442. Sidon'a atfı gerçekleştirilen fakat tarihlendirmesi yapılmayan örnekler de verilen bu sayfa aralığında incelenebilir.
[461] Price 1991, 447-448.
[462] Le Rider 2003, 215-334.
[463] Price 1991, 458-473. Söz konusu sikkeler MÖ. 331-325 arasında *tetradrahmi*, *didrahmi*, *drahmi* ve *hemiobol* birimlerinde olup, MÖ. 325 yılından itibaren bunlara *dekadrahmi*, *hemidrahmi* ve *obolos* da dahil olmuştur.
[464] Price 1991, 485-487.
[465] Price 1991, 495; 497-499. Ekbatana atfı (?) ile belirtilmiştir.
[466] Price 1991, 500-502.
[467] Delrieux 1999, 296; Draganov 2000, 186, n. 414-415.
[468] Price 1991, 459-460; Delrieux 1999, 296. Benzer bir ikonografyaya ve aynı birime sahip olan ve darp yeri Price tarafından Ekbatana olarak işaret edilmiş sikkeler için bkz. Price 1990, 490, n. 3886-3887; 492, n. 3908.
[469] Price 1991, 455; 473-476; Draganov 2000, 184, n. 400. Price bu sikkelerin MÖ. 316-311 yılları arasına, Mezopotamya'da Antigonos'un hakim olduğu döneme tarihlenebileceğini belirtmiştir.

4.2.2.3 Herakles Başı - Kartal

Bu gümüş serisinin ön yüzünde aslan postlu ve sakalsız Herakles başı bulunurken, arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı, sağa, sola ya da başı sağ arkaya dönük, bir ya da iki kartal[470] (bu kartal/kartalların karşısında ya da altında şimşek demeti, kerykeion, lobut, thyrsos ve meşale) ve bazı örneklerde darphane işareti vardır.[471] Troxell'in de ifade ettiği üzere, arka yüzde yer alan, başı sağ arkaya dönük kartal tipi I. Arkhelaos, III. Amyntas ve III. Perdikkas tarafından da kullanılmış olan eski bir Makedon sikke tipiydi ve söz konusu tasarım III. Aleksandros tarafından da devam ettirilmiştir.[472] Newell (1912, 12-13), *tetradrahmi*den küçük birimde basılan diğer sikkelerle birlikte, bu sikkelerin bahsi geçen *tetradrahmi*ler ile bir arada değerlendirilmesi gerektiğini ifade ederken bu görüşüne dayanak olarak ikonografik ve ağırlıksal benzerlikleri sunar. Price'a (1991, 24) göre bu seri bizzat III. Aleksandros ya da görev bahşetmiş olduğu yöneticiler tarafından tasarlanmış olup yerel dolaşım hedeflenerek darbı gerçekleştirilmiştir. Price (1991, 104), ayrıca tamamiyle yerel bir sikke yaratmak maksadıyla, *didrahmi*den küçük birimleri karşılamak üzere söz konusu yerel kartal motifli sikkelerin bilinçli olarak kullanıldığını da ifade etmektedir.[473] Troxell (1997, 35) ise bu sikkelerin, Newell gibi, Attika ağırlık sisteminde basılmış olan *tetradrahmiler* ile ilişkilendirilebileceğini ifade ederek, *tetradrahmi*lerde görülen oturan Zeus motifini taşıyan *didrahmi*lerle birlikte, söz konusu *tetradrahmi*lerin bir alt bölümünü oluşturduğunu ve küçük birimde darp edilen bu kartal tipli sikkelerin yalnızca yerel dolaşım maksadı taşıyan ayrı bir seri olarak değerlendirilmemesi gerektiğini ifade eder.[474] *Drahmi*, *hemidrahmi* ve *diobol* birimlerinde darp edilmiş olan sikkelerin Price, Troxell ve Delrieux tarafından Amphipolis kentine atfı söz konusudur.[475] Newell (1912, 13) tarafından III. Aleksandros'un yeni *tetradrahmi*leri ile benzer bir tarihte, yani MÖ. 336 yılında başladığı ifade edilen bu serinin tarihlendirmesi Price (1991, 89-98) tarafından MÖ. 336-323 arasına yapılmıştır. Troxell'in (1997, 95-96) tarihlendirmesi ise MÖ. 332-322 arasınadır. Yani Price'ın tarihlendirmesini göz önüne alındığında, bu gümüş sikke serisinin III. Aleksandros'un ölümünün ardından sürdürülmediği ifade edilebilir.

---

[470] Drahmilerde, bazı örneklerde kafası arkaya dönük olmak üzere, şimşek demeti üzerinde sağa ya da sola dönük tek kartal, *hemidrahmi*lerde yine şimşek demeti üzerinde sağa ya da sola dönük tek kartal bulunurken, *diobol* birimindeki sikkelerde karşılıklı duran iki kartal vardır. Üç birimin de lejandı ortaktır; ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Bk. Troxell 1997, 31-33.

[471] Bu serinin detaylı tanıtımı için bk. Newell 1912, 12-14; Troxell 1997, 31-35. Ayrıca bk. Delrieux 1999, 296; Draganov 2000, 186, 416-419.

[472] Troxell 1997, 35.

[473] Ayrıca bk. Carradice – Price 2001, 127.

[474] Burada ayrıca Troxell mevzubahis serinin, yukarıda aktarılan (III. Aleksandros'un erken dönem sikkeleri başlığında), Price'ın (1991, 28) bahsettiği, III. Aleksandros'un hükümdarlığının erken döneminde, Philippos'un ağırlık sisteminde basılan kartal tipli sikke ile olası ilişkisine de değinmiş ve bu bağıntıyı ağırlık sistemindeki farklılık nedeniyle namümkün görmüştür.

[475] Price 1991, 89-98; 104-105; Troxell 1997, 30-33; Delrieux 1999, 296.

4.2.2.4 Herakles Başı - Şimşek Demeti

Ön yüzünde aslan postlu, sakalsız Herakles başı, arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı ile şimşek demeti bulunan bu sikkeler *obolos* biriminde ve Amphipolis darphanesinde basılmışlardır.[476] Newell bu serinin de başlangıcını III. Aleksandros'un yeni *tetradrahmi*leriyle eş zamanlı kabul etmiştir.[477] Price'ın kataloğu incelendiğinde (1991, 89-103) söz konusu darpların MÖ. 336-323 arasına tarihlendiği görülebilir. Troxell'in (1997, 33; 95) tarihlendirmesi ise MÖ. 332-323/322 arasınadır. Price'ın kataloğu dikkate alındığında III. Aleksandros'un ardından, III. Philippos döneminde söz konusu sikkelerin darbının son bulduğu ifade edilebilir.

4.2.3 Bronz Sikkeler

Ele alınan dönemlere ait Makedon krali bronz sikkeleri ikonografik olarak sınıflandırıldığında, yedi farklı tipe ayrılan III. Aleksandros sikkelerine, III. Philippos döneminde darbına başlanan iki sikke serisini de dahil ettiğimizde ortaya dokuz farklı seri çıkmaktadır.[478] Her bir tip kendi içerisinde değişik mitolojik ve tarihi referanslar barındırmaktadır. Ön yüzünde Herakles başı, arka yüzünde ise silahlarının betimlendiği iki seri en geniş hacimli ve bu bağlamda ön plana çıkan grubu meydana getirmektedir.[479] III. Aleksandros ve III. Philippos'un bronz sikkeleri Makedonya'da, Küçük Asya'da beş ve diğer güney ve doğu bölgelerinde on iki olmak üzere en az on sekiz ayrı darphanede basılmıştır. Söz konusu darphanelere dair ayrıntılı bilgi her bir seri özelinde aşağıda sunulacaktır. Büyük bir kısmının MÖ. 336 yılında darp edilmeye başlandığı düşünülen bu sikke serilerinden ön yüzünde Herakles başı arka yüzünde sadak ile yay ya da sadak içerisinde yay ve lobut bulunan seriler ile ön yüzünde kalkan, arka yüzünde miğfer yer alan serinin darbına III. Philippos döneminde de posthumous olarak devam edilmiştir. Ön yüzünde Herakles başı, arka yüzünde kartal bulunan dizi ile Apollon başı/şimşek demeti, III. Aleksandros başı/Pegasus ve genç erkek başı/at serilerinin darbı III. Aleksandros dönemiyle sınırlı kalmış, III. Philippos döneminde basımı gerçekleştirilmemiştir. Öte yandan ikonografyasını genç erkek başı/atlı, Herakles başı/atlı ve Apollon başı/atlı betimlemelerinin oluşturduğu bronz sikkeler ise III. Philippos döneminde darbına başlanan serilerdir.

---

[476] Troxell 1997, 33; Delrieux 1999, 296. Ayrıca bk. Price 1991, 90, n. 17; 92, n. 30; 93, n. 47; 94, n. 55; 105, n. 157; Draganov 2000, 170, n. 317-318.
[477] Newell 1912, 13.
[478] Her bir seriyi birimleriyle birlikte detaylıca gösteren tablo için bk. Delrieux 1999, 297. Yazar söz konusu tabloda III. Philippos döneminde darbına başlanan Herakles başı/Atlı ve Apollon başı/Atlı serilerine yer vermemiştir.
[479] Bellinger 1963, 3; Price 1991, 32; Mørkholm 2000, 46.

III. Aleksandros ve ardılı III. Philippos döneminde darp edilen bronz sikkeler üzerinde en sık rastlanan lejand altın, gümüş ve bronzlarda ortak bir biçimde, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ'dur. ΒΑΣΙΛΕΩΣ daha geç bir tarihte kullanılmaya başlanmakla birlikte, dönemin Makedon bronz sikkeleri üzerinde görülen bir diğer lejanddır.[480] ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ, Β-Α, ΦΙΛΙΠΠΟΥ, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ, ΑΛΕ, ΦΙ lejandları da sikkeler üzerinde karşımıza çıkan diğer lejandlardır. Lejandlar her bir seri özelinde aşağıda detaylandırılacaktır.

III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi bronz sikkeleri altın ve gümüşler gibi Attika ağırlık sistemine göre, üç temel birimde darp edilmişlerdir ve bunlar sahip oldukları ağırlık ve çapa göre sınıflandırılmakta olup bir (AE), yarım (½ AE) ve çeyrek (¼ AE) birim olarak karşımıza çıkmaktadırlar.[481] Söz konusu birimler, *khalkous*un *obolos*un 8'de 1'ine denk olduğu bu sistemde *hemiobol*, *dikhalkon* ve *khalkous*u ifade etmektedir.[482] Birimlere karşılık gelen ağırlıklar, gümüş sikkelere kıyasla daha fazla değişkenlik gösterirler.[483] Bu durumun yaşanmasında bronz sikkenin değerinin, darp edildiği metalin ağırlığınca hesaplanmaması etkendir.[484] III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi krali bronz sikkelerin darp edildikleri birimlerin çap ve ağırlık aralıkları şu şekildedir;[485]

Tablo 4.1 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Basıldıkları Birimler ile Karşılık Oluşturdukları Çap ve Ağırlıklar

Birim	**Çap**	**Ağırlık**
AE (*hemiobol*)	16-20 mm.	5-8 gr.
½ AE (*dikhalkon*)	14-17 mm.	3.3 - 4.2 gr.
¼ AE (*khalkous*)	10-13 mm.	1.2 - 2.2 gr.

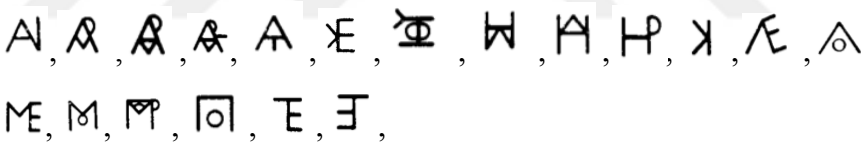
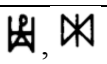
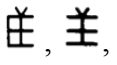
Darp edilen sikke serisine göre birimlerin dağılımı ve yoğunluğu da farklılaşmaktadır. Örneğin kalkan/miğfer ikonografyasına sahip sikke serisi yarım ve çeyrek birimlerde darp edilirken[486], At/Atlı serisine dahil edilen örneklerin yalnızca bir ve yarım birimlerde basıldığı görülmektedir.[487] Sadak/lobutlu sikkelerin ise yarım birimi bulunmayıp bir ve çeyrek

[480] Söz konusu lejandın kullanımına dair tarihlendirme hakkında bk. Seltman 1933, 211-212; Price 1991, 33; Troxell 1997, 92-96. Mørkholm 2000, 31-32.
[481] Price 1991, 31; 39.
[482] Le Rider 2003, 75-76.
[483] Price 1991, 39. Ayrıca bk. Bellinger 1963, 32-34; Picard 1998, 13.
[484] Kraay 1978, 31.
[485] Price 1991, 40.
[486] Price 1991, 344, n. 2806 referanslı sikke bu ikonografyaya ait bir örnektir ve bir birim (AE) olarak verilmesine rağmen, Hersh'in (1998, 143) düzeltmesi doğrultusunda yarım birim (1/2 AE) olarak okunmalıdır.
[487] Price 1991, 39-40.

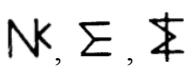
birimlerde mevcutturlar.[488] Her bir bronz serisinin birimleri, darphane özelinde aşağıda incelenecektir.

III. Aleksandros ve halefi III. Philippos'un bronz sikkeleri üzerinde de çok sayıda harf ve monogram yer almaktadır.[489] Söz konusu dönem darpları üzerinde görülen monogram ve harfleri de bireyleri ve darptan sorumlu kişileri belirten işaretler olarak algılamak mümkündür.[490] Kıbrıs ve Fenike Bölgesi darplarında yer alan harflerin ise kişiden ziyade yer adını nitelemek amacıyla kullanıldığını ifade eden Price, ayrıca harflerin alfabetik biçimde sıralanışının ardışık zaman dilimlerini ve muhtemelen yılları işaret edebildiklerini de dile getirmektedir.[491] Çoğunlukla sikkenin arka yüzünde yer alan harf ya da monogramlar, zaman zaman sikkenin ön yüzünde de yer almaktadırlar.[492] Ön yüzde yer alan harf ya da monogramın arka yüzdekiyle aynı işleve sahip olduğu düşünülmektedir.[493] Darphanelere göre harf ve monogram kullanımını gösteren tablo şu şekildedir;[494]

Tablo 4.2 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkeleri Üzerinde Yer Alan Harfler/Monogramlar

Darphane	**Harf/Monogram**
Amphipolis	Λ
Makedonya	A, AI, AΛ, Γ, Δ, ΔI, E, H, Θ, I, K, Λ, ΛA, ΛY, M, N, NI, Φ, ΦI, X
Asya	
Sardes	TI
Miletos ya da Mylasa	M

[488] Price 1991, 39.
[489] Price'ın hazırlamış olduğu, harf/monogram-darphane ilişkisini gösteren tablo için bk. Price 1991, 571-631.
[490] Gauthier 1975, 166; 174-175; Price 1991, 34; Demandt 2009, 14.
[491] Price 1991, 35. Price söz konusu durum için Pamphylia ve Fenike darplarını örnek göstermektedir. Ayrıca bk. Carradice – Price 2001, 64.
[492] Bk. Price 1991, 36.
[493] Price 1991, 36. Price aynı harfin eş zamanlı fakat farklı darphanelerde basılan sikkeler üzerinde görülmesi halinde, bu durumun darphane düzenlemeleriyle ilintili olabileceğini ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bk. Price 1991, 36.
[494] Tablo, Price'ın harf/monogram-darphane ilişkisini gösteren liste (1991, 571-631) baz alınarak fakat darphane-harf/monogram ilişkisini gösterecek ve bronzlar için güncellenmiş biçimde hazırlanmıştır. Tablo III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi sikkelerinin sembollerini içermektedir. Darphaneler coğrafi olarak sıralanmıştır.

Darphane	**Harf/Monogram**
Kaunos	K
Tarsus	A, Θ
Kition	
Paphos	
Salamis	A, E, M, N, P, Σ, ΣA
Arados	AP
Ake (Tyros)	TY

III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi sikkeleri üzerinde çok sayıda sembole rastlanmakla birlikte bunları da tıpkı harf ve monogramlarda olduğu gibi, darptan sorumlu bireyleri, darphaneleri niteleyen işaretler olarak kabul etmek mümkündür.[495] III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi bronz sikkeleri üzerinde görülen çok sayıda sembol, sikkelerin basıldığı darphanelere göre çeşitlilik sergilemektedirler. Darphanelere göre sembol kullanımını gösteren tablo şu şekildedir;[496]

Tablo 4.3 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkeleri Üzerinde Yer Alan Semboller.

Darphane	**Semboller**
Amphipolis	Yay
Makedonya	Aplustre, Dal, Kerykeion, Lobut, Hilal, Buğday Başağı, Yunus, Kartal Başı, Globül, Üzüm, Sarmaşık Yaprağı, Aslan Protomu, Kalkan, Yıldız, Şimşek Demeti, Meşale, Trident Başı, Tripod, Amphora, Kantharos, Janiform, Kanat, Çelenk.
Asya	Kerykeion, Mısır Başağı, Bereket Boynuzu, Cepheden Herakles, Meşale, Şeritli

[495] Price 1991, 34; Karwiese 2004, 55; Demandt 2009, 14.
[496] Tablo, Price'ın sembol-darphane ilişkisini gösteren liste (1991, 550-571) baz alınarak fakat darphane-sembol ilişkisini gösterecek ve bronzlar için güncellenmiş biçimde hazırlanmıştır. Tablo III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi sikkelerinin sembollerini içermektedir. Darphaneler coğrafi olarak sıralanmıştır.

	Meşale.
Darphane	**Semboller**
Kyme	Tek Kulplu Kap
Sardeis	Kerykeion, Cepheden Herakles, Gül, Triskeles.
Kaunos	Labrys, Buğday Başağı, Gorgo, Gül, Mızrak Ucu.
Tarsus	Kerykeion, Üzüm, Yıldız.
Amathos	Uçan Kartal, Pruva.
Kourion	Defne Dalı.
Paphos	Arı.
Salamis	Kerykeion, Gorgo, Mızrak.
Myriandros	Çelenk İçerisinde Lobut.
Arados	Kerykeion.

4.2.3.1 Herakles Başı - Sadak ile Yay ve Lobut

Bu serinin ön yüzünde Herakles'in, Nemea aslanının derisini yüzüp kendisine miğfer edinişine ithafen, aslan postlu başı sağa dönük tasvir edilmiştir.[497] Arka yüzünde atribüleri olan sadak ile yay ve lobut bulunur.[498] Sikkelerin lejandı ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ[499] ya da B-A[500] şeklindedir. Arka yüzde yer alan Herakles'in silahları tipinin yanında zaman zaman karşımıza sembol ve monogramlar da çıkmaktadır. Kimi örnekler ise sembolsüz ve monogramsızdır.

Herakles, Hellen mitolojisinde kahramanlık hikayeleriyle anılan, antik çağın en şöhretli kahramanıdır. Herakles, Thebai kralı Amphitryon'un eşi olan Alkmene ile Zeus'un oğludur.[501]

---

[497] Herakles başının sola dönük betimlendiği nadir bir örnek için bk. Price 1991, 119, n. 288. Price (1991, 30) söz konusu değişikliğin spesifik bir anlam ifade etmediğini söyler.
[498] Price 1991, 31; Delrieux 1999, 297.
[499] Yalnızca Makedonya ve Arados darplarında.
[500] Yalnızca Makedonya darplarında.
[501] Hom. *Il*. 14. 324; Hom. *Od*. 11. 266-270; Hes. *Th*. 316; 526; 943-944; Hes. *Sh*. 5-35; Hom. Hym. 15. 1-3. Ayrıca bk. Smith 1854, 356; Grimal 1991, 183; Graf 1998, *s.v*., "Herakles", 388; Erhat 2003, 138. Zeus'un Amphitryon kılığına girerek Alkmene'yi kandırdığı ve onunla birlikte olduğu anlatılır; Wernicke 1894, *s.v*., "Alkmene", 1572; Grimal 1991, 33; Harder 1996, *s.v*, "Alkmene", 515; Leeming 2005, 13.

Herakles'in Hellen ve Roma mitolojileri içerisinde yer alan en meşhur söylenceleri on iki işinin anlatıldığı hikayelerdir.[502]

Hellen mitolojisinde yer alan bu kahramanın Makedonlarca sikke tipi olarak seçilişi tesadüf değildir. Herodotos'a göre Makedon hanedanlığının kurucusu Perdikkas'tır ve bu kişi Herakles soyundan gelmedir.[503] Daha sonraki anlatılara göre ise kurucu mitik figür, yine Herakles soyuyla ilintili olmakla birlikte Karanos'tur.[504] Dolayısıyla Makedon sikkelerinde bu tipin kullanılmasının altında, söz konusu akrabalığın belirtilmek istenmesi yatmaktadır. Makedonlar bu bağıntının kullanılması vasıtasıyla Hellen dünyasının ilk ailelerinden olduğunu göstermiştir.[505] Newell'a (1912, 28) göre bir başka niyet de geri kalan diğer tüm Hellenler kadar güçlü olduklarının vurgulanmak istenmesidir. Anson'un da belirttiği üzere, en erken örneklerden itibaren Makedon krali sikkeleri üzerinde Hellenlere özgü tanrılara sıklıkla yer verilmiştir.[506] Dolayısıyla soy bağlantısının vurgulanmak istenmesinin en başından beri amaçlanan bir durum olduğunu ifade etmek mümkündür. III. Aleksandros döneminde ise, Herakles'in sikke tipi olarak seçilmesi vasıtasıyla soy bağlantısına[507] ve bunun yanı sıra Hellenlere liderlik etme misyonuna yapılan bir vurgu söz konusudur.[508] Cammann (1936, 36) ise III. Aleksandros'un Herakles tipi seçiminin altında kişisel bir neden yatıyor olabileceğini, Kralın belki de aldığı eğitim ve okuduğu kitapların etkisiyle kendisini Herakles ile özdeşleştirmiş olduğunu iddia eder.[509] Zira Krala çocukluğunda ait olduğu soyun öneminin öğretildiği ifade edilir.[510] Bunun yanı sıra III. Aleksandros döneminde, sikkeler üzerinde yer verilen Herakles ile Kral arasında tasvirsel bir paralellik oluşturulmaya çalışılmıştır.[511] III. Aleksandros döneminde darp edilmiş olan sikkeler üzerinde görülen Herakles başının, aslında doğrudan Kralın bir tasviri olup olmadığı konusunda ise çeşitli görüşler mevcut olmakla birlikte

---

[502] Söz konusu hikayeler için bk. Apollod. *bibl*. 2. 5. 1-12; 6. 1. Ayrıca bk. Brommer 1986; Grimal 1991, 185-190; Graf 1998, *s.v*., "Herakles", 388-389; Erhat 2003, 138-139; Rosenberg 2003, 61-68.

[503] Hrdt. VIII. 137. Ayrıca bk. Plut. *Alex*. 2. 1; Arr. *Anab*. III. 3. 2; Isok. *Phil*. 105-110. Perdikkas hakkında ayrıca bk. Hammond 2003, 26; Thomas 2007, 35; Engels 2010, 90-91; Sprawski 2010, 127-134; Hatzopoulos 2011, 47; Karamitrou-Mentessidi 2011, 94; Mari 2011a, 80-82; Greenwalt 2015, 343-344.

[504] Titus Livius'a (XLV. 9. 3) göre Makedonların ilk kralı Karanos'tur. Plutarkhos (*Alex*. 2. 1) da Karanos'un Herakles ile olan akrabalığından söz eder. Ayrıca bk. Smith 1854, 172; Babelon 1907, 1078; Kahrstedt 1919, *s.v*., "Karanos", 1928-1929; Beloch 1923, 50-54; Badian 1982, 34-35; Greenwalt 1985; Thomas 2007, 57; Asirvatham 2010, 101; Sprawski 2010, 128-129; Sprawski 2014.

[505] Raymond 1953, 60; Bellinger 1963, 14; Thonemann 2015, 10. Makedon krallarının izlediği kimliksel tutum ve bunun yansımaları hakkında bk. Asirvatham 2010, 99-124.

[506] Anson 2010, 18. Bu hususta ayrıca bk. Babelon 1926, 457; Raymond 1953, 117-120; 154-159; Borza 1990, 173; Thomas 2007, 185; Christesen – Murray 2010, 430-431; Kremydi 2011, 168; Martin – Blackwell 2012, 87.

[507] Const. Porph. *de Them*. II. 2 (22).

[508] Newell 1937, 13; Alföldi 1978, 108. Önderlik hususunda Franke (1956, 109), Caltabiano (1999, 197) ve Dahmen (2010, 52) II. Philippos döneminde de Zeus ve ilintili tiplerin kullanılmasına benzer bir açıklama getirmektedir.

[509] Aleksandros'un kişiliğinde Herakles inancına dair bk. Hammond 1992, 221-222.

[510] Worthington 2003, 90; Thomas 2007, 215; 222.

[511] Franke 1956, 108-109; Kraay 1976, 145. Ayrıca bk. Anderson 1928, 12-29.

Hill (1906, 103) ve Seltman (1933, 212), Herakles ile kral arasındaki benzeşimi dile getirirler. Bieber, Herakles başının III. Aleksandros'un yüz hatlarını yansıtması amacıyla yeniden modellendiğini ve özellikle Tarsus, Sidon ve Babylon darplarının doğrudan kralın bir portresini yansıtma amacı güttüğünü düşündüğünü söyler.[512] Bellinger'e göre de Herakles betimlemesi ile kral arasında bir benzerlik söz konusudur.[513] Yazar, dönem dönem ve yer yer kralın gerçek suretinin komuta etme hususunda başarılı olan kişiliğiyle birleşmiş, sikke kalıbı nakşeden sanatçıları etkilemiş ve bir süre sonra Herakles ile kralın bir olduğu kanısına erişmelerine vesile olmuş olduğunu ifade etmektedir.[514] Price (1991, 33) ise sikkeler üzerinde bulunan Herakles başı ile III. Aleksandros'un bir portresinin betimlendiğini öne süren görüşleri farazi olarak kabul etmekle birlikte, en azından ilk etapta Kralın böyle bir motivasyonla hareket etmediğini ve Herakles başının özellikle kralın ölümünden sonraki dönemde kendisi ile özdeş görüldüğünü ifade eder. [515]

Herakles başının Makedon krali sikkeleri üzerinde ilk yer alışı, II. Perdikkas dönemine tesadüf etmekle birlikte[516], I. Arkhelaos döneminden itibaren artan bir biçimde süregelmiştir.[517] III. Amyntas döneminde darp edilen beş farklı bronz serisi ise Herakles betimlemesinin yer aldığı ilk bronz sikke örneklerini içerirler.[518]

---

[512] Ayrıntılı bilgi için bk. Bieber 1949, 373-427. Ayrıca bk. Gebauer 1938/1939, 18; Edmunds 1971, 375-376; Green 2013, 246.

[513] Detaylı bilgi için bk. Bellinger 1963, 14-21. Newell (1937, 13) da bu tarz bir betimsel benzerlik olduğunu ifade etmiştir.

[514] Bellinger 1963, 21. Karwiese (2004, 55) da Herakles başının ilerleyen süreçte yavaş yavaş III. Aleksandros'un yüz hatlarını aldığını ifade eder. Ayrıca bk. Jenkins 1990, 123; Bosworth 2004, 167; Demandt 2009, 13.

[515] Anderson da, genel çerçevede, söz konusu özdeşleştirmenin III. Aleksandros'un kendisi tarafından değil, halefleri döneminde gerçekleştiğini ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bk. Anderson 1928, 23-26. Ayrıca bk. Meeus, 2009. Dahmen da III. Aleksandros'un ölümünün ardından çeşitli darphanelerde basılan sikkeler üzerinde Herakles ile kral arasında bir anıştırma yapıldığını belirtmekle birlikte, III. Aleksandros hayatta iken darbı gerçekleştirilen krali sikkeler üzerinde yer alan Herakles başının doğrudan kralın bir betimlemesi olmadığını zira eğer kral kendi portresinin sikkeler üzerinde yer almasını isteseydi bunu sembolik bir benzetme ve temsiliyet yönteminden ziyade tamamen açık ve yenilikçi bir biçimde gerçekleştirirdi diyerek dile getirmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Dahmen 2007, 40-41. Ayrıca bk. Palagia 1986, 137-153.

[516] Bk. *BMC Macedonia*, 163; Anson 1911, 19; Head 1911, 220; Babelon 1926, 469-470; Hadji-Maneva 2008, 11; Draganov 2000, 132, n. 78. Söz konusu atıf tartışmalıdır. Kraay (1976, 145, dn 1) II. Perdikkas dönemine atfedilen, Herakles başlı ΠΕΡ lejandlı gümüş sikkeden bahsetmekte (Bk. *BMC Macedonia*, 163; Draganov 2000, 132, n. 78; *SNG Alpha Bank*, n. 237-238) ve atfın III. Perdikkas dönemi olarak değiştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu durumda Herakles başının Makedon krali sikkeleri üzerinde ilk kez görülüşü, II. Perdikkas'ın halefi olan I. Arkhelaos dönemine kayacaktır. Raymond (1953) da eserinde, II. Perdikkas dönemi sikkeleri arasında söz konusu seriye yer vermemiştir. Bellinger (1963, 13-14), Westermark (1989, 304) ve Kremydi (2011, 163-164) de Herakles'in Makedon sikkeleri üzerinde ilk tasvir edilişini I. Arkhelaos dönemine atfetmektedir.

[517] Kraay 1976, 145. Ayrıca bk. Bellinger 1963, 14. Arkhelaos dönemi Herakles başlı sikkeler için bk. *BMC Macedonia* 165-166; Draganov 2000, 134-136, n. 87-90; *SNG Alpha Bank*, n. 154-170.

[518] Bk. Westermark 1989, 307; 312-313; Draganov 2000, 140, n. 115-117; Picard 2003a, 73-74. *BMC Macedonia* (166), Head (1911, 221-222), Anson (1911, 20) ve Babelon (1926, 475-476) ise I. Arkhelaos dönemi sikkeleri arasında ön yüzünde Herakles başı, arka yüzünde ΑΡΧΕΛΑΟ lejandı ile lobut, sadak ve yay bulunan bir bronz seriye yer vermiştir. Head'in III. Amyntas dönemine atfettiği bronzlar için bk. Head 1911, 221-222.

Bu bronz sikke serisinin arka yüzünde yer alan sadak ile yay ve lobut Herakles'in silahlarıdır.[519] Herakles'in söz konusu yayı Apollon'dan aldığına, lobutu ise Nemea'da, Helikon Dağı'nda ya da Saron Körfezinin kıyılarında bulduğu yabani bir zeytin ağacının gövdesinden yonttuğu rivayet edilir.[520] Herakles'in tamamlamakla mükellef olduğu on iki görevi sırasında, örneğin Nemea aslanı ve Lerna ejderiyle savaşırken, Kyreneia geyiğini ve Erymanthos yaban domuzunu yakalamaya çalışırken ya da Stymphalos gölünün kuşlarını öldürmeye çalışırken oklarını ve lobutunu kullandığı görülür.[521]

Dolayısıyla bu Makedon krali bronz sikke serisinin Herakles ile ilgili arka yüz tipinin, ön yüzü tamamlayıcı bir nitelik taşıdığı anlaşılmaktadır.

Lobut betimlemesi ilk olarak II. Perdikkas döneminde *diobol* biriminde basılan gümüş sikke serisi üzerinde ve arka yüz tipi olarak, yay ile birlikte yer almıştır.[522] Bronzlarda ise III. Amyntas dönemi sikkelerinde görülmekle birlikte, söz konusu sikkelerde arka yüzde yaban domuzu protomu ile birlikte ya da tek başına tasvir edilmiştir.[523] Bronz sikkelerde lobut ve yayın bir arada yer alışı ise yine III. Amyntas dönemi sikkelerinde görülür.[524] II. Philippos döneminde ise çeyrek *stater* biriminde basılan altın sikkelerde yay ve lobut birlikte betimlenmiştir.[525]

Bu serinin sikkeleri üzerinde sadak ile yay ve lobutun konumları değişkenlik göstermekle birlikte, sembolsüz örneklerin yanı sıra şimşek demeti, kerykeion, yıldız ve yunus gibi çeşitli sembol ve monogramlar da bu serinin arka yüzünde kullanım görmüştür. Söz konusu ikonografya III. Philippos dönemi bronz sikkeleri üzerinde de görülmeye devam eder.

Bu serinin arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ya da Β-Α lejandlarından biri yer almaktadır. Söz konusu sikkelerin Price kataloğunda yer alan örneklerini incelediğimizde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandlı darpların Makedonya (MÖ. 336-323), Sardeis (MÖ. 334-323), Tarsus (MÖ. 333-317), Kition (MÖ. 325-320), Salamis (MÖ. 332-323), Myriandros (MÖ. 325-323), Arados, Byblos (MÖ. 330-320) ve Sidon (tarihi belirsiz) darphanelerinde basıldığı görülmektedir. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ lejandını taşıyan sikkeler ise yalnızca Makedonya (MÖ. 336-323) ve Arados (MÖ. 328-320) darphanelerinde basılmışlardır. Β-Α

---

[519] Herakles ile silahlarının sembolleşmesine dair bk. Cohen 1994.
[520] Apollod. *bibl*. 2. 4. 11. Ayrıca bk. Grimal 1991, 185.
[521] Apollod. *bibl*. 2. 5. 1-12; 6. 1. Ayrıca bk. Smith 1854, 356-357; Erhat 2004, 138.
[522] Bk. BMC Macedonia, 163; Anson 1911, 19; Head 1911, 220; Babelon 1926, 469-470; Draganov 2000, 132, n. 78. Kraay (1976, 145 dn 1) söz konusu sikkenin III. Perdikkas dönemine tarihlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. III. Perdikkas: *SNG Alpha Bank*, n. 237-238.
[523] Bk. Westermark 1989, 312-313. Ayrıca bk. Draganov 2000, 140, n. 117; *SNG Alpha Bank*, n. 231-235.
[524] Bk. Westermark 1989, 313.
[525] Anson 1911, 19; Bk. Head 1911, 223; Babelon 1926, 513-514; Draganov 2000, 148, n. 158-163; 174-175; *SNG Alpha Bank*, n. 255-258.

lejandlı sikkeler de yalnızca Makedonya'ya (MÖ. 334-310) atfı yapılan örneklerde karşımıza çıkmaktadır.

Bu sikkeler Attika ağırlık sistemine uygun bir şekilde, bir (AE), yarım (½ AE) ve çeyrek (¼ AE) birimlerde basılmışlardır.[526] Price'ın eserinde yer alan ve III. Aleksandros ve III. Philippos'un hükümdarlığı döneminde üretilen bronz sikkelerin bir incelemesini yaptığımızda, bu serinin çeşitli darphanelerde, birimlerde ve tarih aralıklarında basımının gerçekleştirildiğini görmek mümkündür. Bu bronz sikkelerin bir birim (AE) olarak basılanlarının ağırlığı 5 - 8 gr, çeyrek (¼ AE) birim olarak basılanların ise 1.2 - 2.2 gr arasındadır.[527]

Price'a göre, bu ikonografyaya sahip bronzların Makedonya'ya atfı yapılanları AE ve ¼ AE birimlerinde, MÖ. 336-310 tarihleri arasında basılmıştır.[528] Gatzolis ise daha yakın dönemli bir çalışmasında spesifik bir tarihlendirme yaparak ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandını taşıyan örnekler için MÖ. 334-333/32 tarihlerini ileri sürmektedir.[529]

Price'a göre, Küçük Asya'da güneyde Lidya bölgesi kentlerinden Sardeis AE (MÖ. 334-323), ve Kilikia bölgesinde yer alan Tarsus AE ve ½ AE (MÖ. 333-317) birimlerinde darp gerçekleştirmiştir. Kıbrıs Adası'nda Kition MÖ. 325-320 ve Salamis MÖ. 332-323 yılları arasında AE ve ¼ AE birimlerinde bu bronz sikkelerden basmışlardır.[530] Diğer darphaneler AE birimde sikke darp eden Fenike coğrafyası kentlerinden Myriandros (MÖ. 325-323), Arados (MÖ. 328-320) ve Byblos'tur (MÖ. 330-320). Sidon kentinde de söz konusu bronz sikkelerden AE ve ¼ AE birimlerinde darp edilmiş olup, bu örnekler Price tarafından "tarihsiz" ibaresi ile belirtilmişlerdir.[531] Güncel veriler ışığında anlaşılmaktadır ki bu bronz sikke serisinin basımına yak. MÖ. 334-333/32 yılında Makedonya'da başlanmış olup, giderek yaygınlaşan darphaneler vasıtasıyla bu darp işlemi sürdürülmüş ve III. Philippos döneminde de Makedonya, Kition, Arados ve Byblos darphanelerinde bir süre devam edilmiştir.

---

[526] Price 1991, 31; Delrieux 1999, 297.
[527] Price 1991, 39.
[528] Price 1991, 117-122; 126-128. Price (1991, 116) bu sikkeler için kesin bir darphane atfı yapmamış olmakla birlikte Amphipolis kentini bir ihtimal olarak sunmuştur.
[529] Gatzolis 2012, 385. Gatzolis tarihlendirmesine dayanak olarak şunları ileri sürmektedir; yalnızca, erken dönem darpları olduğu kabul edilen Herakles/kartal ve şimşek demeti bezemeli Makedon kalkanı/miğfer serilerini içeren definelerin (*CH* IX 83 (Struma'nın doğusu, 1988 öncesi); 84 (Makriyalos Pierya, 1995)) ardından yalnızca Herakles/Sadak ile yay/sadak içerisinde yay-lobut serilerini içeren definelerin (*IGCH* 404 (Drama, Makedonya 1931); 844 (Mogilovo, Bulgaristan 1966); *CH* VIII 202 (Christophoros, Yunanistan); *IGCH* 413 (Selanik, Yunanistan yak. 1918); *CH* I 45 (Pelin, Romanya 1973) [II 53; III 26]) ele geçirilmesi söz konusu iki erken dönem sikke dizisinin III. Aleksandros'un hükümdarlığının hemen başında sona erdiğinin bir kanıtıdır ve diğer iki seri ise onların yerini almıştır. Dolayısıyla erken bir tarihlendirme yapmak mümkün hale gelmektedir.
[530] Kıbrıs kentlerinden Lapethos'ta (Lapta) da MÖ. 323-317 yılları arasına tarihlenen, ön yüzünde Herakles başı arka yüzünde lobut ve sadaksız yay bulunan bir seri AE ve ¼ AE birimlerinde darp edilmiştir. Bk. Price 1991, 387.
[531] Price 1991, 440-441.

4.2.3.2 Herakles Başı - Sadak İçerisinde Yay ve Lobut

Bu seri ile bir önceki seri ikonografik olarak büyük bir benzerlik içindedir. Ön yüzde yine sağa dönük, aslan postlu Herakles başı bulunurken, arka yüzde lobuta, sadak ile yay yerine sadak içerisinde yay eşlik eder.[532] Sikkelerin lejandı ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, ΒΑΣΙΛΕΩΣ, ΒΑΣΙ, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ, ya da B-A şeklindedir.

Bu serinin, arka yüzünde sadak ile yay ve lobut bulunan seriden ikonografik olarak tek farkı bir önceki seride sadak ile üst üste betimlenen yay yerini sadak içerisine yerleştirilmiş yaya bırakmaktadır. Yayın bu şekilde sadak içerisinde betimlenişi III. Aleksandros öncesi sikkelerde mevcut değildir. Kimi sikkelerde sadak içerisinde yay üstte bulunurken bazılarında ise lobut üstte yer almaktadır.[533] Sadak içerisinde yay ve lobuta herhangi bir sembol ya da monogramın eşlik etmediği örnekler dışında, yunus, buğday başağı, meşale gibi semboller ile farklı monogramlar bu serinin arka yüzlerinde karşımıza çıkmaktadırlar. III. Philippos döneminde bu tipin kullanımı devam etmiştir.

Bu sikke serisinin arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, ΒΑΣΙΛΕΩΣ, ΒΑΣΙ, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ya da B-A lejandlarından biri bulunmaktadır. Price kataloğu ile güncel çalışmalara göre incelendiğinde, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandlı sikkeler Makedonya (MÖ. 336-323), Kyme[534] (MÖ. 323-310), Kaunos[535] (MÖ. 323-319), Sardeis (MÖ. 334-323), Tarsus (MÖ. 327-323), Amathos (MÖ. 325-320), Kourion (MÖ. 325), Paphos (MÖ. 325-317), Salamis (MÖ. 323-315), Ake (MÖ. 321/20), Arados (MÖ. 328-310) ve Byblos (MÖ. 330-320) darphanelerinde darp edilmişlerdir. ΒΑΣΙΛΕΩΣ lejandına sahip olan sikkeler ise, Price tarafından "Belirsiz Batı Küçük Asya" (MÖ. 323-310) başlığı altında toplanan örneklerdir. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ lejandını Salamis (MÖ. 323-315) darpları taşımaktadırlar. Bu serinin ΒΑΣΙ ve B-A lejandını taşıyan örnekleri ise yalnızca Makedonya'da (MÖ. 325-310) darp edilmiştir.

Mevzubahis sikkeler bir (AE), yarım (½ AE) ve çeyrek (¼ AE) birimlerde basılmışlardır.[536] Darphanelere bakıldığında Makedonya darpları AE ve ¼ AE birimlerinde basılmışlardır.[537] İlk olarak Müller tarafından Kyme darbı olduğu ifade edilen fakat daha sonra Price tarafından Makedonya grubuna dahil edilen bir serinin[538] Ashton tarafından da Kyme (Çakmaklı) darbı olabileceği ileri sürülmüştür.[539] Bu durumda Küçük Asya'da Kyme kentinin bu sikkelerden AE biriminde ve MÖ. 323-310 arasında darp gerçekleştirmiş olduğu ifade

---

[532] Bellinger 1963, 3; Price 1991, 31; Delrieux 1999, 297.
[533] Örneğin bk. Price 1991, 122, n. 323; 325.
[534] Ashton 2014.
[535] Ashton 2004.
[536] Price 1991, 31; Delrieux 1999, 297.
[537] Price 1991, 121-123; 126-128.
[538] Müller 1855, n. 951; Price 1991, 122, n. 325.
[539] Ashton 2014, 25-26; 47.

edilebilir. Price'a göre Küçük Asya'da Miletos kenti de AE ve ¼ AE birimlerde MÖ. 323-319 arasında bu bronz sikkelerden basmıştır.[540] Özellikle Fethiye Arkeoloji Müzesi'nde bu sikkelerden çok sayıda bulunması (33 adet) nedeniyle Ashton'a göre söz konusu seri, Miletos değil Kaunos darbıdır ve MÖ. 323-310 arasına tarihlenmelidir.[541] Sardeis kentinin örnekleri ise AE birimindedir.[542] Tarsus kenti de bu bronzlardan AE biriminde darp etmiştir.[543] Price'ın "Belirsiz Batı Küçük Asya" başlığı altında topladığı bronz sikkeler AE biriminde basılmışlardır.[544]

Kıbrıs Adası örneklerine bakıldığında Amathos kenti darpları AE ve ¼ AE birimindedir.[545] Bu bronzların darbını söz konusu adada gerçekleştiren bir diğer kent Kourion (Piskobu) olmakla birlikte sikkeler 2AE?[546], AE ve ¼ AE birimlerinde basılmışlardır.[547] Paphos AE[548] ve Salamis ¼ AE[549] biriminde bu sikkelerden basmıştır.

Son olarak Suriye ve Fenike coğrafyası kentlerinden Ake AE[550], Arados ½ AE[551] ve Byblos AE ve ½ AE olarak bu darplardan gerçekleştirmişlerdir. Dolayısıyla tüm bu veriler ışığında, bu bronz serisinin III. Aleksandros döneminde basılmaya başlandığı, III. Philippos döneminde de Makedonya, Paphos, Arados ve Byblos darphanelerinde devam ettiğini, "Belirsiz Batı Küçük Asya" grubu ile Kaunos, Kyme, Amathos, Salamis, Ake darphanelerinde ise III. Philippos'un hükümdarlığı döneminde darbına başlandığını söylemek mümkün olmaktadır.

---

[540] Price 1991, 281-282.
[541] Ashton 2004, 33-43. Fethiye Arkeoloji Müzesi'nde yer alan Makedon krali sikkeleri için bk. Ashton 1998, 19-34. Ayrıca bk. Lenger 2013a.
[542] Price 1991, 323.
[543] Price 1991, 375.
[544] Price 1991, 343.
[545] Price 1991, 383-384.
[546] Price kataloğunda yer alan 3112 numaralı sikkenin birimi 2AE olarak ifade edilmiştir. Söz konusu birime, ele alınan dönemin diğer hiçbir bronz serisinde rastlanmamıştır. 2AE, kullanılan Attika ağırlık sistemine de uymamaktadır. Price'ın sikkenin gramajına dair bir bilgi sunmamış olması bir yorumda bulunmayı güçleştirmektedir.
[547] Price 1991, 386.
[548] Price 1991, 389.
[549] Price 1991, 394. Mevzubahis Salamis darplarında lejand ΦΙΛΙΠΠΟΥ şeklindedir, dolayısıyla MÖ. 323'ten sonraya tarihlenmelidir.
[550] Price 1991, 411.
[551] Price 1991, 422.

4.2.3.3 Herakles Başı - Kartal

Bir diğer bronz sikke serisi de ön yüzünde yine sağa dönük, aslan postlu sakalsız Herakles başı, arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı ile bir şimşek demeti ya da farklı semboller üzerinde betimlenen başı arkaya dönük kartal bulunan bu seridir.[552] Arka yüzde bulunan kartala sarmaşık yaprağı, üzüm, kerykeion gibi semboller eşlik eder.

Kartal Hellen mitolojisi içerisinde kutsallık atfedilen bir hayvandır. Mitolojik anlatılarda kartalın baş tanrı Zeus ile olan bağlantısı sıklıkla dile getirilmektedir ve bu bağlamda kartal Zeus'un bir simgesi haline gelmiştir.[553] Kartalın üzerinde durduğu şimşek demeti de yine bu tanrının en bilinen sembolleri arasındadır. Dolayısıyla bu tipin mevzubahis Makedon krali sikkelerinde yer alışı, soy bağlantısı da göz önüne alındığında, tüm tanrıların en büyüğü olan Zeus'u anımsatıcı ve onurlandırıcı bir gaye taşıyor olmalıdır.[554]

Arka yüzde kartal tasvirine ilk olarak I. Arkhelaos'un gümüş sikkelerinde rastlanmaktadır.[555] Söz konusu sikkelerde yer alan kartalın kanatları açık, vücudu sola, başı ise geriye dönük betimlenmiştir. Kartal betimlemesine bronz sikkeler üzerinde ilk kez rastladığımız III. Amyntas[556] ve haleflerinden III. Perdikkas da kartal tasvirine sikkelerinde yer verirken[557] II. Philippos dönemi sikkeleri üzerinde ana tip olarak bu tasvire rastlanılmamakla birlikte benzer bir ikonografyayı III. Aleksandros dönemi gümüş sikkelerinden bir seride de görmekteyiz.[558] III. Philippos döneminde ise ne gümüş ne de bronz sikkelerde kullanım görmüştür.

Bu sikkeler yalnızca Amphipolis darphanesinde ve ½ AE biriminde basılmıştır.[559] Sikkelerin tarihlendirmesi ise MÖ. 336-323 arasınadır.[560] Price'a göre söz konusu seri yerel dolaşım için üretilmiştir.[561] Yalnızca Makedon coğrafyasında darbının gerçekleşmiş olması da

---

[552] Bellinger 1963, 29; Price 1991, 31; Delrieux 1999, 297; Draganov 2000, 186, n. 416-419.
[553] Örn. bk. Hom. *Il*. 8. 247; 24. 315; Hes. *Th*. 523. Ayrıca bk. Smith 1854, 953-954; Oder 1894, *s.v*., "Adler", 373-374; Cook 1925, 949-952; Mylonas 1946; Hünemörder 1996, *s.v*., "Adler", 116; Dowden 2006, 26.
[554] Makedonya'da Zeus inancı hakkında bk. Düll 1977, 98-106; Hammond – Griffith 1979, 164-165; Christesen – Murray 2010, 430; Mari 2011b, 456.
[555] Bk. *BMC Macedonia*, 165; Babelon 1926, 475-476; Westermark 1989, 303; Draganov 2000, 134, n. 84; *SNG Alpha Bank*, n. 153.
[556] Bk. *BMC Macedonia*, 171; Babelon 1926, 491-492; Plant 1979, 90; Westermark 1989, 312; Draganov 2000, 140, n. 115-116; *SNG Alpha Bank*, n. 214-230; *SNG Kikpe*, n. 423-424.
[557] Bk. *BMC Macedonia*, 176; Babelon 1926, 497-498; Troxell 1997, 35; Draganov 2000, 142, n. 120; 123; *SNG Alpha Bank*, n. 239.
[558] Detaylı bilgi için bk. Newell 1912, 12-14; Troxell 1997, 31-35. Ayrıca bk. Delrieux 1999, 296; Le Rider 2003, 50.
[559] Price 1991, 31; Delrieux 1999, 297.
[560] Price 1991, 91-92; 97; 105. Gatzolis (2012, 383-385) de bu serinin Kral tahta geçer geçmez darp edilmeye başlandığını ifade etmekle birlikte, Price'dan farklı olarak, bu seri darbının sona ermesinin de Herakles/Sadak ile yay-sadak içerisinde yay, lobut sikke serilerinin başlangıcına yani MÖ. 334-333/32 tarihine tesadüf ettiğini ileri sürmektedir. Le Rider (2003, 47-48) söz konusu sikkeleri MÖ. 336-334 arasına tarihler.
[561] Price 1991, 24; 91; 94.

bu iddiayı doğrular niteliktedir. Söz konusu bronz serisinin III. Aleksandros dönemiyle sınırlı kalıp III. Philippos döneminde darbının sürdürülmediğini ifade etmek mümkündür.

4.2.3.4 Apollon Başı - Şimşek Demeti

Bu seriye ait sikkelerin ikonografyasını ön yüzde sağa dönük defne çelengli Apollon başı, arka yüzde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı ile şimşek demeti oluşturur.[562] Şimşek demetine çelenk ve kartal başı sembolleri de eşlik etmektedir.

Apollon, ışıkla, aydınlıkla ilişkilendirilen ve olayları önceden görebilme, insanları iyileştirme fakat aynı zamanda hastalık yayma yetisine haiz olarak betimlenen bir tanrıdır.[563] Delos adasında doğduğu rivayet edilen Apollon'un annesi, bir titan kızı olan Leto, babası baş tanrı Zeus, ve kız kardeşi de Artemis'tir.[564] Önceden bilici kabiliyete sahip bu tanrının etkisiyle Ege ve Akdeniz coğrafyası boyunca, başta Delos, Delphoi ve Didyma olmak üzere çok sayıda kehanet merkezleri kurulmuştur.[565] Sporda ve sanatta oldukça yetkin olan Apollon, ok, yay ve lyre ile özdeşleşmiştir.[566]

En erken örneklerin, I. Arkhelaos'un gümüş sikkeleri üzerinde görülen tasvirin Apollon başı olarak kabulü halinde söz konusu döneme ait olduğu ifade edilebilir.[567] Bronz sikkeler üzerinde ise ilk kez Pausanias dönemine ait örneklerde görülmektedir.[568] II. Philippos dönemi sikkelerinde de sıklıkla görülmesine rağmen[569], III. Aleksandros'un hükümdarlığı döneminde darp edilen sikkelerde yalnızca bu seride rastlanır.[570]

Anlaşılacağı üzere Apollon başına III. Aleksandros öncesi Makedon krali sikkelerinde sıklıkla rastlanmaktadır. Ayrıca babası II. Philippos'un, Hellenlere liderlik etme niyeti

---

[562] Bellinger 1963, 29; Delrieux 1999, 297; Draganov 2000, 186, n. 420.
[563] Hom. *Il*. 1. 454-456; *Hom.Hym*. 3. 131-134; Strab 14. 1.6; Pind. *Pyth*. 5. 63-68; Paus. 7. 23. 8. Ayrıca bk. Smith 1854, 75-76; Graf 1996, *s.v*., "Apollon" 863-864; Erhat 2003, 44; Leeming 2005, 23; Dowden 2007, 49-50; Graf 2009, 14; 43-44; 65-66; 68-70; 121-123.
[564] Hom. *Il*. 1. 9; 35; 20. 70; Hes. Erga K. Hem. 771; Hes. *Th*. 918-920; Apollod. *bibl*. 1. 4. 1; Hom. Hym. III. 14. 14-17. Ayrıca bk. Smith 1854, 75; Wernicke 1895, *s.v*., "Apollon", 21; Grimal 1991, 48; Graf 1996, *s.v*., "Apollon", 863-864; Erhat 2003, 47; Leeming 2005, 23.
[565] Erhat 2003, 48. Ayrıntılı bilgi için bk. Hopkins 1951; Fontenrose 1978; Helm 1985.
[566] Hesiodos (*Th*. 94-95) "Okçu Apollon insanlara şarkı söyleme ve müzik çalma yeteneği verir" der. Ayrıca bk. Erhat 2003, 49; Leeming 2005, 23; Graf 2009, 13-14; 28-32. Apollon'un bu atribülerle betimlenişi hakkında bk. Morgan 1869; Pfeiffer 1952; Hill 1962; Jackson 1996.
[567] Söz konusu betimleme aslen Genç erkek başı olup, Apollon olarak da yorumlanmaktadır. Bu hususa Genç erkek başı-At/atlı tip başlığı altında daha detaylıca değinilecektir. Söz konusu sikkeler için bk. *BMC Macedonia*, 164; Draganov 2000, 134, n. 82-83; *SNG Alpha Bank*, n. 138-148.
[568] Westermark 1989, 306; 311. Ayrıca bk. *BMC Macedonia*, 169-170; Head 1911, 221; Babelon 1926, 485-486; Draganov 2000, 138, n. 106-107.
[569] Bk. Head 1911, 223-224; Babelon 1926, 507-515; 517-528; 535-538; Draganov 2000, 144-146, n. 124-153; 170, n. 170-171; 158-162, n. 228-239; 242-243; 245; 247-258. Seltman (1933, 201), Thompson (1982, 113) ve Dahmen (2010, 52) II. Philippos'un Apollon tipi seçiminin Khalkidike Birliği sikkeleri ile ilintili olduğunu ifade eder.
[570] Price 1991, 31; Delrieux 1999, 297.

çerçevesinde Panhellenik bir yaklaşımda bulunması ve bu bağlamda Apollon'a da özel bir ilgi göstermesi[571] gibi, III. Aleksandros da benzer bir yaklaşım sergilemiştir.[572] Dolayısıyla III. Aleksandros'un Apollon tipi seçimini, hem geleneksel bir sikke ikonografyası hem de tıpkı Herakles tipinde olduğu gibi, üstlendiği politik liderlik bağlamında değerlendirmek mümkün görünmektedir.

Arka yüzde yer alan şimşek demeti ise Zeus'un diğer bir sembolüdür. Mitolojik anlatılarda bu duruma sıkça rastlanmaktadır.[573] Ayrıca Zeus'un sıfatlarından birisi de *asteropetes* yani şimşek savurandır.[574] Bu bağlamda şimşek tipinin Zeus ile ilintili olup, tıpkı kartal tipinde olduğu gibi, mitolojik bir referansı yansıttığı açıktır.

Şimşek motifinin tek başına bir arka yüz tipi olarak kullanılması ilk olarak II. Philippos döneminde görülür. Bu dönemin altın sikkeleri içerisinde, 1/8 *stater* olarak basılanların ön yüzünde Herakles başı, arka yüzünde şimşek demeti yer alırken 1/12 *stater* biriminde basılan sikkelerde ise ön yüzde Apollon başı, arka yüzde şimşek demeti yer almaktadır.[575] III. Aleksandros döneminde de, ön yüzünde Athena başı yer alan altın sikkeler ile ön yüzünde Herakles başı betimlenen gümüş sikkelerde arka yüz tipini oluşturan bu motif III. Philippos döneminde de III. Aleksandros'un posthumous olarak darp edilen mevzubahis altın sikkelerinde kullanılmaya devam etmiştir.[576] Bu motifin gümüş ve bronz sikkelerde ise kullanım görmediği anlaşılmaktadır.

Price'a göre bu sikkeler yalnızca Amphipolis kentinde, ¼ AE biriminde ve MÖ. 336-323 yılları arasında darp olunmuştur.[577] III. Aleksandros'un ölümünün ardından darbına devam edilmemiştir.

---

[571] West 1923, 180-181; Seltman 1933, 202-203; Perlman 1965, 57-63; Ellis 1976, 82; 121; 126; Fredricksmeyer 1979, 52; Buckler 1989, 5; 75; 78; Le Rider 1996, 58; Fredricksmeyer 2003, 254-255; Gabriel 2010, 135; Müller 2010, 173; Anson 2013, 89.
[572] Fredricksmeyer 2003, 265-267; 271.
[573] Hesiodos'a (*Th*. 140-141) göre Zeus şimşeklerini Gaia ile Uranus'un çocukları olan Brontes, Steropes ve Arges'ten almıştır. Ayrıca bk. Hom. *Il*. 11. 180-183; 13. 795; 21. 199; Hom. *Od*. 5. 128; 132 12. 387; Hes. *Th*. 72-73; 457-458; 505-506. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bk. Cook 1925, 722-764; Voutiras 1997, *s.v.*, "Zeus", 310-312; Dowden 2006, 21-27.
[574] Strab. IX. 2. 11. Ayrıca bk. Jessen 1896, *s.v.*, "Astrapaios", 1797; Erhat 2003, 293; Dowden 2007, 56.
[575] Bk. Head 1911, 223; Anson 1913, 51; Babelon 1926, 507-514; Draganov 2000, 148, n. 169-171; *SNG Alpha Bank*, n. 252-254. Bronzlar için bk. *SNG Alpha Bank*, n. 412-425.
[576] Price 1991, 120.
[577] Price 1991, 91; 94.

4.2.3.5 Makedon Kalkanı - Makedon Miğferi

Literatürde anonim olarak adlandırılan bu seride ise sikkelerin ön yüzünde çeşitli bezemelerle süslü Makedon kalkanı, arka yüzünde B-A lejandı ile sembollü ya da sembolsüz Makedon miğferi yer almaktadır.[578]

Ön yüzde yer alan kalkan oldukça detaylı bir biçimde işlenmiştir. Price, askeri bir mesaj taşıyan sikke ikonografyasını ön yüz ile bağlantılı olarak Herakles ile ilişkilendirmektedir.[579] Ön yüz tipini oluşturan Makedon kalkanını ¾ sağa ya da sola dönük Herakles başı, cepheden Gorgo başı, Zeus ile ilişkilendirilebilecek şimşek demeti, Herakles'in simgelerinden olan lobut ile yıldız, labrys, kerykeion ve pelet motiflerinden biri süsler.[580]

Makedon kralları içerisinde ilk olarak III. Aleksandros tarafından sikke ikonografyasına dahil edilen Makedon kalkanı, bronz sikkelerde ön yüz tipi olarak karşımıza çıkar. Söz konusu ikonografyaya sahip sikkelerin darbına III. Philippos döneminde de devam edilmiştir.

Makedon kalkanının askeri bir metaforu yansıttığı açıktır. Gardner (1883, 43) söz konusu Makedon kalkanının Ares'in kalkanı olduğunu söyler. Price (1991, 32) ise betimlenen kalkanın Herakles ile olan ilişkisini öne sürer. Liampi (1998b, 253) de söz konusu sikke ikonografyasının askeri bir sembolizmi yansıttığını dile getirir. Benzer şekilde Psoma (2009, 33) da ikonografyanın askeri bir mesaj taşıdığını ifade etmekle birlikte bu durum ile bronz sikkelerin asker maaşı ödemelerinde kullanılmaları arasında bir bağlantının varlığını dile getirir.[581] Matthew (2010, 20-21) ise sikkeler üzerinde betimlenen kalkanın Hellenistik orduların kullandığı kalkanların bir replikası olduğunu ifade eder ve III. Aleksandros döneminde basılan kalkanlı sikkeler üzerinde yer alan tipin de Hypaspist[582] birliklerinin kullandığı kalkanın bir betimlemesi olduğunu öne sürer.[583] Yazar ayrıca kalkan motifli, askeri alt metinli bu sikkelerin taşıdığı mesajın, sirküle olduğu kentten ziyade, dağıtıldığı askerler arasında bir anlam ifade ettiğini de söyler.[584] Matthew söz konusu bronz sikke serisini, kalkanın ortasında yer alan bezemeler ve darp olundukları darphaneler özelinde ele almıştır. Matthew'e

---

[578] Liampi 1986, 41; 1998; Delrieux 1999, 297.
[579] Price 1991, 32.
[580] Liampi 1986; 1998.
[581] Garlan (1975, 186) da benzer bir bağlantıyı Küçük Asya ve Mısır satrapları ile Sicilya'nın paralı askerler için darp ettiği sikkeler için kurmuştur. Askeri maaşlar için bk. Griffith 1935, 264-306; Pritchett 1971, 3-52; Garlan 1975, 95-96; Liampi 2000, 225; Trundle 2004, 82-90; Psoma 2009, 4-6; Nankov 2009, 272; Trundle 2013, 345.
[582] Hypaspist kalkan taşıyan anlamına gelen, II. Philippos döneminde oluşturulan ve III. Aleksandros'un ordusunda da önemli bir yere sahip olan yaya askerlere verilen isimdir. Ayrıntılı bilgi için bk. Milns 1967; Cummings 1968, 110-111; Anson 1985; Sekunda – McBride 1995, 29-30; Sage 1996, 183-184; Heckel 2001, 244-253; Strauss 2003, 144; Sekunda 2010, 454-456; Heckel 2013, 164-166.
[583] Makedon askerlerince kullanılan kalkan tipleri hakkında bk. Markle 1999.
[584] Matthew 2010, 22.

göre tüm bu farklı bezemelerle süslü kalkanlı bronz sikkeler spesifik bir askeri başarıyı yansıtmak, anmak ve askerleri onurlandırmak için darp edilmişlerdir.[585]

Arka yüzde betimlenen Makedon miğferinin sağ ve sol yanında, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ifadesinin kısaltması olan B-A lejandı bulunurken sembolsüz örneklerin yanı sıra arka yüzde kerykeion, buğday başağı, labrys gibi çeşitli semboller ile monogramların yer aldığı sikkeler de mevcuttur.

Makedon krali sikkelerinde miğfer tasviri ilk olarak I. Aleksandros dönemi sikkelerinde görülürken, II. Perdikkas ve I. Arkhelaos iktidarında darp edilen sikkeler üzerinde de mevcuttur.[586] Gümüş sikkelerin arka yüz tipini oluşturan bu tasvir, bahsettiğimiz III. Aleksandros dönemi bronz serisinin aksine, cepheden değil, sağa ya da sola dönük biçimde betimlenmiştir. Dolayısıyla, söz konusu Makedon miğferinin III. Aleksandros sikkelerinin arka yüzünde bu şekilde cepheden betimlenişi yeni bir ikonografyayı meydana getirmektedir. Makedon krali bronz sikkeleri üzerinde ise miğfer tasvirine ilk olarak II. Amyntas döneminde darbı gerçekleştirilen, ön yüzünde sağa dönük genç erkek başı bulunan örneklerde rastlamaktayız.[587] Söz konusu bu serinin darbına III. Philippos döneminde de devam edilmiştir. Bu bronz serisinde arka yüzde yer alan Makedon miğferinin, askeri bir ileti taşıyan ön yüz tipini tamamlayıcı nitelikte olduğu düşünülebilir.

Darpları Makedonya (MÖ. 334-310), Miletos ya da Mylasa (MÖ. 320), Sardeis (MÖ. 334-315), Kaunos (MÖ. 323-310), Belirsiz Batı Küçük Asya (MÖ. 323-310) ve Salamis'te (MÖ. 323-315) gerçekleştirilen bu serinin tüm örnekleri B-A lejandını taşır.

Bu sikkelerin basıldığı birimler ½ AE ve ¼ AE'dir.[588] Mevzubahis sikkeler Makedonya'da ½ AE biriminde basılırken, bunların kalkan üzerinde şimşek demeti bezemesi bulunanlarının tarihlendirmesi MÖ. 334 ve sonrasına yapılmaktadır.[589] Lobut ve yıldız

---

[585] Matthew (2010, 23-25) Makedonya'ya atfı yapılan ve ortasında şimşek bezemesi bulunan serinin Thebai'nin MÖ. 335 senesinde dize getirilişi, Sardeis'e atfı yapılan ve ortasında kerykeion ya da Herakles başı bulunan serinin ise MÖ. 334 yılındaki Granikos savaşı ile ilintili olduğunu ifade eder. Ayrıca, Miletos'ta darp edilen ve çoğunluğu Gorgo başı ile süslü olanların bu kentin zaptı ile, Herakles başı bezemeli ve Batı Küçük Asya'da, henüz atfı yapılamamış bir darphanede basılanların (yazara göre Tarsus) da Issos savaşı ile alakalı olduğunu öne sürer. Son olarak, atfını Salamis'e yaptığı, Gorgo başı bezemeli serinin kentin MÖ. 332 senesinde ele geçirilmesi ile ilintili olduğunu öne sürmüştür. Yazar bu bağlamda sikkelerin söz konusu olaylardan evvel basılmış olamayacağını ifade ederek, sikkelere dair bir tarihlendirme de ortaya koymuş olmaktadır.

[586] Raymond 1953, 79; 84; 104; 106; 128; *BMC Macedonia*, 159-160; 162; 164; Draganov 2000, 128-130, n. 55; 60; 64; 66-67; 132, n. 70-72; 134, n. 86; *SNG Alpha Bank*, n. 26-28; 49-54; 82-104; 149-152. Raymond (1953, 88-89) söz konusu miğferin Makedon tribal sikkelerde sembol ya da arka yüz tipi olarak kullanıldığını, I. Aleksandros'un da böyle bir tipi kullanmaya başlamasının bu kabilelerden bir ya da bir kaçının hakimiyet altına alınması ile ilgili olabileceğini ifade der.

[587] Bk. *BMC Macedonia*, 169; Westermark 1989, 311; *SNG Alpha Bank*, n. 181.

[588] Price 1991, 31; 40.

[589] Gatzolis (2012, 383) bu serinin III. Aleksandros'un en erken dönem darpları arasında olduğunu belirtir. Matthew (2010, 23) de söz konusu dizinin Thebai'nin kontrol altına alınması ile alakalı olarak MÖ. 335 tarihinde darp edilmeye başlandığını öne sürer. Liampi'nin (1986, 55-58) tarihlendirmesi ise, III. Aleksandros dönemine atfedilen tek bir örnek (1986, 55, n. 1) hariç, "III. Aleksandros ve ardılları dönemi" şeklindedir. Price (1991, 128-

bezemeli örnekler ise MÖ. 325-310 arasına tarihlidir.[590] Küçük Asya'nın batısında darp olunan sikkelerin Price (1991, 275) tarafından Miletos ya da Mylasa, Ashton (2004, 33-43) tarafından ise Fethiye Müzesi'nde bulunan (22 adet), Kaunos bölgesinde ve Gökova körfezinin kuzeyinde yapılan yüzey araştırmalarında ele geçen aynı örnekler temelinde Kaunos şeklinde atfı gerçekleştirilen bölümü ½ AE ve ¼ AE birimlerinde olup yak. MÖ. 320 yılına tarihlidir.[591] Sardeis kentinde yapılan darplar ise yalnızca ½ AE biriminde ve MÖ. 334-315 arasına tarihlidir.[592] Basıldığı kent/kentler belirsiz olan ve Price tarafından "Belirsiz Batı Küçük Asya" başlığı altında toplanan örnekler ½ AE ve ¼ AE birimlerinde olup MÖ. 323-310 tarihlerinde meydana getirilmişlerdir.[593] Ashton'ın yine Fethiye Müzesi'nde çok sayıda (25 adet) bulunmaları ve Kaunos-Telmessos arası bölgeden geldiği düşünülen sikkeler arasında da bulunmasına dayanarak gerçekleştirdiği güncel atıfları doğrultusunda bu söz konusu seriden bir grup sikkenin[594] daha Kaunos darbı olduğu anlaşılmaktadır.[595] Price'ın Salamis kentine atfını gerçekleştirdiği bronzlar da ½ AE ve ¼ AE biriminde basılmıştır ve tarihlendirmesi MÖ. 323-315 arasınadır.[596] Bu verilerden de anlaşılacağı üzere mevzubahis seri ilk olarak Makedonya'da ve Sardeis darphanesinde basılmaya başlanmış olup, darbına bu darphanelerde III. Philippos döneminde de devam etmiştir. Kaunos, Salamis ve "Belirsiz Batı Küçük Asya" gruplarının ise III. Philippos dönemlerinde darbına başlandığı görülmektedir.

---

130) da tarihlendirmeyi MÖ. 325-310 şeklinde verir. Söz konusu sikkeler, Liampi'nin daha sonraki çalışmalarında (1998a, 101; 1998b, 253) güncellenmiş ve MÖ. 334 sonrası şeklinde tarihlendirilmiştir.

[590] Price 1991, 130. Liampi'nin (1986, 61; 65) tarihlendirmesi MÖ. 323 sonrası şeklindedir.

[591] Liampi'nin (1986, 62-65) darphane atıfları Miletos? ve Karia? biçiminde olup yapmış olduğu tarihlendirme MÖ. 323 sonrası şeklindedir. Matthew (2010, 23) ise Miletos kentinin Makedon ordularınca zaptı dolayısıyla darp edildiğini söylediği bu sikkelerin, kentin düşüşünün hemen ardından MÖ. 334 yılı sonunda ya da MÖ. 333 yılı başında darp edilmeye başlandığını ifade eder.

[592] Price 1991, 323; 325; 328-329; 336; Ashton 2004, 41; Lenger 2013b, 383. Liampi'nin (1986, 58-59) Sardeis darplarına dair tarihlendirmesi MÖ. 325-302 arasınadır. Matthew (2010, 23) söz konusu darpları Granikos Savaşı ile ilişkilendirmekte ve MÖ. 334 yılı ortasında basılmaya başlandıklarını ifade etmektedir.

[593] Price 1991, 343-344. Liampi (1986, 59-62) de Batı Küçük Asya şeklinde sınıflandırdığı söz konusu sikkeleri MÖ. 323 sonrası biçiminde tarihlendirmiştir. Matthew (2010, 24) belirsiz darphane için Tarsus'u önermekle birlikte, bu sikkelerin Issos Savaşında elde edilen zafer onuruna, MÖ. 333 sonu ya da MÖ. 332 başında basılmaya başlandığını söyler.

[594] Price 1991, 343-344, n. 2801-2802; 2805-2807.

[595] Ashton 2004, 43.

[596] Price 1991, 393-394. Liampi (1986, 62-63) Price'ın Salamis'e atfettiği sikkelerden 3157 ve 3158 nolu sikkelerin darphanesini Miletos (?) olarak sunmuştur. 3159 ve 3160 nolu sikkeler ise Liampi (1986, 64) tarafından darp yeri belirsiz olarak sınıflandırılmıştır. Price numarası 3162 ve 3162A olan sikkeleri ise Liampi (1986, 63-64), Demetrios Poliorketes (MÖ. 306-283) dönemi ve "Kıbrıs" darpları olarak listelemiştir. Matthew'ın (2010, 24) da darphane atfını Salamis'e yaptığı bu seri, yazar tarafından, kentte hakimiyet kurulmasının hemen sonrasına, MÖ. 332 sonuna tarihlendirilmiştir. Lenger'in (2013b, 383) Sardeis'e atfettiği 3158 nolu sikke Sardeis darplarına dahil edilmiştir.

4.2.3.6 III. Aleksandros Başı - Pegasus Protomu

Bu seride ön yüzde Phyrig tipi başlık/miğfer takmış III. Aleksandros başı, arka yüzde ise sağa dönük Pegasus protomu bulunur.[597] Bu sikkelerin III. Aleksandros'un Memphis kentini ziyareti sırasında basımına başlandığı ifade edilir.[598] Bu serinin ön yüzünde görülen tasvir, kralın hükümdarlığında basılmış krali sikkeler üzerinde yer alan yegane kesin III. Aleksandros portresidir.[599] III. Aleksandros başı sağa dönük ve sakalsız olarak betimlenmiştir. Giymiş olduğu miğferin uzun ve kıvrımlı yanaklıkları olduğu görülmektedir.

Bu bronz serisinin arka yüz tipini meydana getiren ve söylencelerde kanatlı bir at olarak tasvir edilegelen Pegasus'un doğumu, kahraman Perseus, Medusa'nın kafasına vurduğunda fışkıran kan ile olmuş, ismini ortaya çıktığı rivayet olunan Okeanos'un kaynağından (*pegai*) almıştır.[600] Yunan anakarasında, özellikle Korinthos'da yaygın bir inanılışa sahiptir.[601] Söz konusu durumun yansımasını Korinthos sikkelerinde görmek mümkündür.[602] Küçük Asya'da ise Pegasus bir sikke tipi olarak Lampsakos tarafından sıklıkla kullanılmıştır.[603]

Pegasus ya da Pegasus protomu, III. Aleksandros dönemi altın ve gümüş sikkelerinde arka yüz tipini tamamlayan sembol olarak karşımıza çıkar.[604] Dolayısıyla bir arka yüz tipini tek başına oluşturduğu tek seri bahsini ettiğimiz bu bronz serisidir. Pegasus, III. Philippos döneminde darp olunan[605] sikkelerde de yer alır fakat yine sembol işlevi görmektedir.[606] Pegasus tasvirinin III. Aleksandros'un Persler ile savaşmak üzere yetki ve destek aldığı Korinthos Birliğine bir gönderme olduğu düşünülebilir.[607] Ön yüz ikonografyası ile birlikte ele alındığında ise Perseus'a bir atıf olarak düşünülebilir.

---

[597] Price 1991, 497; Delrieux 1999, 297; Draganov 2000, 192, n. 476; Dahmen 2007, 9; 45. Küçük Asya'da Phyrig başlığı/miğferi, MÖ. V. yüzyılda darp edilen Kyzikos sikkeleri üzerinde de görülür. Söz konusu sikkelerde betimlemesi yapılan ise Phyrig tanrılarından Attis'tir; Fritze 1913, 11, n. 142; Klein 1999, n. 268. Hellenistik dönemde ise Pontos kentlerinden Kabeira ve Amisos'un MÖ. I. yüzyıla tarihlenen sikkelerinde Perseus'un Phyrig başlıklı/miğferli betimlemeleri mevcuttur; *SNG BM Black Sea*, n. 1248; n. 1213; 1215.

[598] Price 1991, 496-497; Carradice – Price 2001, 127; Dahmen 2007, 9.

[599] Price 1991, 33. III. Aleksandros'un ölümünün ardından kendi portresi ile basılan sikkeler için bk. Jenkins 1990, 124-126. Ayrıca bk. Anderson 1928, 23-26; Bauslaugh 1984, 35-36; Palagia 1986, 137-153; Bosworth 2007, 17-22; Demandt 2009, 14. III. Aleksandros tasvirini taşıdığı ve Kral henüz hayattayken darp edildiği düşünülen bir başka seri ise beş shekel biriminde ve Poros karşısında elde edilen zafer anısına basıldığı ileri sürülen Poros sikkeleri/madalyonlarıdır. Söz konusu sikkelere/madalyonlara dair kesin bir tarihlendirme yapılamamıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Price 1982b; Fox 1996; Holt 2003. Poros sikkesi ve III. Aleksandros betimlemeli diğer sikkeler hakkında detaylı bilgi için ayrıca bk. Bhandare 2007; Dahmen 2007.

[600] Hes. *Th*. 280-285; Ovid. *Met*. 4. 706 vd; Strab. VIII. 6. 22; Apollod. *bibl*. 2. 4. 2. Ayrıca bk. Smith 1854, 617; Türk 1937, *s.v*., "Pegasos", 57; Grimal 1991, 332; Erhat 2003, 239; Bane 2016, 254.

[601] Türk 1937, *s.v*., "Pegasos", 56-57. Konu hakkında ayrıca bk. Blomberg 1996.

[602] Ayrıntılı bilgi için bk. Cammann 1936, 11-15. Pegasus tipli Korinthos sikkeleri için bk. *BMC Corinth*, n. 1-466; *SNG Soutzos*, n. 820-854; 858; 860.

[603] Pegasus tipli Lampsakos sikkeleri için bk. *SNG v. Aulock Mysien*, n. 1289; 1292; 1296-1302; 1305; 1307; *SNG v. Aulock Nachtrage Mysien*, n. 7393-7395; 7397; 7399-7405

[604] Pegasus tasviri bulunan sikkeler için bk. Price 1991, 562-563.

[605] Yine bu bronz serisinin darp olunduğu Memphis darphanesinde.

[606] Bk. Price 1991, 498.

[607] Dahmen 2007, 112.

Yalnızca Memphis kentinde darp edilmiş olan bu serinin üzerinde herhangi bir lejand bulunmamaktadır.[608] Sikkeler AE biriminde ve MÖ. 332-323 arasında darp olunmuştur.[609] Basımı III. Aleksandros'un ölümüyle son bulmuştur.

4.2.3.7 Genç Erkek Başı - At/Atlı

Bu sikke serilerinin ikonografyasını ön yüzde sağa dönük, taçlı genç erkek başı, arka yüzde sağa ya da sola dönük ilerleyen at ya da atlı betimlemesi meydana getirmektedir.[610] Bu serinin arka yüz lejandı, III. Aleksandros hayattayken darp edilen yani arka yüzünde at tasviri bulunan sikkelerde yalnızca ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ iken darbına III. Philippos döneminde başlanan ve arka yüzünde atlı betimlenen örneklerde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ya da ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ şeklindedir. Yine aynı ikonografyaya sahip ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ lejandlı, III. Philippos'un adını taşıyan sikkeler de mevcuttur.

Ön yüzde bulunan taçlandırılmış genç erkek başı tasviri MÖ. IV. yy'ın başlarında darp edilmiş olan Makedon krali sikkelerinde de karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu betimlemeyi ilk olarak I. Arkhelaos dönemi gümüş sikkelerinde görmekteyiz.[611] Bu taçlandırılmış genç erkek başının sıklıkla Apollon'un bir betimlemesi olduğu ileri sürülse de, kesin bir atıf söz konusu olmamakla birlikte Babelon'un (1926, 515) ve Price'ın (1991, 32) belirttiği üzere hanedanın mitolojik kurucusu olduğuna inanılan Karanos olması ihtimali mümkün görünmektedir.[612] Bu hususta Kraay (1976, 144) ise, I. Arkhelaos dönemi sikkelerinde görülen, özellikle defne çelenksiz olan, genç erkek başının I. Perdikkas olabileceğini ifade etmektedir. Westermark (1989, 303) da söz konusu tasvirin bir kahramandan ziyade bir tanrıya ait olması gerektiğini aktarır ve bu betimlenen karakterin Apollon olduğunu düşündüğünü ifade eder. Söz konusu tasvire bronz sikkeler üzerinde ise ilk defa II. Arkhelaos döneminde rastlamaktayız.[613] Westermark, bu genç erkek başının Hermes'i temsil ediyor olabileceğini ifade eder.[614] Gardner (1883, 153-154) II. Philippos dönemi sikkelerinde yer alan genç erkek başını ise Ares olarak yorumlamıştır. Babelon (1926, 523-524) ve Westermark (1994) ise bu tipin de Apollon'u yansıttığını ifade eder. Touratsoglou'na (2012, 41) göre bronz sikkeler üzerinde yer alan genç

---

[608] Eserinde doğrudan lejand bilgisi aktarmayan Price'ın, hazırlamış olduğu levhalarda yer alan sikke incelendiğinde herhangi bir lejand görülmemektedir.
[609] Price 1991, 497.
[610] Price 1991, 31; Delrieux 1999, 297.
[611] Bk. *BMC Macedonia*, 164; Gardner 1918, 323; Babelon 1926, 473-474; Kraay 1976, 144; Westermark 1989, 303; *SNG Alpha Bank*, n. 138-148.
[612] Ayrıca bk. Hill 1906, 81-82; Gardner 1918, 134; Seltman 1933, 139; Kremydi 2011, 163.
[613] Bk. *BMC Macedonia*, 167; Head 1911, 221; Babelon 1926, 481-482; Plant 1979, 82; Westermark 1989, 304; *SNG Kikpe*, n. 422.
[614] Westermark 1989, 305.

erkek başı Karanos'tur. Dolayısıyla tüm bu görüşler ışığında, betimlenen tipin Karanos olma ihtimali ağır basmaktadır.

Arka yüzde görülen ve bu dizide sağa dönük ilerler şekilde tasviri yapılan ve bu seri özelinde zaman zaman yunus, trident ve yıldız gibi sembollerle bir arada bulunan at ve atlı figürü, krallık adına ilk kez sikke bastıran I. Aleksandros'un gümüş sikkelerinde bir ön yüz tipi olarak yer almaktadır.[615] İlerleyen süreçte adeta bir geleneğe dönüşen bu tasvir, II. Perdikkas, I. Arkhelaos, II. Arkhelaos ve ardıllarını da kapsayacak biçimde hem ön hem de arka yüz tipi olarak süregelmiştir ve benzer biçimde, sağa ya da sola dönük ilerleyen at ve atlı betimlemesi II. Philippos dönemi gümüş ve bronz sikkelerinde de görülebilir.[616] At tasvirinin bronz sikkeler üzerinde ilk yer alışı II. Arkhelaos dönemine rastlamaktadır.[617] III. Aleksandros döneminde at figürü bulunan bronz sikkeler mevcutken III. Philippos döneminde ise at betimlemesi yerini atlı tasvirine bırakır.

Genel itibariyle Kara Yunanistanı'nın coğrafi koşullarının at yetiştirmeye pek uygun olmaması neticesinde at yetiştiriciliği ve atların savaşlarda etkin kullanımı Peloponessos Savaşı ve sonrasına kadar kısıtlı kalmıştır.[618] Fakat Makedonya'da durum, bölgenin geniş ovaları ve zengin tahıl hasatı dolayısıyla farklı ve at yetiştirmeye son derece müsaitti.[619] Makedonların atlara olan ilgi ve alakası[620] ile iyi beslenme şartları Makedon atlarının daha güçlü ve dayanıklı bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur.[621] Askeri çerçevede, Makedonlar kaliteli atlı birlikleri, söz konusu bu avantajlar neticesinde, ordu içerisinde diğer bölgelere nazaran daha çok kullanmışlardır.[622] Krallığın ilk sikkelerinde, krali gümüşlerin ön yüzünde at ve atlı tasvirlerine yer veren[623] I. Aleksandros'un kazandığı askeri başarılarda atlı birliklerinin önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir.[624] Atlı tipinin bizatihi kralı yansıttığı görüşünün[625] yanı sıra

---

[615] Bk. *BMC Macedonia*, 156-161; Raymond 1953, 78-85; 100-107; 126-128; Kraay 1976, 142; Draganov 2000, 128-130, n. 52-68; *SNG Alpha Bank*, n. 1-81.
[616] Draganov 2000, 132-143; 150-162, n. 70-77; 79-86; 94-96; 98-99; 103-104; 108-109; 113-114; 118-119; 176-240; 242-262; *SNG Alpha Bank*, n. 262-329; 331-411; 426-438.
[617] Bk. *BMC Macedonia*, 167; Westermark 1989, 304; *SNG Alpha Bank*, n. 172.
[618] Ayrıntılı bilgi için bk. Gaebel 2002, 81-90; Sidnell 2006, 23-75.
[619] Ellis 1994, 725; Sage 1996, 162; Archibald 2000, 212; Ashley 2004, 13; 29; Sidnell 2006, 85; Thomas 2007, 28; Gabriel 2010, 72.
[620] Makedonların bu hususta ilgilerinin ölüm sonrası inançlarına dair yansımaları için bk. Antikas 2006, 203-209. Ayrıca bk. Antikas 2002, 46-49. Bu durumun en bariz dışavurumlarından biri III. Aleksandros'un özel atı Bucephalus'a duyduğu sevgi ve alakadır; bk. Plut. *Alex*. 6; 32. 7; 44. 2-3; 61; Arr. *Anab*. V. 19; Strab. XV. 1. 29. Ayrıca bk. Anderson 1930; Bosworth 2005, 29; Sidnell 2006, 124; Green 2013, 43-44; 402.
[621] Gabriel 2010, 74.
[622] Burn 1965, 141; Brunt 1976, 151-152; Dodge 1993, 136; Thomas 2007, 148; Gabriel 2010, 72-73.
[623] Bk. *BMC Macedonia*, 156-161; Draganov 2000, 128-130, n. 52-68.
[624] Brunt 1976, 152.
[625] Franke – Hirmer 1964, 115; Borza 1990, 130.

I. Aleksandros'un sikke tiplerinin arkaik Thrako-Makedon sikkelerinden etkilendiği,[626] bu durumun ideolojik bir temele ve yerel geleneğe bir çeşit referans olabileceği de ifade edilmektedir.[627] Picard, Makedon sikkelerinde tasvir edilen atlıların aristokratik ve monarşik bir alt metni olduğunu dile getirir.[628] Bu görüş, at yetiştiriciliğinin pahalı bir uğraş olması dolayısıyla toprak sahiplerince gerçekleştirilmesi[629], bunun neticesinde atlı birliklerin Makedonlar arasında aristokratik bir yapı kazanmış olması[630] çerçevesinde değerlendirildiğinde oldukça makul görünmektedir. Ayrıca, Makedonlar için böylesi bir önem arz eden atlar, II. Philippos döneminde ordu içerisinde de çok daha etkin rol verilmeye başlanması ve süvari birliklerinin muharebelerde daha fazla ön plana çıkartılması nedeniyle daha da değerli hale gelmiştir.[631] Söz konusu betimlemenin I. Aleksandros'tan başlayarak, Makedon krali sikkeleri için ikonografik bir geleneğe dönüşmüş olmasının da söz konusu seçimde etkili olduğu ifade edilmektedir.[632] Bu bağlamda Makedonya'da at yetiştiriciliğinin ve süvarilerin köklü bir geçmişe sahip olması, Hellen dünyasında kendine has bir üne sahip olması, ikonografyanın Makedonlar için geleneksel bir öneme haiz olması ve II. Philippos döneminden başlayarak süvari birliklerinin etkin savaş araçları haline gelmesi dolayısıyla at ve atlı betimlemelerini sikkeler üzerinde görmenin oldukça doğal olduğu ifade edilebilir.[633] III. Aleksandros dönemine ait bu bronz serisinde kullanılan at ve III. Philippos dönemindeki atlı tipli sikkeleri de bu çerçevede söz konusu geleneğin bir yansıması ve devamı niteliğinde olmalıdır.

Arka yüzünde sağa dönük ilerleyen at tasvir edilmiş olan sikkeler ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı ile darp edilmişlerdir. Söz konusu bu sikkeler Price kataloğuna göre Makedonya (MÖ. 336-323) darplarıdır.

---

[626] Caltabiano 1999, 197-198. Bu hususta ayrıca bk. Babelon 1907, 1081; Head 1919, 219; Svoronos 1919; Babelon 1926, 460; Raymond 1953, 43-61; Tačeva 1992. III. Amyntas dönemi gümüşlerinde ön yüzde yer alan atlı tipinin ise mitolojik bir referansa mı sahip olduğu yoksa Makedon atlısını mı temsil ettiği hususu tartışmalıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. Greenwalt 1993; Fox 2011a, 11-12.

[627] Sprawski 2010, 141. I. Aleksandros dönemi sikkelerinde yer alan at ve atlı tiplerinin içerdiği referanslara dair ayrıca bk. Prestianni-Giallombardo – Tripodi 1996, 311-328.

[628] Picard 1986.

[629] Spence 2002, 89; Sidnell 2006, 25-26; 76; Müller 2010, 30. Söz konusu durumun Homerik yansıması hakkında bk. Donlan 1997, 664-665.

[630] Müller 2010, 30. Makedon atlı birliği hetairoi'nin aristokratik yapısı hakkında bk. Hammond – Griffith 1979, 153-154; Sage 1996, 164; 173; Hanson 1999, 148; Heckel 2003, 205; Bosworth 2005, 319; Sidnell 2006, 76; 79; Sawada 2010, 392-393; Phillips 2012, 9-10; Green 2013, 17; Anson 2013, 24-25.

[631] Burn 1965, 141; Sekunda – McBride 1995, 5; Spence 2002, 88; Worthington 2003, 75-76; Sidnell 2006, 75-77; Gabriel 2010, 72; Fox 2011b, 347; Brice 2012, 29; Hatzopoulos 2012, 42; Mayor 2014a, 289. II. Philippos'un süvari birliğine yönelik yaptığı değişiklikler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Gabriel 2010, 72-82; Phillips 2012, 55-61. III. Aleksandros döneminde süvari kullanımına dair ayrıntılı bilgi için bk. Brunt 1963; Sekunda – McBride 1995, 14-23; Gaebel 2002, 159-199.

[632] Hill 1906, 82; Caltabiano 1999, 197-207; Dahmen 2010, 52.

[633] Ayrıca, II. Philippos döneminde darp edilen ve ön yüzünde sağa dönük Zeus başı arka yüzünde sola dönük ilerleyen, sağ eli havada atlı tipi bulunan gümüş sikkelerin arka yüzünde yer alan atlının, kralın kendisi olduğu da düşünülmektedir. Bu hususta bk. Le Rider 1977, 5-6; 364-366; Prestianni-Giallombardo – Tripodi 1996, 329-351; Caltabiano 1999, 197-198; Fox 2011b, 360-361.

Atlı figürüne sahip örnekler ise ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ya da ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ lejandlarından birine sahiptir. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandını taşıyan örnekler Makedonya'da (MÖ. 323-317), ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandını taşıyan örnekler ise Kaunos'ta (MÖ. 323-319) darp edilmişlerdir. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ lejandına ise yalnızca Kaunos (MÖ. 323-319) darplarında rastlanmaktadır.

Price'ın kataloğuna (1991, 123-125) göre, arka yüzünde at tasviri bulunan sikkeler sadece Makedonya'da ve ½ AE biriminde basılmış olup tarihlendirmesi MÖ. 336-323 arasınadır.[634] Gatzolis (2012, 383) ise mevzubahis sikkelerin posthumous olarak basıldığını ileri sürmektedir. Bu görüşüne dayanak olarak da bazı definelerde[635] bu serinin tek başına bulunmasını, bunun söz konusu serinin bir dönem krallık içerisinde sirküle olan yegane bronz serisi olduğu anlamına geldiğini ve Kassandros'un bölgede etkinliğini sağlamasının ardından darp ettirmiş olduğu Herakles/aslan bronz serisinin genç erkek başı/at serisinin üzerine yeniden darp edilmiş olmasını göstermektedir.[636] Gatzolis (2012, 383) ayrıca bu serinin Makedon Krallığı'nda sirküle olan III. Aleksandros adını taşıyan son seri olduğunu da ileri sürmektedir.

Atlı tasviri bulunan örnekler ise Makedonya'da AE ve ½ AE birimlerinde ve MÖ. 323-317 arasında,[637] Price'a (1991, 283-284) göre, Miletos'ta, Ashton'a (2004, 33-43) göre ise Kaunos'ta basılan örnekler ise AE, ½ AE ve ¼ AE birimlerinde MÖ. 323-319 arasında darp edilmişlerdir. Bir başka deyişle III. Aleksandros'un ardından bu serinin ön yüz tipi aynı kalmış fakat at figürü atlı tasviri ile değiştirilmiş ve lejandda da değişikliğe gidilmiştir.

4.2.3.8 Herakles Başı - Atlı

III. Philippos döneminde darbına başlanan iki seriden ilki olan dizinin ön yüzünde sağa dönük aslan postlu sakalsız Herakles başı tasviri, arka yüzünde ΑΛΕ ve B-A[638] ya da ΦΙ ve B-A[639] lejandlarıyla birlikte sağa dönük bir atlı betimlemesi bulunur. Arka yüzde yer alan, sağ eli havada atlı figürüne, sembolsüz örneklerin yanı sıra, kerykeion, labrys ve çeşitli monogramların eşlik ettiği sikkeler de bulunmaktadır.

Herakles başı ile atlı figürünün aynı sikkede buluşması ilk kez II. Philippos dönemi gümüş sikkelerinde olmuştur.[640] III. Aleksandros döneminde ise bu iki tip bir arada

---

[634] Price'ın (1991, 31) eserinde bu serinin ¼ AE biriminden de söz edilmektedir. Fakat bahsi geçen sikke katalogda bulunamamıştır. Yalnızca 344 referans numaralı sikkenin "c" harfli örneği 1.94 gr. olarak yazılmış olup çeyrek birim olması muhtemeldir fakat asıl referans sikkesi ½ AE olarak belirtilmiştir.
[635] *CH* I 42 (Langhadikia, Selanik yakınları 1974); *CH* VII 179; 217.
[636] Gatzolis ayrıca bu serinin Makedon Krallığı'nda sirküle olan III. Aleksandros adını taşıyan son seri olduğunu da ileri sürmektedir.
[637] Price 1991, 125-126.
[638] Söz konusu sikke örneği için bk.Price 1991, 125, n. 372 ve lev. CXLIV.
[639] Bk.Price 1991, 126, n. P2 ve lev. CXLIV.
[640] Bk. Draganov 2000, 158-162, n. 221-227; 244; 260-262.

kullanılmamıştır. III. Philippos döneminde darbına başlanan bir seridir. II. Philippos'un ikonografyasının bir devamı niteliğinde olduğu ifade edilebilir.

Herakles başı/atlı serisine dahil olan iki ayrı sikke grubunun[641] arka yüzünde betimlenen atlı figürü, ortak bir şekilde sağ eli havada tasvir edilmiştir. II. Philippos döneminde darp edilen, ön yüzünde Zeus, arka yüzünde sola dönük ilerleyen atlı bulunan, krali bir ifade taşıdığı düşünülen gümüş serisinde de tasvir bu şekildedir.[642] Söz konusu husus, III. Philippos döneminde darbına başlanan bu serinin, en azından arka yüz tipi açısından II. Philippos dönemi ikonografyasını takip ettiği görüşünü desteklemektedir.

Bu serinin darp yeri Makedonya olup, AE biriminde basılmışlardır ve tarihlendirmesi MÖ. 323-317 arasınadır.[643] III. Philippos'un ardından basımına devam edilmemiştir.

4.2.3.9 Apollon Başı - Atlı

III. Philippos dönemine tarihlenen iki bronz sikke serisinden bir diğeri ön yüzünde taçlı Apollon başı, arka yüzünde atlı bulunan seridir. Mevzubahis sikkelerin arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΛΥ,[644] ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΥ[645] ya da ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΛΥ[646] lejandları yer almaktadır.

Apollon başı ile atlı tipini bir arada ilk kez II. Philippos dönemi gümüş ve bronz sikkelerinde görmekteyiz.[647] Bu III. Philippos dönemi krali bronz serisi, II. Philippos döneminde darp edilenler ile ikonografik olarak örtüşmektedir. Amphipolis darphanesinde basılmış olan bu bronzlar AE birimindedir ve MÖ. 320-315 arasına tarihlendirilmiştir.[648]

---

[641] Katalog no. 36 ve 37-40.
[642] Bk. Draganov 2000, 150, n. 176-181; 154, n. 198-201.
[643] Price 1991, 125-126.
[644] Bk. Price 1991, 133, n. 437 ve lev. CXLIV.
[645] Bk. Price 1991, 133, n. 437A.
[646] Bk. Price 1991, 133, n. P3 ve lev. CXLIV.
[647] Bk. Draganov 2000, 158-162, n. 228-239; 243; 245-258.
[648] Price 1991, 133.

BEŞİNCİ BÖLÜM
İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE YER ALAN III. ALEKSANDROS VE III. PHILIPPOS DÖNEMİNE ATFEDİLEN MAKEDON KRALİ BRONZ SİKKELERİ

5.1 Katalog

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak ile yay, sembolsüz.

Price 1991, 177, n. 266 (Makedonya)

Hunter 1975, 327, n. 292 (Belirtilmemiş)

SNG Aarhus, lev. 17, n. 454[649] (Amphipolis)

SNG Manchester, lev. XXVII, n. 715 (Belirsiz Darphane)

Ashton 1998, 21, n. 2 (Makedonya)

SNG Milano, 46, n. 135-36 (Makedonya)

Draganov 2000, 188, n. 431 (Makedonya)

1. AE	3	19 mm.	5.86 gr.	37817	Lejand okunaksız
2. AE	6	19 mm.	6.84 gr.	34719	
3. AE	10	18 mm.	4.91 gr.	31422	
4. AE	-	18 mm.	-	37815	
5. AE	-	18 mm.	-	31420	(ΑΛ)ΕΞΑΝΔΡΟΥ
6. AE	3	17.5 mm.	5.58 gr.	37805	Lejand okunaksız

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak ile yay, sembolsüz.

Price 1991, 117, n. 267 (Makedonya)

Boutin 1979, 109, n. 2034 (Anonim)

SNG Cop., lev. 27, n. 1062[650] (Belirsiz Darphane)

---

[649] III. Aleksandros dönemi ve sonrası.
[650] MÖ. IV. ve III. yy.

SNG Aarhus, lev. 17, n. 455[651] (Belirtilmemiş)

SNG Alpha Bank, lev. XXXIV, n. 738-740 (Makedonya)

SNG München 10./11, lev. 37, n. 829-30 (Makedonya)

SNG Saroglos, lev. XLIII, n. 828-829 (Makedonya)

7. ¼ AE	9	12 mm.	1.31 gr.	36134	ΑΛΕΞΑΝΔ(ΡΟΥ)
8. ¼ AE	9	11.5 mm.	1.44 gr.	36135	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak ile yay, altta lobut, sembolsüz.

Price 1991, 117, n. 268 (Makedonya)

Hunter 1975, 327, n. 293 (Belirtilmemiş)

SNG Alpha Bank, lev. XXXIII, n. 712 (Makedonya)

Draganov 2000, 190, n. 447 (Makedonya)

9. AE	9	18 mm.	6.36 gr.	31425	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak ile yay, en üstte şimşek demeti.

Price 1991, 117, n. 269 (Makedonya)

Müller 1855, lev. III, n. 21 (Pella)

Hunter 1975, 327, n. 294 (Belirtilmemiş)

SNG Cop., lev. 27, n. 1034[652] (Amphipolis)

SNG Dreer, lev. 21, n. 520[653] (Amphipolis)

SNG Leipzig I, lev. 29, n. 604-605 (Belirtilmemiş)

Draganov 2000, 188, n. 433 (Makedonya)

SNG Saroglos, lev. XLIII, n. 830 (Makedonya)

10. AE	3	16,5 mm.	4.58 gr.	37807	(Α)ΛΕΞΑΝΔ(ΡΟΥ)

[651] III. Aleksandros ve sonrası.
[652] MÖ. 328 ve sonrası.
[653] yak. MÖ. 328.

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak ile yay, altta lobut, en üstte kerykeion başı.

Price 1991, 118, n. 273 (Makedonya)

SNG Alpha Bank, lev. XXXIII, n. 714 (Makedonya)

11. AE	12	17 mm.	6.15 gr.	5587	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)
12. AE	6	17 mm.	6.13 gr.	22662	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak ile yay, en üstte kerykeion sola.

Price 1991, 118, n. 274 (Makedonya)

13. AE	3	17.5 mm.	5.43 gr.	37808	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak ile yay, en üstte A.

Price 1991, 120, n. 296 (Makedonya)

Müller 1855, lev. XXII, n. 1697 (Belirsiz)

SNG Cop., lev. 27, n. 1061[654] (Belirsiz Darphane)

14. AE	12	17 mm.	6.07 gr.	31421	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak içerisinde yay, altında E.

Price 1991, 121, n. 322 (Makedonya)

Hunter 1975, 329, n. 317 (Belirtilmemiş)

---

[654] Sadak ile yay yerine sadak içerisinde yay denmiş. Tarihlendirmesi; MÖ. IV. ve III. yy.

SNG Cop., lev. 27, no. 1059[655] (Belirsiz Darphane)

Draganov 2000, 188, n. 438 (Makedonya)

SNG Saroglos, lev. XLIII, n. 843 (Makedonya)

15. AE	3	19 mm.	4.88 gr.	25746	
16. AE	9	17.5 mm.	4.86 gr.	37813	
17. AE	3	16.5 mm.	4.50 gr.	7393	(A)ΛΕΞΑΝΔ(ΡΟΥ)

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak içerisinde yay, altında yunus.

Price 1991, 122, n. 323 (Makedonya)

Müller 1855, lev.. IX, n. 541[656] (Belirsiz Makedon kentleri)

SNG Lewis, lev. XII, n. 509 (Pella?)

SNG Cop., lev. 27, n. 1057[657] (Belirsiz Darphane)

SNG Aarhus, lev. 17, n. 456[658] (Belirtilmemiş)

SNG Dreer, lev. 22, n. 529[659] (Belirsiz)

Ashton 1998, 34, n. 7-8 (Makedonya)

SNG Milano, 48, n. 150-51 (Makedonya)

Draganov 2000, 188, n. 440 (Makedonya)

SNG München 10./11, lev. 38, n. 851 (Makedonya)

18. AE	6	20 mm.	5.44 gr.	5602	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)
19. AE	12	18 mm.	6.16 gr.	28466	
20. AE	12	17.5 mm.	6.70 gr.	7838	

[655] E harfi "?" ile işaretlenmiş. Tarihlendirmesi; MÖ. IV. ve III. yy.
[656] Price (1991, 122-123) 323 ve 339 numaralı sikkelerin her ikisi için de Müller'in kataloğundaki bu sikkeye referans vermiştir.
[657] MÖ. IV. ve III. yy.
[658] III. Aleksandros dönemi ve sonrası.
[659] MÖ. IV. ve III. yy.

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak içerisinde yay, altta lobut, sembolsüz.

Price 1991, 122, n. 326 (Makedonya)

21. AE	3	18 mm.	5.44 gr.	5619	
22. AE	3	17.5 mm.	4.98 gr.	28880	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ(Υ)
23. AE	3	16.5 mm.	4.94 gr.	37967	

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak içerisinde yay, sembolsüz.

Price 1991, 122, n. 326A (Makedonya)

SNG Alpha Bank, lev. XXXIV, n. 737 (Makedonya)

SNG Christomanos, lev. 14, n. 225 (Makedonya)

24. AE	3	18mm.	5.35 gr.	37968	(ΑΛ)ΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)
25. AE	3	17mm.	5.44 gr.	37816	

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak içerisinde yay, sembolsüz.

Price 1991, 122, n. 327 (Makedonya)

SNG Stockholm, 28, n. 1099-1100 (Anonim)

Draganov 2000, 190, n. 442 (Makedonya)

26. ¼ AE	3	11 mm.	1.40 gr.	21600	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)
27. ¼ AE	12	11 mm.	1.74 gr.	24743	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak içerisinde yay, altında I.

Price 1991, 122, n. 329 (Makedonya)

28. AE	3	18 mm.	6.25 gr.	6651

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak içerisinde yay, altta lobut, en üstte kerykeion başı.

Price 1991, 122, n. 331 (Makedonya)

29. AE	12	16.5 mm.	6.45 gr.	34047
30. AE	12	16.5 mm.	6.84 gr.	36706

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, taçlı genç erkek başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, sağa dönük at, altta yunus.

Price 1991, 123, n. 339 (Makedonya)

Müller 1855, lev.. IX, n. 541[660] (Belirsiz Makedon kentleri)

Gaebler 1935, 170, n. 9 (Belirtilmemiş)

Hunter 1975, 330, n. 325 (Belirtilmemiş)

SNG Cop., lev. 27, n. 1029[661] (Belirtilmemiş)

SNG Dreer, lev. 21, n. 509-10[662] (Amphipolis)

Leschhorn 1998, 120, n. 716[663] (Belirtilmemiş)

SNG Keckman, lev. 1, n. 3 (Makedonya)

SNG Alpha Bank, lev. XXXIV, n. 746-7 (Makedonya)

SNG München 10./11, lev. 38, n. 859-62 (Makedonya)

SNG Christomanos, lev. 13, n. 217 (Makedonya)

---

[660] Price eserinde, 323 ve 339 numaralı sikkeleri için Müller'in kataloğundaki bu sikkeye referans vermiştir.
[661] Yunus sembolü "?" ile belirtilmiştir. Tarihlendirmesi; yak. MÖ. 310-300.
[662] MÖ. 310-300.
[663] Yunus sembolü "?" ile belirtilmiştir.

SNG Saroglos, lev. XLIII, n. 845 (Makedonya)

31. ½ AE 3 16 mm. 3.47 gr. 37826 ΑΛΕΞΑΝΔ(ΡΟΥ)

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, taçlı genç erkek başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, sağa dönük at, altta trident başı.

Price 1991, 123, n. 343 (Makedonya)

32. ½ AE 6 15 mm. 2.93 gr. 37828 (Α)ΛΕ(ΞΑ)ΝΔ(ΡΟΥ)

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, taçlı genç erkek başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, sağa dönük at, altta yıldız.

Price 1991, 124, n. 349 (Makedonya)

Boutin 1979, 106, n. 1965 (Belirtilmemiş)

SNG Milano, 48, n. 162 (Makedonya)

33. ½ AE 9 16 mm. 4.10 gr. 37824 (Α)ΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Makedonya

(yak. MÖ. 323-317)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕ, sağa dönük atlı, sağ altta kerykeion başı, etrafında B-A.

Price 1991, 125, n. 372 (Makedonya)

Gaebler 1935, 179, n. 4[664] (Belirtilmemiş)

Winterthur 1987, 148, n. 1584e[665] (Küçük Asya)

Draganov 2000, 186, n. 422 (Makedonya)

34. AE 12 19 mm. 5.77 gr. 7395

[664] V. Aleksandros dönemi (MÖ. 295).
[665] MÖ. 323-316 arası.

Makedonya

(yak. MÖ. 323-317)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. Sol üstte ΦΙ, sağa dönük atlı, sağ altta B-A.

Price 1991, 126, n. P2 (Makedonya)

Gaebler 1935, 178, n. 2[666] (Belirtilmemiş)

Winterthur 1987, 148, n. 1584c[667] (Küçük Asya)

SNG München 10./11, lev. 42, n. 978-80 (Makedonya)

Draganov 2001, 148, n. 540 (Makedonya?)

SNG Kikpe, lev. 43, n. 440 (Makedonya)

Lenger 2016a, 36-41 (Batı Küçük Asya)

Lenger 2016b, 644-656 (Batı Küçük Asya)

35. AE	12	20 mm.	5.15 gr.	34059	Kontrmark; Kerykeion
36. AE	12	20 mm.	5.79 gr.	22672	Kontrmark; Kerykeion
37. AE	12	20 mm.	6.15 gr.	21202	
38. AE	12	19 mm.	5.10 gr.	33970	

Makedonya

(yak. MÖ. 334 ve sonrası)

Öy. Şimşek demeti bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, altında .

Liampi 1986, 57, n. 67-68[668] (Belirtilmemiş)

Liampi 1998, 101, n. M7 (Pella ya da Amphipolis?)

Price 1991, 129, n. 413[669] (Makedonya)

SNG Alpha Bank, lev. XXXVIII, n. 842 (Makedonya)

Draganov 2000, 194, n. 478 (Makedonya)

SNG München 10./11, lev. 39, n. 896-7[670] (Makedonya)

39. ½ AE	7-8	17 mm.	3.29 gr.	34756

[666] IV. Philippos dönemi (MÖ. 297-296).
[667] MÖ. 323-316 arası.
[668] III. Aleksandros ve ardılları dönemi.
[669] yak. MÖ. 325-310.
[670] yak. MÖ. 334-310.

Makedonya

(yak. MÖ. 334 ve sonrası)

Öy. Şimşek demeti bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, altında yunus ve .

Liampi 1998, 101, n. M7 (Pella ya da Amphipolis?)

Price 1991, 129, n. 415[671] (Makedonya)

40. ½ AE - 17 mm. 3.34 gr. 37837

Makedonya

(yak. MÖ. 325-310)

Öy. Lobut bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sembolsüz.

Liampi 1986, 61, n. 157-159[672] (Batı Küçük Asya)

Price 1991, 140, n. 419 (Makedonya)

Mathisen 1979, 4, n. VIII[673] (Belirtilmemiş)

SNG Cop., lev. 29, n. 1131[674] (Anonim)

41. ½ AE 12 15.5 mm. 4.06 gr. 29075

Makedonya

(yak. MÖ. 325-310)

Öy. Yıldız bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta kerykeion.

Liampi 1986, 65, n. 282[675] (Makedonya?)

Liampi 1998, 104, M15[676] (Makedonya)

Price 1991, 130, n. 419A (Makedonya)

SNG Cop., lev. 29, n. 1137[677] (Anonim)

Klein 1999, 28, n. 134[678] (Belirtilmemiş)

---

[671] yak. MÖ. 325-310.
[672] MÖ. 323 sonrası.
[673] yak. MÖ. 288-277.
[674] MÖ. 311 sonrası.
[675] MÖ. 323 sonrası.
[676] MÖ. 323 sonrası.
[677] Referanstaki örnek 1.44 gramdır. Tarihlendirmesi ise "MÖ. 311 sonrası" şeklindedir.
[678] Söz konusu referanstaki örnek 1.38 gram olmakla birlikte tarihlendirmesi "MÖ. 323 sonrası" şeklindedir.

SNG Christomanos, lev. 14, n. 238 (Belirtilmemiş)

42. ½ AE	-	12.5 mm.	2.48 gr.	21252
43. ½ AE	-	12.5 mm.	2.57 gr.	31042

Kyme?

(yak. MÖ. 323-310)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak içerisinde yay, altta lobut, altında tek kulplu kap.

Ashton 2014, 25-26, 47, figr. 6 (Kyme?)

Price 1991, 122, n. 325[679] (Makedonya)

Müller 1855, lev.. XIV, n. 951 (Kyme)

Hunter 1975, 329, n. 311[680] (Belirtilmemiş)

SNG Cop., lev. 27, n. 1052-53[681] (Belirsiz Darphane)

SNG Blackburn, lev. XXI, n. 499 (Pella)

Ashton 1998, 34, n. 9-10 (Makedonya)

SNG Alpha Bank, lev. XXXIV, n. 735 (Makedonya)

Draganov 2000, 190, n. 455 (Makedonya)

SNG München 10./11, lev. 38, n. 853 (Makedonya)

SNG Saroglos, lev. XLIII, n. 844 (Makedonya)

SNG Marc Bar, 74, n. 463 (Kyme)

44. AE	3	18 mm.	5.44 gr.	25372	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)
45. AE	6	17.5 mm.	5.86 gr.	39270	

Miletos ya da Mylasa

(yak. MÖ. 320)

Öy. Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta , sağ altta M.

Liampi 1986, 63, n. 223-229[682] (Miletos?)

Price 1991, 275, n. 2069 (Miletos ya da Mylasa)

---

[679] yak. MÖ. 336-323.
[680] MÖ. 336-323.
[681] MÖ. IV. ve III. yy.
[682] MÖ. 323 sonrası.

Mathisen 1979, 4, n. VI[683] (Belirtilmemiş)

SNG Stockholm, 28, n. 1110-1111[684] (Anonim)

Draganov 2000, 194, n. 483 (Miletos ya da Mylasa)

46. ½ AE 6 16 mm. 4.50 gr. 39279 B-(A)

Sardeis

(yak. MÖ. 334-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak içerisinde yay, altta lobut, altında 𐤑.

Price 1991, 323, n. 2551 (Sardeis)

Müller 1855, lev. XII, n. 840 (Belirsiz)

47. AE 12 19 mm. 6.82 gr. 39268

Sardeis

(yak. MÖ. 323-319)

Öy. Kerykeion bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta kerykeion, sağ altta gül.

Liampi 1986, 58, n. 79-80, 91-93[685] (Sardeis)

Price 1991, 328, n. 2604A (Sardeis)

48. ½ AE 6 15 mm. 2.73 gr. 39280

Sardeis

(yak. MÖ. 323-319)

Öy. Kerykeion bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sağda kerykeion, sol altta 𐤑, sağ altta gül.

Liampi 1986, 58, n. 84[686] (Sardeis)

Price 1991, 328, n. 2606A (Sardeis)

Mathisen 1979, 4, n. XII[687] (Belirtilmemiş)

---

[683] yak. MÖ. 288-277.
[684] MÖ. 311 sonrası.
[685] MÖ. 325-302.
[686] MÖ. 325-302.
[687] yak. MÖ. 288-277.

Winterthur 1987, 149, n. 1596[688] (Sardeis)

Ashton 1998, 39, n. 109 (Sardeis)

49. ½ AE - 14.5 mm. 3.46 gr. 33976

Sardeis

(yak. MÖ. 323-319)

Öy. Kerykeion bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sağda kerykeion, solda gül, altta TI.

Liampi 1986, 59, n. 88-90[689] (Sardeis)

Price 1991, 329, n. 2614 (Sardeis)

Ashton 1998, 27, n. 155 (Sardeis)

Klein 1999, 27, n. 130 (Sardeis)

SNG München 10./11, lev. 40, n. 913 (Sardeis)

SNG Kikpe, lev. 43, n. 436[690] (Sardeis)

50. ½ AE 6 15.5 mm. 3.66 gr. 38179

Sardeis

(yak. MÖ. 323-319)

Öy. Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, solda gül.

Ashton 2004, 41 (Sardeis)

Price 1991, 275, n. 2070 (Miletos ya da Mylasa)

Ashton 1998, 37, n. 50-60 (Miletos ya da Mylasa)

51. ½ AE 12 16.5 mm. 3.87 gr. 34030

Sardeis

(MÖ. 323 ve sonrası)

Öy. Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta kerykeion.

Lenger 2013b, 383, n. 1-20 (Sardeis?)

---

[688] MÖ. 321-320.
[689] MÖ. 325-302.
[690] yak. MÖ. 325-302.

Liampi 1986, 62, n. 170-192[691] (Miletos?)

Price 1991, 344, n. 3158[692] (Salamis)

Gaebler 1935, 173, n. 4[693] (Anonim)

Mathisen 1979, 4, n. VI[694] (Belirtilmemiş)

SNG Stockholm, 28, n. 1113[695] (Anonim)

SNG Cop., lev. 29, n. 1124-25[696] (Anonim)

Winterthur 1987, 149, n. 1593[697] (Küçük Asya)

Lindgren Col., 61, n. 1295[698] (Anonim)

Ashton 1998 29, n. 198-9 (Salamis)

Ashton 1998, 41, n. 134-140 (Salamis)

Leschhorn 1998, 122, n. 722[699] (Anonim)

Klein 1999, 28, n. 132 (Salamis)

SNG Keckman, lev. 2, n. 55 (Salamis)

SNG Kayhan II, n. 1084 (Salamis)

52. ½ AE	6	18 mm.	4.92 gr.	35878	
53. ½ AE	12	18 mm.	3.75 gr.	38023	
54. ½ AE	11	17.5 mm.	3.51 gr.	38022	Kerykeion? Lejand okunaksız
55. ½ AE	12	17 mm.	4.31 gr.	39286	
56. ½ AE	12	17 mm.	4.55 gr.	39288	
57. ½ AE	12	17 mm.	3.97 gr.	22071	
58. ½ AE	12	17 mm.	3.83 gr.	23124	
59. ½ AE	12	17 mm.	3.78 gr.	28490	
60. ½ AE	12	17 mm.	4.43 gr.	30598	
61. ½ AE	3	17 mm.	4.08 gr.	37723	
62. ½ AE	12	17 mm.	4.41 gr.	21049	Kerykeion?
63. ½ AE	12	17 mm.	4.18 gr.	21050	Kerykeion?
64. ½ AE	7	16.5 mm.	4.20 gr.	21052	
65. ½ AE	6	16.5 mm.	3.40 gr.	21423	

[691] MÖ. 323 sonrası.
[692] yak. MÖ. 323-315.
[693] IV. Aleksandros'un ölümünden sonra.
[694] yak. MÖ. 288-277.
[695] MÖ. 311 sonrası.
[696] MÖ. 311 sonrası.
[697] MÖ. IV. yy sonrası.
[698] MÖ. 311 sonrası.
[699] MÖ. 311 sonrası.

66. ½ AE	12	16.5 mm.	3.74 gr.	28465
67. ½ AE	12	16.5 mm.	2.98 gr.	31510
68. ½ AE	12	16 mm.	3.79 gr.	8343
69. ½ AE	12	16 mm.	4.20 gr.	33937
70. ½ AE	6	16 mm.	4.16 gr.	34730
71. ½ AE	12	16 mm.	4.02 gr.	35889
72. ½ AE	12	16 mm.	4.27 gr.	39175
73. ½ AE	6	16 mm.	4.35 gr.	39287
74. ½ AE	12	16 mm.	3.80 gr.	39277
75. ½ AE	6	16 mm.	4.17 gr.	39287
76. ½ AE	12	16 mm.	3.77 gr.	39274
77. ½ AE	12	16 mm.	4.22 gr.	21053
78. ½ AE	6	16 mm.	4.02 gr.	21055
79. ½ AE	12	16 mm.	3.65 gr.	21401
80. ½ AE	2	16 mm.	3.09 gr.	24740
81. ½ AE	12	16 mm.	3.43 gr.	28980
82. ½ AE	12	16 mm.	4.03 gr.	31004
83. ½ AE	9	15 mm.	3.62 gr.	10253
84. ½ AE	6	15 mm.	4.15 gr.	31223
85. ½ AE	6	15 mm.	4.28 gr.	23023
86. ½ AE	-	14.5 mm.	4.09 gr.	39285

Kaunos

(yak. MÖ. 320)

Öy. Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta labrys, sağ altta K.

Ashton 2004, 33-46 (Kaunos)

Liampi 1986, 62, n. 193-217[700] (Miletos?)

Price 1991, 275, n. 2064 (Miletos ya da Mylasa)

Gaebler 1935, 174, n. 9[701] (Anonim)

Mathisen 1979, 4, n. VI[702] (Belirtilmemiş)

---

[700] MÖ. 323 sonrası.
[701] IV. Aleksandros'un ölümünden sonra.
[702] yak. MÖ. 288-277.

SNG Stockholm, 28, n. 1112[703] (Anonim)

SNG Cop., lev. 29, n. 1129[704] (Anonim)

Thompson 1983, lev. 31, C[705] (Miletos?)

Ashton 1998, 24, n. 44-65 (Miletos ya da Mylasa)

Ashton 1998, 37, n. 47-49 (Miletos ya da Mylasa)

Klein 1999, 28, n. 133 (Miletos)

SNG Keckman, lev. 2, n. 23-26 (Miletos ya da Mylasa)

Draganov 2000, 194, n. 482 (Miletos ya da Mylasa)

SNG München 10./11, lev. 40, n. 907-9 (Miletos)

SNG Marc Bar, 74, n. 477[706] (Nerede basıldığı bilinmeyen; Karia?)

Lenger 2013a, 6, n. 1-4 (Miletos ya da Mylasa)

87. ½ AE	12	18 mm.	4.02 gr.	21051	
88. ½ AE	12	18 mm.	4.48 gr.	23141	
89. ½ AE	9	17 mm.	3.70 gr.	1308	
90. ½ AE	6	17 mm.	3.91 gr.	34871	
91. ½ AE	6	17 mm.	4.35 gr.	39276	
92. ½ AE	3	17 mm.	4.42 gr.	39275	
93. ½ AE	12	17 mm.	3.19 gr.	39284	
94. ½ AE	12	17 mm.	4.37 gr.	23142	
95. ½ AE	6	17 mm.	3.52 gr.	25775	
96. ½ AE	12	17 mm.	3.50 gr.	39281	
97. ½ AE	12	17 mm.	3.95 gr.	39283	Kontrmark; sağa dönük baş
98. ½ AE	6	16.5 mm.	4.81 gr.	37725	
99. ½ AE	3	16 mm.	2.89 gr.	31159	

Kaunos

(yak. MÖ. 320)

Öy. Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta labrys, sağ altta K.

Ashton 2004, 33-43 (Kaunos)

---

[703] MÖ. 311 sonrası.
[704] MÖ. 311 sonrası.
[705] Thompson (1983, 65) söz konusu sikkenin muhtemelen Demetrios dönemi darbı olduğunu ifade etmiştir.
[706] MÖ. 320-310.

Liampi 1986, 62, n. 221-222 (Miletos?)

Price 1991, 275, n. 2065 (Miletos ya da Mylasa)

Thompson 1983, lev. 31, B (Miletos?)

100. ¼ AE	6	13.5 mm.	1.87 gr.	34759
101. ¼ AE	6	13 mm.	1.88 gr.	33981
102. ¼ AE	6	13 mm.	2.03 gr.	34758

Kaunos

(yak. MÖ. 320)

Öy. Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sağ altta K.

Ashton 2004, 33-43 (Kaunos)

Price 1991, 275, n. 2066 (Miletos ya da Mylasa)

103. ½ AE	11?	16,5 mm.	3.61 gr.	21054	(B-A)

Kaunos

(yak. MÖ. 320)

Öy. Labrys bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sağ altta K.

Ashton 2004, 33-43 (Kaunos)

Liampi 1986, 65, n. 271-274[707] (Karia?)

Price 1991, 275, n. 2068 (Miletos ya da Mylasa)

Mathisen 1979, 4, n. X[708] (Belirtilmemiş)

SNG Cop., lev. 29, n. 1130[709] (Anonim)

Lenger 2013a, 6, n. 5-6 (Miletos ya da Mylasa)

104. ½ AE[710]	12	11.5 mm.	1.39 gr.	39272
105. ½ AE	3	11.5 mm.	1.32 gr.	39271

[707] MÖ. 323 sonrası.
[708] yak. MÖ. 288-277.
[709] MÖ. 311 sonrası.
[710] Price n. 2068 daha sonra ¼ AE olarak düzeltilmiştir; bk. Hersh 1998, 143.

Kaunos

(yak. MÖ. 323-319)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak içerisinde yay, altta lobut, altında buğday başağı.

Ashton 2004, 33-43 (Kaunos)

Price 1991, 281, n. 2102 (Miletos)

Müller 1855, lev.. IX, n. 569 (Belirsiz Makedon kentleri)

Gaebler 1935, 170, n. 10[711] (Belirtilmemiş)

SNG Cop., lev. 27, n. 1054-55[712] (Belirsiz darphane)

Thompson 1983, 52, n. 149-56[713] (Miletos)

SNG Dreer, lev. 22, n. 528[714] (Belirsiz)

Ashton 1998, 25, n. 77-103 (Miletos)

Ashton 1998, 38, n. 66-71 (Miletos)

SNG Keckman, lev. 2, n. 32-36 (Miletos)

SNG Milano, 66, n. 255 (Miletos)

Draganov 2000, 190, n. 457 (Miletos)

SNG München 10./11, lev. 39, n. 903 (Miletos)

SNG Saroglos, lev. XLIV, n. 852 (Miletos)

SNG Kikpe, lev. 43, n. 437 (Miletos)

SNG Kayhan II, n. 1079 (Miletos)

106. AE	9	19.5 mm.	5.48 gr.	34058	Lejand okunaksız
107. AE	3	19.5 mm.	5.61 gr.	28896	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ(Υ)
108. AE	3	19 mm.	5.12 gr.	5581	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)
109. AE	3	19 mm.	5.23 gr.	5627	
110. AE	3	19 mm.	5.25 gr.	1413	
111. AE	3	19 mm.	5.34 gr.	21256	
112. AE	3	18.5 mm.	5.48 gr.	22102	(ΑΛ)ΕΞΑ(ΝΔΡΟΥ)
113. AE	3	18 mm.	4.98 gr.	25776	
114. AE	3	17.5 mm.	4.59 gr.	1412	
115. AE	3	17 mm.	5.28 gr.	1411	ΑΛΕΞΑΝΔ(ΡΟΥ)

[711] MÖ. 336-323.
[712] MÖ. IV. ve III. yy.
[713] yak. MÖ. 323-322.
[714] MÖ. IV. ve III. yy.

116. AE	3	17 mm.	5.40 gr.	25162

Kaunos

(yak. MÖ. 323-319)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak içerisinde yay, altta lobut, altında .

Ashton 2004, 33-43 (Kaunos)

Price 1991, 282, n. 2110 (Miletos)

Müller 1855, lev.. XXII, n. 1711 (Belirsiz)

Hunter 1975, 330, n. 319[715] (Belirtilmemiş)

Thompson 1983, 54, n. 166-68[716] (Miletos)

Ashton 1998, 25, n. 110-11 (Miletos)

SNG Keckman, lev. 2, n. 37-38 (Miletos)

SNG Milano, 66, n. 254 (Miletos)

Marcellesi 2004, 175, n. 18 (Miletos)

SNG Saroglos, lev. XLIV, n. 853 (Miletos)

Lenger 2013a, 6, n. 9 (Miletos)

117. AE	3	18.5 mm.	5.65 gr.	37810
118. AE	3	18.5 mm.	5.95 gr.	38840
119. AE	3	18 mm.	6.12 gr.	25777
120. AE	3	18 mm.	6.33 gr.	35910
121. AE	3	17 mm.	5.56 gr.	39269
122. AE	3	17 mm.	6.24 gr.	34865

Kaunos

(yak. MÖ. 323-319)

Öy. Sağa dönük, taçlı genç erkek başı.

Ay. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ, sağa dönük atlı, sol üstte labrys, sağ altta .

Ashton 2004, 33-43 (Kaunos)

Price 1991, 283, n. P64 (Miletos)

---

[715] MÖ. 336-323.
[716] yak. MÖ. 321-320.

Gaebler 1935, 178, n. 1[717] (Belirtilmemiş)

SNG Lewis, lev. XII, n. 529 (Miletos)

Hunter 1975, 334, n. 27[718] (Belirtilmemiş)

SNG Stockholm, 30, n. 1125[719] (Belirtilmemiş)

SNG Cop., lev. 30, n. 1170[720] (Belirtilmemiş)

Thompson 1983, 58, n. 198-203[721] (Miletos)

Winterthur 1987, 148, n. 1584a[722] (Miletos)

SNG Dreer, lev. 23, n. 573[723] (Belirtilmemiş)

Ashton 1998, 26, n. 113-126 (Miletos)

Ashton 1998, 38, n. 72 (Miletos)

SNG Keckman, lev. 2, n. 39-43 (Miletos)

SNG München 10./11, lev. 42, n. 981-4 (Miletos)

Draganov 2001, 148, n. 537-538 (Miletos)

SNG Christomanos, lev. 14, n. 241 (Miletos)

SNG Marc Bar, 74, n. 467[724] (Batı Küçük Asya)

SNG Kikpe, lev. 43, n. 441 (Miletos)

123. AE	9	20 mm.	5.20 gr.	37831	
124. AE	9	19.5 mm.	5.23 gr.	37711	
125. AE	9	19.5 mm.	5.46 gr.	37710	(ΒΑΣΙΛΕΩΣ) ΦΙΛΙΠΠΟΥ
126. AE	9	19.5 mm.	4.99 gr.	37706	
127. AE	9	19 mm.	5.80 gr.	5329	
128. AE	9	19 mm.	5.59 gr.	37714	
129. AE	9	19 mm.	5.64 gr.	37713	
130. AE	9	19 mm.	5.69 gr.	37712	
131. AE	9	19 mm.	5.17 gr.	37707	
132. AE	9	19 mm.	4.77 gr.	21204	
133. AE	9	19 mm.	4.50 gr.	23009	(ΒΑΣ)ΙΛ(ΕΩΣ) (ΦΙΛΙΠ)ΠΟ(Υ)
134. AE	9	19 mm.	5.00 gr.	25855	
135. AE	9	18.5 mm.	4.82 gr.	37709	

[717] IV. Philippos dönemi (MÖ. 297-296).
[718] MÖ. 323-316
[719] IV. Philippos dönemi (MÖ. 297-296).
[720] IV. Philippos dönemi (MÖ. 297-296).
[721] yak. MÖ. 320-319.
[722] MÖ. 320-319.
[723] IV. Philippos dönemi (MÖ. 297-296).
[724] MÖ. 323-317.

136. AE	9	18.5 mm.	5.27 gr.	37708	
137. AE	9	18 mm.	4.69 gr.	38177	
138. AE	9	18 mm.	5.10 gr.	25854	

Kaunos

(yak. MÖ. 323-319)

Öy. Sağa dönük, taçlı genç erkek başı.

Ay. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, sağa dönük atlı, sol üstte labrys, yanında , sağ altta

Ashton 2004, 33-43 (Kaunos)

Price 1991, 284, n. 2131 (Miletos)

Hunter 1975, 330, n. 328 (Belirtilmemiş)

Boutin 1979, 106, n. 1964[725] (Belirtilmemiş)

SNG Cop., lev. 30, n. 1175[726] (Belirtilmemiş)

Thompson 1983, 59, n. 218-20[727] (Miletos)

Ashton 1998, 26, n. 131-143 (Miletos)

SNG Keckman, lev. 2, n. 46-47 (Miletos)

Draganov 2000, 186, n. 423 (Miletos)

SNG Saroglos, lev. XLIV, n. 854 (Miletos)

139. AE	9	19.5 mm.	3.69 gr.	25853	ΒΑΣΙΛΕ(ΩΣ) ΑΛΕΞΑΝΔ(ΡΟΥ)
140. AE	9	18 mm.	4.75 gr.	5634	(ΒΑ)ΣΙΛΕ(ΩΣ) ΑΛΕΞΑΝ(ΔΡΟΥ)
141. AE	9	17.5 mm.	3.87 gr.	5579	ΒΑΣΙΛΕ(ΩΣ) (Α)ΛΕΞΑΝΔ(ΡΟΥ)
142. AE	9	17.5 mm.	4.37 gr.	37822	(Β)ΑΣΙΛΕ(ΩΣ) ΑΛΕΞΑΝ(ΔΡΟΥ)
143. AE	9	17.5 mm.	4.04 gr.	37823	Kontrmark; Labrys ΒΑΣΙΛΕ(ΩΣ) (Α)ΛΕΞΑΝΔ(ΡΟΥ)
144. AE	9	17 mm.	3.57 gr.	34067	ΒΑΣΙΛΕΩ(Σ) (ΑΛ)ΕΞΑ(ΝΔΡΟΥ)

[725] MÖ. 336-323.
[726] V. Aleksandros dönemi (MÖ. 295).
[727] yak. MÖ. 319-318.

Kaunos

(yak. MÖ. 323-310)

Öy. ¾ Sağa dönük Herakles başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sembolsüz.

Ashton 2004, 43 (Kaunos);

Liampi 1986, 60, n. 95-97[728] (Batı Küçük Asya)

Price 1991, 344, n. 2802 (Belirsiz Batı Küçük Asya)

SNG Evelpidis, XL, n. 1469[729] (Belirtilmemiş)

Draganov 2000, 194, n. 490 (Batı Küçük Asya)

145. ½ AE	12	17 mm.	4.47 gr.	5207
146. ½ AE	12	16.5 mm.	3.88 gr.	37726
147. ½ AE	12	16 mm.	4.02 gr.	2325
148. ½ AE	12	16 mm.	4.19 gr.	8160
149. ½ AE	12	16 mm.	4.01 gr.	34050
150. ½ AE	12	16 mm.	3.79 gr.	37728
151. ½ AE	12	16 mm.	3.70 gr.	37719
152. ½ AE	12	16 mm.	4.21 gr.	22963
153. ½ AE	12	15.5 mm.	4.12 gr.	25774
154. ½ AE	6	15 mm.	3.83 gr.	37729

Kaunos

(yak. MÖ. 323-310)

Öy. ¾ Sola dönük Herakles başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta buğday başağı.

Ashton 2004, 33-43 (Kaunos);

Liampi 1986, 60, n. 109-132[730] (Batı Küçük Asya)

Price 1991, 344, n. 2806[731] (Belirsiz Batı Küçük Asya)

---

[728] MÖ. 323 sonrası.
[729] MÖ. 311 sonrası.
[730] MÖ. 323 sonrası.
[731] Hersh'in (1998, 143) düzeltmelerine göre birim, AE yerine ½ AE ve ön yüz tipi ¾ sola dönük Herakles başı yerine ¾ sağa dönük Herakles başı okunmalıdır. Bu durumda söz konusu sikkelere Price n. 2806 referansı vermek mümkün olmamaktadır. Yine aynı makalede (Hersh 1998, 143) yer alan, Price n. 2805'e dair düzeltme dikkate alındığında daha önceden sağ altta okunan buğday başağı, sol altta okunmaktadır. Dolayısıyla n. 146-159 arası sikkelere Price n. 2805 referansı verilebilir.

Gaebler 1935, 175, n. 15[732] (Anonim)

SNG Cop., lev. 29, n. 1132-1133[733] (Anonim)

Ashton 1998, 27, n. 164-166[734] (Batı Küçük Asya)

Ashton 1998, 27, n. 176-186[735] (Batı Küçük Asya)

Ashton 1998, 40, n. 124-125[736] (Batı Küçük Asya)

SNG Keckman, lev. 2, n. 59 (Batı Küçük Asya)

SNG Saroglos, lev. XLIV, n. 858 (Batı Küçük Asya)

Lenger 2013a, 6, n. 10-11 (Belirsiz Batı Küçük Asya)

155. AE	12	16.5 mm.	3.78 gr.	37724[737]
156. AE	12	16.5 mm.	3.64 gr.	37715
157. AE	12	16.5 mm.	2.80 gr.	34858
158. AE	12	16 mm.	3.62 gr.	5584
159. AE	12	16 mm.	3.68 gr.	36131
160. AE	12	16 mm.	3.58 gr.	39013
161. AE	12	16 mm.	4.00 gr.	36712
162. AE	12	16 mm.	3.86 gr.	37722
163. AE	12	16 mm.	4.06 gr.	37718
164. AE	12	16 mm.	4.21 gr.	37717
165. AE	12	16 mm.	3.75 gr.	35890
166. AE	12	15.5 mm.	3.72 gr.	37727
167. AE	12	15 mm.	3.88 gr.	37721
168. AE	12	15 mm.	4.07 gr.	37730

[732] IV. Aleksandros'un ölümünden sonra.
[733] MÖ. 311 sonrası.
[734] Ashton'dan bu referansı, Hersh'in düzeltmesinin ardından bu sikkelerin referansını Price n. 2805 kabul ettiğimizde verebilmekteyiz.
[735] Price n. 2806'nın Herakles başı sağa olarak düzeltilmesinin ardından bu referans verilebilmektedir.
[736] Yine Price n. 2806'nın Herakles başı sağa olarak düzeltilmesinin ardından bu referans verilebilmektedir.
[737] Hersh'in düzeltmesiyle birlikte Herakles başı ¾ sağa okunduğundan, düzenlenmiş Price n. 2806 referansı söz konusu sikke ve devamında 34858, 36131, 36712, 37722, 37718, 37717, 35890, 37727, 37721 ve 37730 numaralı sikkeler için verilebilir.

Belirsiz Batı Küçük Asya

(yak. MÖ. 323-310)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΒΑΣΙΛΕΩΣ, üstte sadak içerisinde yay sola, altta lobut, altında şeritli meşale.

Price 1991, 343, n. 2799 (Belirsiz Batı Küçük Asya)

Hunter 1975, 331, n. 336-37[738] (Belirtilmemiş)

SNG Evelpidis, XL, n. 1466[739] (Belirtilmemiş)

Boutin 1979, 109, n. 2027 (Anonim)

SNG Cop., lev. 29, n. 1116-1117[740] (Anonim)

Winterthur 1987, 149, n. 1590[741] (Küçük Asya)

Lindgren Col., 61, n. 1293[742] (Anonim)

SNG Dreer 1990, lev. 22, n. 535[743] (Anonim)

Leschhorn 1998, 122, n. 718-20[744] (Anonim)

Draganov 2000, 192, n. 469-470 (Batı Küçük Asya)

SNG München 10./11, lev. 40, n. 917-8 (Batı Küçük Asya)

SNG Christomanos, lev. 14, n. 230[745] (Küçük Asya)

SNG Saroglos, lev. XLIV, n. 856 (Batı Küçük Asya)

SNG Kikpe, lev. 43, n. 438 (Batı Küçük Asya)

169. AE	3	21 mm.	5.56 gr.	28631	
170. AE	9	20.5 mm.	5.91 gr.	22678	
171. AE	9	20.5 mm.	6.43 gr.	22679	
172. AE	9	20 mm.	5.11 gr.	5940	
173. AE	3	20 mm.	5.28 gr.	6653	
174. AE	9	20 mm.	6.40 gr.	31216	
175. AE	9	20 mm.	5.45 gr.	22680	
176. AE	9	20 mm.	5.53 gr.	22681	
177. AE	9	20 mm.	4.12 gr.	37803	Kontrmark; belirsiz
178. AE	8	20 mm.	6.61 gr.	21183	Kontrmark; belirsiz

[738] MÖ. 336-323.
[739] MÖ. 311 sonrası.
[740] MÖ. 311 sonrası.
[741] yak. MÖ. 300.
[742] MÖ. 311 sonrası.
[743] MÖ. 311 sonrası.
[744] MÖ. 311 sonrası.
[745] yak. MÖ. 325-310.

179. AE	9	19.5 mm.	5.60 gr.	6507
180. AE	9	19.5 mm.	6.44 gr.	21173
181. AE	9	18.5 mm.	6.54 gr.	24741

Belirsiz Batı Küçük Asya

(yak. MÖ. 323-310)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΒΑΣΙΛΕΩΣ, üstte sadak içerisinde yay sağa, altta lobut, altında meşale.

Price 1991, 343, n. 2800 (Belirsiz Batı Küçük Asya)

Gaebler 1935, 173, n. 1[746] (Anonim)

SNG Lewis, lev. XII, n. 527 (Belirsiz Batı Küçük Asya)

SNG Cop., lev. 29, n. 1113-1115[747] (Anonim)

Winterthur 1987, 149, n. 1591-92[748] (Küçük Asya)

Ashton 1998, 40, n. 117-119 (Batı Küçük Asya)

SNG Keckman, lev. 2, n. 57 (Batı Küçük Asya)

SNG Milano, 71, n. 269-270 (Batı Küçük Asya)

Draganov 2000, 192, n. 468 (Batı Küçük Asya)

SNG München 10./11, lev. 40, n. 919 (Batı Küçük Asya)

SNG Christomanos, lev. 14, n. 229[749] (Küçük Asya)

SNG Saroglos, lev. XLIV, n. 857 (Batı Küçük Asya)

SNG Marc Bar, 76, n. 478[750] (Antigoneia Troas)

182. AE	3	21 mm.	5.52 gr.	37804	
183. AE	3	21 mm.	5.20 gr.	25299	Kontrmark; belirsiz
184. AE	3	20.5 mm.	5.07 gr.	21030	
185. AE	3	20.5 mm.	5.79 gr.	21517	
186. AE	3	20.5 mm.	5.72 gr.	5333	
187. AE	3	20 mm.	5.27 gr.	33973	
188. AE	3	20 mm.	5.42 gr.	5284	
189. AE	3	19.5 mm.	6.11 gr.	7860	
190. AE	3	19.5 mm.	5.99 gr.	28912	Kontrmark; aslan başı

[746] IV. Aleksandros'un ölümünden sonra.
[747] yak. MÖ. 311 sonrası.
[748] yak. MÖ. 300.
[749] yak. MÖ. 325-310.
[750] MÖ. 311-301?.

191. AE	3	19 mm.	5.86 gr.	37806	Kontrmark; belirsiz
192. AE	3	19 mm.	3.98 gr.	37830	
193. AE	3	19 mm.	4.82 gr.	6733	ΒΑΣΙΛΕ(ΩΣ)

Belirsiz Batı Küçük Asya

(yak. MÖ. 323-310)

Öy. ¾ Sağa dönük Herakles başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta , sağ altta kerykeion.

Liampi 1986, 61, n. 139-156[751] (Batı Küçük Asya)

Price 1991, 344, n. 2803 (Belirsiz Batı Küçük Asya)

Gaebler 1935, 174, n. 14[752] (Anonim)

SNG Evelpidis, XL, n. 1468[753] (Belirtilmemiş)

Mathisen 1979, 4, n. V[754] (Belirtilmemiş)

SNG Cop., lev. 29, n. 1134-1135[755] (Anonim)

Lindgren Col., 61, n. 1296[756] (Anonim)

Draganov 2000, 194, n. 491 (Batı Küçük Asya)

SNG München 10./11, lev. 40, n. 920-1 (Batı Küçük Asya)

194. ½ AE	12	16.5 mm.	3.73 gr.	22112	B-(A)

Belirsiz Batı Küçük Asya

(MÖ. 323 sonrası)

Öy. ¾ Sağa dönük Herakles başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sağ altta buğday başağı.

Liampi 1986, 60, n. 103-107 (Batı Küçük Asya)

Mathisen 1979, 4, n. V[757] (Belirtilmemiş)

Ashton 1998, 28, n. 168-174[758] (Batı Küçük Asya)

195. ½ AE	-	16.5 mm.	3.75 gr.	5260

---

[751] MÖ. 323 sonrası.
[752] IV. Aleksandros'un ölümünden sonra.
[753] MÖ. 311 sonrası.
[754] yak. MÖ. 288-277.
[755] MÖ. 311 sonrası.
[756] Lindgren kataloğunda söz konusu sikkenin ön yüzü Pan başı bezemeli Makedon kalkanı olarak belirtilmiştir. Tarihlendirmesi; MÖ. 311 sonrası.
[757] yak. MÖ. 288-277.
[758] yak. MÖ. 323-310.

196. ½ AE 12 16.5 mm. 4.12 gr. 37720
197. ½ AE 12 16 mm. 3.52 gr. 1311
198. ½ AE - 16 mm. 4.17 gr. 39014
199. ½ AE 12 16 mm. 4.30 gr. 37716

Tarsus

(yak. MÖ. 327-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak içerisinde yay, en üstte üzüm salkımı, yanında A.

Price 1991, 375, n. 3028 (Tarsus)

Müller 1855, lev.. XXI, n. 1537 (Belirsiz)

Hunter 1975, 329, n. 313[759] (Belirtilmemiş)

SNG Milano, 52, n. 172 (Tarsus)

SNG München 10./11, lev. 40, n. 914 (Tarsus)

SNG Christomanos, lev. 14, n. 226 (Tarsus)

200. AE 3 20 mm. 5.59 gr. 37809
201. AE 3 19.5 mm. 5.92 gr. 37812

Tarsus

(yak. MÖ. 327-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak içerisinde yay, en üstte üzüm salkımı, yanında N.

Price 1991, 375, n. 3030 (Tarsus)

Müller 1855, lev. VI, n. 309 (Maronea)

202. AE 3 18 mm. 6.16 gr. 25298

Tarsus

(yak. MÖ. 323-317)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı, sağ yanında kerykeion.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak ile yay, en üstte kerykeion sola.

Price 1991, 378, n. 3058 (Tarsus)

Müller 1855, lev. V, n. 215a (Pelagonia)

---

[759] MÖ. 336-323.

Gaebler 1935, 170, n. 11[760] (Belirtilmemiş)

SNG Cop., lev. 27, n. 1046-1047[761] (Tarsus)

Ashton 1998, 41, n. 133 (Tarsus)

203. AE 9 19.5 mm. 6.74 gr. 34926 ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)

Tarsus

(yak. MÖ. 323-317)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı, sağ yanında kerykeion.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak ve yay, en üstte kerykeion sola, en altta yıldız.

Price 1991, 378, n. 3061 (Tarsus)

Müller 1855, lev. IV, n. 175 (Uranopolis)

Hunter 1975, 328, n. 297[762] (Belirtilmemiş)

SNG Milano, 71, n. 275-276 (Tarsus)

SNG Alpha Bank, lev. XXXVIII, n. 850 (Tarsus)

Draganov 2000, 188, n. 435 (Tarsus)

204. AE 9 18.5 mm. 4.23 gr. 37811

205. AE 9 18 mm. 4.87 gr. 37825

Salamis

(yak. MÖ. 323-315)

Öy. Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta kerykeion, sağ altta .

Liampi 1986, 63-64, n. 232-251[763] (Kıbrıs)

Price 1991, 394, n. 3162 (Salamis)

Gaebler 1935, 174, n. 6[764] (Anonim)

Hunter 1975, 339, n. 5-6[765] (Belirtilmemiş)

Winterthur 1987, 149, n. 1594[766] (Küçük Asya)

Ashton 1998, 29, n. 201-205 (Salamis)

---

[760] MÖ. 336-323.
[761] MÖ. 324-319.
[762] MÖ. 336-323.
[763] Demetrios Poliorketes dönemi.
[764] IV. Aleksandros'un ölümünden sonra.
[765] MÖ. 286-277.
[766] MÖ. IV. yy sonrası.

Leschorn 1998, 122, n. 721[767] (Anonim)

SNG Milano, 72, n. 277-280 (Salamis)

SNG Alpha Bank, lev. XXXVIII, n. 851 (Salamis, Kıbrıs)

Draganov 2000, 194, n. 487-488 (Salamis, Kıbrıs)

SNG München 10./11, lev. 40, n. 925-6 (Salamis)

SNG Kikpe, lev. 43, n. 439 (Salamis)

206. ½ AE 9 16 mm. 3.52 gr. 1310

Ünik Sikkeler

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak ile yay, altta lobut, sol altta yunus, yanında E?.

207. AE 5 21 mm. 5.18 gr. 8096

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak ile yay, en üstte kerykeion başı.

208. AE 9 17 mm. 5.28 gr. 37818 ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)

Tanımsız Sikkeler

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak ile yay, sembol belirsiz.

209. AE 9 17,. mm. 5.35 gr. 37819 ΑΛΕΞΑΝ(ΔΡΟΥ)

210. AE 6 17 mm. 5.64 gr. 5204 Lejand okunaksız

211. AE - 16.5 mm. 6.25 gr. 37814 (ΑΛ)ΕΞΑΝ(ΔΡΟΥ)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak sembol belirsiz.

212. ½ AE 3 18 mm. 3.92 gr. 5328 ΑΛ(ΕΞΑΝΔΡΟΥ)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak içerisinde yay, altta lobut, sembol belirsiz.

213. AE 3 17 mm. 4.85 gr. 21486 (Α)ΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)

214. AE 12 17 mm. 5.50 gr. 29019 Lejand okunaksız

[767] MÖ. 311 sonrası.

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak ile yay, altta lobut, sembol belirsiz.

215. AE	7	18.5 mm.	6.45 gr.	31620	
216. AE	4	18.5 mm.	6.25 gr.	31424	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)
217. AE	3	18 mm.	5.76 gr.	22078	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)

Öy. Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sembol belirsiz.

218. ½ AE	3	16 mm.	3.61 gr.	23200	
219. ½ AE	-	15 mm.	3.40 gr.	1306	B-(A)

Öy. ¾ Sağa dönük Herakles başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sembol belirsiz.

220. ½ AE	6	16 mm.	3.39 gr.	1307	B-(A)

Makedonya? (yak. MÖ. 325-310)/Salamis? (yak. MÖ. 323-315)

Öy. Bezemesi belirsiz Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta kerykeion.

Price 1991, 130, n. 419A; 393, n. 3158.

221. ½ AE	12	15.5 mm.	3.90 gr.	1309	

Tanımsız

Öy. Şimşek demeti bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sembol belirsiz.

222. ½ AE	-	16.5 mm.	3.22 gr.	6730	B-(A)

Belirsiz Batı Küçük Asya? (yak. MÖ. 323-310)

Öy. Bezemesi belirsiz Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sağ altta buğday başağı.

Price 1991, 344, n. 2805.

223. ½ AE	12	17 mm.	3.72 gr.	34757	

Tanımsız

Öy. Şimşek demeti bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sembol belirsiz.

224. ¼ AE - 12,5 mm. 2.15 gr. 39282

Belirsiz Batı Küçük Asya? (yak. MÖ. 323-310)

Öy. Bezemesi belirsiz Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta buğday başağı?

Price 1991, 344, n. 2806.

225. ½ AE - 16 mm. 4.08 gr. 38021

Sardeis? (yak. MÖ. 323-319)

Öy. Bezemesi belirsiz Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta gül?, sağ altta kerykeion.

Price 1991, 328, n. 2604.

226. ½ AE - 15 mm. 4.06 gr. 22070 Lejand okunaksız

Tanımsız

Öy. Sağa dönük, taçlı genç erkek başı.

Ay. Atlı, lejand ve sembol belirsiz.

227. AE 9 19 mm. 5.10 gr. 5567

228. AE 12 17.5 mm. 4.25 gr. 7745

229. AE 9 16 mm. 4.97 gr. 36193

Öy. Sağa dönük, taçlı genç erkek başı.

Ay. ΦΙ?, sağa dönük atlı, belirsiz.

230. AE 9 19 mm. 5.18 gr. 37827

5.2 Genel Değerlendirme

İzmir Arkeoloji Müzesi'nde yer alan ve bu tez çalışmasının ana malzemesini oluşturan 230 adet bronz sikkenin 206'sı tanımlı, 22'si tanımsızdır.[768] 2 sikke[769] ise incelenen hiçbir katalogda veya yayında yer almayan iki yeni örnektir.[770] Sikkeler dönemsel olarak incelendiğinde 42 adetinin III. Aleksandros, 164'ünün ise III. Philippos dönemi darpları olduğu anlaşılmaktadır.[771]

Söz konusu 230 adet bronz sikke, toplamda 9 farklı seriye ayrılan III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi bronzlarından 5 ayrı seriyi içermektedir.[772] Dönemsel olarak ele alındığında III. Aleksandros dönemine ait 4 farklı seri[773], III. Philippos dönemine ait ise 5 farklı seri söz konusudur.[774]

Darp yerlerine göre ayrıldığında tanımlı 206 sikkenin 82'si Kaunos'ta, 43'ü Makedonya'da, 40'ı Sardeis'te, 31'i Batı Küçük Asya'nın belirsiz darphanelerinde, 6'sı Tarsus'ta, 2'si Kyme'de, 1'i Miletos ya da Mylasa'da, diğer 1 sikke ise Salamis'te darp edilmiştir.[775] III. Aleksandros dönemine ait sikkelerin 3 farklı darp yeri söz konusudur. Sikkelerin Makedonya (38), Tarsus (3) ve Sardeis (1) darphanelerinde basıldıkları görülmektedir.[776] III. Philippos dönemi sikkeleri ise darphane bağlamında çeşitlilik gösterirler. Söz konusu sikkeler Kaunos (82), Sardeis (39), Belirsiz Batı Küçük Asya (31), Makedonya (5), Tarsus (3), Kyme (2), Miletos ya da Mylasa (1) ve Salamis (1) darphanelerinde basılmıştır.[777] Sikkelerin darp edildikleri birimlere bakılacak olursa, 115 tanesi 1 (AE) ünite, 107 tanesi ½ (AE) ünite ve 8 tanesi ise ¼ (AE) ünite birimindedir.[778]

5.2.1 Herakles Başı - Sadak ile Yay ve Lobut

Bu seriye ait sikkelerin ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başı, arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı ve sadak ile yay ve lobut yer almaktadır. Bu bronz sikke serisinden İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda toplam 26 adet bulunmaktadır.[779] Söz konusu sikkelerin 14'ü Makedonya bölgesinde[780], 3'ü ise Kilikya kentlerinden Tarsus'ta darp

---

[768] Katalog no. 209-230.
[769] Katalog no. 207-208.
[770] Sikkelerin teşhislerine dair dağılımı için bk. Grafik 1.
[771] Sikkelerin dönemsel dağılımı için bk. Grafik 2.
[772] Sikkelerin tiplere göre dağılımı için bk. Grafik 3.
[773] Bk. Grafik 4.
[774] Bk. Grafik 5.
[775] Sikkelerin darphanelere göre dağılımı için bk. Grafik 6.
[776] III. Aleksandros dönemi sikkelerinin darphanelere göre dağılımı için bk. Grafik 7.
[777] III. Philippos dönemi sikkelerinin darphanlere göre dağılımı için bk. Grafik 8.
[778] Sikkelerin birimlere göre dağılımı için bk. Grafik 22.
[779] Katalog no. 1-14; 203-205; 207-212; 215-217.
[780] Katalog no. 1-14.

edilmiştir.[781] Hiçbir yayında bulunamayan 2 sikkenin ise şimdilik nerede basıldığını bilmek mümkün değildir.[782]

Makedonya kökenli 14 sikkenin bölgede yer alan hangi darphanede basıldığı belli değildir. Bu sebepten dolayı kataloglarda genel olarak "Makedonya" başlığı altında tasnif edildikleri görülmektedir.[783] 6 farklı emisyona ait olan mevzubahis sikkeler MÖ. 336-323 arasına tarihlendirilirler.

Bu emisyonlardan ilkinin ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başı, arka yüzünde üstte lobut, altta sadak ile yay yer alırken, söz konusu 8 sikkenin arka yüzünde herhangi bir sembol ya da monogram bulunmamaktadır.[784] 6'sı ünite (ort. 5.79 gr.), 2'si ¼ ünite birimindeki (ort. 1.37 gr.) sikkelerin kalıp yönleri değişkendir. Ünite birimindeki 6 sikke *SNG Aarhus* kataloğunda Makedonya kentlerinden "Amphipolis" başlığı altına yerleştirilmiştir. ¼ ünite biriminde darp edilen sikkelere bakıldığında, Tarsus-Gözlükule'de 1934, 1936-1937 ve 1947-1949 yılları arasında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında 4 adet bulunup kayıt altına alındıkları görülmektedir.[785]

Atfı Makedonya bölgesine yapılan, serinin bir diğer emisyonuna ait olan 1 adet sikkenin ortaya koyduğu tek farklılık bu emisyonda arka yüzde sadak ile yayın üstte, lobutun ise altta yer almasıdır.[786] Söz konusu 1 sikke ünite biriminde (6. 36 gr.) olup kalıp yönü 9'dur. Hunter tarafından herhangi bir darphane atfı yapılmayan bu emisyon, *SNG Alpha Ban*k, Price ve Draganov kataloglarında Makedonya'ya atfedilmiştir.

Serinin üçüncü emisyonuna ait 1 adet sikkenin ön yüzünde yine sağa dönük aslan postlu Herakles başı yer almaktadır. Farklı olan ise arka yüzdür. Burada, üstte yer alan lobutun yukarısında şimşek demeti sembolü yer alır.[787] Söz konusu sikke ünite biriminde (4,58 gr.) ve kalıp yönü 3'tür. Bu emisyon ilk olarak Müller (1855) tarafından Pella'ya atfedilmiştir. *SNG Cop.* ve *SNG Dreer* kataloglarında ise MÖ. 328 ve sonrasına tarihlendirilmekle birlikte "Amphipolis" başlığı altında yer almaktadırlar. *SNG Saroglos* kataloğunda darp yeri "Makedonya" olarak geçen sikkeler Price ve Draganov tarafından da "Makedonya" başlığı altında sınıflandırılmışlardır.

---

[781] Katalog no. 203-205.
[782] Katalog no. 207-208. Geri kalan 7 sikkenin ise tanımsız olması nedeniyle darphane atfı yapılamamıştır. Katalog no. 209-212; 215-217. Sikkelerin darphane dağılımı için bk. Grafik 17.
[783] Price 1991; Ashton 1998; *SNG Alpha Bank*; *SNG Milano*; Draganov 2000; *SNG München 10./11*; *SNG Saroglos*.
[784] Katalog no. 1-8.
[785] Cox 1950, 38-83.
[786] Katalog no. 9.
[787] Katalog no. 10.

Makedonya bölgesi darbı dördüncü emisyona ait 2 adet sikkenin ön yüz tipi yine aynı olmakla beraber, arka yüzünde, üstte yer alan sadak ile yayın yukarısında kerykeion başı sembolü bulunur.[788] Sikkeler ünite biriminde (ort. 6.14 gr.) ve kalıp yönleri 12 ile 6'dır.

Beşinci emisyona ait 1 adet sikkenin ön yüz tipini diğer dört emisyonda olduğu gibi sağa dönük aslan postlu Herakles başı meydana getirirken, sikkenin arka yüzünde, üstte yer alan lobutun yukarısında sola dönük kerykeion yer almaktadır.[789] Ünite birimindeki (5.43 gr.) sikkenin kalıp yönü 3'tür.

Makedonya bölgesi darbı altıncı ve son emisyon 1 adet sikkeye gelindiğinde, mevzubahis sikkenin ön yüz tipi diğer emisyonlarla aynı olmakla birlikte, arka yüzünde, üstte yer alan lobutun yukarısında A harfi bulunmaktadır.[790] Bu sikke de ünite biriminde (6.07 gr.) darp edilmiştir ve kalıp yönü 12 olarak belirlenmiştir. Söz konusu sikkeden Tarsus-Gözlükule kazılarında 1 adet ele geçmiştir.[791]

Serinin Tarsus darbı 3 adet sikkesi 2 farklı emisyona aittir. Her iki sikke grubu da genel olarak kataloglarda MÖ. 323-317 arasına tarihlendirilmektedir. Emisyonlardan ilkine ait 1 adet sikkenin ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başının sağ yanında kerykeion sembolü, arka yüzünde ise üstte yine sembol olarak sola dönük kerykeion yer alır.[792] Söz konusu sikke ünite birimindedir (6.74 gr.) ve kalıp yönü 9'dur. Gaebler tarafından MÖ. 336-323 arasına, *SNG Cop.* kataloğunda ise MÖ. 324-319 arasına tarihlenen bu emisyon ilk olarak Müller (1855) tarafından Makedonya'daki Pelagonia Bölgesi'ne atfedilmiştir. Bugün ise sikkenin Tarsus darbı olduğu konusunda numismatik camiası hemfikirdir.[793] Tarsus-Gözlükule'de gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda da söz konusu sikkelerden 4 adet ele geçmiştir.[794]

Tarsus darbı ikinci emisyona ait 2 adet sikkeye bakıldığında, bu sikkelerin de ön yüzünde Herakles başının sağ yanında kerykeion sembolü yer alır. Sikkelerin arka yüzünde ise, diğer emisyondan farklı olarak, sola dönük kerykeionun yanında bir de yıldız sembolü bulunmaktadır.[795] Mevzubahis 2 sikke ünite birimindedir (ort. 4.55 gr.). Sikkelerin kalıp yönleri 9'dur. Hunter tarafından MÖ. 336-323 arasına tarihlenen sikkeler, yine ilk olarak Müller (1855) tarafından Makedonya kentlerinden Uranopolis'e atfedilmiştir. Price tarafından Tarsus'a

[788] Katalog no. 11-12.
[789] Katalog no. 13.
[790] Katalog no. 14.
[791] Cox 1950, 38-83.
[792] Katalog no. 203. Kerykeion sembolü Tarsus ve Makedonya darpları dışında Sardeis (Katalog no. 48-50; 52-86) ve Salamis (Katalog no. 206) darbı bronz sikkelerin arka yüzünde de karşımıza çıkar.
[793] Price 1991; *SNG Cop*.; Ashton 1998.
[794] Cox 1950, 38-83.
[795] Katalog no. 204-205.

atfedilen sikkeler, *SNG Milano*, *SNG Alpha Bank* ve Draganov kataloğunda da "Tarsus" başlığı altında tasnif edilmişlerdir.

5.2.2 Herakles Başı - Sadak İçerisinde Yay ve Lobut

Bu seriye ait sikkelerin ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başı, arka yüzünde ise ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ya da ΒΑΣΙΛΕΩΣ lejandı ile birlikte sadak içerisinde yay ve lobut bulunmaktadır. İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda toplam 66 adet bulunan bu sikkelerin 41'i ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ[796], 25'i ise ΒΑΣΙΛΕΩΣ lejandını taşır.[797] 66 sikkenin 16'sı Makedonya[798], 2'si Kyme[799], 1'i Sardeis[800], 17'si Kaunos[801], 25'i Belirsiz Batı Küçük Asya[802] ve 3 tanesi de Tarsus darbıdır.[803]

Makedonya kökenli 16 sikkenin yine hangi darphanede basıldığı belli değildir ve bu nedenle söz konusu sikkeler de genel olarak kataloglarda "Makedonya" başlığı altına yerleştirilirler.[804] Tamamı ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandına sahip ve 6 farklı emisyona ait olan bu sikkeler, MÖ. 336-323 yılları arasına tarihlendirilir.

İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda 3 adet bulunan ilk emisyonun ön yüzünde sağa dönük Herakles başı, arka yüzünde üstte lobut, altta sadak içerisinde yay bulunurken altında E harfi yer alır.[805] Ünite birimindeki (ort. 4.74 gr.) sikkelerin kalıp yönleri 3 ve 9'dur. Söz konusu emisyona dair Hunter kataloğunda darphane atfı yapılmazken *SNG Cop*.'da darphanesi belirsiz olarak verilmiştir. Price ise sikkeleri "Makedonya" başlığı altında değerlendirmiştir. Draganov ve *SNG Saroglos* kataloglarında da darp yeri Makedonya olarak geçmektedir. Sikkeler *SNG Cop*. hariç (MÖ. IV. ve III. yy.), MÖ. 336-323 arasına tarihlendirilmiştir.

Bu serinin ikinci emisyonuna ait 3 adet sikkenin arka yüzünde altta sadak içerisinde yayın altında yunus sembolü yer alır.[806] Sikkelerin tümü ünite biriminde (ort. 6.10 gr.) olmakla birlikte, kalıp yönleri 6 ve 12'dir. Price, *SNG Milano*, Draganov ve *SNG München*

---

[796] Katalog no. 15-30; 44-45; 47; 106-122; 200-202; 213-214.
[797] Katalog no. 169-193.
[798] Katalog no. 15-30.
[799] Katalog no. 44-45.
[800] Katalog no. 47.
[801] Katalog no. 106-122.
[802] Katalog no. 169-193.
[803] Katalog no. 200-202. 2 sikke ise tanımsız olduğundan darphane atfı yapılamamıştır; bk. Katalog no. 213-214. Sikkelerin darphane dağılımı için bk. Grafik 18.
[804] Price 1991; Ashton 1998; *SNG Alpha Bank*; *SNG Christomanos*; *SNG Milano*; Draganov 2000; *SNG München 10./11*; *SNG Saroglos*.
[805] Katalog no. 15-17.
[806] Katalog no. 18-20. Yunus sembolüne Makedonya'ya atfedilen iki sikkede de rastlanmaktadır; bk. Katalog no. 31; 40.

kataloglarında ve Ashton'ın çalışmasında da "Makedonya" başlığı altında sınıflandırılan sikkeler, *SNG Lewis* kataloğunda soru işareti ile birlikte Pella kentine atfedilmiştir.

Makedonya darbı üçüncü emisyona ait 3 adet sikkenin arka yüzünde üstte sadak içerisinde yay ve altta lobut dışında herhangi bir sembol ya da monogram yer almamaktadır.[807] Sikkeler ünite biriminde (ort. 5.12 gr.) olup kalıp yönleri 3'tür. Söz konusu bu sikkelerden 1910-1914 yılları arasında gerçekleştirilen ilk dönem Sardeis kazılarında 4 adet ele geçmiştir.[808]

Dördüncü emisyona ait 4 adet sikkenin ön ve arka yüzü, betimlenen tipler açısından üçüncü emisyonla aynı olmakla birlikte tek farklılık bu emisyonda lobutun üstte, sadak içerisinde yayın ise altta yer almasıdır.[809] Söz konusu dört sikkenin 2'si ünite (ort. 5.39 gr.) [810], 2'si ise ¼ ünite birimindedir (ort. 1.57 gr.).[811] Sikkelerin kalıp yönleri 3 ve 12'dir.

Serinin beşinci emisyonuna ait 1 adet sikkenin arka yüzünde üstte lobut, altta sadak içerisinde yay ve en altta I harfi yer alır.[812] Ünite birimindeki (6.25 gr.) sikkenin kalıp yönü 3'tür.

Makedonya darbı, altıncı ve son emisyona ait 2 adet sikkeye bakıldığında diğer emisyonlardan farklı olarak arka yüzünde, üstte sadak içerisinde yayın yukarısında kerykeion başı bulunmaktadır.[813] Ünite birimindeki (ort. 6.64 gr.) sikkelerin kalıp yönü 12'dir.

Kyme darplarına gelindiğinde, İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda yer alan 2 sikkenin tek emisyonu mevcuttur. Sikkelerin ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başı, arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı ve üstte sadak içerisinde yay, altta lobut, altında ise tek kulplu kap sembolü yer almaktadır.[814] Ünite birimindeki (ort. 5.65 gr.) sikkelerin kalıp yönleri 3 ve 6'dır. Bu emisyon ilk olarak Müller (1855) tarafından Kyme'ye atfedilmiştir. *SNG Marc Bar* kataloğunda da "Kyme" başlığı altında tasnif edilmiş, tarihlendirmesi MÖ. 336-323 arasına yapılmıştır. Price ise bu sikkeleri "Makedonya" başlığı altına yerleştirmesine rağmen, Sardeis buluntuları nedeniyle Küçük Asya kökenli olabileceklerini de ifade etmiştir.[815] Price'ın tarihlendirmesi MÖ. 336-323 arasınadır. Ashton da tek kulplu kabın Kyme sikkelerinin temel ikonografik unsurlarından biri olması nedeniyle sikkeyi bu kente atfetmiş ve MÖ. 323-310 arasına tarihlendirmiştir. *SNG Alpha Bank*, *SNG München* ve *SNG Saroglos* kataloglarında da Makedonya'ya atfedilen bu sikkeler *SNG Blackburn*'de ise Pella'ya atfedilmişlerdir. Bu

[807] Katalog no. 21-23.
[808] Bell 1916. Ayrıca bk. Çizmeli Öğün-Marcellesi 2011, 311-313.
[809] Katalog no. 24-27.
[810] Katalog no. 24-25.
[811] Katalog no. 26-27.
[812] Katalog no. 28.
[813] Katalog no. 29-30.
[814] Katalog no. 44-45.
[815] Price 1991, 117.

emisyona ait sikkelerden Sardeis kazılarında, 5 adet bulunmuştur. Kayıt altına alınan 2 adet sikkeden 1'i A, diğeri TΛ monogramı taşımakla birlikte farklı emisyonlara işaret etmektedir.[816] Nif Dağı Karamattepe nekropol alanı kazılarında ise 1 adet ele geçmiş ve kayıt altına alınmıştır.[817]

Sardeis darbı 1 adet sikkeye bakılacak olursa, ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başı, arka yüzünde ise ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı, üstte sadak içerisinde yay, altta lobut, ve en altta monogramı mevcuttur.[818] MÖ. 334-323 arasına tarihlendirilen söz konusu 1 sikke, ünite birimindedir (6.82 gr.) ve kalıp yönü 12'dir. Bu emisyona ait 1 adet sikke Nif Dağı Karamattepe nekropol alanı kazılarında ele geçmiştir.[819]

Karia Bölgesi kentlerinden Kaunos'a atfedilen 17 adet sikke 2 farklı emisyona ait olmakla beraber, tamamı ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandını taşıyan bu sikkeler MÖ. 323-319 arasına tarihlendirilirler.

İlk emisyona ait 11 sikkenin ön yüzünde yine sağa dönük Herakles başı yer alır. Arka yüzünde ise üstte sadak içerisinde yay, altta lobut, altında da buğday başağı sembolü mevcuttur.[820] Ünite biriminde (ort. 5.25 gr.) darp edilmiş olan sikkelerin kalıp yönleri tek bir örnek hariç 3'tür. Bu emisyon evvela Müller (1855) tarafından "Belirsiz Makedon kentleri" başlığı altında sınıflandırılmıştır. Gaebler herhangi bir darphane atfı yapmaz iken tarihlendirmesi MÖ. 336-323 arasınadır. *SNG Cop.* ve *SNG Dreer* kataloglarında "Belirsiz Darphane" başlığı altında sınıflandırılan emisyon, Thompson ve Price tarafından ise ikonografisinden yola çıkılarak Miletos'a atfedilmiştir. Atribüsyon genel kabul görmüş ve bu emisyona ait sikkeler *SNG Keckman*, *SNG Milano*, *SNG München*, *SNG Saroglos*, *SNG Kikpe* ve *SNG Kayhan II* kataloglarında da aynı şekilde Miletos'a atfedilmişlerdir. Ashton 1998 yılındaki çalışmasında sikkeleri Miletos'a atfetmiş, konuyu tekrar ele aldığı bir diğer çalışmasında ise (2004), özellikle Fethiye Arkeoloji Müzesi'nde bu sikkelerden çoklu sayıda mevcut olması nedeniyle sikkelerin Kaunos darbı olduğunu ileri sürmüştür. Söz konusu sikkeler yalnızca 2004-2010 yılları arasında gerçekleştirilen Laodikeia (Denizli) kazılarında ve 2 adet bulunmuştur.[821]

Kaunos darbı ikinci emisyona ait diğer 6 sikkenin ön yüz tipi ilk emisyonla aynıdır. Arka yüzünde ise herhangi bir sembol yer almazken, lobut betimlemesinin altında

---

[816] Bell 1916; Johnston 1981, 1-90. Söz konusu 7 sikkeden 1'ine dair bilgilere Jane Evans vasıtasıyla ulaşılmıştır. Ayrıca bk. Çizmeli Öğün-Marcellesi 2011, 311-313.
[817] Lenger 2013b, 374.
[818] Katalog no. 47.
[819] Lenger 2013b, 374.
[820] Katalog no. 106-116.
[821] Şimşek 2011.

monogramı mevcuttur.[822] Sikkeler ünite biriminde olup (ort. 5.97 gr.) kalıp yönleri 3'tür. Evvela (1855) Müller tarafından "Belirsiz Darphane" başlığı altına yerleştirilen, Hunter tarafından ise MÖ. 336-323 aralığına konulmuş fakat darphane atfı yapılmamıştır. Bir önceki gibi bu emisyon da Thompson ve Price tarafından Miletos kentine atfedilmiş, *SNG Keckman*, *SNG Milano* ve *SNG Saroglos* kataloglarında da "Miletos" başlığı altına yerleştirilmişlerdir. Ashton (2004) ise yine bir önceki emisyonda ifade edilen sebeplerden ötürü bu sikkeleri de Kaunos'a atfetmiştir. Lenger ise Karamattepe nekropol alanında bu sikkelerden 1 adet bulunmuş olması ve söz konusu sikkelerin yalnızca Karia'nın güneyinde değil kuzeyinde de sıklıkla görülüyor olmasına dayanarak emisyonun, tıpkı Price'ın belirttiği gibi Miletos darbı olabileceğini ileri sürer. Dahası müze koleksiyonlarındaki malzemenin buluntu yeri ve menşeinin çoğu zaman şaibeli olması sağlıklı bir çıkarım yapmayı zorlaştırmaktadır.[823]

Küçük Asya'nın batısına atfedilen 25 sikkenin darphanesi kesin olarak belirlenememiştir. Bu sebeple mevzubahis sikkeler genel olarak kataloglarda "Belirsiz Batı Küçük Asya" başlığı altına yerleştirilirler.[824] Tümü ΒΑΣΙΛΕΩΣ lejandını taşıyan sikkeler genellikle MÖ. 323-310 arasına tarihlendirilirler. Söz konusu sikkeler 2 farklı emisyona aittir.

Bu emisyonlardan ilkine dahil olan 13 sikkenin ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başı yer alırken, arka yüzünde üstte sadak içerisinde yay sola, altta lobut, altında şeritli meşale yer alır.[825] Ünite biriminde (ort. 5.76 gr.) darp edilmiş olan sikkelerin kalıp yönleri değişkenlik göstermekle birlikte 10 adet örneğin kalıp yönü 9'dur. 13 sikkeden 2'sinin arka yüzünde motifi belirsiz bir kontrmark yer alır.[826] Sikkeler Boutin, *SNG Cop.*, Lindgren Col., *SNG Dreer* ve Leschorn kataloglarında "Anonim" olarak sınıflandırılmışlardır. Price, Draganov, *SNG München*, *SNG Saroglos* ve *SNG Kikpe*'de MÖ. 323-310 arasına tarihlendirilirler. Hunter tarafından verilen tarih MÖ. 336-323 arasınadır. Winterthur tarafından ise yak. MÖ. 300'e yerleştirilen bu emisyona ait örnekler, *SNG Evelpidis*, *SNG Cop*., Lindgren Col., *SNG Dreer* ve Leschorn kataloglarında MÖ. 311 sonrasına ait olarak sınıflandırılmışlardır.

Diğer emisyona ait 12 sikkenin ön yüz tipi ilk emisyonla aynıdır. Farklılık sikkelerin arka yüzünde kendini gösterir. Bu sikkelerin arka yüzünde üstte sadak içerisinde yay sağa doğru konumlandırılırken, altta yer alan lobutun altındaki meşale sembolü şeritsizdir.[827] Ünite

---

[822] Katalog no. 117-122.
[823] Ayrıntılı bilgi için bk. Lenger 2013a.
[824] Price 1991; *SNG Keckman*; *SNG Milano*; Draganov 2000; *SNG München 10./11*; *SNG Christomanos*; *SNG Saroglos*; *SNG Kikpe*.
[825] Katalog no. 169-181.
[826] Katalog no. 177-178.
[827] Katalog no. 182-193

birimindeki (ort. 5.35 gr.) sikkelerin kalıp yönü 3'tür. 12 sikkeden 3'ü kontrmarklıdır. Bunlardan 2'sinin kontrmark motifi belirsizken[828] 1'inin ise içerisinde aslan başı bulunur.[829] Sikkeler Gaebler ve *SNG Cop*. kataloglarında "Anonim" olarak geçerken, *SNG Marc Bar*'da Antogoneia (Aleksandria) Troas'a (Ezine) atfedilmiştir. Price, Ashton ve Draganov tarafından MÖ. 323-310 arasına tarihlenen sikkeler, *SNG Lewis*, Ashton, *SNG Keckman*, *SNG Milano*, *SNG München* ve *SNG Saroglos* kataloglarında da aynı zaman aralığına yerleştirilmişlerdir. Gaebler tarafından IV. Aleksandros, *SNG Cop*.'ta ise MÖ. 311 sonrasına yerleştirilen sikke, Winterthur tarafından yak. MÖ. 300'e, *SNG Christomanos*'da MÖ. 323-310, *SNG Marc Bar*'da ise soru işareti ile birlikte MÖ. 311-301 arasına tarihlendirilmiştir. Arka yüz tipleri ile bu yüzde yer alan sembolleri oldukça benzer olan bu iki emisyona ait sikkelerden, Küçük Asya kazılarında çok sayıda ele geçmiştir. Fakat sikkelerin tip açıklamalarına ilişkin detaylar eksik olduğundan hangi buluntunun hangi emisyona ait olduğu net olarak anlaşılamamaktadır. Genel çerçevede arka yüzünde sadak içerisinde yay ve lobut ile, altında meşale bulunan 13 adet sikke 7 farklı arkeolojik kazıda bulunup kayıt altına alınmıştır. 1952-1953 yıllarında gerçekleştirilen Kyzikos (Erdek) kazılarında 1[830], Mamurt Kale (Bergama) kazılarında 1[831], 1878-1886 arasında ilk dönem ve 1900-1913 yılları arasında da ikinci dönem kazıları gerçekleştirilen Pergamon'da 4[832], Sardeis kazılarında 4[833], Tarsus-Gözlükule kazılarında 1[834], 2010-2012 yılları arasında gerçekleştirilen dördüncü dönem Sagalassos kazılarında 2[835] ve 1926 yılında başlayan Aizanoi (Çavdarhisar) kazılarında da 1 adet ele geçirilmiştir.[836] Söz konusu emisyona ait sikkelerden Afyon Müzesi'nde de 2 adet mevcuttur.[837]

Tarsus darbı 3 sikkeye gelindiğinde, genel olarak MÖ. 327-323 arasına tarihlenen sikkelerin tümü ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandını taşırlar. Bu sikkeler 2 farklı emisyona aittir.

Bunlardan ilki ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başı, arka yüzünde ise üstte lobut, altta sadak içerisinde yay, en üstte üzüm salkımı, yanında A harfi bulunan sikkelerdir.[838] Sikkeler ünite biriminde (ort. 5.75 gr.) olup kalıp yönleri 3'tür. Price, *SNG Milano*, *SNG München* ve *SNG Christomanos* kataloglarında ortak bir şekilde Tarsus'a atfedilen emisyonun

---

[828] Katalog no. 183; 191.
[829] Katalog no. 190.
[830] Köker 2003, 385-392. Ayrıca bk. Çizmeli Öğün-Marcellesi 2011, 301-302.
[831] Regling 1911, 41-43. Ayrıca bk. Çizmeli Öğün-Marcellesi 2011, 310.
[832] Regling 1913, 355-363; Regling 1914, 5671-5685. Ayrıca bk. Çizmeli Öğün-Marcellesi 2011, 306-308.
[833] Bell 1916. 1973-2013 yıllarını kapsayan numismatik verileri tarafıma ulaştıran Jane Evans'a teşekkürlerimi sunarım.
[834] Cox 1950, 38-83.
[835] III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi Makedon krali bronzlarına dair, 2012 yılına kadar olan güncel numismatik verileri tarafıma ulaştıran Johan Claeys'e teşekkürlerimi sunarım.
[836] Köker 2013, 133-151.
[837] Ashton 1998, 40.
[838] Katalog no. 200-201.

tarihlendirmeleri de ortak olup yalnızca Hunter tarafından MÖ. 336-323 arasına yerleştirilmiştir. Söz konusu sikkelerden Adana Müzesi'nde de 4 adet mevcuttur.[839] Tarsus-Gözlükule kazılarında da bu sikkeden 1 adet bulunmuştur.[840]

Tarsus darbı ikinci emisyona ait diğer sikkenin ön ve arka yüz tipleri ilk emisyonla aynı olmakla birlikte yalnızca bu sikkenin arka yüzünde A harfi yerine N harfi yer almaktadır.[841] Ünite birimindeki (6.16gr) sikkenin kalıp yönü 3'tür. Sikke ilk olarak Müller (1855) tarafından Batı Trakya kentlerinden Maroneia'ya (Maronya) atfedilmiştir. Adana Müzesi'nde de 1 adet bulunan sikke, Price'a göre ise Tarsus darbıdır.[842] Birinci emisyonda ifade edilen 1 adet sikke buluntusunun yanı sıra, bu seriye ait 5 sikke daha bu kazılarda ele geçmiştir.[843] Söz konusu sikkelerin farklı emisyonlara ait oldukları anlaşılsa da, 5 sikkenin de arka yüzünde yer alan üzüm sembolü Tarsus'a yapılan darphane atfını güçlendirir niteliktedir.

5.2.3 Makedon Kalkanı-Makedon Miğferi

Ön yüzünde çeşitli motiflerle bezeli Makedon kalkanı ve arka yüzünde Makedon miğferi bulunan seriden İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda 104 adet vardır. Bunların içerisinden 57 sikkenin ön yüzünde Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı mevcuttur.[844] 17 sikkede Makedon kalkanı içerisinde ¾ sağa dönük Herakles başı[845], 14 sikkede de ¾ sola dönük Herakles başı bulunurken[846] 4 sikke şimşek demeti[847], 3 sikke kerykeion[848], 2 sikke yıldız[849], 2 sikke labrys[850] ve 1 sikke de lobut bezemelidir.[851] 4 sikkenin ise ön yüzündeki bezeme belirsizdir.[852] Tüm sikkeler arka yüzünde B-A lejandını taşır. Darphane dağılımına bakıldığında; Gorgo başı bezemeli örneklerin 1'i Miletos ya da Mylasa[853], 36'sı Sardeis[854], 17'si Kaunos[855] ve 1 tanesi de Salamis darbıdır.[856] Herakles başının ¾ sağa dönük tasvir edildiği

---

[839] Cox 1941, n. 22-25.
[840] Cox 1950, 38-83.
[841] Katalog no. 202.
[842] Bk. Cox 1941, n. 27.
[843] Cox 1950, 38-83.
[844] Katalog no. 46; 51-103; 206; 218-219.
[845] Katalog no. 145-154; 194-199; 220.
[846] Katalog no. 155-168.
[847] Katalog no. 39-40; 222; 224.
[848] Katalog no. 48-50.
[849] Katalog no. 42-43.
[850] Katalog no. 104-105.
[851] Katalog no. 41.
[852] Katalog no. 221; 223; 225-226.
[853] Katalog no. 46.
[854] Katalog no. 51-86.
[855] Katalog no. 87-103.
[856] Katalog no. 206. Diğer iki sikke tanımsız olmaları sebebiyle darphaneleri tespit edilememiştir. Katalog no. 218-219.

17 sikkenin 10'u Kaunos[857] darbı, 6'sı ise "Belirsiz Batı Küçük Asya" grubuna dahildir.[858] Herakles başının ¾ sola dönük konumlandırıldığı 14 sikkenin tamamı Kaunos darbıdır.[859] Şimşek demeti bezemeli 4 sikkeden 2'si Makedonya[860], kerykeion bezemeli 3 sikke Sardeis[861], yıldız bezemeli 2 sikke Makedonya[862], labrys bezemeli 2 sikke Kaunos[863] ve lobut bezemeli 1 sikke ise Makedonya darbıdır.[864] Sikkelerin değerlendirmesi darphaneler esas alınarak yapılacaktır.[865]

Makedonya kökenli 5 sikkenin darphanesi belirsiz olduğundan genellikle kataloglarda yine "Makedonya" başlığı altında sınıflandırılırlar.[866] Ön yüzünde çeşitli bezemeler bulunan söz konusu sikkeler 4 farklı emisyona aittir ve tarihlendirmeleri dahil oldukları emisyona göre farklılık gösterir.

İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda ilk emisyona ait 1 adet sikke vardır. Bu sikkenin ön yüzünde şimşek demeti bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde Makedon mığferi ve altında monogramı yer alır.[867] ½ ünite birimindeki (3.29 gr.) sikkenin kalıp yönü 7-8'dir. Söz konusu emisyona ait örneklere Kara Yunanistanı'nın kuzeyinde, Teselya ve Makedonya'da sıklıkla definelerde karşılaşılmaktadır.[868] Bu doğrultuda Liampi sikkenin darphanesini soru işareti ile birlikte Makedonya kentlerinden Pella ya da Amphipolis olarak belirtmiştir. Liampi (1998a) tarafından MÖ. 334 sonrasına tarihlenen sikke, *SNG München* kataloğunda MÖ. 334-310 arasına yerleştirilmiştir. Price'ın tarihlendirmesi ise MÖ. 325-310 arasınadır.[869]

Serinin Makedonya bölgesi darbı ikinci emisyonuna ait 1 adet sikkesinin ön yüz tipi diğer emisyonla aynıdır. Emisyonlar arasındaki fark arka yüzdedir. Bu sikkenin arka yüzünde yer alan Makedon mığferinin altında yunus sembolü ile monogramı bulunur.[870] Sikke ½ ünite birimindedir (3.34gr). Yine bu emisyon da Liampi (1998a) tarafından soru işareti ile birlikte Makedonya kentlerinden Pella ya da Amphipolis'e atfedilmiştir. Tarihlendirme de

---

[857] Katalog no. 145-154.
[858] Katalog no. 194-199. 1 sikke ise tanımsızdır. Katalog no. 220.
[859] Katalog no. 155-168.
[860] Katalog no. 39-40. 222 ve 224 nolu sikkeler tanımsız, dolayısıyla darphanesi de belirsizdir.
[861] Katalog no. 48-50.
[862] Katalog no. 104-105.
[863] Katalog no. 63-64.
[864] Katalog no. 41.
[865] Sikkelerin darphane dağılımı için bk. Grafik 19.
[866] Price 1991; *SNG Alpha Bank*; Draganov 2000; *SNG München 10./11.*
[867] Katalog no.39.
[868] Bk. Liampi 1998b.
[869] Gatzolis (2012, 383) ön yüzünde şimşek demeti bulunan emisyonların III. Aleksandros'un ilk darpları arasında olduğunu belirtir. Matthew (2010, 23) de söz konusu sikkelerin Thebai'nin kontrol altına alınması ile alakalı olarak MÖ. 335 tarihinde darp edilmeye başlandığını öne sürer.
[870] Katalog no. 40. Yunus sembolü Makedonya darbı iki farklı seride daha karşımıza çıkar; bk. Katalog no. 18-20; 31.

önceki emisyonda olduğu gibi Liampi (1998a) tarafından MÖ. 334 sonrasına, Price tarafından ise MÖ. 325-310 arasına yerleştirilmiştir. Ön yüzünde şimşek demeti bezemesi yer alan bu iki emisyona benzer sikkelerden, 1881 yılında başlanan Assos kazılarında[871] ve 1988-1992 yılları arasında gerçekleştirilen ikinci dönem Daskyleion kazılarında[872] 1'er adet bulunup kayıt altında alınmıştır. Söz konusu sikkelerin sembol ve monogramlarına dair kesin bir bilgi sunulmadığından emisyonları belirlenememektedir.

Üçüncü emisyona ait 1 adet sikkenin ön yüzünde lobut bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde ise Makedon miğferi yer alırken, herhangi bir sembol ya da monogram bulunmamaktadır.[873] ½ ünite birimindeki (4.06 gr.) sikkenin kalıp yönü 12(?)'dir. Liampi (1986) tarafından "Batı Küçük Asya" başlığı altında sınıflandırılıp MÖ. 323 sonrasına tarihlendirilen bu emisyon, Price tarafından Makedonya'ya atfedilmiş ve tarihlendirilmesi MÖ. 325-310 arasına yapılmıştır. Mathisen tarafından herhangi bir darphane atfı yapılmazken sikke MÖ. 288-277'ye tarihlenmiştir. *SNG Cop*. kataloğunda ise "Anonim" olarak geçen sikkenin tarihlendirmesi MÖ. 311 sonrasınadır. Ege Bölgesi'nin en büyük müzesi olan İzmir Arkeoloji Müzesi'nde söz konusu emisyondan sadece 1 adet bulunuyor olması gerçekten de Price'ın darphane atfı hususunda haklı olduğunu düşündürmektedir.

Geri kalan 2 adet sikke serinin dördüncü emisyonunu oluşturmaktadır. Bu sikkelerin ön yüzünde yıldız bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde ise Makedon miğferinin sol altında kerykeion sembolü yer alır.[874] Sikkeler ½ ünite birimindedir (ort. 2.52 gr.). Liampi tarafından soru işareti ile birlikte Makedonya'ya atfedilip MÖ. 323 sonrası şeklinde tarihlendirilmiştir. Price ise atfı Makedonya'ya yapmakla beraber sikkeleri MÖ. 325-310 arasına tarihler. *SNG Cop*. kataloğunda ise sikke "Anonim" başlığı altında yer alırken tarihlendirmesi MÖ. 311 sonrasınadır. Klein ve *SNG Christomanos* kataloglarında ise darphane atfı yapılmamıştır.

Miletos ya da Mylasa'ya atfedilen 1 adet sikkeye bakacak olursak, söz konusu sikkenin ön yüzünde Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde Makedon miğferinin sol altında , monogramı, sağ altında ise M harfi yer almaktadır.[875] Mevzubahis sikke ½ ünite biriminde olup kalıp yönü 6'dır. Sikke Liampi tarafından soru işareti ile birlikte Miletos, Price ve Draganov tarafından ise Miletos ya da Mylasa'ya atfedilmiştir. *SNG Stockholm* kataloğunda ise "Anonim" başlığı altında yer alır. Tarihlendirmeler ise farklılık göstermektedir; Liampi: MÖ. 323 sonrası, Price: yak. MÖ. 320, Mathisen: MÖ. 288-277, *SNG Stockholm*: MÖ. 311

[871] Lenger 2009.
[872] Centilmen 1994.
[873] Katalog no. 41.
[874] Katalog no. 42-43.
[875] Katalog no. 46.

sonrası. Kyzikos kazılarında benzer bir sikke ele geçmiş olmakla birlikte M harfi kayıt altına alınırken yanındaki monogram belirsiz olarak ifade edilmiştir.[876]

İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda, anonim olarak adlandırılan bu serinin Sardeis'e atfedilen 39 adet sikkesi yer almaktadır. Kataloglarda genel olarak MÖ. 323-319 arasına yerleştirilen bu sikkeler 5 farklı emisyona aittir.

Bu emisyonlardan ilki 1 adet olup, ön yüzünde kerykeion bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde ise Makedon miğferi, sol altta kerykeion, sağ altta gül sembolleri bulunur.[877] Söz konusu sikke ½ ünite biriminde (2.73 gr.) olup kalıp yönü 6'dır. Liampi ve Price tarafından ortak bir biçimde Sardeis darphanesine atfedilen sikke, Liampi'ye göre MÖ. 325-302, Price'a göre ise MÖ. 323-319 arasına tarihlidir.

Sardeis darbı ikinci emisyona ait 1 adet sikkenin ön yüz tipi diğer emisyonla aynıdır. Bu sikkenin arka yüzünde ise Makedon miğferi, sağda kerykeion, altında gül sembolü yer alırken sol altta monogramı vardır.[878] Sikke ½ ünite biriminde (3.46 gr.) darp edilmiştir. Emisyonun darphane atıfları ortak olup, Liampi'nin tarihlendirmesi MÖ. 325-302, Mathisen'in tarihlendirmesi (MÖ. 288-277), Winterthur'un ise MÖ. 321-320 şeklindedir.

Serinin üçüncü emisyonunu yine 1 adet sikke meydana getirmektedir. Söz konusu sikkenin ön yüzünde yine kerykeion bezemesi yer alır. Farklılığı meydana getiren arka yüzde ise Makedon miğferinin sağında kerykeion, solunda gül sembolü, altında TI harfleri bulunur.[879] ½ ünite birimindeki (3.66 gr.) sikkenin kalıp yönü 6'dır. Darphane atıfları ortak bir biçimde Sardeis olarak yapılan bu emisyon Liampi ve *SNG Kikpe*'de MÖ. 325-302 arasına tarihlidir.

Sardeis darbı dördüncü emisyona ait 1 adet sikkenin ön yüzünde Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde ise Makedon miğferinin solunda gül sembolü vardır.[880] Yine bu sikke de ½ ünite birimindedir (3.87 gr.) ve kalıp yönü 12'dir. Sikke ilk olarak Price (1991) tarafından Miletos ya da Mylasa'ya atfedilmiştir. Ashton da, Afyon ve Fethiye Arkeoloji Müze'lerinde yer alan Makedon krali bronz sikkelerini ele aldığı 1998 tarihli eserinde sikkeyi Miletos ya da Mylasa şeklinde sınıflandırmıştır. 2004 yılında yazdığı makalesinde ise "gül" sembolünün Sardeis darplarında sıklıkla görülmesi ve Sardeis kentine, Miletos ya da Mylasa'dan daha yakın konumdaki Afyon müzesinde 15 adet bulunması nedeniyle darphane atfını Sardeis olarak değiştirmiştir. Tarihlendirmeler ortak bir biçimde MÖ. 323-319 arasınadır.

---

[876] Köker 2003, 385-392. Ayrıca bk. Çizmeli Öğün-Marcellesi 2011, 301-302.
[877] Katalog no. 48.
[878] Katalog no. 49. ' monogramını yine Sardeis darphanesinde fakat Herakles/sadak içerisinde yay ve lobut serisinde (katalog no. 47) görmekteyiz.
[879] Katalog no. 50.
[880] Katalog no. 51.

İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda bulunan 35 adet Sardeis darbı sikke, serinin beşinci emisyonunu meydana getirmektedir. Sikkelerin ön yüzünde Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı yer alırken, arka yüzünde Makedon miğferi ve sol altta kerykeion sembolü vardır.[881] Sikkelerin tümü ½ ünite biriminde (ort. 4.09 gr.) olup kalıp yönleri değişkendir. Sikkelerin darphane atfı farklılıklar göstermektedir. Bu emisyon ilk olarak Gaebler (1935) tarafından "Anonim" başlığı altında tasnif olunmuş, tarihlendirmesi ise IV. Aleksandros sonrasına yapılmıştır. *SNG Stockholm*, *SNG Cop*., Lindgren Col., ve Leschorn kataloglarında da MÖ. 311 sonrasına tarihlendirilip, "Anonim" başlığı altına yerleştirilmişlerdir. Anonim sikkeler üzerine gerçek manada ilk bilimsel çalışmayı ortaya koyan Liampi ise söz konusu sikkeleri soru işaretiyle birlikte Miletos'a atfeder. Aynı ön yüze sahip, arka yüzünde ise miğferin solunda kerykeion sağında monogram bulunan ¼ AE birimindeki sikkeleri Kıbrıs'a atfeder. Price ise her iki sikke grubunu tek bir başlık altında toplayarak Salamiste darp edildiklerini ileri sürmüştür. Price'ın dayanağı ise monogramlı emisyondan Kıbrıs'ın Amathos kentinde bulunan define[882] ve Kourion kentinde ele geçen sikkeler olmuştur.[883] Sikkeler Klein, Ashton, *SNG Keckman* ve *SNG Kayhan II* kataloglarında da "Salamis" başlığı altında sınıflandırılmışlardır. Fakat Lenger (2013b) Nif Dağı Karamattepe nekropol alanı kazılarında, arka yüzde sadece kerykeion olan ve Liampi tarafından Miletos? atfı yapılan ½ AE birimindeki sikkelerden 20 adet bulunup, ¼ AE birimindeki monogramlı sikkelerden hiç ele geçmemiş olmasından yola çıkarak Liampi'nin gerçekten de haklı olabileceğini belirtir. Ayrıca Lenger'in de belirttiği üzere E. Zapiti ve L. Michaelidou (2008) tarafından hazırlanan *Coins of Cyprus, from the collection of the Bank of Cyprus Cultural Foundation* ve E. Tziambazis'ın (2012) hazırlamış olduğu *A Catalogue of the Coins of Cyprus from 560 B.C. to 1571 A.D.* adlı kataloglarda adada darp edilmiş olan sikkeler arasında, arka yüzünde yalnızca kerykeion yer alan emisyona ait herhangi bir örnek yer almamaktadır. Salamis'te 1998 yılından beri devam eden kazılar da aynı durumu ortaya koymaktadır.[884] Dahası Ashton tarafından 1998'de Miletos ya da Mylasa'ya, 2004'te ise Sardeis'e atfedilen bir önceki emisyona ait sikkelerle ön yüz özelinde kurulan ikonografik bağlantı ve Sardeis kentinin Nif Dağı'na yalnızca 75 km mesafede olması dolayısıyla Sardeis darbı olabileceklerini ileri sürer. Söz konusu sikkelerden İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda da 35 adet bulunması, Sardeis atfını oldukça makul

[881] Katalog no. 52-86. 3 adet sikkenin (katalog no. 54; 62-63) kerykeion sembolü çok net görülememektedir.
[882] Marchetti 1978, 937-975; Price 1991, 390, dn. 2.
[883] Cox 1959, 14-16; Price 1991, 390.
[884] Lenger 2013b, 375, dn. 17.

kılmaktadır. Lenger'in (2013b, 375-376) de belirttiği üzere bu emisyondan Sardeis kazılarında 16 adet bulunup kayıt altına alınmıştır.[885]

Kaunos'a afedilen 43 adet sikkeye gelecek olursak, ön yüzünde Gorgo başı, labrys, ¾ sağa ya da sola dönük Herakles başı bezemeli Makedon kalkanı yer alan bu sikkeler genel olarak MÖ. 320 civarına tarihlenmekte ve 5 farklı emisyona aittir. Price tarafından Miletos ya da Mylasa'ya atfedilen söz konusu sikkeler Ashton tarafından 2004 yılında yayınlanan çalışmasında birinci derecede Fethiye Arkeoloji Müzesi'nin sunduğu veriler ışığında Kaunos'a atfedilmiştir.

Bu emisyonlardan ilkini 16 adet sikke meydana getirmektedir. Mevzubahis sikkelerin ön yüzünde Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde ise Makedon miğferinin sol altında labrys sembolü, sağ altında ise K monogramı bulunur.[886] Sikkelerden 13'ü ½ ünite biriminde (ort. 3.93 gr.) olup kalıp yönleri değişkenlik göstermektedir. 1 adet sikke kontrmarklıdır.[887] Geri kalan 3 sikke ise ¼ ünite biriminde (ort. 1.92 gr.) darp edilmiş olup kalıp yönleri 6'dır. ½ ünite olarak darp edilen sikkeler Gaebler (1935) tarafından "Anonim" olarak sınıflandırılmış, tarihlendirmesi ise IV. Aleksandros sonrasına yapılmıştır. *SNG Stockholm* ve *SNG Cop*. kataloglarında da sikkeler MÖ. 311 sonrasına tarihlendirilerek, "Anonim" başlığı altına yerleştirilmişlerdir. Thompson, Liampi ve Klein ise bu sikkeleri soru işareti ile birlikte Miletos'a atfetmişlerdir. Price'ın kataloğunda ise mevzubahis sikkeler yak. MÖ. 320'ye tarihli ve atfı "Miletos ya da Mylasa" şeklindedir. *SNG Keckman* ve Draganov kataloglarında da "Miletos ya da Mylasa" başlığı altında değerlendirilen sikkelerin *SNG Marc Bar*'da "Belirsiz; Karia?" olarak ayrıldıkları görülmektedir. Ashton, Fethiye Arkeoloji Müzesi'nde 20'den fazla örneği bulunan, aynı zamanda Kaunos bölgesinde, küçük bir nehir ya da derede bulunduğu ifade edilen iki ayrı lot içerisinde Rhodos ile Kaunos darpları ile bir arada yer alan sikkeler neticesinde bu sikkelerin basıldığı darphaneyi Kaunos olarak tayin etmiştir. Ashton'ın (2004, 41, dn. 29) bir diğer dayanağı K harfinin, kesin olmamakla birlikte Kaunos'u niteliyor olabileceği fikridir. Lenger (2013a) ise, Karamattepe nekropol alanında, Ashton tarafından Kaunos'a atfedilen sikkelerden toplamda 13 adet bulunduğunu göz önüne alarak atribüsyonu tartışmaya açmıştır. Karamattepe'de şu an bahsi geçen emisyondan da 4 adet bulunmuştur. Lenger bu veriler ışığında ve aynı zamanda yine müze koleksiyonlarına katılan sikkelerin çoğu zaman buluntu yerlerinin kesin olarak bilinmemesi ya da bu bilgilerin yanlış aktarılmasına dayanarak Price'ın atfının doğru olabileceğini ifade etmiştir. Buna bağlı olarak sikkeyi "Miletos

[885] Bell 1916; Johnston 1981, 1-90.
[886] Katalog no. 87-102.
[887] Katalog no. 97.

ya da Mylasa" başlığı altında sınıflandırmıştır.[888] ¼ ünite birimindeki 3 sikke de Thompson ve Liampi tarafından soru işaretiyle birlikte Miletos'a atfedilmiş, Price ise yine Miletos ya da Mylasa atfını ileri sürmüştür. Bu sikkelerden Fethiye Arkeoloji Müzesi'nde az sayıda bulunmasına karşın, ½ ünite olarak darp edilenlerin bir varyasyonu kabul edilerek Ashton tarafından aynı şekilde Kaunos'a atfedilmiştir.

Kaunos darbı ikinci emisyona ait 1 adet sikkenin ön yüzünde bir önceki emisyonla aynıdır. Arka yüzünde ise Makedon miğferinin sağ altında K harfi yer alır.[889] ½ ünite birimindeki (3.61gr) sikkenin kalıp yönü 11?'dir. Price tarafından Miletos ya da Mylasa şeklinde atfı yapılan sikke, Ashton tarafından bir önceki emisyonun bir varyasyonu olararak kabul edilerek yine Kaunos'a atfedilmiştir.

Kaunos darbı üçüncü emisyona bakıldığında, bu 2 sikkenin ön yüzünde labrys bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde ise Makedon miğferinin sağ altında K harfi vardır.[890] ¼ ünite biriminde (ort. 1.35 gr.) darp edilen sikkelerin kalıp yönleri 12 ve 3'tür. Bu sikke ilk olarak Mathisen (1979) tarafından darphane atfı yapılmaksızın, MÖ. 288-277 arasına tarihlenmiştir. Daha sonra *SNG. Cop*. kataloğunda "Anonim" başlığı altında sınıflandırılmış, tarihlendirmesi MÖ. 311 sonrasına yapılmıştır. Liampi ise bu emisyonun darp yerini soru işareti ile birlikte Karia olarak değerlendirip, tarihlendirmesini MÖ. 323 sonrasına yapmıştır. Price kataloğunda ise MÖ. 320 sonrasına tarihlendirilen bu sikkenin basım yeri Miletos ya da Mylasa olarak belirtilmiştir. Ashton bu sikkeyi de serinin birinci emisyonunun bir türevi kabul etmiş ve atfını yine Kaunos'a yapmıştır. Lenger (2013a) de yine Karamattepe'de kayıt altına alınan 2 adet sikke ışığında tıpkı ilk emisyonda olduğu gibi, aynı sebeplerle Price'ın Miletos ya da Mylasa atfının doğru olabileceğini ifade etmiştir.

Serinin dördüncü emisyonuna ait 10 adet sikkenin ¾ sağa dönük Herakles başı bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde Makedon miğferi yer alırken, herhangi bir sembol ya da monogram bulunmaz.[891] Sikkelerin tamamı ½ ünite biriminde (ort. 4.02 gr.) olup, kalıp yönleri tek bir örnek hariç 12'dir. Emisyon Liampi tarafından "Batı Küçük Asya" başlığı altında sınıflandırılmış ve MÖ. 323 sonrasına tarihlenmiştir. Price ve Draganov da sikkeyi Batı Küçük Asya'ya atfederken tarihlendirmesini MÖ. 323-310 arasına yapmıştır. *SNG Evelpidis* kataloğunda ise darphane belirtilmezken tarihlendirme MÖ. 311 sonrasınadır. Ashton ise Kaunos'a atfettiği diğer sikkeler arasına bu emisyonu da dahil etmiştir.

---

[888] Ayrıntılı bilgi için bk. Lenger 2013a.
[889] Katalog no. 103.
[890] Katalog no. 104-105.
[891] Katalog no. 145-154.

Kaunos darbı beşinci emisyona ait diğer 14 sikkenin ön yüzünde ¾ sola dönük Herakles başı bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde Makedon miğferi ile sol altta buğday başağı sembolü yer alır.[892] ½ ünite biriminde (ort. 3.76 gr.) darp edilen sikkelerin kalıp yönleri 12'dir. Sikkeler önce Gaebler (1935) tarafından "Anonim" başlığı altında değerlendirilmiş ve IV. Aleksandros'un ölümünden sonraya tarihlendirilmiştir. *SNG Cop*. kataloğunda da "Anonim" olarak geçen sikkeler MÖ. 311 sonrasına tarihlidir. Price, Liampi, *SNG Keckman* ve *SNG Saroglos* kataloglarında ise darphanesi kesin olarak belirlenemediğinden "Belirsiz Batı Küçük Asya" olarak belirtilmiştir. Daha sonra Ashton söz konusu bu emisyona ait sikkeleri de Kaunos'a atfetmiştir. Fethiye Arkeoloji Müzesi'nde bulunan, bu emisyona ait 11 adet sikke ve Kaunos-Telmessos bölgesinden geldiği düşünülen 1 adet sikke, Ashton'ın mevzubahis atfına kaynak teşkil etmiştir. Lenger (2013a) ise "Küçük Asya" başlığı altında değerlendirdiği bu emisyondan Karamattepe kazılarında 2 adet ele geçtiğini ortaya koymuştur.

Küçük Asya'nın batısı kökenli 6 sikkenin darphanesi kesin olarak belirlenememiştir. Bu durum, söz konusu sikkelerin kataloglarda "Belirsiz Batı Küçük Asya" başlığı altına yerleştirilmelerine neden olmuştur. [893] MÖ. 323 ve sonrasına tarihlenen söz konusu sikkeler 2 farklı emisyona aittir.

Bu emisyonlardan ilkinin ön yüzünde ¾ sağa dönük Herakles başı bezemeli Makedon kalkanı yer alır. Arka yüzünde ise Makedon miğferinin sol altında monogramı, sağ altında ise kerykeion sembolü bulunur.[894] Sikke ½ ünite biriminde (3.73 gr.) olup, kalıp yönü 12'dir. Sikke ilk önce Gaebler (1935) tarafından "Anonim" olarak tasnif edilmiştir. *SNG Cop*. ve Lindgren Col.'de de "Anonim" başlığı altına yerleştirilmişlerdir. Liampi ve Price tarafından, darp yeri kesin olarak belirlenemediğinden "Batı Küçük Asya" grubuna dahil edilmişlerdir. Mathisen ve *SNG Evelpidis* kataloglarında darphane atfı yapılmamıştır. Bu emisyona benzer 2 adet sikke 1998-2002 yılları arasında gerçekleştirilen Nagidos kazılarında ele geçmiş olup kerykeion sembolü sikke açıklamasına dahil edilirken, maalesef monograma dair detay verilmemiştir.[895]

Küçük Asya'nın batısında darp olunduğu düşünülen ikinci emisyona ait 5 sikke incelendiğinde, tıpkı diğer emisyonda olduğu gibi ön yüzünde ¾ sağa dönük Herakles başı bulunmaktadır. Emisyonlar arası farklılığı sikkelerin arka yüzü meydana getirmektedir. Burada Makedon miğferinin sağ altında buğday başağı sembolü yer alır.[896] Sikkeler Mathisen

---

[892] Katalog no. 155-168.
[893] Liampi 1986; Price 1991; Ashton 1998; Draganov 2000; *SNG München 10./11*.
[894] Katalog no. 194.
[895] Tekin 2007, 193-197.
[896] Bu sembol Kaunos'a atfedilen sikkelerde de karşımıza çıkar; bk. Katalog no. 106-116; 155-168.

tarafından MÖ. 288-277 arasına tarihlenirken, darphane atfı yapılmamıştır. Liampi ve Ashton tarafından "Batı Küçük Asya" başlığı altında sınıflandırılan sikkeler MÖ. 323 sonrasına tarihlidir.

İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda yer alan ön yüzünde Makedon kalkanı arka yüzünde Makedon miğferi bulunan seriye ait sonuncu emisyona gelindiğinde, Salamis'e atfedilen sikkenin ön yüzünde Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde ise Makedon miğferi, sol altta kerykeion sembolü ve sağ altta monogramı bulunur.[897] ½ ünite biriminde (3.52 gr.) darp edilen sikkenin kalıp yönü 9'dur. Bu emisyon Gaebler (1935) tarafından "Anonim" olarak sınıflanarak IV. Aleksandros sonrasına tarihlenmiştir. Leschorn da sikkeyi "Anonim" olarak nitelemiş tarihlendirmesini de MÖ. 311 sonrasına yapmıştır. Hunter ise herhangi bir darphane atfı yapmazken tarihlendirmesi sikkeyi MÖ. 288-277 arasına yerleştirmiştir. Sikke, Winterthur kataloğunda MÖ. IV. yüzyıl sonrasına yerleştirilerek Küçük Asya'ya atfedilmiştir. Liampi ise sikkeyi Kıbrıs Adası'na atfetmiş, adada Demetrios Poliorketes'in hakim olduğu döneme tarihlendirmiştir. Daha sonra Price sikkeyi, yine Kıbrıs'ın Amathos kentinde bulunan definede[898] bulunmuş olmasına dayanarak adada bulunan Salamis kentine atfetmiş ve MÖ. 323-315 arasına tarihlemiştir. Price (1991, 390) sikkenin arka yüzünde bulunan monogramın Salamis kralı Nikokreon'u[899] niteliyor olabileceğini ifade etmiştir. Söz konusu atribüsyon genel kabul görmüş, sikke Ashton tarafından ve *SNG Milano*, *SNG Alpha Bank*, Draganov, *SNG München* ve *SNG Kikpe* kataloglarında da "Salamis" başlığı altında sınıflandırılmıştır. Salamis'e atfedilen monogramlı bu sikkelerden Fethiye Müzesi'nde en az 5 adet yer almaktadır.[900]

5.2.4 Genç Erkek Başı - At/Atlı

Bu bronz serilerinin ikonografyasını ön yüzde, Karanos olduğu düşünülen, sağa dönük taçlı genç erkek başı ile arka yüzde sağa dönük ilerler biçimde tasviri yapılan at ya da atlı tipleri oluşturmaktadır. İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda, bu sikkelerden arka yüzünde at bulunanların sayısı 3[901], atlı bulunanların ise 26'dır.[902] At tasvirli sikkelerin tümü ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandını taşırken, atlı sikkelerden 16'sı ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ, 6'sı

---

[897] Katalog no. 206.
[898] Marchetti 1978, 937-975; Price 1991, 390, dn. 2.
[899] III. Aleksandros'un Asya Seferi sırasında Salamis kralı olan Nikokreon hakkında bk. Stähelin 1936, *s.v.*, "Nikokreon", 357-359.
[900] Bk. Ashton 1998, 29. 206-208 numaralı sikkelerin ise monogramı kesin olarak okunamadığından bu emisyona dahil olup olmadığı kesin olarak tayin edilememiştir.
[901] Katalog no. 31-33.
[902] Katalog no. 124-144; 227-230.

ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandlıdır. 4 adet sikkenin ise lejandı okunaksız durumdadır. Bu sikkelerden arka yüzünde sağa dönük at betimlenen 3 sikke Makedonya'da[903], atlı tasviri bulunan 26 sikkenin ise 22'si ise Kaunos'da[904] basılmıştır.[905]

Seriye ait, Makedonya kökenli 3 sikkenin hangi darphanede basıldığı bilinmediğinden, diğer serilerde olduğu üzere kataloglarda çoğunlukla "Makedonya" olarak sınıflandırılmışlardır.[906] MÖ. 336-323 arasına tarihlenen ve tümü ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandını taşıyan bu sikkeler 3 ayrı emisyona aittir.

İlk emisyona ait 1 adet sikkenin ön yüzünde sağa dönük, taçlı genç erkek başı, arka yüzünde ise sağa dönük at ve altında yunus sembolü yer alır.[907] ½ ünite birimindeki (3.47 gr.) sikkenin kalıp yönü 3'tür. Bu sikke ilk olarak Müller (1855) tarafından "Belirsiz Makedon Kentleri" başlığı altında tasnif edilmiştir. Söz konusu sikkeye dair Gaebler, Hunter ve Leschorn kataloglarında ise darphane atfı yapılmazken emisyon MÖ. 336-323 arasına tarihlendirilmiştir. *SNG Cop*. kataloğunda da darphane atfı yapılmayan emisyon MÖ. 310-300 arasına tarihlendirilmiştir. *SNG Dreer* kataloğunda da MÖ. 310-300 arasına yerleştirilen bu sikkenin darphanesi Amphipolis olarak belirtilmiştir. Price ise MÖ. 336-323 arasına tarihlediği bu sikkeyi "Makedonya" başlığı altına yerleştirmiştir. *SNG Keckman*, *SNG Alpha Bank*, *SNG München*, *SNG Christomanos* ve *SNG Saroglos* kataloglarında da sikkeler Makedonya atıflıdır.

Makedonya kökenli ikinci emisyona ait 1 sikke incelendiğinde, diğer emisyondan farklı olarak arka sağa dönük atın altında trident başı sembolü yer almaktadır.[908] ½ ünite birimindeki (2.93 gr.) sikkenin kalıp yönü 6'dır. Söz konusu sikke Price kataloğu dışında hiçbir yayında bulunmamaktadır.

İzmir Arkeoloji Müzesi'nde 1 adet bulunan, serinin üçüncü emisyonunun ön yüzünde sağa dönük taçlı genç erkek başı yer alırken, arka yüzünde ise sağa dönük atın altında yıldız sembolü vardır.[909] ½ ünite biriminde (4.10 gr.) darp olunan sikkenin kalıp yönü 9'dur. Boutin tarafından herhangi bir darphane atfı yapılmayan bu emisyon, Price ve *SNG Milano* kataloglarında "Makedonya" başlığı altında yer alırlar.

Söz konusu atlı seriye ait olup Kaunos'a atfedilen 22 sikkeye bakıldığında, söz konusu sikkelerin 2 farklı emisyona ait oldukları görülmektedir. Bunlardan ilkine ait 16 sikkenin ön

---

[903] Katalog no. 31-33.
[904] Katalog no. 123-144.
[905] Diğer 4 sikke ise tanımsız olduklarından darphane atfı yapılamamıştır; bk. Katalog no. 227-230. Sikkelerin darphane dağılımı için bk. Grafik 20.
[906] Price 1991; *SNG Keckman*; *SNG Alpha Bank*; *SNG München 10./11*; *SNG Milano*; *SNG Christomanos*; *SNG Saroglos*.
[907] Katalog no. 31.
[908] Katalog no. 32.
[909] Katalog no. 33.

yüzünde sağa dönük taçlı genç erkek başı, arka yüzünde ise ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ lejandı ve sağa dönük atlı ile sol üstte labrys sembolü, sağ altta monogramı yer alır.[910] Tamamı ünite biriminde (ort. 5.18 gr.) darp edilmiş olan sikkelerin kalıp yönleri 9'dur. Sikke ilk olarak Gaebler (1935) tarafından, herhangi bir darphane atfı yapılmaksızın IV. Philippos (MÖ. 297-296) dönemine tarihlendirilmiştir. *SNG Stockholm* ve *SNG Cop*. kataloglarında da darphane atfı yapılmamış ve aynı şekilde IV. Philippos dönemine tarihlendirilmişlerdir. Hunter tarafından ise MÖ. 323-316 arasına yerleştirilmiştir. Sikke ilk olarak *SNG Lewis*'de (1972) "Miletos" darphanesi altına yerleştirilmiştir. Thompson da labrys sembolünün ve mevzubahis monogramın darphanenin altın sikkeleri üzerinde de yer alması nedeniyle bu bronz sikkeleri Miletos'a atfetmiş ve III. Philippos dönemine; MÖ. 320-319 arasına tarihlemiştir. Price da Thompson ile aynı sebeplere dayandırarak sikkeleri "Miletos" başlığı altında incelemiş, tarihlendirmesini ise MÖ. 323-319 şeklinde yapmıştır. Miletos atfı *SNG Keckman*, *SNG München*, Draganov ve *SNG Christomanos* kataloglarında da kabul görmüştür. Ancak Ashton (2004) söz konusu sikkeyi de, taşıdığı labrys sembolünden dolayı, tıpkı tüm diğer labrys tasvirli sikkelerde olduğu gibi Kaunos'a atfetmiştir. Bunun yanı sıra bu emisyona ait sikkelerden Fethiye Arkeoloji Müzesi'nde 14 adet bulunması, bölgede yapılan yüzey araştırmalarında da 1 adet ele geçmesi nedeniyle sikkelerin Kaunos darbı olduğunu ileri sürmüştür.

Kaunos darbı ikinci emisyona ait 6 adet sikkeye gelecek olursak, bu sikkelerin ön yüzünde de tıpkı diğer emisyonda olduğu gibi sağa dönük taçlı genç erkek başı bulunur. Arka yüzde ise farklılıklar söz konusudur. Burada ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı, sağa dönük atlı, sol üstte labrys sembolü, yanında ve sağ altta da monogramları yer almaktadır.[911] Thompson monogramının III. Aleksandros'un isminin bir monogramı olduğunu ifade eder.[912] 6 sikkeden 1 tanesinin arka yüzünde labrys motifli kontrmark vardır.[913] Sikkelerin ortalama ağırlığı 4.04 gr. olmakla birlikte 1 ünite biriminde darp edilmişlerdir. Bu sikkenin Hunter, Boutin ve *SNG Cop*. kataloglarında darphane atfı yapılmazken, Boutin tarafından MÖ. 336-323, *SNG Cop*.'da ise MÖ. 295 V. Aleksandros dönemine tarihlenmiştir. Sikke ilk olarak Thompson (1983) tarafından Miletos'a atfedilmiş ve MÖ. 319-318'a tarihlendirilmiştir. Price da atfını Miletos darphanesine yaptığı sikkeleri MÖ. 323-319 arasına yerleştirir. *SNG Keckman*, Draganov ve *SNG Saroglos* kataloglarında da bu atıf ve tarihlendirme kabul görmüştür. Ashton (2004) ise yine Fethiye Müzesi'nde 11 adet bulunan ve Fethiye'den alındığı belirtilerek,

---

[910] Katalog no. 123-138.
[911] Katalog no 139-144.
[912] Thompson 1983, 60.
[913] Katalog no. 143.

Kaunos-Telmessos arası bölgeden geldiği varsayılan sikkeye dayanarak bu emisyonu da Kaunos'a atfetmiştir.

5.2.5 Herakles Başı – Atlı

Bu seriye ait sikkelerin ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başı, arka yüzünde ΑΛΕ ve BA ya da ΦΙ ve BA lejandı ile sağa dönük ilerleyen atlı bulunur. Bu sikkelerden İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda 5 adet mevcuttur. Söz konusu 5 sikkeden 1 tanesi ΑΛΕ ve BA[914], geri kalan 4 tanesi de ΦΙ ve BA lejandını taşımaktadır.[915] Sikkelerin Makedonya kökenli olduğu düşünülmektedir.

Tıpkı diğerlerinde olduğu gibi, Makedonya kökenli olduğu düşünülen bu 5 sikkenin de darphane atfı kesin olarak yapılamadığından genellikle kataloglarda "Makedonya" başlığı altında tasnif edildikleri görülür.[916] Çoğunlukla MÖ. 323 sonrasına tarihlenen bu sikkeler 2 farklı emisyona aittir.

Söz konusu emisyonlardan ilkinin ön yüzünde sağa dönük, aslan postlu Herakles başı yer alır. Arka yüzünde ise ΑΛΕ lejandı ile sağa dönük atlı, sağ altta kerykeion başı ve bu sembolün etrafında B-A lejandı bulunur.[917] Ünite biriminde (5.77 gr.) darp edilmiş olan sikkenin kalıp yönü 12'dir. Bu sikke ilk önce Gaebler (1935) tarafından herhangi bir darphane atfı yapılmaksızın, V. Aleksandros dönemine tekabül eden MÖ. 295'e tarihlendirilmiştir. Winterthur kataloğunda ise yine darphanesi kesin olarak ifade edilememiş olmakla birlikte "Küçük Asya" başlığı altında yerleştirilmiştir. Price (1991, 117) ise Sardeis kazılarında bu sikkeden bulunmuş olduğunu ve dolayısıyla Küçük Asya'nın batısı kökenli olabileceğini belirtmiştir.[918] Fakat sikkeyi yine de "Makedonya" grubuna dahil etmiş, tarihlendirmesini MÖ. 323-317 arasına yapmıştır. İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda da bu sikkeden yalnızca 1 adet bulunması, emisyonun gerçekten de Makedonya darbı olabileceğini düşündürmektedir.

Serinin ikinci emisyonuna ait 4 adet sikke mevcuttur. Bu emisyonun ön yüz tipi diğer emisyonla aynı olmakla beraber, farklılık sikkelerin arka yüzündedir. Burada sol üstte ΦΙ lejandı, altında sağa dönük atlı, sağ altta ise B-A lejandı bulunur.[919] Diğer emisyondan farklı olarak, arka yüzde sembol yer almamaktadır. 2 adet sikkenin ise arka yüzünde kerykeion

---

[914] Katalog no. 34.
[915] Katalog no. 35-38.
[916] Price 1991; *SNG München 10./11*; Draganov 2000; *SNG Kikpe*.
[917] Katalog no. 34.
[918] Price (1991, 117) söz konusu buluntuya dair herhangi bir kaynak sunmamıştır. Makedon krali bronz sikke buluntusuna yer verilen Sardeis kazı yayınlarında ise mevzubahis emisyona ait herhangi bir sikkeye rastlanmamıştır, bk. Bell 1916; Johnston 1981, 1-90; Le Rider 1991, 71-88.
[919] Katalog no. 35-38.

kontrmarkı vardır.[920] Ünite biriminde (ort. 5.54 gr.) darp edilen sikkelerin kalıp yönleri 12'dir. Bu emisyon ilk olarak Gaebler (1935) tarafından darphane atfı yapılmadan IV. Philippos (MÖ. 297-296) dönemine tarihlendirilmiştir. Winterthur koleksiyonunda ise MÖ. 323-316'ya tarihlenmiş, nerede basıldığı bilinmediğinden "Küçük Asya" başlığı altında sınıflandırılmıştır. Price, tıpkı bir önceki emisyonda olduğu gibi, sikkelerin Sardeis kazılarında 12 adet ele geçtiğini ifade etmesine rağmen, bu sikkenin kökenini de Makedonya olarak değerlendirmiştir. *SNG München* ve *SNG Kikpe* kataloglarında da sikke Makedonya'ya atfedilmiştir. Lenger, söz konusu emisyonun Küçük Asya kökenini ele aldığı çalışmasında, Sardeis kazılarında 12 tane, Nif Karamattepe nekropolünde 1 tane bulunan ve Durmuş Sulu tarafından da Nif Dağı'nın kuzey yamacında, yüzeyde 1 tane bulunarak İzmir Arkeoloji Müzesine teslim edilen sikkelere istinaden söz konusu emisyonun gerçekten de Küçük Asya kökenli olabileceğini, Sardeis'in ise en muhtemel darphane olduğunu ifade eder.[921] İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'ndaki bu emisyona ait 4 adet sikke söz konusu atfı güçlendirmektedir. Price ve Lenger'in bahsettiği üzere Sardeis kazılarında ele geçen bu sikkeler, toplamda 12 adettir.[922]

[920] Katalog no. 35-36.
[921] Ayrıntılı bilgi için bk. Lenger 2016a.
[922] Bell 1916; Johnston 1981, 1-90. 2 adet sikkenin buluntu bilgisi Jane Evans'dan alınmıştır.

SONUÇ

İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda III. Aleksandros ve III. Philippos'a atfedilen toplam 206 adet bronz sikke bulunmaktadır. Bu sikkelerden 42 adeti III. Aleksandros devri darplarıdır. 38 sikkenin darp yeri Makedonya'dır. Elde yeterli veri olmadığından söz konusu bu sikkelerin hangi darphanelerde basıldıkları şimdilik bilinmemektedir. Söz konusu 38 adet Makedonya darbı sikkenin İzmir Arkeoloji Müzesi'nde bulunuyor olması büyük olasılıkla III. Aleksandros'un Asya Seferi ile alakalı olmalıdır. Müze koleksiyonunda yer alan mevzubahis sikkelerin askerlere yapılan ödemelerde kullanılmış olması bu doğrultuda çıkarılabilecek en önemli sonuçtur. Söz konusu sikkelerin Anadolu kazılarındaki varlığına bakıldığında, ön yüzünde Herakles başı, arka yüzünde sadak ile yay ve lobut bulunan, III. Aleksandros dönemine tarihlenerek Makedonya'ya atfedilen seriye ait sikkelerden Tarsus-Gözlükule kazılarında toplam 5 adet ele geçmiştir. Bu döneme tarihlenen bir diğer emisyon olan ön yüzünde şimşek demeti bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde Makedon miğferi yer alan sikkelerden Assos ve Daskyleion kazılarında 1'er adet bulunarak kayıt altına alınmıştır. III. Aleksandros dönemine ait diğer 4 adet sikke ise Küçük Asya'daki Sardeis (1) ve Tarsus (3) darphanelerinde basılmışlardır.

III. Aleksandros'un ölümünün ardından tahta geçen III. Philippos dönemine atfedilen sikkeler ise toplamda 164 adettir. Müze koleksiyonunda yer alan bu sikkeler Kaunos (82), Sardeis (39), Belirsiz Batı Küçük Asya (31), Makedonya (5), Tarsus (3), Kyme (2), Miletos ya da Mylasa (1) ve Salamis (1) darphanelerinde basılmışlardır. Makedonya'ya atfedilen sikkelerin, tıpkı III. Aleksandros dönemi sikkelerinde olduğu gibi hangi darphanede basıldıkları belirsizdir. Krali sikke basımı III. Aleksandros'un ölümünden sonra bölgenin yönetimini alan Antipatros (MÖ. 323-319) ve Polyperkhon (MÖ. 319-317) tarafından yapılmıştır. Bilindiği üzere III. Aleksandros'un ölümünün ardından diodokhoslar arası toprakların dağılımı sonrası Makedonya'nın yönetimi Antipatros'a devredilmiş, onun ölümünün ardından ise Polyperkhon tarafından ele alınmıştır. III. Philippos dönemine tarihlenen Makedonya darbı bronz sikkelerin müze koleksiyonunda yalnızca 5 adet bulunması, III. Aleksandros dönemine kıyasla bölgeden Küçük Asya'ya asker transferinin daha az olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Anadolu kazılarına dair yayınlar incelendiğinde de ortaya benzer bir tablo çıkmaktadır. Ön yüzünde Herakles başı, arka yüzünde ΑΛΕ lejandı ile sağa dönük atlı ve kerykeion sembolünün etrafında B-A lejandı yer alan serinin örneklerine, incelenen yayınlarda rastlanmamıştır. Benzer şekilde ön yüzünde lobut ya da yıldız bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde ise Makedon miğferi yer alan sikkeler de tespit edilememiştir.

İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'ndaki III. Philippos adına ve III. Aleksandros'un posthumous olarak Küçük Asya'da darp edilen bronz sikkelerine gelindiğinde en az 7 farklı darphanede basıldıkları görülmektedir. Sardeis darphanesi, ki İzmir'e en yakın konumda bulunan yerdir, 39 adet; Kaunos 82 adet; Küçük Asya'nın batısında yer aldığı düşünülen ve şimdilik kesin olarak bilinmeyen darphane ya da darphaneler 31 adet; Tarsus 3 adet; Kyme 2 adet; Miletos ya da Mylasa ise 1 adet sikke ile müze koleksiyonunda temsil edilmektedir. III. Aleksandros'un ölümü sonrası gerçekleştirilen idari dağılım neticesinde bilindiği üzere Küçük Asya'nın kontrolünü MÖ. 323-301 yılları arasında Antigonos I Monophthalmos elinde tutmuştur. Bu bağlamda III. Philippos dönemine atfedilen sikkeler MÖ. 323-301 yılları arasında bölgenin tek hakimi konumundaki Antigonos I Monophthalmos tarafından basılmıştır.

Bu çalışmayla İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki III. Philippos'a atfedilen sikkelerin istatistiği değerlendirildiğinde kimi atribüsyonu problemli sikkeler hakkında aydınlatıcı bilgilere ulaşılmış, bu sayede mevcut darphane atıfların bir sağlamasının yapılmasına imkan doğmuştur.

Örneğin Liampi tarafından Miletos?, Price tarafından ise Kıbrıs Adası'ndaki Salamis başlığı altında değerlendirilen, Lenger'in ise Sardeis sikkeleri ile kurduğu ikonografik bağlantı ve Nif Karamattepe kazılarında ele geçen örneklerin sayısal çoğunluğundan yola çıkarak Sardeis'e atfettiği ön yüzünde Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde ise Makedon miğferi ile sol altta kerykeion bulunan ½ AE birimindeki sikkelerden İzmir Arkeoloji Müzesi'nde toplam 35 adet bulunuyor olması son atribüsyonu doğrular niteliktedir. Dahası söz konusu sikkelerden adada yapılan kazılarda hiç ele geçmemiştir.

Price'ın, yukarıda bahsi geçen seri ile birlikte Salamis'e atfettiği, aynı ikonografyayı taşıyan fakat arka yüzünde bir de monogramı bulunan ¼ AE birimindeki sikkelerde ise durum farklıdır. Liampi'nin de zaten Kıbrıs Adası'na atfettiği sikkeler adada sıklıkla sirküle olmaktadırlar. Salamis'e atfedilen sikkelerden İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda 1 adet mevcuttur. Bronz sikkenin basıldığı coğrafyadan pek de uzaklaşmadığı gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, Kıbrıs darbı sikkenin azlığı anlaşılır bir durumdur. Benzer biçimde Nif Dağı Ballıcaoluk ve Karamattepe kazılarında da söz konusu sikkelerden bulunmamıştır. Ancak Fethiye Müzesi'nde ise söz konusu sikkelerden en az 5 adet bulunmaktadır. Bu durum mevzubahis emisyonun atfının gözden geçirilmesi gerektiğini gösterir niteliktedir.

Bir diğer problemli grup ise Ashton tarafından Kaunos'a atfedilen sikkelerdir. Bilindiği üzere Ashton ön yüzünde Makedon kalkanı, arka yüzünde Makedon miğferi bulunan bu seriye ait 5 farklı emisyonu, ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başı, arka yüzünde sadak içerisinde yay bulunan serinin 2 farklı emisyonu ile bir diğer bronz serisi olan ön yüzünde sağa

dönük taçlı genç erkek başı, arka yüzünde atlı yer alan sikkelerin 2 farklı emisyonunu birinci derecede Fethiye Arkeoloji Müzesi'ndeki sayısal üstünlüğünden yola çıkarak Kaunos'ta darp edilmiş olabileceklerini öne sürer. Ön yüzünde Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı arka yüzünde Makedon miğferi ile sol altta labrys sağ altta K monogramı bulunan sikkeler özelinde argümanını destekleyici bir diğer veri olarak uluslararası piyasaya düşmüş, sudan çıkma iki ayrı lotta söz konusu sikkelerin Rhodos ve Kaunos darpları ile birlikte yer alıyor oluşunu öne sürer. Dahası bu sikkelerin yanı sıra labrys bezemeli Makedon kalkanın da arka yüzünde yer alan K monogramının Kaunos kentinin baş harfi olabileceğini dile getirir. Bu ve Kaunos'a atfedilen diğer serilere ait sikkelerin Nif Dağı kazılarında ele geçen sikkelerin %31'ini oluşturuyor olması Lenger tarafından konunun yeniden ele alınmasına sebep olmuştur. Lenger, söz konusu darpların Karia'nın her yerinde, hatta kuzey Ionia'da da yaygın olarak sirküle olduğundan yola çıkarak belki de gerçekten darp yerinin kimi sikkeler için daha evvel Price tarafından ileri sürülen Miletos-Mylasa olabileceğini ileri sürer. İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda bulunan, Kaunos'a atfedilen sikke sayısı 82'dir. Toplam oran içerisindeki payı ise yak. %40'dır. Müzenin Ege Bölgesi'nin en önemli müzesi olduğu ve her yerden sikkenin müze koleksiyonuna katılabileceği gerçeğini göz önünde bulundurduğumuzda koleksiyonda Kaunos'a atfedilen sikkelerin sayısı çok da belirleyici olmamaktadır. Konuyu açıklığa kavuşturacak olan birinci derecede Kaunos kazılarından elde edilecek olan numismatik verilerdir. Bir diğer belirleyici unsur Karia Bölgesi müzelerindeki durumdur. Özellikle daha önceleri Miletos-Mylasa'ya atfedildikleri dikkate alındığında Milet, Aydın, Mylas ve Bodrum müzelerinden elde edilecek sonuçlar en az Kaunos buluntuları kadar önemlidir.

Price kataloğunda yer alan ve Makedonya'ya atfedilen P2 referanslı sikkeler atribüsyonu tartışmalı bir diğer grubu meydana getirmektedir. Söz konusu sikkelerden Sardeis kazılarında 12 adet ele geçerken, Nif Dağı Karamattepe nekropolünde de bulunmuş olması sikkenin Makedonya değil, tıpkı Lenger'in ileri sürdüğü gibi Küçük Asya'nın batısı kökenli, belki de Sardeis darphanesi olabileceği fikrini uyandırmaktadır. İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda da bu sikkelerden 4 adet mevcut olması bu iddiayı kuvvetlendirir niteliktedir.

Kataloglarda çoğunlukla "Belirsiz Batı Küçük Asya" olarak yer alan sikkelere gelindiğinde, bu sikkeler 2 farklı serinin toplamda 4 emisyonuna ait olmakla beraber toplamda 31 adettir. Bu sikkelerden ön yüzünde sağa dönük Herakles başı, arka yüzünde ΒΑΣΙΛΕΩΣ lejandı ile sadak içerisinde yay ile lobut ve meşale bulunan iki emisyona ait sikke sayısı 25'tir. III. Aleksandros ve III. Philippos dönemlerinde, sikkeler üzerinde kullanılan semboller incelendiğinde Küçük Asya'nın batısında Sardeis ve Magnesia ad Maeandrum darphanelerinin altın ve gümüş sikkelerinde kullanıldıkları görülmektedir. Bu iki emisyona ait sikkelerden 7

ayrı arkeolojik kazıda toplam 14 adet ele geçirilmiş olup, bu sikkelerden 4'ü Pergamon, 4'ü ise Sardeis kazılarında bulunmuş ve kayıt altına alınmıştır. Afyon Müzesi'nde de 2 adet örneği mevcuttur. III. Aleksandros ve III. Philippos dönemlerinde Magnesia ad Maeandrum darphanesinin bastığı şimdilik bilinen herhangi bir bronz sikke olmaması ve buna karşın Sardeis kentinin ise Küçük Asya'nın batısında bronz sikke darp eden en aktif darphanelerden biri olması söz konusu iki emisyonun Sardeis darbı olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

Price tarafından Makedonya'da darp edildiği düşünülen, ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başı, arka yüzünde ise sadak içerisinde yay ve lobut ile tek kulplu kap sembolü bulunan emisyon, bilindiği üzere söz konusu sembolün Kyme sikkelerinin temel ikonografik unsuru olması nedeniyle Ashton tarafından bu kente atfedilmiştir. İzmir'e oldukça yakın bir mesafede bulunan Kyme antik kentinde darp edildiği neredeyse kesin olan bu sikkelerden müze koleksiyonunda yalnızca 2 adet bulunmaktadır. Bunun en muhtemel nedeni söz konusu sikkelerin tedavülden kalktıktan sonra sikke pulu olarak kullanılmış olmasıdır. Benzer bir durum, yine bölgenin civar kentlerinden Smyrna, Ephesos ve Miletos için de geçerlidir. Kyme, Smyrna, Ephesos ve Miletos kentilerinde gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda ele geçen buluntulara dair yayınlar incelendiğinde de herhangi bir Makedon krali bronz sikkesine rastlanmamıştır.

Tezin hazırlık aşamasında, Küçük Asya'daki kazılarda ele geçen Makedon krali bronz sikkeleri de toplanmış ve müze koleksiyonunun değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulmuştur. Burada amaçlanan, sikkelerin nerelerde sirküle olduklarını anlamak ve belki de kimi darp yeri belirsiz, Küçük Asya kökenli sikkelerin basıldıkları yer hakkında bir sonuca ulaşmaktı. Ancak kazı yayınları incelendiğinde, ele geçirilen sikkelere dair aktarılan bilgilerin, özellikle sikkeler üzerinde yer alan sembol ve monogramlar bağlamında eksikliği dikkat çekmektedir. Bu sebeple arzu edilen miktarda veri toplamak mümkün olmamıştır. Yine de elimizde çoğunun emisyonları belli olmasa da seri bazında önemli bir istatistiki veri tabanı mevcut hale gelmiştir.

İlk olarak MÖ. 430/420'de Korinthos kenti tarafından darbına başlanmasıyla Ege havzasına giren ve bir yenilik olan bronz sikkeler kısa bir zaman zarfında önce kuzey doğu Peloponnessos ve sonrasında Kuzey Yunanistan'da da darp edilmeye başlanmıştır. I. Arkhelaos devri ile birlikte Makedon Krallığı'nda da bronz sikke basımına geçildiği görülmektedir. Kullanımı pek de pratik olmayan çok küçük birimlerdeki gümüşün karşılığı olarak, ekonomik kar elde etmek adına ya da zaruri sebeplerden darbına başlandığı düşünülen bronz sikkelerin düzenli bir biçimde II. Philippos ve ardılı III. Aleksandros tarafından basılması temel olarak askeri sebeplere dayanır. Zira II. Philippos'un Makedonya'yı bölgenin önemli bir gücü haline

getirmesi ve yayılmacı politikası askeri hareketliliği de beraberinde getirmiştir. III. Aleksandros'un geniş bir orduyla gerçekleştirdiği Asya Seferi de benzer bir duruma işaret etmektedir. Bilindiği üzere askerlere yapılan ödemelerden *sitarkhia*, bir nevi kumanya, yemek ücreti manasına gelmekte ve peşin olarak ödenmekteydi. Askerlerce günlük alışverişlerde harcandığı düşünülen ücretin, II. Philippos, III. Aleksandros ve III. Philippos dönemlerinde bronz sikke olarak ödendiği düşünülmektedir. Bu bağlamda bronz Makedon krali sikkelerinin bir coğrafyada sirküle olması askeri varlığın göstergesidir. Örneğin Nif Dağı'ndaki Ballıcaoluk kalesinin geç Klasik-erken Hellenistik dönemde, Smyrna'ya giden güzergahın korunması adına yapıldığı düşünülmektedir. Söz konusu kalenin III. Aleksandros döneminden itibaren, askerlerin konuşlandığı bir garnizon görevi görmüş olması kuvvetle muhtemeldir. Hellespontos'u aşarak Asya topraklarına adım atan ve Granikos muharebesinin ardından güney istikametinde ilerleyerek kısa sürede Sardeis satraplık merkezini ele geçiren III. Aleksandros'un burada bıraktığı askerlerin varlığı, söz konusu krali bronzların dolaşımını açıklayıcı niteliktedir. İzmir Arkeoloji Müzesi'nde yer alan bronz sikkeler ele alındığında, özellikle III. Philippos döneminde artış gösteren darphane sayısı ve bu durumla doğru orantılı olarak Küçük Asya darbı bronz sikke hacmi bölgenin batısında farklı garnizonların da varlığını akla getirmektedir. Maalesef az sayıda garnizon kazısı yapıldığından kesin bir veri ortaya koymak mümkün olmamaktadır. İlerleyen yıllarda gerçekleştirilecek olan kazılar bu hususta aydınlatıcı olacaktır.

METİNDE KULLANILAN ANTİK KAYNAKLARA İLİŞKİN KISALTMALAR LİSTESİ

Apollod. *bibl*.	Apollodoros, *Bibliotheke* Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Library*. With an English Translation by J. G. Frazer, vol. I-II. Cambridge, Mass. – London vol. I. 2009; vol. II. 2002 (The Loeb Classical Library).
Aristoph. *Bátr.*	Aristophanes, *Bátrachoi* Kullanılan Metin ve Çeviriler: *The Frogs of Aristophanes*. Çev. T. G. Tucker, London 1906. *Testimonia Numaria. Greek and Latin Texts concerning ancient Greek Coinage Vol 1: Texts and Translations*. J. R. Melville Jones, London 1993.
Aristoph. *Eccl*.	Aristophanes, *Ecclesiazusae* Kullanılan Metin ve Çeviriler: Aristophanes, *The Lysistrata; The Thesmophoriazusae; Ecclesiazusae; The Plutus*. With an English translation by B. B. Rogers, vol. III. Cambridge, Mass.– London 1996 (The Loeb Classical Library) *Testimonia Numaria. Greek and Latin Texts concerning ancient Greek Coinage Vol 1: Texts and Translations*. J. R. Melville Jones, London 1993.
Aristop. *Eir*.	Aristophanes, *Eirēnē* Kullanılan Metin ve Çeviri: Aristophanes. *Peace*. The Complete Greek Drama, vol. 2. Eugene O'Neill, Jr, New York 1938.
Aristot. *Ath. Pol*.	Aristoteles, *Athenaion Politeia* Kullanılan Metin ve Çeviri: Aristotle. Aristotle in 23 Volumes, Vol. 20, translated by H. Rackham. Cambridge, Mass.– London 1952.
Aristot. *Oecon*.	Aristoteles, *Oeconomica* Kullanılan Metin ve Çeviri: Aristotle. Aristotle in 23 Volumes, Vol. 18, translated by G. C. Armstrong. Cambridge, Mass.– London, 1935.
Aristot. *Pol*.	Aristotle, *Politika*

Kullanılan Metin ve Çeviri: Aristotle. Aristotle in 23 Volumes, Vol. 21, translated by H. Rackham. Cambridge, Mass.– London, 1944.

Testimonia Numaria. Greek and Latin Texts concerning ancient Greek Coinage Vol 1: Texts and Translations. J. R. Melville Jones, London 1993.

Arr. *Anab.* Arrianus, *Anabasis*.

Kullanılan Metin ve Çeviriler: *Arrian*. With an English Translation by E. Iliff Robson - I-II. Cambridge, Mass.– London 1929 - 1967.

Testimonia Numaria. Greek and Latin Texts concerning ancient Greek Coinage Vol 1: Texts and Translations. J. R. Melville Jones, London 1993.

Arrianus, *İskender'in Anabasis'i*. Çev.: H. Örs. İstanbul 1945.

Ath. Athenaeus, *Deipnosophistaí*

Kullanılan Metin ve Çeviriler: *Testimonia Numaria. Greek and Latin Texts concerning ancient Greek Coinage Vol 1: Texts and Translations*. J. R. Melville Jones, London 1993.

Elegy and Iambus. With an English Translation by. J. M. Edmonds Vol. 1, Cambridge, Mass.– London 1931.

Const. Porph. *de Them*. Constantinus VII Porphyrogenitus, *De Thematibus.*

Kullanılan Metin ve Çeviriler: Constantinus Porphyrogenitus. *De Thematibus et De Administrando Imperio*. Immanuel Bekkerus, Bonnae 1811.

Testimonia Numaria. Greek and Latin Texts concerning ancient Greek Coinage Vol 1: Texts and Translations. J. R. Melville Jones, London 1993.

Curt. Quintus Curtius Rufus, *Historiarum Alexandri Magni Macedonis*.

Kullanılan Metin ve Çeviriler: *Quintus Curtius Rufus*. With an English Translation by J. C. Rolfe. Cambridge, Mass.– London 1946 (The Loeb Classical Library).

	Curtius Rufus, *Histories of Alexander the Great, Book 10*. Translated by J. C. Yardley. With Introduction and Historical Commentary by J. E. Atkinson. New York 2009.
Diod.	Diodorus Siculus, *Bibliotheke Historike* Kullanılan Metin ve Çeviriler: *Diodorus of Sicily*. With an English Translation by C. H. Oldfather, vol. I-VI; C. H. Sherman, Vol. VII; C. B. Welles vol. IV- VIII; R. M. Geer, vol. IX-X.; F. R. Walton, vol. XI-XII. Cambridge, Mass.– London 1933 - 2004 (The Loeb Classical Library). Diodorus Siculus. Diodorus of Sicily in Twelve Volumes with an English Translation by C. H. Oldfather. Vol. 4-8. Cambridge, Mass.– London 1989.
Hrdt.	Herodotos, *Historiai* Kullanılan Metin ve Çeviri: Herodotos, *Tarih*. Çev.: M. Ökmen. İstanbul 2013.
Hes. *Th*.	Hesiodos, *Theogonia* Kullanılan Metin ve Çeviri: *Hesiod*. The Homeric Hymns and Homerica with an English Translation by Hugh G. Evelyn-White. *Theogony*. Cambridge, Mass.– London 1914.
Hes. *Erga K. Hem*.	Hesiodos, *Erga kai Hemerai* Kullanılan Metin ve Çeviri: Hesiod. The Homeric Hymns and Homerica with an English Translation by Hugh G. Evelyn-White. *Works and Days*. Cambridge, Mass.– London 1914.
Hom. *Il*.	Homeros, *İlyada* Kullanılan Metin ve Çeviriler: Homer. The Iliad with an English Translation by A.T. Murray, Ph.D. in two volumes. Cambridge, Mass.– London 1924. Homeros, *İlyada*, Çev.: F. Koçak, Ankara 2011
Hom. *Od*.	Homeros, *Odysseia* Kullanılan Metin ve Çeviriler: Homer. *The Odyssey*. With an English Translation by A.T. Murray, PH.D. in two volumes Cambridge, Mass.– London 1919. Homeros, *Odysseia*, Çev.: F. Koçak, Ankara 2009.

Hom. Hym.	(Anonymous, Homeric Hymns) Kullanılan Metin ve Çeviri: Anonymous. The Homeric Hymns and Homerica with an English Translation by Hugh G. Evelyn-White. Homeric Hymns. Cambridge, MA., London, 1914.
Isok. *Phil*.	Isokrates, *Philippus* Kullanılan Metin ve Çeviri: Isocrates. Isocrates with an English Translation in three volumes, by George Norlin, Ph.D., LL.D. Cambridge, Mass.– London 1980.
Iust.	Marcus Iulianus Iustinus, *M. Luliani Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi* Kullanılan Metin ve Çeviri: *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*. With an English Translation by J. C. Yardley. With Introduction and Explanatory notes by R. Develin. Atlanta, GA 1994.
Ksen. *Hell*.	Ksenophon, *Hellenika* Kullanılan Metin ve Çeviri: Xenophon, *Hellenica*. With an English translation by C. L. Brownson, vol. I-II. Cambridge, Mass.– London vol I 1997; vol. II 2004 (The Loeb Classical Library).
Ovid. *Met*.	Ovidius, *Metamorphoses* Kullanılan Metin ve Çeviri: Ovid. *Metamorphoses*. Brookes More. Boston 1922.
Paus.	Pausanias, *Periegesis tes Hellados* Kullanılan Metin ve Çeviri: *Description of Greece*. With an English Translation by W. H. Jones, vol. I; III-IV; W. H. Jones and H. A. Ormerod, vol. II; R. E. Wycherley vol. V (Illustrations and Index). New York 1918-2004 (The Loeb Classical Library).
Plut.	Plutarkhos, *Bioi Paralelloi* *Alex. (Alexandros)* Kullanılan Metin ve Çeviri: *Plutarch's Lives*. With an English Translation by. B. Perrin, vol. VII, London, 1919. Plutarkhos, *Paralel Hayatlar: İskender - Sezar*. Çev.: İo Çokona. İstanbul 2015.

	Nic. (Nicias)
	Kullanılan Metin ve Çeviri: *Plutarch's Lives*. With an English Translation by. B. Perrin, vol. III. London, 1916.
Plut. *De Alex*.	Plutarkhos, *De Alexandri magni fortuna aut virtute*
	Kullanılan Metin ve Çeviri: Plutarch. *Moralia*. With an English Translation by. Frank Cole Babbitt, vol. IV, Cambridge, Mass.-London 1936.
Polyain. *Strat*.	Polyainos, *Strategemata*
	Kullanılan Metin ve Çeviri: *Strategems of War*. With an English translation by R. Shepherd. Chicago 1974.
Pind. *Pyth*.	Pindaros, *Pythian*
	Kullanılan Metin ve Çeviri: *Pythian Odes*. With an English translation by W. H. Race. Cambridge, Mass.– London 1997 (The Loeb Classical Library).
Strab.	Strabon, *Geographika*
	Kullanılan Metin ve Çeviriler: *The Geography of Strabo*. With an English translation by H. L. Jones I-VIII. London, New York 1917-1932 (The Loeb Classical Library)
	Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*. Çev.: A. Pekman. İstanbul 2012.

KAYNAKÇA

Alföldi 1978 — M. R. Alföldi, *Antike Numismatik* Vol I, Mainz 1978.

Alten 2015 — E. Alten, *III. Antiokhos'un Hellenistik Krallılar ve Roma ile Olan İlişkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Antalya 2015.

Anderson 1928 — A. R. Anderson, "Heracles and His Successors: A Study of a Heroic Ideal and the Recurrence of a Heroic Type", *HSCP* 39, 1928, 7-58.

Anderson 1930 — A. R. Anderson, "Bucephalas and His Legend", *AJP* 51, 1930, 1-21.

Andréadès 1929 — A. Andréadès, "Les finances de guerre d'Alexandre le Grand", *Annales* I, 1929, 321-334.

Anson 1911 — L. Anson, *Numismata Graeca: Greek Coin-Types, Text of Part II*, London 1911.

Anson 1913 — L. Anson, *Numismata Graeca: Greek Coin-Types, Text of Part IV*, London 1913.

Anson 1985 — E. M. Anson, "The Hypaspists: Macedonia's Professional Citizen-Soldiers", *Historia* 34, 1985, 246-248.

Anson 2010 — E. M. Anson, "Why Study Ancient Macedonia", Şurada: J. Roisman, I. Worthington (Ed.), *A Companion to Ancient Macedonia*, West Sussex 2010, 3-21.

Anson 2013 — E. M. Anson, *Alexander the Great Themes and Issues*, London-New York 2013.

Anson 2014 — E. M. Anson, *Alexander's Heirs: The Age of the Successors*, West Sussex 2014.

Antikas 2002 — T. G. Antikas, "Horses and Heroes in the Tomb of Philipp II", *Minerva* 13, 2002, 46-49.

Antikas 2006 — T. G. Antikas, "Symbols of Heroism: Horse Burials in Royal & Common Macedonian Tombs", Şurada: M. Mashkour (Ed.), *Equids in Time and Space*, Oxford 2006, 204-210.

Archibald 2000 — Z. H. Archibald, "Space, Hierarchy, and Community in Archaic and Classical Macedonia, Thessaly, and Thrace", Şurada: R. Brock, S. Hodkinson (Ed.), *Alternatives to Athens: Varieties of*

Political Organization and Community in Ancient Greece, Oxford 2002, 212-235.

Arnold-Biucchi 1996 — C. Arnold-Biucchi, "Some New Cast Bronze Coins from Selinus at the ANS", Şurada: R. G. Doty, T. Hackens (Ed.), *Italiam fato profugi Hesperinaque venerunt litora : Numismatic Studies Dedicated to Vladimir and Elvira Eliza Clain-Stefanelli,* Louvain-la-Neuve 1996, 9-19.

Arslan 2010 — M. Arslan, *İstanbul'un Antikçağ Tarihi*, İstanbul 2010.

Ashley 2004 — J. R. Ashley, *Macedonian Empire: The Era of Warfare Under Philip II and Alexander the Great, 359-323 B.C.*, Jefferson, North Carolina, London 2014.

Ashton 1998 — R. H. J. Ashton, "The Coins of the Macedonian Kings, Lysimachos and Eupolemos in the Museum of Fethiye and Afyon", Şurada: A. Burnett – U. Wartenberg – R. Witschonke (Ed.), *Coins of Macedonia and Rome: Essays in Honour of Charles Hersh*, London 1998, 19-48.

Ashton – Kinns – Konuk – Meadows 2002 — R. H. J. Ashton, P. Kinns, K. Konuk, A. R. Meadows, "The Hecatomnus hoard (CH 5. 17, 8. 96, 9. 387)", Şurada: A. Meadows, U. Wartenberg (Ed.), *Coin hoards. Vol. IX, Greek hoards*, London 2002, 95-157.

Ashton 2004 — R. H. J. Ashton, "Kaunos, not Miletos or Mylasa", *NC* 2004, 33-46.

Ashton – Kinns 2004 — R. H. J. Ashton, P. Kinns, "Opuscula Anatolica III", *NC* 164, 2004, 71-107.

Ashton 2006 — R. H. J. Ashton, "The Beginning of Bronze Coinage in Karia and Lykia", *NC* 166, 2006, 1-14.

Ashton 2014 — R. H. J. Ashton, "The Late Classical and Early Hellenistic Bronze Coinage of Kyme in Aiolis: A Sketch*"* Şurada: K. Dörtlük, O. Tekin, R. Boyraz Seyhan (Ed.), *Birinci Uluslararası Anadolu Para Tarihi ve Numismatik Kongresi, Bildiriler*, 2014 Antalya, 25-48.

Asirvatham 2010 — S. R. Asirvatham, "Perspectives on the Macedonians from Greece, Rome, and Beyond, I. Worthington (Ed.), *A Companion to Ancient Macedonia*, West Sussex 2010, 99-124.

Austin – Vidal-Naquet 1977 — M. M. Austin, P. Vidal-Naquet, *Economic and Social History of Ancient Greece: An Introduction*, Çev.: M. M. Austin, London 1977.

Babelon 1901 — E. Babelon, *Traité des Monnaies Grecques et Romaines*, I. 1, Bologna 1901.

Babelon 1907 — E. Babelon, *Traité des Monnaies Grecques et Romaines*, II. 1. Paris 1907.

Babelon 1910 — E. Babelon, *Traité des monnaies grecques et romaines* II. 2. Paris 1910.

Babelon 1926 — E. Babelon, *Traité des Monnaies Grecques et Romaines*, IV. 2. Paris 1926.

Badian 1961 — E. Badian, "Harpalus", *JHS* 81, 1961, 16-43.

Badian 1982 — E. Badian, "Greeks and Macedonians", *Studies in the History of Art Vol. 10, SYMPOSIUM SERIES I: Macedonia and Greece in Late Classical and Early Hellenistic Times*, 1982, 33-51.

Badian 2000a — E. Badian, "Olympias", *DNP* 8, 2000, 1184-1185.

Badian 2000b — E. Badian, "Conspiracies", Şurada: A. B. Bosworth, E. J. Baynham (Ed.), *Alexander the Great in Fact and Fiction*, Oxford 2000, 50-95.

Bane 2016 — T. Bane, *Encyclopedia of Beasts and Monsters in Myth, Legend and Folklore*, Jefferson 2016.

Barron 1966 — J. P. Barron, *The silver coins of Samos*, London 1966.

Bauslaugh 1984 — R. A. Bauslaugh, "The Numismatic Legacy of Alexander the Great", *Archaeology* 37, 1984, 34-41.

Baynham 2007 — E. J. Baynham, "Continuity and Ambition: The Posthumous Philip II Gold Staters from Colophon/Magnesia", Şurada: K. A. Sheedy (Ed.), *Alexander and the Hellenistic Kingdoms: The Westmoreland Collection*, Sydney 2007, 23-28.

Bell 1916 — H. W. Bell, *Sardis: Publications of the American Society for the Excavation of Sardis*, Vol XI, *Coins*, Part I, 1910-1914, Leiden 1916.

Bellinger 1963 — A. R. Bellinger, *Essays on the coinage of Alexander the Great*, New York 1963.

Bellinger 1964 — A. R. Bellinger, "Philippi in Macedonia", *ANSMN* 11, 1964, 29-52.

Beloch 1923 — K. J. Beloch, *Griechische Geschichte*, Vol. 3, Berlin-Leipzig 1923.

Berend 1979 — D. Berend, "Le monnayage de bronze de Segeste", *AIIN Supplemento* 25, 1979, 53-76.

Bhandare 2007 — S. Bhandare, "Not Just a Pretty Face: Interpretations of Alexander's Numismatic Imagery in the Hellenic East", Şurada: H. P. Ray, D. T. Potts (Ed.), *Memory as History: The Legacy of Alexander in Asia*, New Delhi 2007, 208-256.

Bieber 1949 — M. Bieber, The Portraits of Alexander the Great", *PAPS* 93, 1949, 373-427.

Blomberg 1996 — P. E. Blomberg, *On Corinthian iconography: the bridled winged horse and the helmeted female head in the sixth century BC*, Uppsala 1996.

Boardman 1958-1959 — J. Boardman, "Excavations at Pindakas at Chios", *BSA* 53/54, 1958/1959, 295-309.

Bodzek 2012 — J. A. Bodzek, "On the dating of the bronze issues of Tissaphernes", Şurada: E. Papuci-Władyka (Ed.), *SAAC* 16, 2012, 105-118.

Bodzek 2014 — J. A. Bodzek, "Remarks on the Origins of Achaemenid Satrapic Coinages", Şurada: D. Kašparová (Ed.), *Folia numismatica 28/1, Supplementum ad Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* XCIX 2014, Brno 2014, 3-10.

Borza 1990 — E. N. Borza, *In the Shadow of Olympus: The Emergence of Macedon*, Princeton 1990.

Bosworth 1971 — A. B. Bosworth, "Philip II and Upper Macedonia", *CQ* 21, 1971, 93-105.

Bosworth 1994 — A. B. Bosworth, "Alexander the Great Part 2: Greece and the conquered territories", Şurada: *CAH* VI: *The Fourth Century B.C.,* 1994, 846-875.

Bosworth 2004 — A. B. Bosworth, *Alexander and the East*, Oxford 2004.

Bosworth 2005 — A. B. Bosworth, *Büyük İskender'in Yaşamı ve Fetihleri: Fetih ve İmparatorluk*, Çev. H. Çalışkan, Ankara 2005.

Bosworth 2007 — A. B. Bosworth, "Rider in the Chariot: Ptolemy, Alexander and the Elephants", Şurada: K. A. Sheedy (Ed.), *Alexander and the Hellenistic Kingdoms: The Westmoreland Collection*, Sydney 2007, 17-22.

Boutin 1979 — Serge Boutin, *Catalogue, Des Monnaies Grecques Antiques, De L'ancienne Collection Pozzi: Monnaies Frappées en Europe*, Maastricht, 1979.

Brice 2012 — L. L. Brice, "Cavalry, Greek", Şurada: L. L. Brice (Ed.), *Greek Warfare: From the Battle of Marathon to the Conquests of Alexander the Great*, California 2012, 27-29.

Brommer 1986 — F. Brommer, *Heracles: The Twelve Labors of the Hero in Ancient Art and Literature*, New York 1986.

Brosius 2003 — M. Brosius, "Alexander and the Persians", Şurada: J. Roisman (Ed.), *Brill's Companion to Alexander the Great*, Leiden 2003, 169-196.

Brousseau 2010 — L. Brousseau, "Sybaris et l'origine de la monnaie de bronze", *RBN* 156, 2010, 23-34.

Brousseau 2011 — L. Brousseau, "Les productions monétaires des ateliers grecs de Grande Grèce du VIe au IV siècle av. J.-C. Essai de quantification comparée", Şurada: F. de Callataÿ (Ed.), *Quantifying Monetary Supplies in Graeco-Roman Times*, Bari 2011, 163-179.

Brousseau 2013 — L. Brousseau, "La naissance de la monnaie de bronze en Grande Grece et en Sicile", Şurada: C. Grandjean, A.Moustaka (Ed.), *Aux origines de la monnaie fiduciaire. Traditions métallurgiques et innovations numismatiques*. Actes de l'atelier international des 16 et 17 novembre 2012 à Tours, *Scripta Antiqua* 55, Bordeaux 2013, 81-96.

Brunt 1963 — P. A. Brunt, "Alexander's Macedonian cavalry", *JHS* 83, 1963, 27-46.

Brunt 1976 — P. A. Brunt, "Anaximenes and King Alexander I of Macedon", *JHS* 96, 1976, 151-153.

Buckler 1989 — J. Buckler, *Philip II and the Sacred War*, Leiden 1989.

Burn 1965	A. R. Burn, "The Generalship of Alexander", *GaR*, vol 12, No 2, 1965, 140-154.
Burstein 2006	S. M. Burstein, "The Greek Cities of the Black Sea", Şurada: K. H. Kinzl (Ed.), *A Companion to the Classical Greek World*, Oxford 2006, 137-152.
Cahn 1985	H. A. Cahn, "Tissapharnes in Astyra", *AA* 4, 587-594.
Cahn 1989	H. A. Cahn, "Le monnayage des satrapes: iconographie et Signification", *REA* 91, 97-106.
Callataÿ 1982	F. de Callataÿ, "La date des premiers tetradrachmes de poids attique emis par Alexandre le Grand", *RBN* 128, 1982, 5-25.
Callataÿ 1989	F. de Callataÿ, "Les trésors achéménides et les monnayages d'Alexandre : espèces immobilisées et espèces circulantes?", *REA* 91, 1989, 259-274.
Callataÿ 1994	F. de Callataÿ, "Réflexions sur les ateliers d'Asie mineure d'Alexandre le Grand", Şurada: M. Amandry, G. Le Rider (Ed.), *Trésors et circulation monétaire en Anatolie antique*, Paris 1994, 19-35.
Callataÿ 2007	F. de Callataÿ, "Pers ve Makedon Paralı: Paranın Yüzü", *Arkeo Atlas* 6, 2007, 100-101.
Callataÿ 2011	F. de Callataÿ, "Quantifying Monetary Production in Greco-Roman Times: A General Frame", Şurada: F. de Callataÿ (Ed.), *Quantifying Monetary Supplies in Greco-Roman Times,* Bari 2011, 7–29.
Caltabiano 1999	M. Caltabiano, "The Identity of the two horsemen on the Philip II's coinage", Şurada: *Proceedings of the Vith International Symposium on Ancient Macedonia*, Thessaloniki 1996, 1999, 197-207.
Caltabiano – Puglisi 2004	M. C. Caltabiano, M. Puglisi, "Presenza e funzioni della moneta nella *chorai* della Sicilia : eta arcaica e classica", *Presenza e funzioni della moneta nelle chorai delle colonie greche dall'Iberia al Mar Nero, Atti del XII Convegno organizzato dall'univerta "Federico II" e dal centro internazionale di studi numismatici Napoli 16-17 Giugno 2000*, Rome, 333-371.
Cammann 1936	J. B. Cammann, *Numismatic Mythology*, New York 1936.

Carney 1980 — E. D. Carney, "Alexander the Lyncestian: the Disloyal Opposition", *GRBS* 21, 1980, 23-33

Carney 2010 — E. D. Carney, "Putting Women in Their Place: Women in Public under Philip II and Alexander III and the Last Argeads", Şurada: E. D. Carney, D. Ogden (Ed.), *Philip II and Alexander the Great: Father and Son, Lives and Afterlives*, Oxford 2010, 43-54.

Carradice – Price 2001 — I. Carradice, M. Price, *Hellen Dünyasında Sikke*, Çev.: O. Tekin, İstanbul 2001.

Carson 1975 — R. A. G. Carson, "*Coins: Ancient, Medieval & Modern*", London 1975.

Centilmen 1994 — S. Centilmen, *Daskyleion'da 1988-1992 Yılları Arasında Ele Geçmiş Hellenistik Dönem Sikkeleri*, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir 1994

Christesen – Murray 2010 — P. Christesen, S. C. Murray, "Macedonian Religion", Şurada: J. Roisman, I. Worthington (Ed.), *A Companion to Ancient Macedonia*, West Sussex 2010, 428-446.

Chryssanthaki-Nagle 2007 — K. Chryssanthaki-Nagle, *L'histoire monetaire d'Abdère en Thrace* (*VIe s. avant J.-C.-IIe s. après J.-C.*), Meletēmata 51, Athens 2007.

Cohen 1994 — B. Cohen, "From Bowman to Clubman: Herakles and Olympia", *ArtB* 76, 1994, 695-715.

Cohen 2006 — G. M. Cohen, *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands, and Asia Minor*, Berkeley-Los Angeles-Oxford 2006.

Cook 1925 — A. B. Cook, *Zeus: A Study in Ancient Religion*, Vol II, Cambridge 1925.

Cox 1941 — D. H. Cox, *A Tarsus Coin Collection in the Adana Museum*, New York 1941.

Cox 1950 — D. H. Cox, "The Coins", Şurada: Hetty Goldman (Ed.), *Excavations at Gözlü Kule*. *Tarsus*. Vol 1: *The Hellenistic and Roman Periods*, Princeton 1950, 38-84.

Cox 1959 — D. H. Cox, *Coins from the Excavations at Curium 1932-1953*, New York.

Courtieu 2004 — G. Courtieu, "La visite d'Alexandre le Grand à Ilion / Troie", *GAIA* 8 2004, 123-158.

Cummings 1968	L. V. Cummings, *Alexander the Great*, New York 1968.
Cunha 2004	B. A. Cunha, "The death of Alexander the Great: malaria or typhoid fever?", *Infectious Disease Clinics* 18, 2004, 53 – 63.
Çizmeli Öğün-Marcellesi 2011	Z. Çizmeli Öğün, M. C. Marcellesi, "Reseaux d'echanges regionaux en Asie Mineure occidentale: l'apport des monnaies fouilles", *BCH Suppl.* 53, Paris 2011, 297-342.
Dahmen 2007	K. Dahmen, *The Legend of Alexander the Great on Greek and Roman Coins*, London-New York 2007.
Dahmen 2010	K. Dahmen, "The Numismatic Evidence", Şurada: J. Roisman, I. Worthington (Ed.), *A Companion to Ancient Macedonia*, West Sussex 2010, 41-63.
Debord 2000	P. Debord, "Les Monnayages "Perses" A L'Effigide d'Alexandre", Şurada: O. Casabonne (Ed.), *Mecanismes et Innovations Monetaires dans L'Anatolie Achemenide: Numismatique et Histoire*, *Actes de la Table Ronde Internationale d'Istanbul, 22-23 Mai 1997*, İstanbul 2000, 255-264.
Delbrück 1990	H. Delbrück, *Warfare in Antiquity* I, London 1990.
Delrieux 1999	F. Delrieux, "La monnaie et la guerre dans l'Antiquité classique : le cas des émissions d'Alexandre le Grand entre 333 et 323 a.C.", Şurada: P. Brun (Ed.), *Guerres et sociétés dans les mondes grecs (490-322), collection « Questions d'Histoire », série « Histoire grecque* », Paris, 1999, 291-317.
Demandt 2009	A. Demandt, *Alexander der Grosse: Leben und Legende*, München 2009.
Depuydt 1997	L. Depuydt, "The Time of Death of Alexander the Great: 11 June 323 B.C. (–322), ca. 4:00–5:00 PM", *Die Welt des Orients* 28, 1997, 117-135.
Dodge 1993	T. A. Dodge, *Alexander: A History of the Origin and Growth of the Art of War from the Earliest Times to the Battle of Ipsus, 301 BC, with a Detailed Account of the Campaigns of the Great Macedonian*, Vol I, London 1993.

Donlan 1997	W. Donlan, "The Homeric Economy", Şurada: I. Morris, B. Powell (Ed.), *A New Companion to Homer*, Leiden-New York-Köln 1997, 649-667.
Dowden 2006	K. Dowden, *Zeus*, London-New York 2006.
Dowden 2007	K. Dowden, "Olympian Gods, Olympian Pantheon", Şurada: D. Ogden (Ed.), *A Companion to Greek Religion*, Oxford 2007, 41-55.
Draganov 2000	D. Draganov, *The Coins of the Macedonian Kings, part I*, Jambol 2000.
Draganov 2001	D. Draganov, *The Coins of the Macedonian Kings, part II*, Jambol 2001.
Droysen 2000a	J. G. Droysen, *Büyük İskender*, I, Çev. B. Candemir, İstanbul 2000.
Droysen 2000b	J. G. Droysen, *Büyük İskender*, II, Çev. B. Candemir, İstanbul 2000.
Droysen 2000c	J. G. Droysen, *Büyük İskender*, II, Çev. B. Candemir, İstanbul 2000.
Düll 1977	S. Düll, *Die Götterkulte Nordmakedoniens in römischer Zeit*, Münich 1977.
Edmunds 1971	L. Edmunds, "The Religiosity of Alexander the Great", *GRBS* 12, 1971, 363-391.
Eggenberger 1985	D. Eggenberger, *An Encyclopedia of Battles: Accounts of Over 1,560 Battles from 1479 B.C. to the Present*, New York 1985.
Ellis 1976	J. R. Ellis, *Philip II and Macedonian Imperialism*, Princeton, 1976.
Ellis 1994	J. R. Ellis, "Macedon and north-west Greece", Şurada: *CAH* VI: *The Fourth Century B.C.*, 723-759.
Engels 2010	J. Engels, "Macedonians and Greeks", Şurada: J. Roisman, I. Worthington (Ed.), *A Companion to Ancient Macedonia*, West Sussex 2010, 81-98.
Erhat 2003	A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul 2003.
Faraguna 2003	M. Faraguna, "Alexander and the Greeks", Şurada: J. Roisman (Ed.), *Brill's Companion to Alexander the Great*, Leiden 2003, 99-132.

Fears 1975	J. R. Fears, "Pausanias, the assassin of Philip II", *Athenaeum* 53, 1975, 111-135.
Fontenrose 1978	J. E. Fontenrose, *The Delphic Oracle, Its Responses and Operations, with a Catalogue of Responses*, Berkeley-Los Angeles-London 1978.
Fox 1996	R. J. L. Fox, "Text and Image: Alexander the Great, Coins and Elephants" *BICS* 41 1996, 87-108.
Fox 2011a	R. J. L. Fox, "Dating the Royal Tombs at Vergina", Şurada: R. J. L. Fox (Ed.), *Brill's Companion to Ancient Macedon*, Leiden-Boston 2011, 1-34.
Fox 2011b	R. J. L. Fox, "Philip of Macedon: Accession, Ambitions, and Self-Presentation ", Şurada: R. J. L. Fox (Ed.), *Brill's Companion to Ancient Macedon*, Leiden-Boston 2011, 335-366.
Franke 1956	P. R. Franke, "Literaturüberblick der griechischen Numismatik. Makedonien", *JNG* VII, 1956, 105-112.
Franke – Hirmer 1964	P. R. Franke, A. Hirmer, *Die Griechische Münze*, München 1964.
Fraser 2003	P. M. Fraser, *Cities of Alexander the Great*, Oxford 2003.
Fredricksmeyer 1979	E. A. Fredricksmeyer, "Divine Honors for Philip II", *Transactions of the American Philological Association* 109, 1979, 39-61.
Fredricksmeyer 2003	E. A. Fredricksmeyer, "Alexander's Religion and Divinity", Şurada: J. Roisman (Ed.), *Brill's Companion to Alexander the Great*, Leiden 2003, 253-278.
Fritze 1909	H. Von Fritze, "Die autonomen münzen von Abdera: eine chronoligsche studie", *Nomisma* 3, 1909, 30.
Fritze 1913	H. Von Fritze, "Die Elektronprägung von Kyzikos : eine chronologische Studie", *Nomisma* 7, 1913, 1-38.
Funke 2005	P. Funke, "Philippos III. Arrhidaios und Alexandros IV. "von Amun auserwählt", *Gerion. Anejos* 9, 2005, 45-56.
Gabriel 2010	R. A. Gabriel, *Philip II of Macedonia: Greater than Alexander*, Washington 2010.
Gaebel 2002	R. E. Gaebel, *Cavalry Operations in the Ancient Greek World*, Oklahama 2002.

Gaebler 1935	H. Gaebler, *Die antiken Münzen von Makedonia und Paionia*, Berlin, 1935.
Gardner 1883	P. Gardner, *The Types of Greek Coins*, Cambridge 1883.
Gardner 1918	P. Gardner, *A history of ancient coinage, 700-300 B.C.*, Oxford 1918.
Garlan 1975	Y. Garlan, *War in the Ancient World: A Social History*, Çev.: J. Lloyd, London 1975.
Gatzolis 2012	C. Gatzolis, "A re-examination of the bronze coinage of Alexander III and Cassander in the light of new excavation and hoard evidence", Şurada: M. Tiverios, P. Nigdelis, P. Adam-Veleni (Ed.), *Threpteria. Studies on ancient Macedonia*, Thessaloniki 2012, 380-397
Gatzolis 2013	C. Gatzolis, "New evidence on the beginning of bronze coinage in northern Greece", Şurada: C. Grandjean, A.Moustaka (Ed.), *Aux origines de la monnaie fiduciaire. Traditions métallurgiques et innovations numismatiques*. Actes de l'atelier international des 16 et 17 novembre 2012 à Tours, *Scripta Antiqua* 55, Bordeaux 2013, 117-128.
Gauthier 1975	P. Gauthier, "Légendes monétaires grecques", Şurada: J. M. Dentzer, P. Gauthier, T. Hackens (Ed.), *Numismatique antique : problèmes et méthodes : actes du colloque organisé à Nancy du 27 septembre au 2 octobre 1971*, Louvain 1975, 165-179.
Gebauer 1938/1939	K. Gebauer, "Alexanderbildnis und Alexandertypus", *AM* 63/64, 1938/1939, 1-106.
Gelder 1900	H. Van Gelder, *Geschichte der Alten Rhodier*, Haag 1900.
Gorini 1996	G. Gorini, "La monnaie", Şurada: G. P. Carratelli (Ed.), *The Western Greeks: Classical Civilization in the Western Mediterranean*, Milano 1996, 223-232.
Graf 1996	F. Graf, "Apollon", *DNP 1*, 1996, 863-868.
Graf 1998	F. Graf, "Herakles", *DNP* 5, 1998, 387-392.
Graf 2009	F. Graf, *Apollo*, Oxon 2009.
Grainger 2007	J. D. Grainger, *Alexander the Great Failure: The Collapse of the Macedonian Empire*, London-New York 2007.

Grandjean 1998 — C. Grandjean, “La valeur des monnaies de bronze du Péloponnèse à l'époque classique et hellénistique”, *RN* 153, 1998, 31-40.

Grandjean 2013 — C. Grandjean, “Une monnaie fiduciaire issue du monde colonian” Şurada: C. Grandjean, A.Moustaka (Ed.), *Aux origines de la monnaie fiduciaire. Traditions métallurgiques et innovations numismatiques*. Actes de l’atelier international des 16 et 17 novembre 2012 à Tours, *Scripta Antiqua* 55, Bordeaux 2013, 97-108.

Green 2013 — P. Green, *Alexander of Macedon 356-323 B.C.: A Historical Biography*, Berkeley-Los Angeles-London, 2013.

Greenwalt 1984 — W. Greenwalt, “The Search for Arrhidaeus”, *AncW* 10, 1984, 69-77.

Greenwalt 1985 — W. Greenwalt, “The Introduction of Caranus into the Argead King List”, *GRBS* 26. 1, 1985, 43-49.

Greenwalt 1993 — W. Greenwalt, “The Iconographical Significance of Amyntas III’s Mounted Hunter Stater”, *Ancient Macedonia* 5, 1993, 509-519.

Greenwalt 2015 — W. Greenwalt, “Thracian and Macedonian Kingship”, Şurada: J. Valeva, E. Nankov, D. Graninger (Ed.), *A Companion to Ancient Thrace*, West Sussex 2015, 337-351.

Griffith 1935 — G. T. Griffith, *The Mercenaries of the Hellenistic World*, New York 1935.

Grimal 1991 — P. Grimal, *Dictionary of Classical Mythology*, London 1991.

Grose 1923 — S. W. Grose, *Catalogue of the McClean Collection of Greek Coins: Vol I*, Cambridge 1923.

Hackens 1979 — T. Hackens, “Les équivalences des métaux monétaires : argent et bronze en Sicile au ve s. av. J.-C, *AIIN Supplemento* 25, 1979, 309-350.

Hadji-Maneva 2008 — M. Hadji-Maneva, *Macedonia: Coins and History, Guide through the Permanent Museum Exhibition at NBRM*, Skopje, 2008.

Hammond 1974 — N. G. L. Hammond, “Alexander’s campaign in Illyria”, *JHS* 94, 1974, 66-87.

Hammond – Griffith 1979	N. G. L. Hammond, G. T. Griffith, *A History of Macedonia* Vol II. Oxford 1979.
Hammond 1992	N. G. L. Hammond, *The Macedonian State: Origins, Institutions, and History*, Oxford 1992.
Hammond-Walbank 2001	N. G. L. Hammond, F. W. Walbank, *A History of Macedonia* Vol III. Oxford 2001.
Hammond 2003	N. G. L. Hammond, "Alexander's Background", Şurada: I. Worthington (Ed.), *Alexander the Great: A Reader*, London-New York 2003, 17-41.
Hands 1912	A. W. Hands, *Italo-Greek Coins of Southern Italy*, London 1912.
Hanson 1999	V. D. Hanson, *The Wars of the Ancient Greeks*, London 1999.
Harder 1996	R. Harder, "Alkmene", *DNP* 1, 1996, 515.
Hatzopoulos 2011	M. B. Hatzopoulos, "Macedonia and Macedonians", Şurada: R. J. L. Fox (Ed.), *Brill's Companion to Ancient Macedon*, Leiden-Boston 2011, 43-50.
Hatzopoulos 2012	M. B. Hatzopoulos, "Philippe II fondateur de la Macédoine nouvelle", *REG* 125, 2012, 37-53.
Head 1911	B. V. Head, *Historia Numorum: A Manual of Greek Numismatics*, Oxford 1911.
Heckel 2001	W. Heckel, *The Marshals of Alexander's Empire*, London-New York 2001.
Heckel 2002	W. Heckel, *The Wars of Alexander the Great*, Oxford 2002.
Heckel 2003	W. Heckel, "King and 'Companions:' Observations on the Nature of Power in the Reign of Alexander", Şurada: J. Roisman (Ed.), *Brill's Companion to Alexander the Great*, Leiden-Boston 2003, 197-226.
Heckel – Yardley 2004	W. Heckel, J. C. Yardley, *Alexander the Great: Historical Texts in Translation*, Bodmin 2004.
Heckel 2006	W. Heckel, *Who's Who in the Age of Alexander the Great*, Oxford 2006.
Heckel 2013	W. Heckel, "The Three Thousand: Alexander's Infantry Guard", Şurada: B. Campbell, L. A. Tritle (Ed.), *The Oxford Handbook of Warfare in the Classical World*, New York 2013, 162-178.
Hermann 1934	A. Hermann, "Taxila", *RE* V/A1, 1934, 75-78.

Hersh 1989	C. A. Hersh, "An Unpublished Coin of Philip II Of Macedonia, From His First Issue of Bronzes", *AJN* 1, 1989, s. 33-36.
Hersh 1998	C. A. Hersh, "Additions and Corrections to Martin J. Price's 'The Coinage in the name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus'", Şurada: R. Ashton, S. Hurter (Ed.), *Studies in Greek Numismatics in Memory of Martin Jessop Price*, London, 1998, 135-144.
Hersh – Troxell 1993-1994	C. A. Hersh, H. A. Troxell, "A 1993 Hoard of Alexander Drachms from the Near East", *AJN* 1993, 13-42.
Herzfelder 1955	H. Herzfelder, "Les Monnaies D'Argent De Rhegium", *RN* 1955, 25-84.
Hill 1903	G. F. Hill, *Coins of Ancient Sicily*, Westminster 1903.
Hill 1906	G. F. Hill, *Historical Greek Coins*, London 1906.
Hill 1962	P. V. Hill, "The Temples and Statues of Apollo in Rome", *The Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society* 2, 1962, 125-142.
Hoerschelmann 1973	S. G. Hoerschelmann, "Die Bronzeprägung von Poseidonia", *AIIN Supplemento* 18-19, 1973, 25-45.
Holloway 1979	R. R. Holloway, "L'inizio della monetazione in bronzo siracusana", *AIIN Supplemento* 25, 1979, 123-141.
Holloway 1981-1982	R. R. Holloway, "Alexander the Great's Choice of Coin Types", *AIIN* 27-28, 1981-1982, 57-60.
Holt 2003	F. L. Holt, *Alexander the Great and the mystery of the elephant medallions*, Berkeley-Los Angeles 2003.
Hopkins 1951	R. L. Hopkins, *The Concept of Apollo at Delphi and Delos*, Madison 1951.
Howgego 2013	C. Howgego, *Sikkelerin Işığında Eskiçağ Tarihi*, Çev.: O. Tekin, İstanbul 2013.
Hunter 1975	G. Macdonald, *Catalogue of Greek Coins in the Hunterian Collection, 1, Italy, Sicily, Macedon, Thrace, and Thessaly*, Bologna 1975.
Hünemörder 1996	C. Hünemörder, "Adler", *DNP* 1, 1996, 115-116.
Imhoof-Blumer 1883	F. I. Blumer, *Monnaies Grecques*, Amsterdam 1883.

Isaac 1988 — J. D. M. Isaac, "Phliasian Bronze Coinage", *ANSMN* 33, 1988, 45-54.

Jackson 1911 — A. V. W. Jackson, *From Constantinople to the Home of Omar Khayyam*, New York, 1911.

Jackson 1996 — S. Jackson, "Callimachus, Istrus and the Statue of Delian Apollo", *ZPE* 110, 1996, 43-48.

Jaschinski 1981 — S. Jaschinski, *Alexander und Griechenland unter dem Eindruck der Flucht des Harpalos*, Bonn 1981.

Jenkins 1979 — G. K. Jenkins, "The Fifth Century Bronze Coins of Gela and Kamarina", *AIIN Supplemento* 25, 1979, 181-189.

Jenkins 1990 — G. K. Jenkins, *Ancient Greek Coins*, London 1990.

Jessen 1896 — O. Jessen, "Astrapaios", *RE* II/2, 1896, 1797.

Johnston 1981 — A. Johnston, "The Greek Coins", Şurada: G. M. A. Hanfmann, J. A. Scott (Ed.) *Greek, Roman, And Islamic Coins from Sardis*, London 1981, 1-90.

Johnston 1989 — A. Johnston, "The Bronze Coinage of Metapontum", Şurada: G. Le Rider (Ed.), *Kraay-Mørkholm essays: numismatic studies in memory of C. M. Kraay and O. Mørkholm*, Louvain-la-Neuve 1989, 121-136.

Jones 1986 — J. M. Jones, *A Dictionary of Ancient Greek Coins*, London 1986.

Kaerst 1895 — J. Kaerst, "Ariobarzanes (4)", *RE* II/1, 1895, 833.

Kaerst 1897 — J. Kaerst, "Bessos", *RE* III/1, 1897, 331.

Kahrstedt 1919 — U. Kahrstedt, "Karanos", *RE* X/2, 1919, 1928-1929.

Kaiser 1986 — W. B. Kaiser, "Alexanders Goldmünzen", *RSN* 65, 1986, 41-57.

Karamitrou-Mentessidi 2011 — G. Karamitrou-Mentessidi, "Aiani—Historical and Geographical Context", Şurada: R. J. L. Fox (Ed.), *Brill's Companion to Ancient Macedon*, Leiden-Boston 2011, 93-112.

Karwiese 2004 — S. Karwiese, *Antik Nümizmatiğe Giriş*, İstanbul 2004.

Kass 2010 — D. Kass, "Early bronze coinage of Athens", *JNAA* 21 2010, 11-23.

Kaya 2012 — M. A. Kaya, "Büyük İskender'in Halefleri (Diodokhoi). Savaş ve Siyaset", Şurada: T. Yiğit, M. A. Kaya, A. Sina (Ed.), *Ömer Çapar'a Armağan*, Ankara 2012, 177-202.

Keen 1996 — A. G. Keen, "Alexander's Invasion of Lycia", *AHB* 10, 1996, 110-118.

Kholod 2013 — M. Kholod, "On the Financial Relations of Alexander the Great and the Greek Cities in Asia Minor: The Case of Syntaxis", Şurada: A. Mehl, A. Makhlayuk, O. Gabelko (Ed.), *Ruthenia Classica Aetatis Novae. A Collection of Works by Russian Scholars in Ancient and Roman History*, Stuttgart 2013, 83-92.

Kiel 2003 — J. W. Kiel, "Tissaphernes", *DNP* 12.1, 2003.

Kinns 1980 — P. Kinns, *Studies in the Coinage of Ionia: Erythrae, Teos, Lebedus, Kolophon, c. 400-30 B.C.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), The University of Cambridge, Cambridge 1980.

Kinns 1989 — P. Kinns, "Ionia: The Pattern of Coinage during the last century of the Persian Empire", *REA* 91, 1989, 183-193.

Kirchner 1901 — J. Kirchner, "Demaratos (4)", *RE* IV/2, 1901, 2705-2706.

Klein 1999 — D. Klein, *Sammlung von Griechischen Kleinsilbermünzen und Bronzen, Nomismata 3*, Milano 1999.

Kleiner 1949 — G. Kleiner, *Alexanders Reichmünzen*, Berlin 1949.

Konuk 1998 — K. Konuk, "The Early Coinage of Kaunos", Şurada: R. Ashton, S. Hurter (Ed.), *Studies in Greek Numismatics in Memory of Martin Jessop Price*, London, 1998, 197-223.

Konuk 2000 — K. Konuk, "Coin evidence for the Carian name of Keramos", *Kadmos* XXXIX, 159-164.

Konuk 2011 — K. Konuk, "War Tokens for Silver", Şurada; François de Callataÿ (Ed.), *Quantifying Monetary Supplies in Graeco-Roman Times*, Bari 2011, 151-161.

Köker 2003 — H. Köker, "The Greek Coins from the 1952-3 Excavations at Cyzicus", *NC* 2013, 385-392.

Köker 2013 — H. Köker, "Aizonai Kazısı 2011-2012 Yılları Sikke Buluntuları", Şurada: Elif Özer (Ed.), *Aizonai 2012 Yılı Kazı ve Araştırma Raporları*, Ankara 2013, 133-151.

Körpe 2011 — R. Körpe, "Büyük İskender'in Troasta İzlediği Rota ve Granikos Savaşı", Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı 10-11, 2011, 95-108.

Kraay 1976 — C. M. Kraay, *Archaic and Classical Greek coins*, London 1976.

Kraay 1979 — C. M. Kraay, "The Bronze Coinage of Himera and « Himera»", *AIIN Supplemento* 25, 1979, 27-47.

Kremydi 2011 — S. Kremydi, "Coinage and finance", Şurada: R. J. L. Fox (Ed.), *Brill's Companion to Ancient Macedon*, Leiden-Boston 2011, 159-178.

Kroll 1979 — J. H. Kroll, A Chronology of Early Athenian Bronze Coinage ca. 350- 250 B.C. Şurada: O. Mørkholm, N. M. Waggoner (Ed.), *Greek numismatics and archaeology : essays in honor of Margaret Thompson*, Watteren 1979, 139-154.

Kroll 1993 — J. H. Kroll, *The Greek Coins, Agora* 26, Princeton 1993.

Kroll 2013 — J. H. Kroll, "Salamis Again", Şurada: C. Grandjean, A.Moustaka (Ed.), *Aux origines de la monnaie fiduciaire. Traditions métallurgiques et innovations numismatiques*. Actes de l'atelier international des 16 et 17 novembre 2012 à Tours, *Scripta Antiqua* 55, Bordeaux 2013, 109-115.

Lazzarini 2009 — L. Lazzarini, "Nota sull'*aes grave* di Selinunte", Şurada: C. Antonetti, S. De Vido (Ed.), *Temi selinuntini*, Pisa 2009, 159-175.

Le Rider 1956 — G. Le Rider, "Trésor de monnaies trouvé à Thasos (pl. I-II)", *BCH* 80, 1956, 1-19.

Le Rider 1977 — G. L. Rider, *Monnayage d'argent et d'or de Philippe II,* Paris 1977

Le Rider 1993 — G. Le Rider, "Les deux monnaies macedonniens des annees 323-294/290", *BCH* 117, 491-500.

Le Rider 1996 — G. Le Rider, *Monnayage et Finances de Philippe II*: *un etat de la question*, ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 23, Athenes 1996.

Le Rider 1998 — G. Le Rider, "Alexander in Asia Minor", Şurada: A. Burnet (Ed.), *Coins of Macedonia and Rome : Essays in honour of Charles Hersh*, London 1998, 49-57.

Le Rider 2001 — G. Le Rider, *La naissance de la monnaie: Pratiques monetaires de l'Orient ancien*, Paris 2001.

Le Rider 2003 — G. Le Rider, *Alexandre Le Grand : Monnaies, finances et politique*, Paris 2003.

Lederer 1922 — P. Lederer, "Ein Goldstater Alexanders des Grossen", *ZfN* 33, 1922, 185-205.

Leeming 2005	D. Leeming, *The Oxford Companion to World Mythology*, New York 2005.
Lenger 2009	D. S. Lenger, *Les monnaies grecques et romaines provinciales trouvees a Assos*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), l'Universite Paris-Sorbonne, Paris 2009.
Lenger 2013a	D. S. Lenger, "Yeni Bulgular Işığında Kaunos'a Atfedilen Makedon Krali Darpları", *Adalya* XVI, 2013, 1-9.
Lenger 2013b	D. S. Lenger, "Salamis'e Atfedilen Makedon Krali Bronzlar Üzerine Bir Değerlendirme", *Olba* XXI, 2013, 371-386.
Lenger 2016a	D. S. Lenger, "New Evidence for the Western Asia Minor Origin of the Makedonian Royal Bronze Issue: Price P2", *Philia* 2, 2016, 36-41.
Lenger 2016b	D. S. Lenger, "Monete provenienti dal Monte Nif (Olympos) in Ionia", Şurada: B. Takmer, E. Akdoğu Arca, N. Gökalp Özdil (Ed.), *Vir doctus Anatolicus. Studies in Memory of Sencer Şahin*, İstanbul 2016, 644-656.
Lenschau 1938	T. Lenschau, "Pharnabazos (2)", *RE* 38 XIX/2, 1938, 1842-1848.
Lenschau 1949	T. Lenschau, "Pausanias (6)", *RE* XVIII/4, 1949, 2398-2401.
Leschhorn 1998	W. Leschhorn, *Katalog der griechischen Münzen*, Braunschweig 1998.
Liampi 1986	K. Liampi, "Zur Chronologie der sogenannten "anonymen" makedonischen Münzen des späten 4. Jhs. v. Chr", *JNG* 36, 1986, 41-65.
Liampi 1998a	K. Liampi, *Der makedonische Schild*, Bonn 1998.
Liampi 1998b	K. Liampi, "A Hoard of Bronze Coins of Alexander the Great", Şurada: R. Ashton, S. Hunter (Ed.), *Studies in Greek Numismatics in memory of Martin Jessop Price*, London 1998, 247-253.
Liampi 2000	K. Liampi, "The circulation of bronze Macedonian royal coins in Thessaly", Şurada: C. Mattusch, A. Brauer, E. Knudsen (Ed.), *From the Parts to the Whole*, vol.1, Portsmouth 2000, 220-225.
Lindgren 1989	H.C. Lindgren, *Ancient Greek Bronze Coins: European Mints from the Lindgren Collection*, San Mateo 1989.
Maffre 2004	F. Maffre, "Le monnayage de Pharnabaze frappé dans l'atelier de Cyzique" *NC* 164, 2004 1-32.

Marcellesi 2000 — M.-C. Marcellesi, "Commerce, monnaies locales et monnaies communes dans les États hellénistiques", *REG* 113, 326-358.

Marcellesi 2004 — M.-C. Marcellesi, *Milet des Hécatomnides à la domination romaine. Pratiques monétaires et histoire de la cité du IVe au IIe siècle av. J.-C., Milesische Forschungen* 3, Mayence 2004.

Marchetti 1978 — P. Marchetti, "Terrasse Nord", *BCH* 1978, 948-950, Şurada: P. Aupert, *Travaux de l'école française à Amathonte en 1977*, 937-975.

Mari 2011a — M. Mari, "Archaic and Early Classical Macedonia", Şurada: R. J. L. Fox (Ed.), *Brill's Companion to Ancient Macedon*, Leiden-Boston 2011, 79-92.

Mari 2011b — M. Mari, "Traditional Cults and Beliefs", Şurada: R. J. L. Fox (Ed.), *Brill's Companion to Ancient Macedon*, Leiden-Boston 2011, 453-466.

Markle 1999 — M. M. Markle, "A Shield Monument from Veria and the Chronology of Macedonian Shield Types." *Hesperia* 68.2 1999, 219-254.

Martin – Blackwell 2012 — T. R. Martin, C. W. Blackwell, *Alexander the Great: The Story of An Ancient Life*, New York 2012.

Mathisen 1979 — R. W. Mathisen, "The Shield/Helmet Bronze Coinage of Macedonia: A Preliminary Analysis", *SAN* 10, 1979, 2-6.

Matthew 2010 — C. A. Matthew, "For valour: the 'shield coins' of Alexander and the Successors", *JNAA 20*, 2009 (2010), 15-34.

May 1950 — J. M. F. May, *Ainos: Its History and Coinage, 474-341 B.C.*, London 1950.

Mayor 2014a — A. Mayor, "Animals in Warfare", Şurada: G. L. Campbell (Ed.), *The Oxford Handbook of Animals in Classical Thought and Life*, Oxford 2014.

Mayor 2014b — A. Mayor, "Alexander the Great: A Questionable Death", Şurada: P. Wexler (Ed.), *History of Toxicology and Environmental Health: Toxicology in Anitiquity* I, Amsterdam-Boston Heidelberg-London-New York-Oxford-Paris-San Diego-San Francisco-Singapore-Sydney-Tokyo 2014, 52-59.

Meadows 2014 — A. Meadows, "The Spread of Coins in the Hellenistic World", Şurada: P. Bernholz, R. Vaubel (Ed.), *Explaining Monetary and Financial Innovation*, Financial and Monetary Policy Studies 39, Cham 2014, 169-194.

Meeus 2009 — A. Meeus, "Alexander's Image in the Age of the Successors", Şurada: W. Heckel, L. A. Tritle (Ed.), *Alexander the Great: A New History*, Oxford 2009, 235-250.

Metcalf 2012 — W. E. Metcalf, "Introduction", Şurada: W. E. Metcalf (Ed.), *The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage*, Oxford 2012, 3-11.

Milns 1967 — R. D. Milns, "Philip II and the Hypaspist", *Historia* 16, 1967, 509-512.

Minns 1913 — E. H. Minns, *Scythians and Greeks*, Cambridge 1913.

Morcom 2009 — J. Morcom, "Some Thoughts on Early Segestan Bronze Coinage", *SNR* 88, 2009, 41-45.

Morgan 1869 — E. S. Morgan, "The Apollo Belvedere", *JSP* 3, 1869, 94-96.

Mørkholm 2000 — O. Mørkholm, *Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri: Büyük İskender'in tahta çıkışından Apameia Barışına kadar (İ.Ö. 336-188)*, Çev.: O. Tekin, İstanbul 2000.

Müller 1855 — L. Müller, *Numismatique d'Alexandre le Grand, suivie d'un appendice contenant les monnaies de Philippe II et III*, Copenhagen, 1855.

Mylonas 1946 — G. E. Mylonas, "The Eagle of Zeus", *CJ* 41, 1946, 203-207.

Nankov 2009 — E. Nankov, "The Circulation of Bronze Macedonian Royal Coins in Seuthopolis: A Reappraisal", Şurada: Ç. Özkan Aygün (Ed.), *Soma 2007: Preceedings of the XI Symposium on Mediterranean Archeology, Istanbul Technical Universit*y, 24-29 April 2007, İstanbul 2009, 270-276.

Nash 1988 — D. Nash, "Coins", B. Levick, S. Mitchell, J. Potter, M. Waelkens (Ed.), *Monuments from Aezanitis*, London 1988, 192-199.

Newell 1912 — E. T. Newell, *Reattribution of Certain Tetradrachms of Alexander the Great*, New York 1912.

Newell 1916 — E. T. Newell, *The Dated Alexander Coinage of Sidon and Ake*, New Haven 1916.

Newell 1919	E. T. Newell, *Tarsos under Alexander*, New York 1919.
Newell 1920	E. T. Newell, *Myriandros Kat'isson*, New York 1920.
Newell 1923	E. T. Newell, *Alexander hoards: II. Demanhur, 1905*, New York 1923.
Newell 1937	E. T. Newell, *Royal Greek Portrait Coins*, New York 1937.
Nicolet-Pierre 2002	H. Nicolet-Pierre, *Numismatique grecque*, Paris 2002.
Niese 1907	B. Niese, "Eurysthenes (4)", *RE* VI/1, 1907, 1353-1354.
Nocita 2000	M. Nocita, "I delfini di Olbia: considerazioni storiche ed epigrafiche", *AIIN* 47, 2000, 217-230.
Oberhummer 1932	E. Oberhummer, "Syrmus", *RE* IV/A2, 1787.
Oder 1894	E. Oder, "Adler", *RE* I/1, 1894, 371-375.
Palagia 1986	O. Palagia, "Imitation of Herakles in Ruler Portraiture: A Survey, from Alexander to Maximinus Daza", *Boreas 9*, 1986, 137-153.
Pegan 1968	E. Pegan, "Die frühesten Tetradrachmen Alexanders des Grossen mit dem Adler, ihre Herkunft und Entstehungszeit, *JNG* 18, 1968, 99-112.
Perlman 1965	S. Perlman, "The coins of Philip II and Alexander the Great and their pan-Hellenic propaganda", *NC* 5, 1965, 57-67.
Pfeiffer 1952	R. Pfeiffer, "The Image of the Delian Apollo and Apolline Ethics", *JWCI* 15, 1952, 20-32.
Phillips 2012	C. K. Phillips, *Philip II and the Construction of the Macedonian State*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), The University of Utah, Salt Lake City 2012.
Picard 1986	O. Picard, "Numismatique et iconographie: le cavelier macédonien", *BCH Suppl.* 14, 1986, 67-76.
Picard 1989	O. Picard, "Innovations monétaires dans la Grèce du IVe siècle", *CRAI* 133, 1989, 673-687.
Picard 1998	O. Picard, "La valeur des monnaies grecques en bronze", *RN* 153, 1998, 7-18.
Picard 2003a	O. Picard, "Remarques sur le monnayage de bronze macédonien avant Philippe II", *BSFN* 58, 2003, 73-78.
Picard 2003b	O. Picard, "La creation d'un Royaume: les lagides", Şurada: O. Picard, F. de Callatay, F. Duyrat, G. Gorre, D. Prevot (Ed.), *Royaumes et cites hellenistiques de 323 a 55 av. J. –C*, Paris 2003.

Picard 2007	O. Picard, "Monnaie et circulation monétaire à l'époque classique", *Pallas* 74, 2007, 113-128.
Plant 1979	R. Plant, *Greek Coin Types and Their Identification*, London 1979.
Prestianni-Giallombardo – Tripodi 1996	A. M. Prestianni-Giallombardo, B. Tripodi, "Iconografia monetale e ideologia reale macedone : I tipi del cavaliere nella monetazione di Alessandro I e di Filippo II", *REA* 98, 1996, 311-355.
Price 1968	M. J. Price, "Early Greek Bronze Coinage", Şurada: C. M. Kraay, G. K. Jenkins (Ed.), *Essays in Greek coinage presented to Stanley Robinson*, Oxford 1968, 90-104.
Price 1979a	M. J. Price, "The Function of Early Greek Bronze Coinage", *AIIN, Supplemento* 25, 1979, 351-358.
Price 1979b	M. J. Price, "Selinus", *AIIN Supplemento* 25, 1979, 79-86.
Price 1982a	M. J. Price, "The Earliest Coins of Alexander the Great 2. Alexander's Reform of the Macedonian Coinage", *NC* 142, 1982, 180-190.
Price 1982b	M. J. Price, "The 'Porus' Coinage of Alexander the Great: A symbol of concord and community", Şurada: S. Scheers (Ed.), *Studia Paulo Naster Oblata I Numismatica Antiqua*. Leuven 1982, 75–82.
Price 1991	M. J. Price, *The Coinage in the Name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus*. *A British Museum Catalogue*, Vol. I-II, 1991.
Pritchett 1971	W. K. Pritchett, *Ancient Greek Military Practices*, Part I, Berkeley-Los Angeles-London 1971.
Psoma 1998	S. Psoma, "Le nombre de chalques dans l'obole dans le monde grec", *RN* 153, 1998, 19-29.
Psoma 2001	S. Psoma, *Olynthe et les Chalcidiens de race. Études numismatique et d'Histoire*, Stuttgart 2001.
Psoma 2009	S. Psoma, "Tas sitarchias kai tous misthous ([Arist.], Oec. 1351B) Bronze Currencies and Cash-allowances in Mainland Greece, Thrace and the Kingdom of Macedonia", *RBN*, 155, 2009, 3-38.

Psoma 2012	S. Psoma, "Obols, Drachms, and Staters of Bronze during the Hellenistic Period", *AJN* 24, 2012, 11-19.
Raymond 1953	D. Raymond, *Macedonian regal coinage to 413 B.C.*, New York 1953.
Rebuffat 1983	F. Rebuffat, "Alexandre le Grand et les problèmes financiers au début de son règne", *RN* 25, 1983, 43-52.
Regling 1911	K. Regling, "Die Antiken Münzen", Şurada: A. Conze - P. Schazmann (Ed.), *Mamurt-Kaleh. Ein Tempel der Göttermutter unweit Pergamon, Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archaologischen Instituts, Erganzungsheft* 9, Berlin 1911, 41-43.
Regling 1913	K. Regling, "Verzeichnis der bei den Ausgrabungen von Pergamon gefunden Münzen", Şurada: A. Conze (Ed.), *AvP* I.2: *Stadt und Landschaft* 1913, 355-363.
Regling 1914	K. Von Regling, "Münzfunde aus Pergamon", *Blatter für Münzfreunde* 10/11, Okt.-Nov. 1914, 5671-5685
Regling 1921	K. Regling, "Kollybos", *RE* XI/1, 1921, 1099-1100.
Regling 1926	K. Regling, "Litra", *RE* XIII/1, 1926, 784-786.
Robert 1973	L. Robert, "Les monetaires et un decret hellenistique de Sestos" *RN* 15, 1973, 43-53.
Robinson 1960	E. S. G. Robinson, "Some Problems in the Later Fifth Century Coinage of Athens", *ANSMN* 9, 1960, 1-15.
Robinson – Price 1967	E. S. G. Robinson, M. J. Price, "An Emergency Coinage of Timotheos", *NC* 7, 1967, 1-6.
Rosenberg 2003	D. Rosenberg, *Dünya Mitolojisi*, çev.: K. Akten, E. Cengiz, A. U. Cüce, K. Emiroğlu, T. Kenanoğlu, T. Kocayiğit, E. Kuzhan, B. Odabaşı, Ankara 2003.
Rutter 1979	N. K. Rutter, "South Italy and Mesana", *AIIN Supplemento* 25, 1979, 193-218.
Rutter 1997	N. K. Rutter, *The Greek Coinages of Southern Italy and Sicily*, London 1997.
Rutter-Burnett 2001	N. K. Rutter, A. M. Burnett, *Historia Numorum: Italy*, London 2001.
Ruzicka 2010	S. Ruzicka, "The 'Pixadorus Affair' Reconsidered Again", Şurada: E. D. Carney, D. Ogden (Ed.), *Philip II and Alexander*

the Great: Father and Son, Lives and Afterlives, Oxford 2010, 3-12.

Sage 1996 — M. M. Sage, *Warfare in Ancient Greece: A Sourcebook*, London-New York 1996.

Sallusto 1971 — F. Sallusto, *Le monete di bronzo di Poseidonia : Paestum nella collezione Sallusto*, Naples 1971.

Saprykin 2004 — S. J. Saprykin, "Money Circulation on Chorai of Olbia and Tauric Chersonesus in Pre-roman Period", Şurada: A. Stazio (Ed.), *Presenza e funzioni della moneta nelle chorai delle colonie greche dall'Iberia al Mar Nero, Atti del XII Convegno organizzato dall'Università 'Frederico II' e dal CISN, Napoli, 16–17 giunio 2000,* Roma 2004, 71– 132.

Sawada 2010 — N. Sawada, "Social Customs and Institutions: Aspects of Macedonian Elite Society", Şurada: J. Roisman, I. Worthington (Ed.), *A Companion to Ancient Macedonia*, West Sussex 2010, 392-408.

Schaefer 1953 — H. Schaefer, "Poros", *RE* XXII/1, 1953, 1225-1228.

Schaefer 1957 — H. Schaefer, "Prokles (7)", *RE* XXIII/1, 1957, 177-178.

Schrötter 1930 — F. F. V. Schrötter, *Wörterbuch Der Münzkunde*, Berlin-Leipzig 1930.

Sears 2016 — M. Sears, "Alexander's Cavalry Charge at Khaironeia, 338 BCE", *Journal of Military History* 80, 2016, 1017-1035.

Sekunda – McBride 1995 — N. Sekunda, A. McBride, *The Army of Alexander the Great*, London 1995.

Sekunda 2010 — N. V. Sekunda, "The Macedonian Army", Şurada: J. Roisman, I. Worthington (Ed.), *A Companion to Ancient Macedonia*, West Sussex 2010, 446-471.

Seltman 1933 — C. Seltman, Greek coins: *A History of Metallic Currency and Coinage down to the Fall of the Hellenistic Kingdoms*, London 1933.

Sheedy 2015 — K. A. Sheedy, Emergency Coinage of Timotheus (364–362 B.C.), Şurada: U. Wartenberg, M. Amandry (Ed.), *ΚΑΙΡΟΣ Contributions to Numismatics in Honor of Basil Demetriadi*, New York 2015, 203-224.

Sidnell 2006	P. Sidnell, *Warhorse: Cavalry in Ancient Warfare*, London-New York 2006.
Smith 1854	W. Smith, *A New Classical Dictionary of Greek and Roman Biography, Mythology and Geography*, New York 1854.
Spence 2002	I. Spence, *Historical Dictionary of Ancient Greek Warfare*, Maryland 2002.
Sprawski 2010	S. Sprawski, "The Early Temenid Kings to Alexander I", Şurada: J. Roisman, I. Worthington (Ed.), *A Companion to Ancient Macedonia*, West Sussex, 2010, 127-145.
Stahelin 1910	F. Stahelin, "Glaukias (7)", *RE* VII/1, 1398-1399.
Stähelin 1921	F. Stahelin, "Kleitos (11)", *RE* XI/1, 668.
Stähelin 1936	F. Stahelin, "Nikokreon (2), *RE* XVII/1, 357-359.
Stahl 1924	A. F. v. Stahl, "Notes on the March of Alexander the Great from Ecbatana to Hyrcania", *GJ* 64/4, 1924, 312-329.
Stauber 1966	J. Stauber, *Die Bucht von Adramyyteion*, vol 1-2, *IK* 50-51, Berlin 1966.
Strauss 2003	B. S. Strauss, "Alexander: The Military Campaign", Şurada: J. Roisman (Ed.), *Brill's Companion to Alexander the Great*, Leiden-Boston 2003, 133-158.
Stein 1934	O. Stein, "Taxiles", *RE* V/A1, 1934, 78-85.
Svoronos 1919	J. N. Svoronos, *L'hellenisme primitif de la Macédoine*, Paris 1919.
Şimşek 2011	C. Şimşek, *Laodikeia Nekropolü (2004-2010), Laodikeia Çalışmaları* 1.2, İstanbul, 2011.
Tačeva 1992	M. Tačeva, "On the Problems of the Coinages of Alexander I Sparadokos and the So-Called Thracian-Macedonian Tribes", *Historia* 41, 1992, 58-74.
Tekin 2007	O. Tekin, "Sikkeler", Şurada: Serra Durugönül (Ed.), *Nagidos, Dağlık Kilikia'da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları*, İstanbul 2007, 193-197.
Tekin 2008	O. Tekin, *Antik Nümismatik ve Anadolu*, İstanbul 2008.
Thomas 2007	C. G. Thomas, *Alexander the Great in his World*, Blackwell 2007.

Thompson 1940 — H. A. Thompson, "A Golden Nike from the Athenian Agora", Şurada: *Athenian studies presented to William Scott Ferguson*, 1940, Cambridge, 183-210.

Thompson 1966 — W. E. Thompson, "The Functions of the Emergency Coinages of the Peloponnesian War", *MNEM* 19, 1966, 337-343.

Thompson 1982 — M. Thompson, "The Coinage of Philip II and Alexander III", Şurada: *Macedonia and Greece in late classical and early Hellenistic times National Gallery of Art. Studies in the history of art*, Vol. 10, Washington 1982 112-121.

Thompson 1983 — M. Thompson, *Alexander's Drachm Mints I: Sardeis and Miletus*, New York 1983.

Thompson 1991 — M. Thompson, *Alexander's Drachm Mints II: Lampsacus and Abydus*, New York 1991. http://numismatics.org/digitallibrary/ark:/53695/nnan49322 (Erişim tarihi: 20 Ekim 2016).

Thompson 2007 — M. Thompson, *Granicus 334 BC: Alexander's first Persian victory*, Oxford 2007.

Thonemann 2015 — P. Thonemann, *The Hellenistic World: Using Coins as Sources*, Cambridge 2015.

Tierney 1942 — M. Tierney, "Aristotle and Alexander the Great", *Studies* 122, 221-228.

Tod 1945 — M. N. Tod, Epigraphical notes on Greek coinage I, *NC* 5, 1945, 108-116.

Tod 1946 — M. N. Tod, Epigraphical notes on Greek coinage II, *NC* 6, 1946, 47-62.

Tod 1947 — M. N. Tod, Epigraphical notes on Greek coinage III, *NC* 7, 1947, 1-27.

Tomaschek 1896 — W. Tomaschek, "Baktriane", *RE* II/2 1896, 2805-2806.

Touratsoglou 2012 — I. Touratsoglou, "Coin production and numismatic circulation in the Macedonian kingdom during the Hellenistic period", Şurada: E. Drougou, I. Touratsoglou (Ed.), *Topics on Hellenistic Pottery in Ancient Macedonia*, Athens 2012, 36-53.

Treidler 1967 — H. Treidler, "Uxii", *RE* IX/A2, 1967, 1313-1319.

Troxell 1997	H. A. Troxell, *Studies in the Macedonian coinage of Alexander the Great*, *ANSNS*, no. 21, New York 1997.
Troxell 1991	H. A. Troxell, "Alexander's Earliest Macedonian Silver", Şurada: W.E. Metcalf (Ed.), *Mnemata: Papers in Memory of Nancy M. Waggoner*, New York 1991, 49-62.
Trundle 2004	M. Trundle, *Greek Mercenaries: From the Late Archaic Period to Alexander*, New York 2004.
Trundle 2013	M. Trundle, "The Business of War: Mercenaries", Şurada: B. Campbell, L. A. Tritle (Ed.), *The Oxford Handbook of Warfare in the Classical World*, New York 2013, 330-350.
Türk 1947	G. Türk, "Pegasos", *RE* XIX/1, 1937, 56-64.
Vassallo 1983	S. Vassallo, "La Circolazione della Moneta Bronzea di Agrigento nel V Sec. A.C.", *RIN* 85, 17-34.
Voutiras 1997	I. Voutiras, "Zeus", *LIMC* VIII, 1997, 310-312.
Warren 1983	J. A. W. Warren, "The Autonomous Bronze Coinage of Sicyon Part 1", *NC* 143, 1983, 23-56.
Wartenberg 1997	U. Wartenberg, "The Alexander-eagle Hoard: Thessaly 1992", *NC* 157, 1997, 179-188.
Weiser 1989	W. Weiser, "Die Eulen Von Kyros Dem Jüngeren. Zu Den Ersten Münzporträts Lebender Menschen", *ZPE* 76, 1989 267-296.
Welles 1962	C. B. Welles, "The Discovery of Sarapis and the Foundation of Alexandria", *Historia* 11 1962, 271-298
Wernicke 1894	K. Wernicke, "Alkmene", *RE* I/2, 1894, 1572-1577.
Wernicke 1895	K. Wernicke, "Apollon", *RE* II/1, 1895, 1-111.
West 1923	A. B. West, "The early diplomacy of Philip II of Macedon illustrated by his coins", *NC* 1923, 169-210.
Westermark 1979	U. Westermark, "The Fifth Century Bronze Coinage of Akragas", *AIIN Supplemento* 25, 1979, 3-17.
Westermark 1989	U. Westermark, "Remarks on the regal Macedonian coinage ca. 413-359 B.C.", Şurada: G. Le Rider, K. Jenkins, N. Waggoner, U. Westermark (Ed.), *Kraay-Mørkholm Essays*. Numismatic Studies in Memory of C. M. Kraay and O. Mørkholm, Louvain-la-Neuve 1989, 301-315.

Westermark 1994 — U. Westermark, "Apollo in Macedonia", Şurada: *Opus Mixtum: Essays in Ancient Art and Society,* Stockholm 1994, 149-154.

Westermark 1996 — U. Westermark, "Influences from South Italy on Early Macedonian Bronze Coins" Şurada: W. Leschorn, A. V. Miron, A. Miron (Ed.), *Hellas und der Griechische Osten*: *Studien zur Geschichte und Numismatik der griechischen Welt: Festschrift für Peter Robert Franke zum 70. Geburtstag*, Saarbruecken 1996, 291-299.

Winterthur 1987 — H. Bloesch, *Griechische Münzen in Winterthur*, 1. *Spanien, Gallien, Italien, Moesien, Dakien, Sarmatien, Thrakien, Makedonien, Hellas, Inseln*, Winterthur 1987.

Winzer 2005 — A. Winzer, *Antike Portraitmünzen der Perser und Griechen aus vor-hellenistischer Zeit (Zeitraum ca. 510-322 v. Chr.): die frühesten Portraits lebender Menschen von Dareios I. Bis Alexander III*, Stuttgart 2005.

Worthington 2003 — I. Worthington, "Alexander, Philip and the Macedonian Background, Şurada: J. Roisman (Ed.), *Brill's Companion to Alexander the Great*, Leiden 2003, 69-98.

Zervos 1979 — O. H. Zervos, "Near Eastern elements in the Tetradrachms of Alexander the Great: The Eastern Mints", Şurada: O. Mørkholm, N. M. Waggoner (Ed.), *Greek numismatics and archaeology : essays in honor of Margaret Thompson*, Watteren 1979, 295-305.

Zervos 1982 — O. H. Zervos, "The earliest coins of Alexander the Great, 1. Notes on a book by Gerhard Kleiner", *NC* 1982, 166-179.

Zervos 1986 — O. H. Zervos, "Coins Excavated at Corinth, 1978-1980", *Hesperia* 55, 1986, 183-205.

Zeuner 1963 — F. E. Zeuner, "Dolphins on Coins of the Classical Period", *BICS* 10, 1963, 97-103.

LEVHALAR

LEVHA I

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Makedonya

LEVHA II

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Makedonya

LEVHA III

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

Makedonya

LEVHA IV

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

Makedonya

LEVHA V

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

Makedonya 41-43
Kyme? 44-45
Miletos ya da Mylasa 46
Sardeis 47-50

LEVHA VI

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

Sardeis

LEVHA VII

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

Sardeis

LEVHA VIII

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

Sardeis

LEVHA IX

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

Sardeis 81-86
Kaunos 87-90

LEVHA X

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

Kaunos

LEVHA XI

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

Kaunos

LEVHA XII

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

Kaunos

LEVHA XIII

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

Kaunos

LEVHA XIV

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

Kaunos

LEVHA XV

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

Kaunos

LEVHA XVI

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

Kaunos

LEVHA XVII

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

Kaunos 161-168
Belirsiz Batı Küçük Asya 169-170

LEVHA XVIII

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

Belirsiz Batı Küçük Asya

LEVHA XIX

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

Belirsiz Batı Küçük Asya

LEVHA XX

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

Belirsiz Batı Küçük Asya 191-199
Tarsus 200

LEVHA XXI

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

Tarsus 201-205
Salamis 206
Ünik 207-208
Tanımsız 209-210

LEVHA XXII

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

Tanımsız

LEVHA XXIII

221

222

223

224

225

226

227

228

229

230

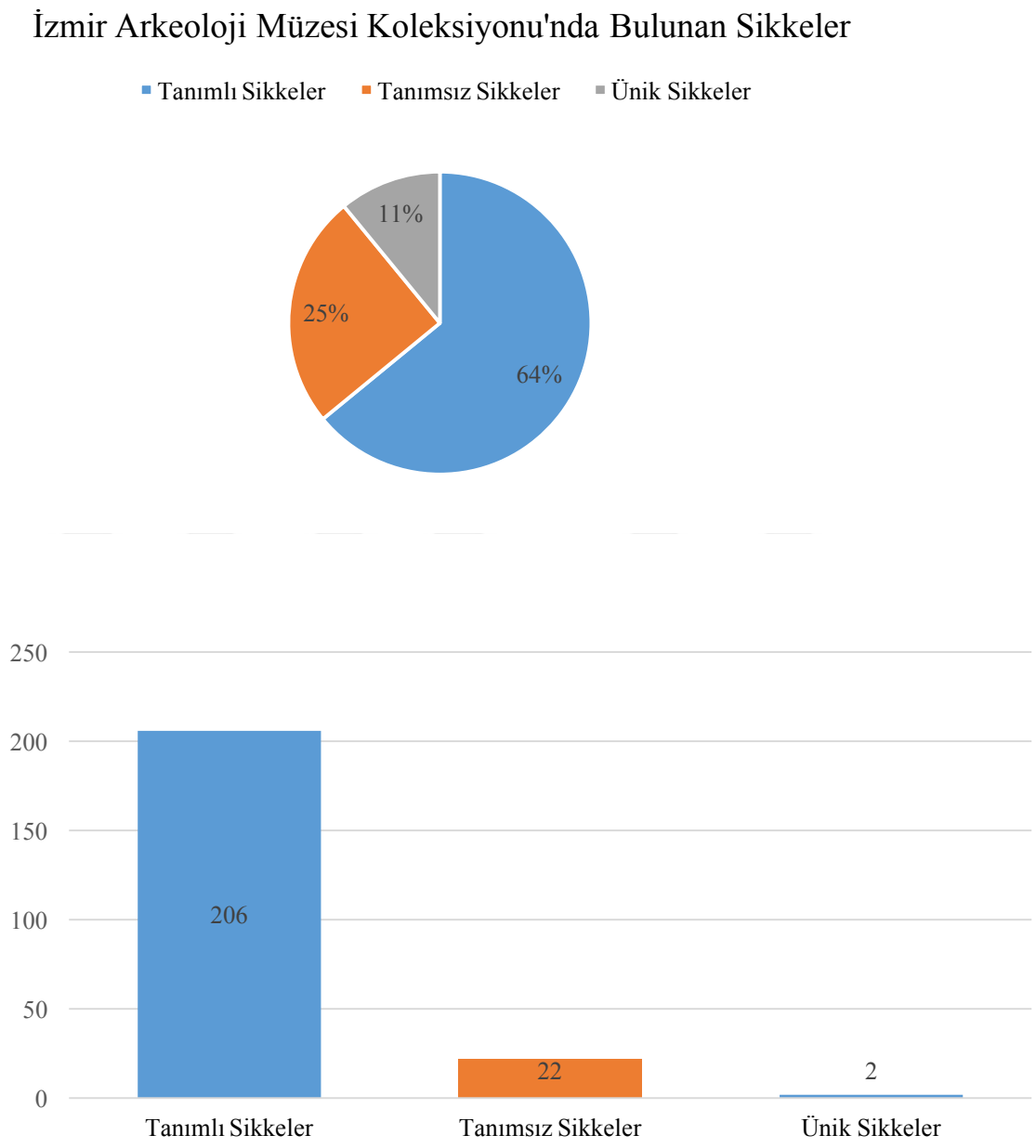

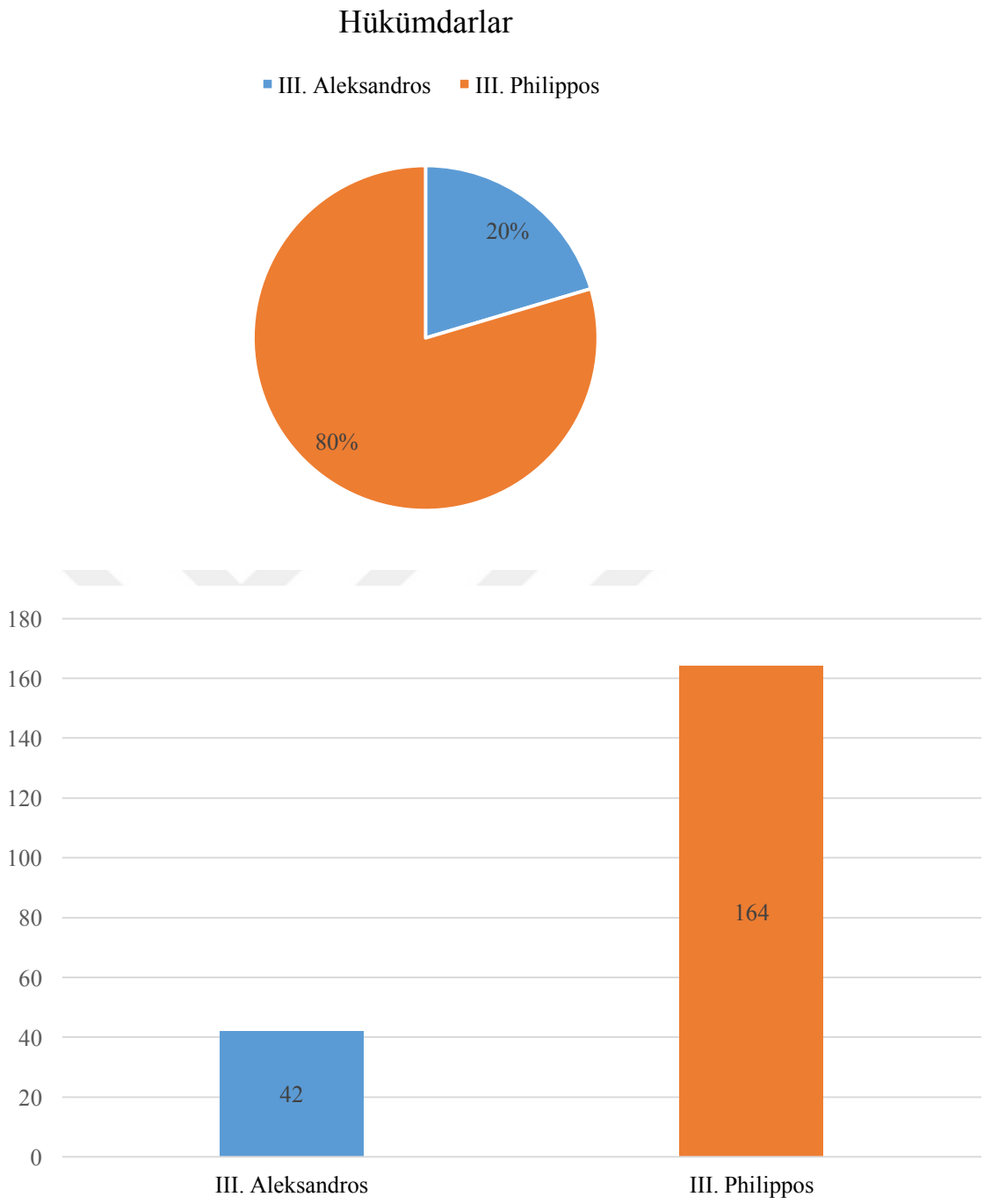
Tanımsız

EK 1- GRAFİKLER

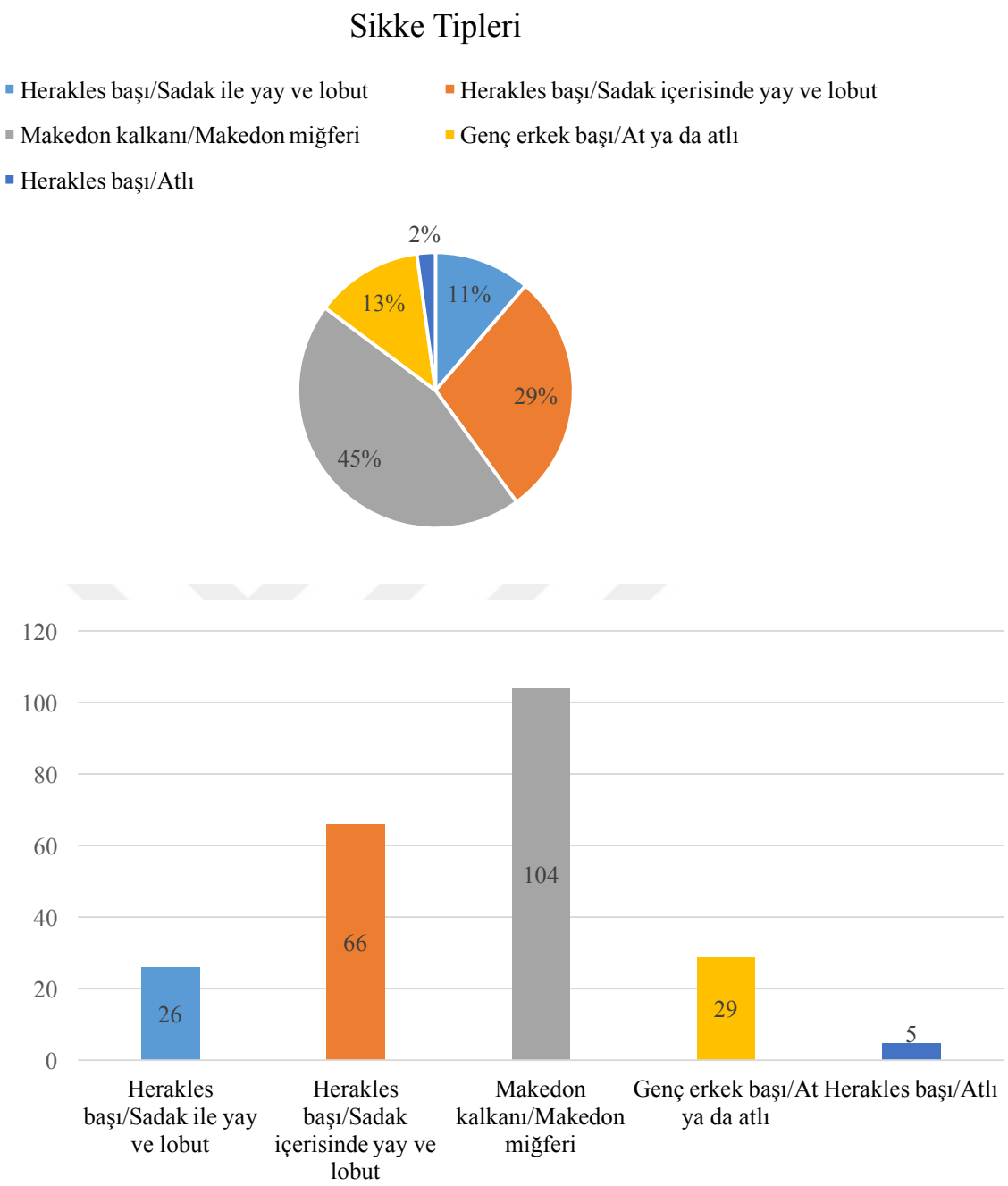
Grafik 1 İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Genel Dağılımı.

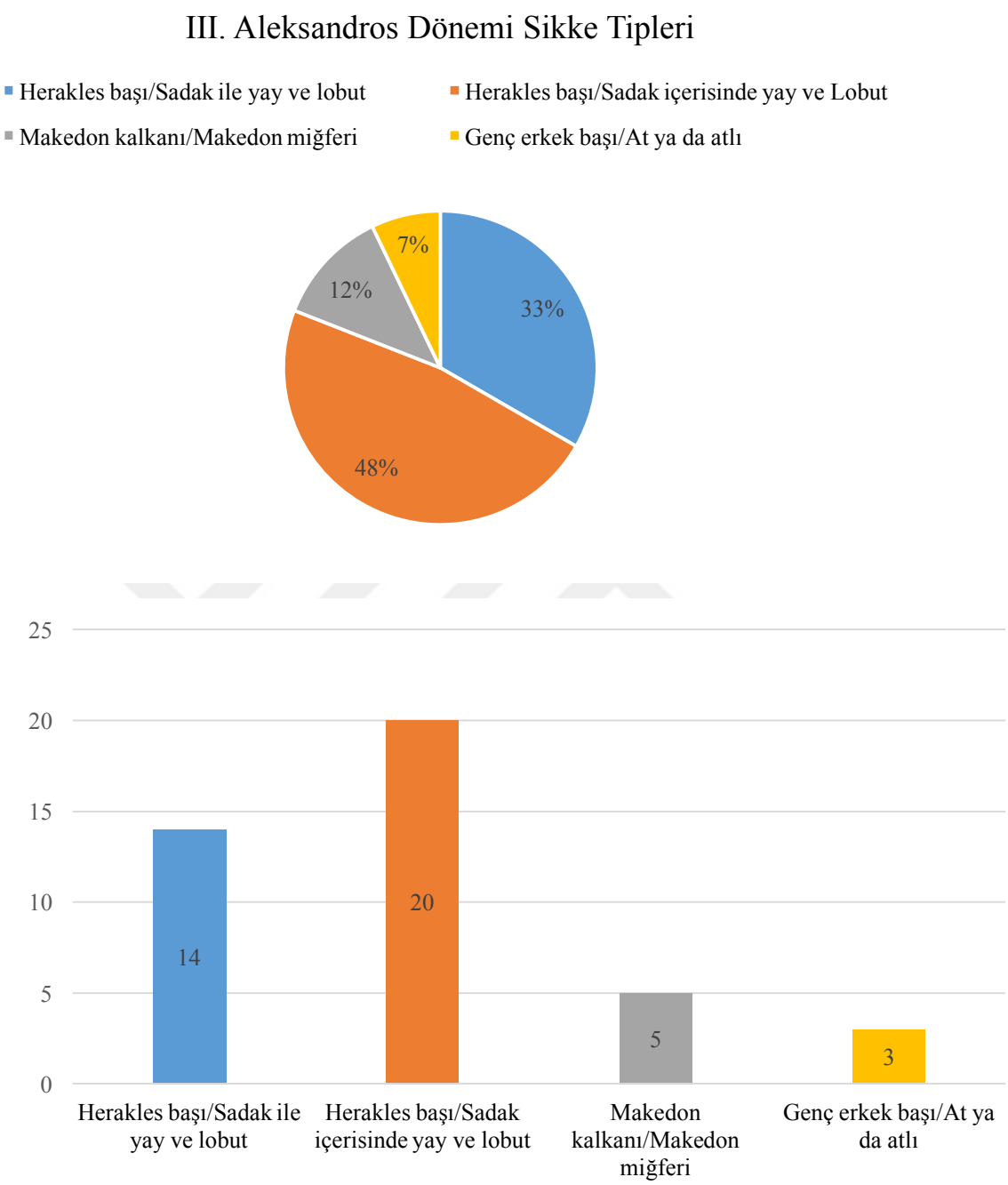
Grafik 2 Sikkelerin Hükümdarlara Göre Dağılımı.

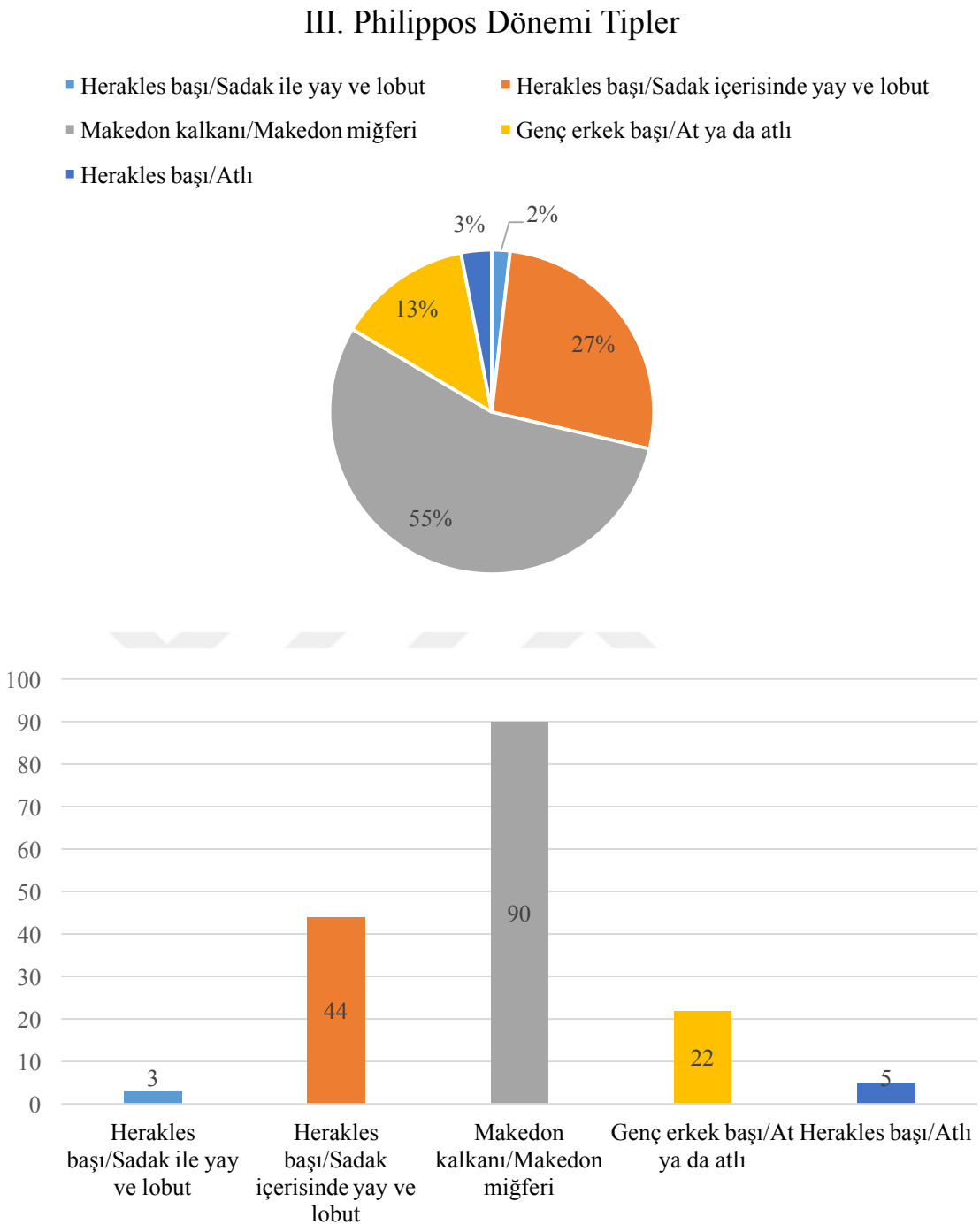
Grafik 3 Sikkelerin Tiplere Göre Dağılımı.

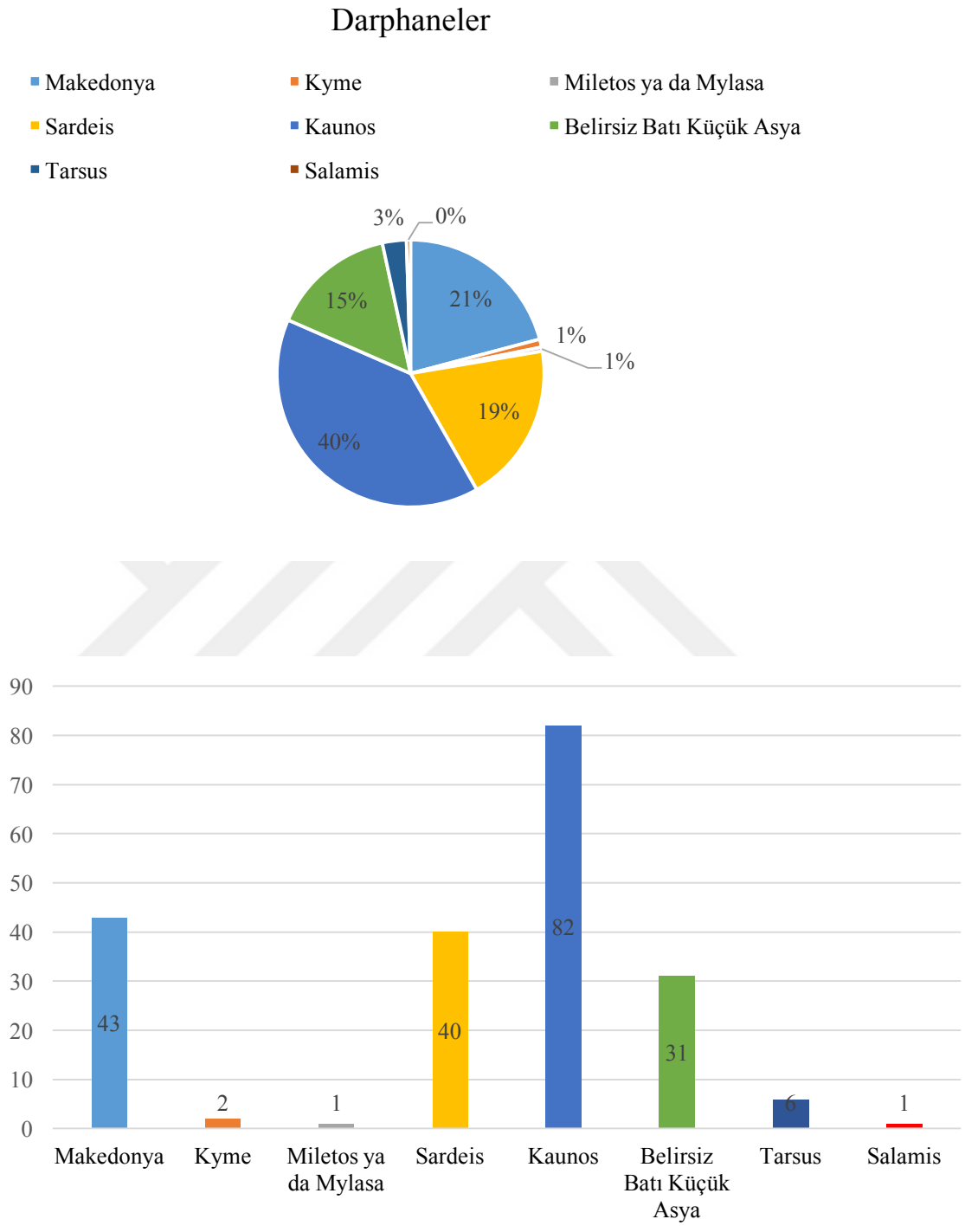
Grafik 4 III. Aleksandros Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı.

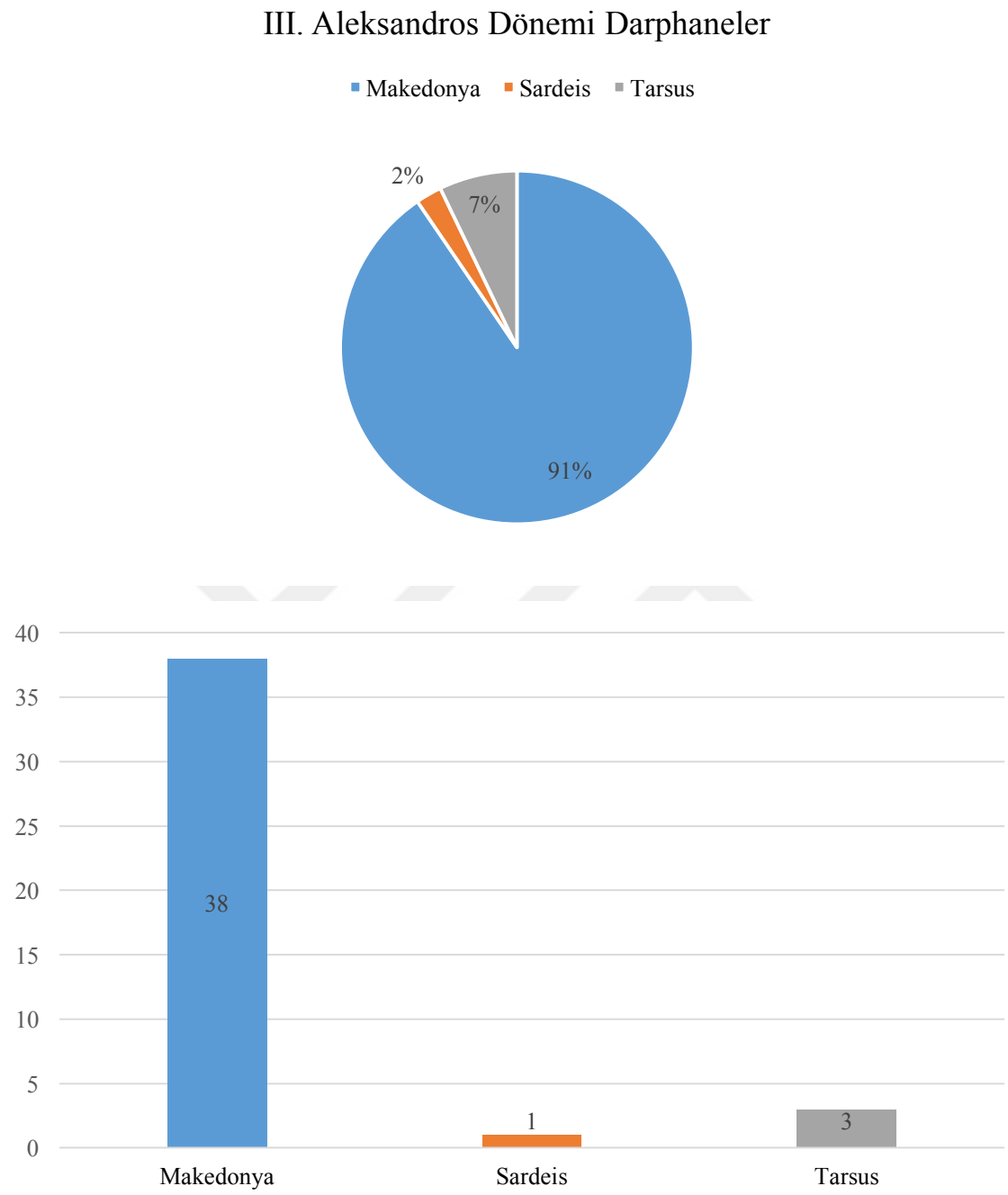
Grafik 5 III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı.

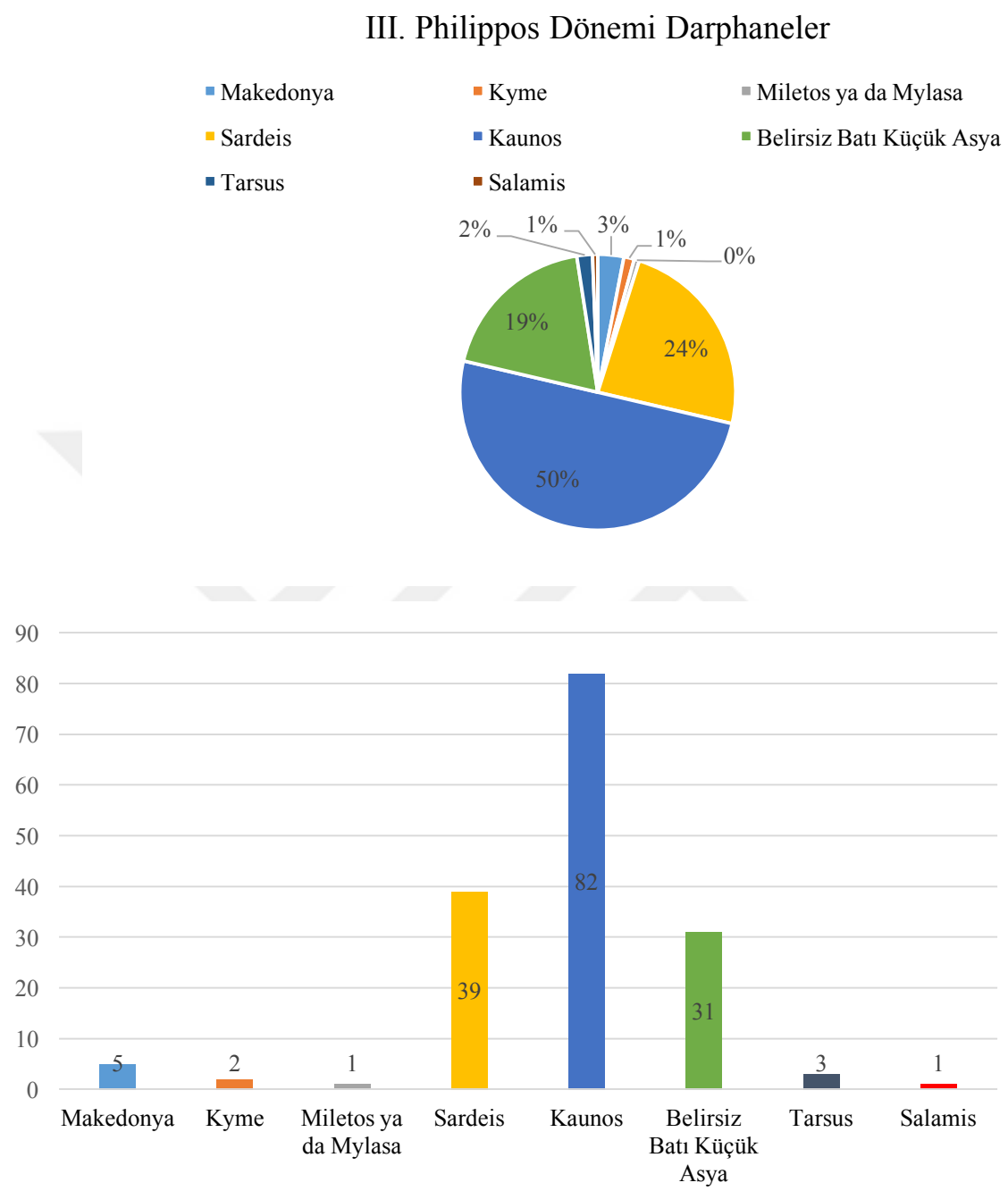
Grafik 6 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Darphanelere Göre Dağılımı.

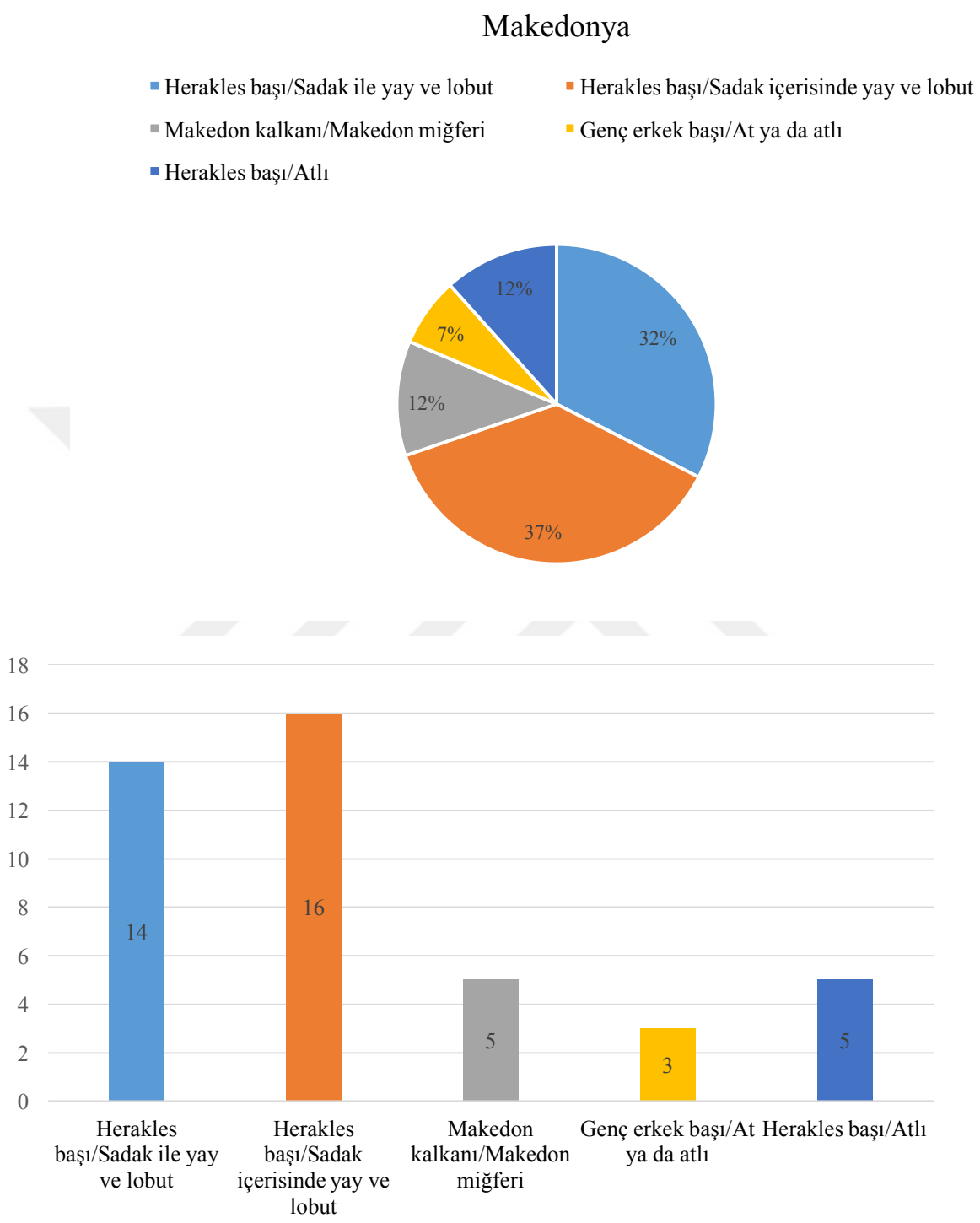
Grafik 7 III. Aleksandros Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Darphanelere Göre Dağılımı.

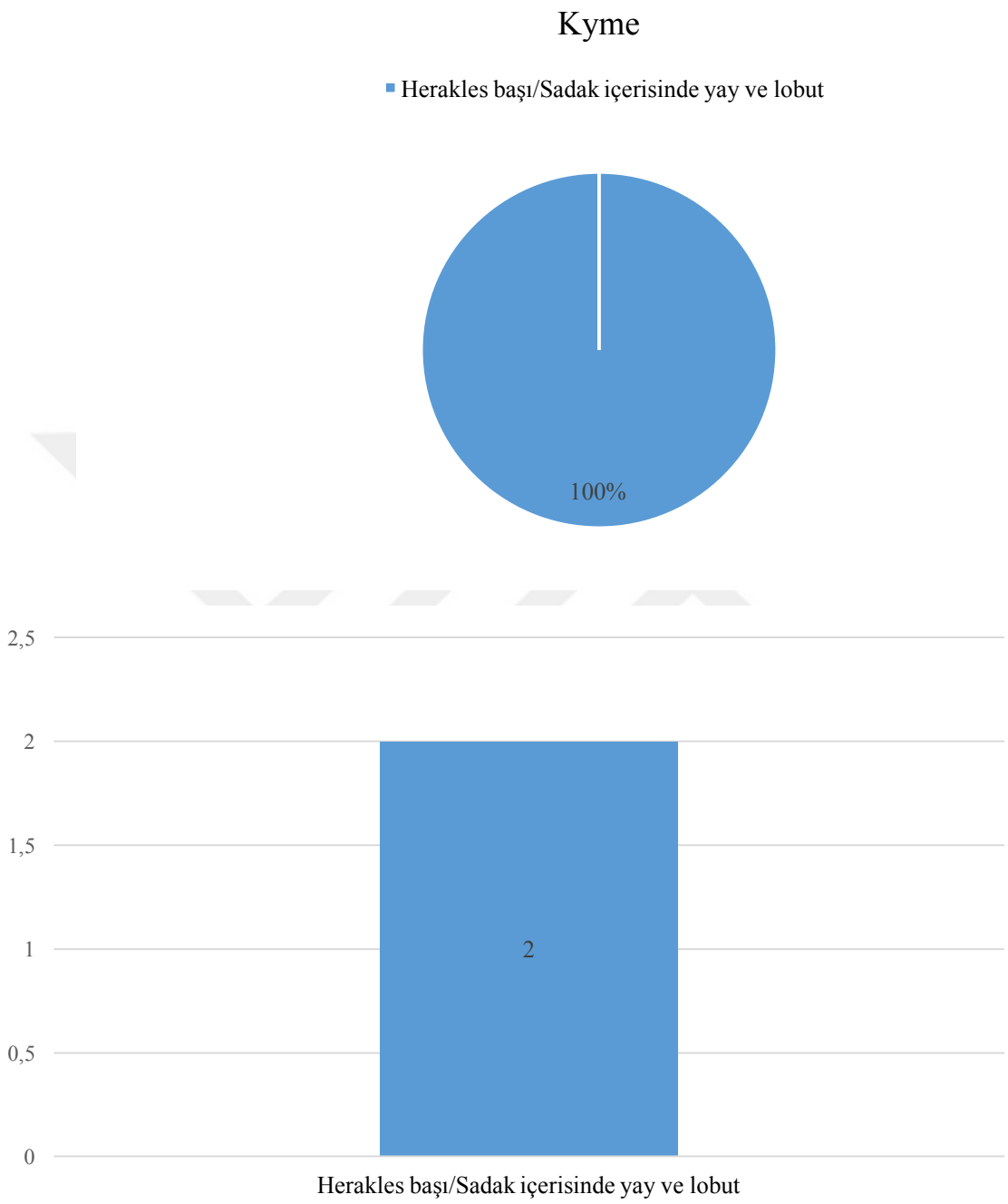
Grafik 8 III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Darphanelere Göre Dağılımı.

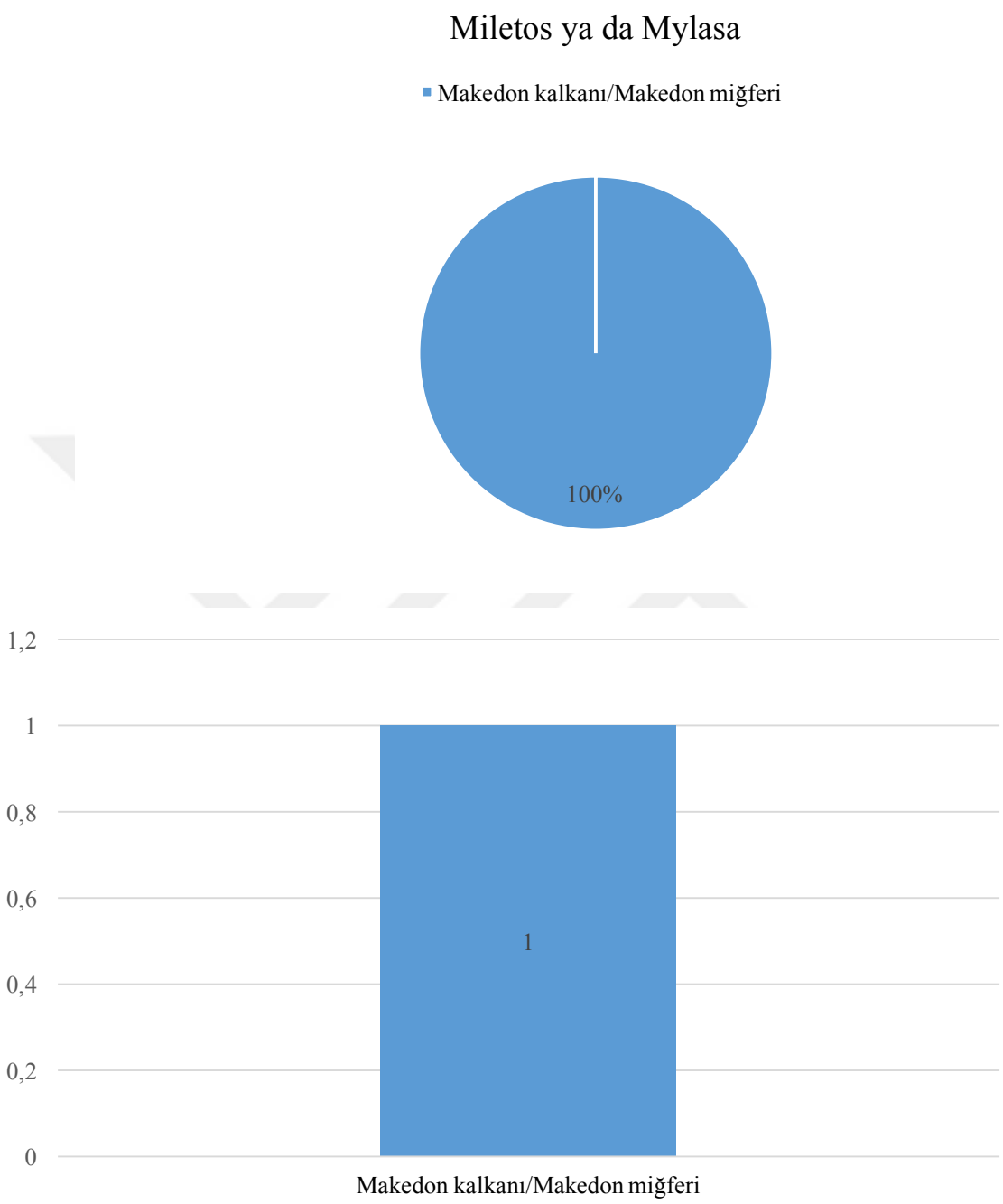
Grafik 9 Makedonya'da Darp Edilen III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı.

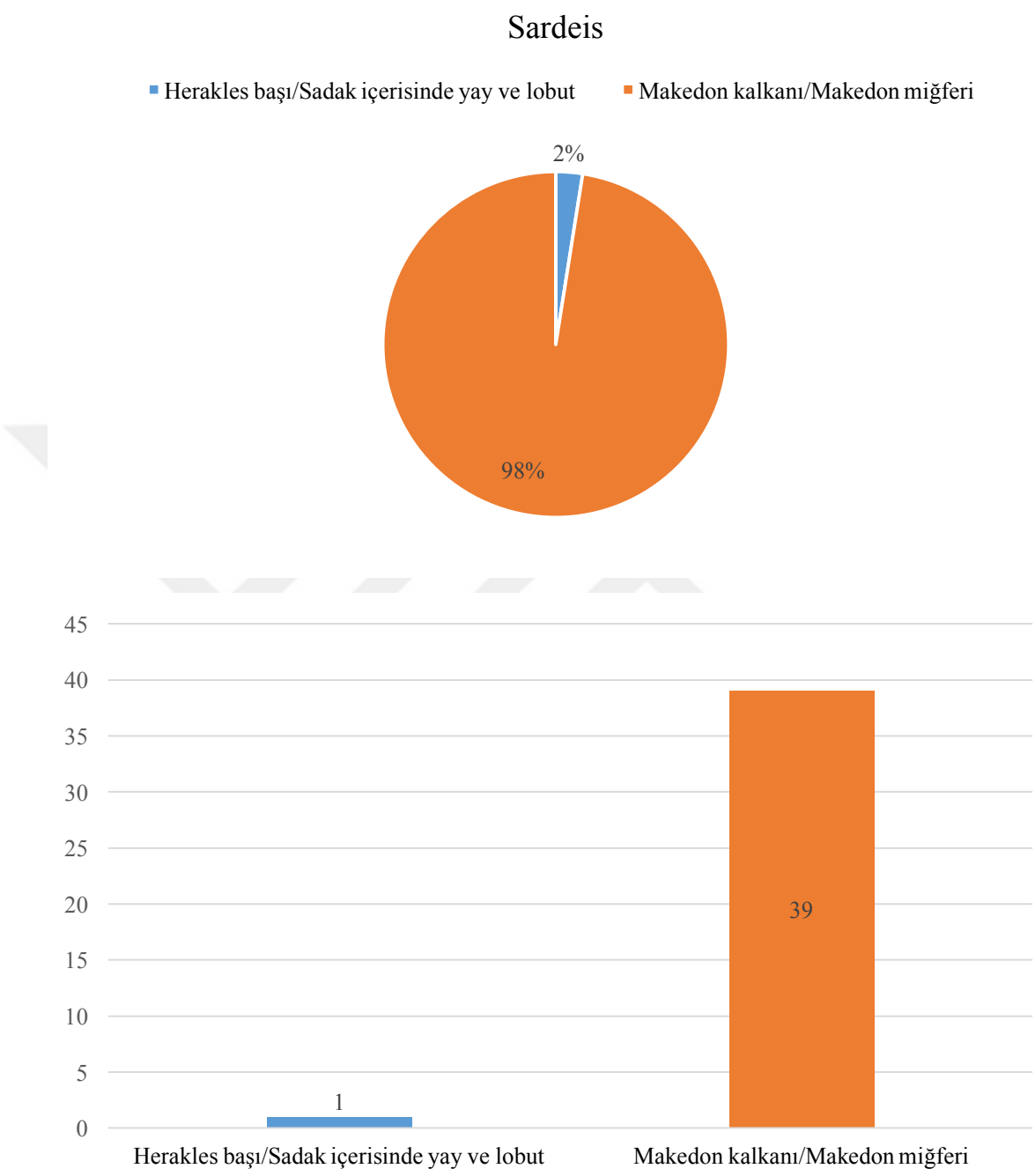
Grafik 10 Kyme'de Darp Edilen III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı.

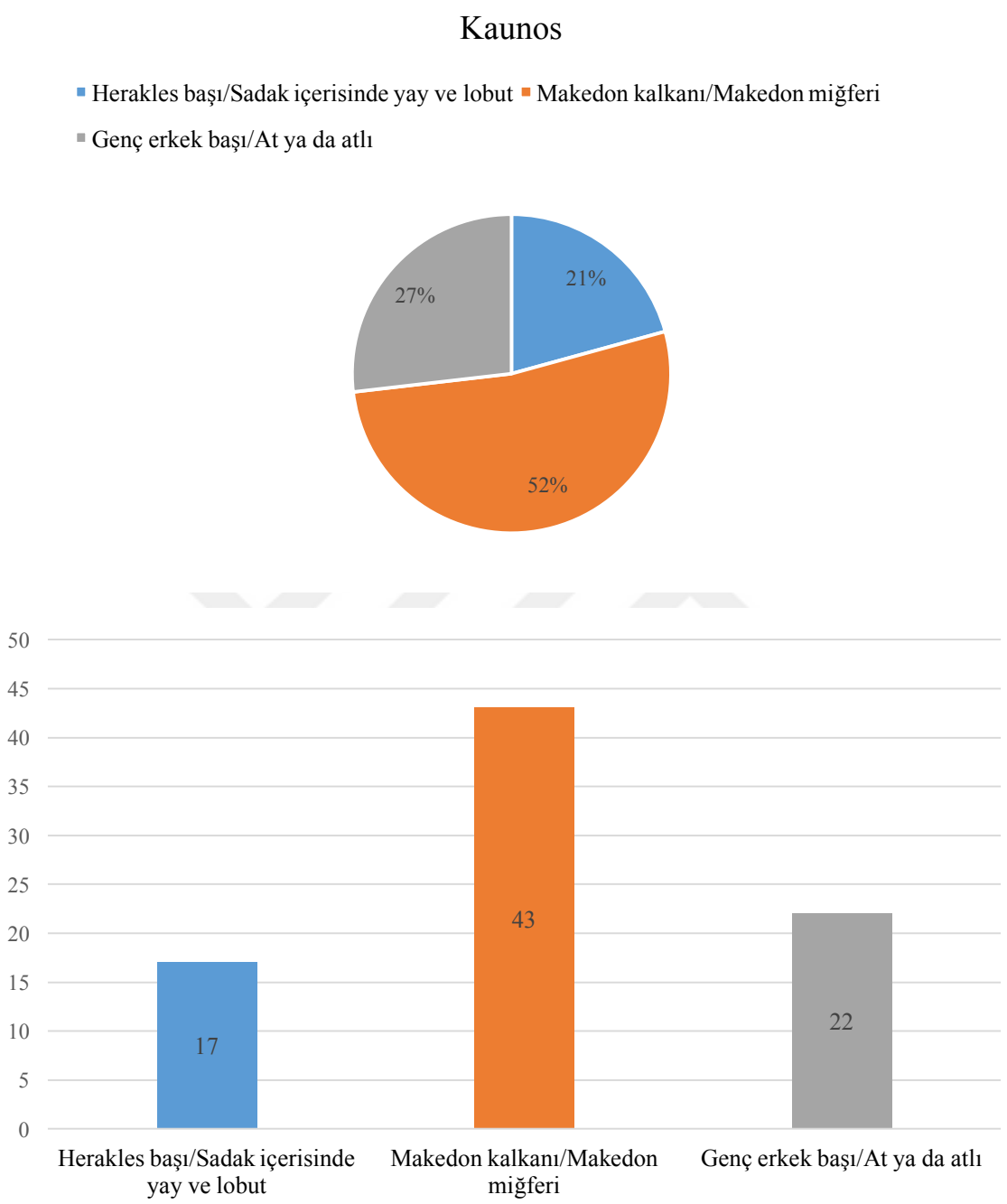
Grafik 11 Miletos ya da Mylasa'da Darp Edilen III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı.

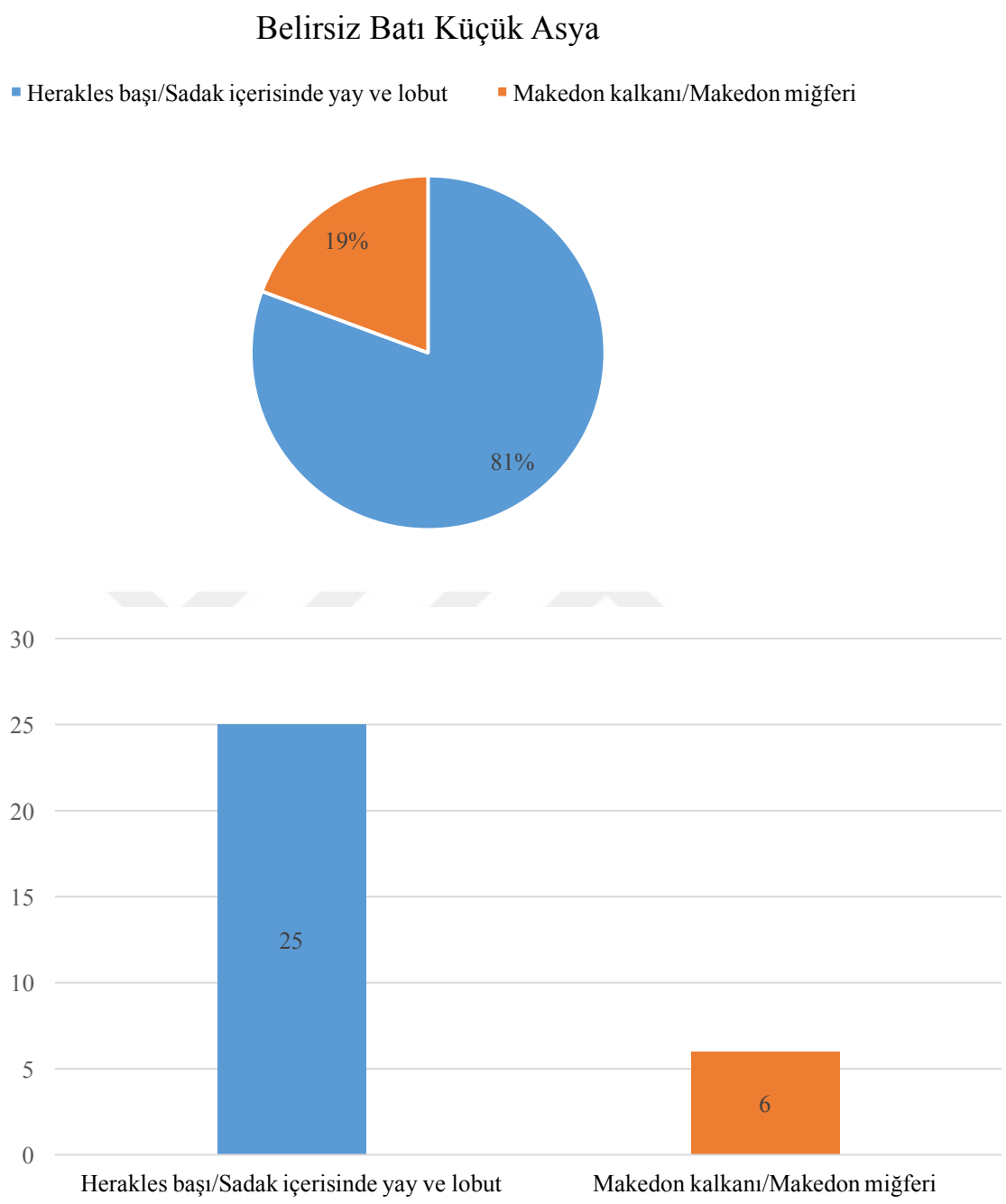
Grafik 12 Sardeis'te darp edilen III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı.

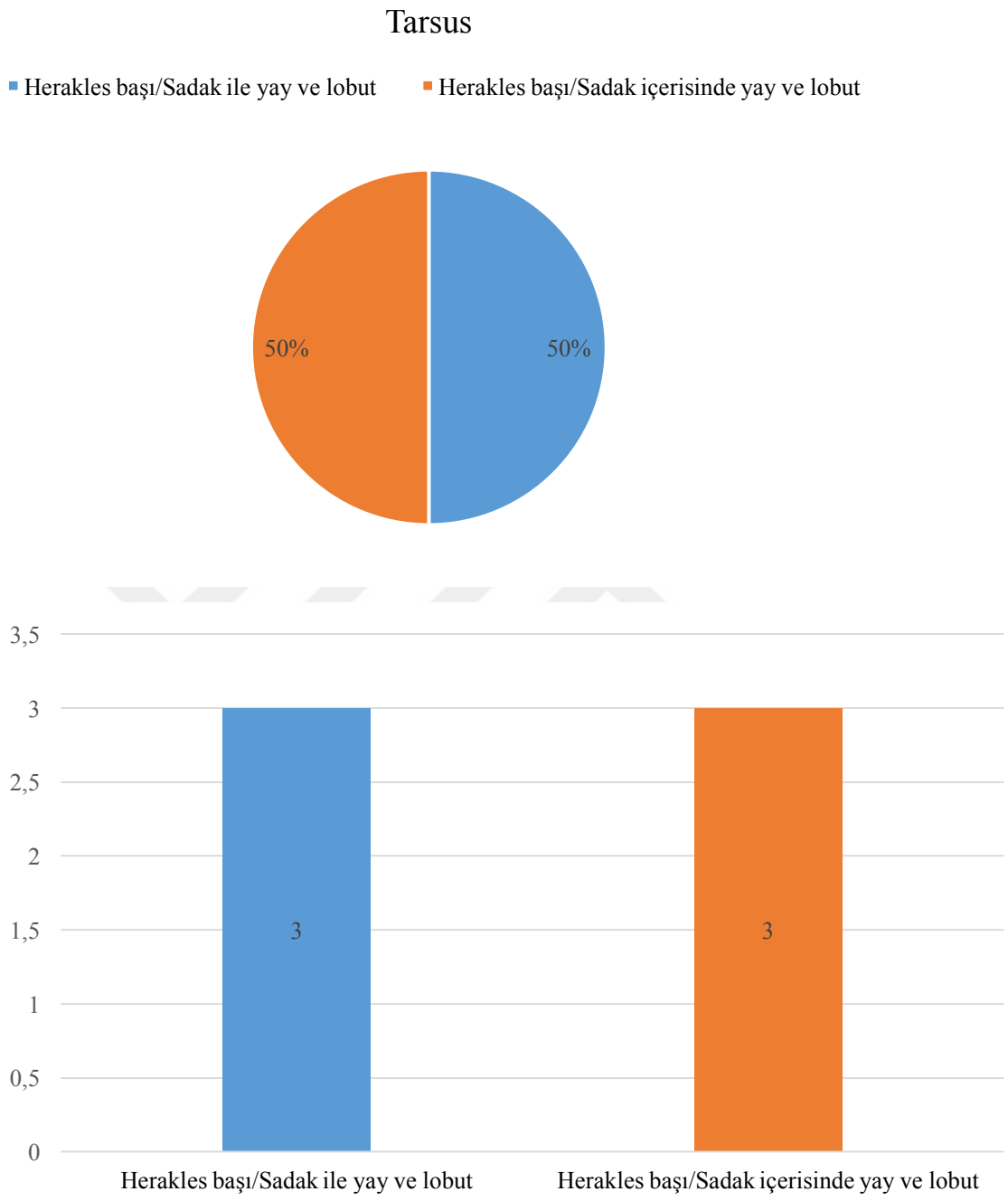
Grafik 13 Makedonya'da Darp Edilen III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı.

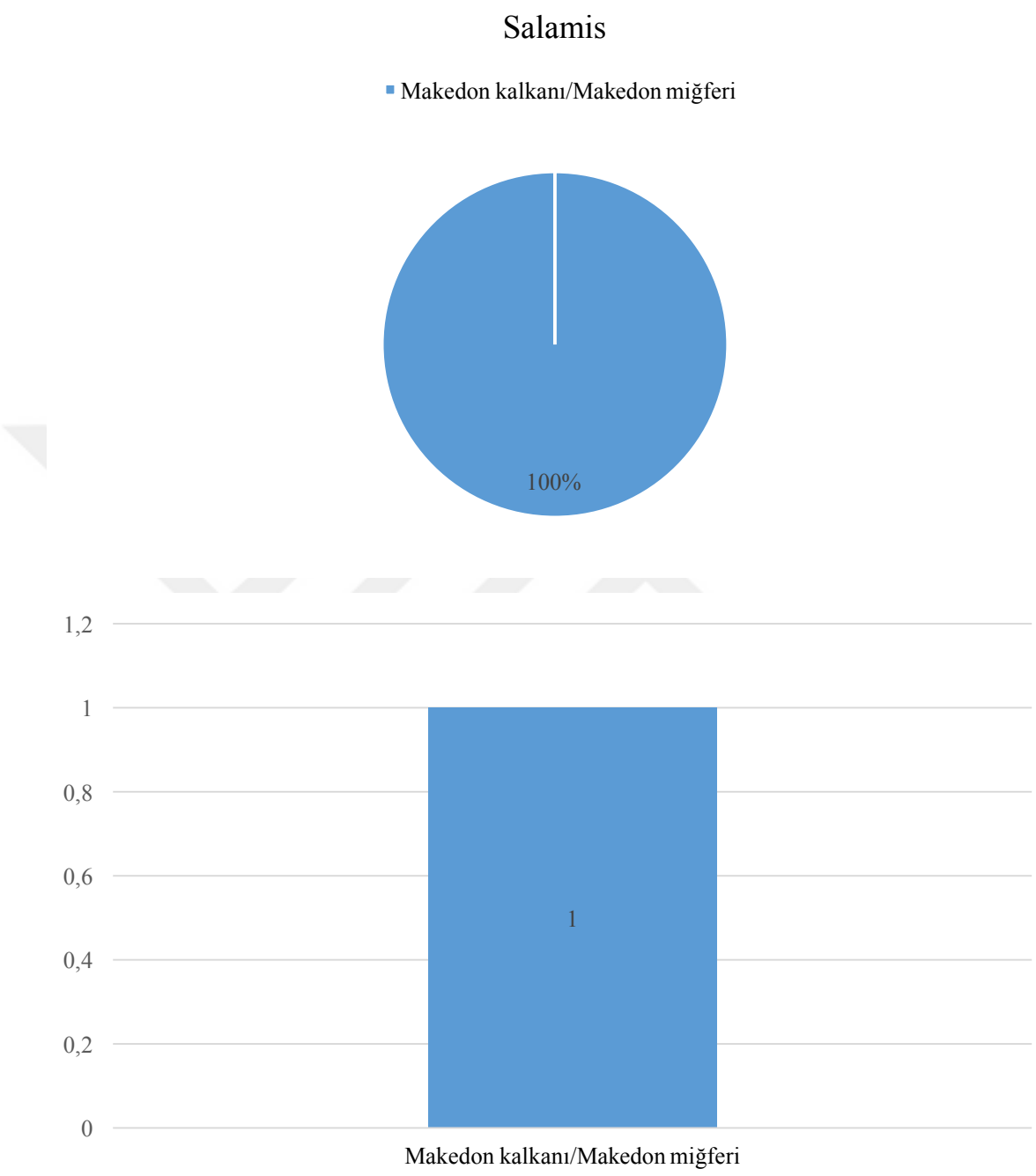
Grafik 14 Belirsiz Batı Küçük Asya Grubunda Yer Alan III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı.

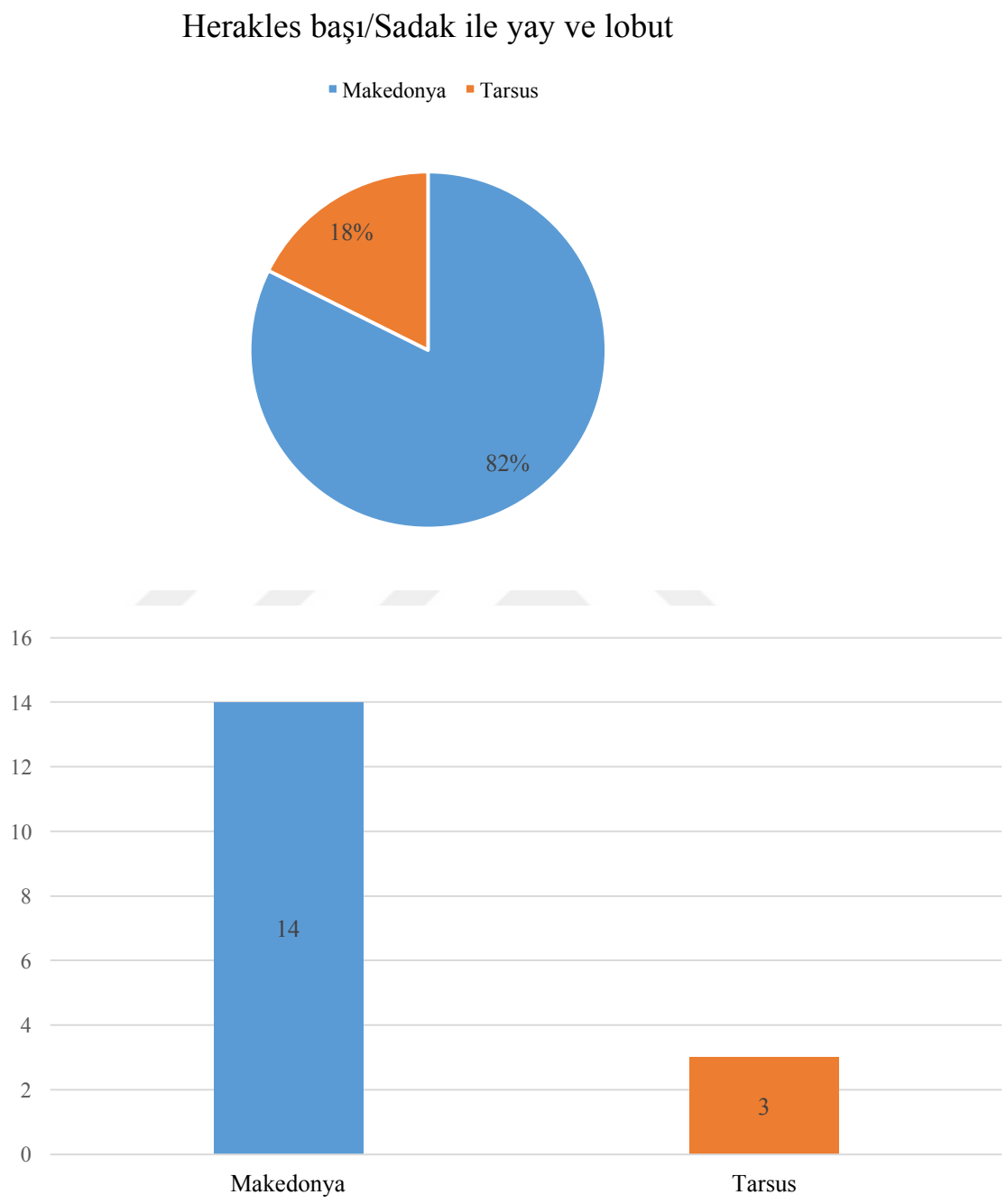
Grafik 15 Tarsus'ta Darp Edilen III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı.

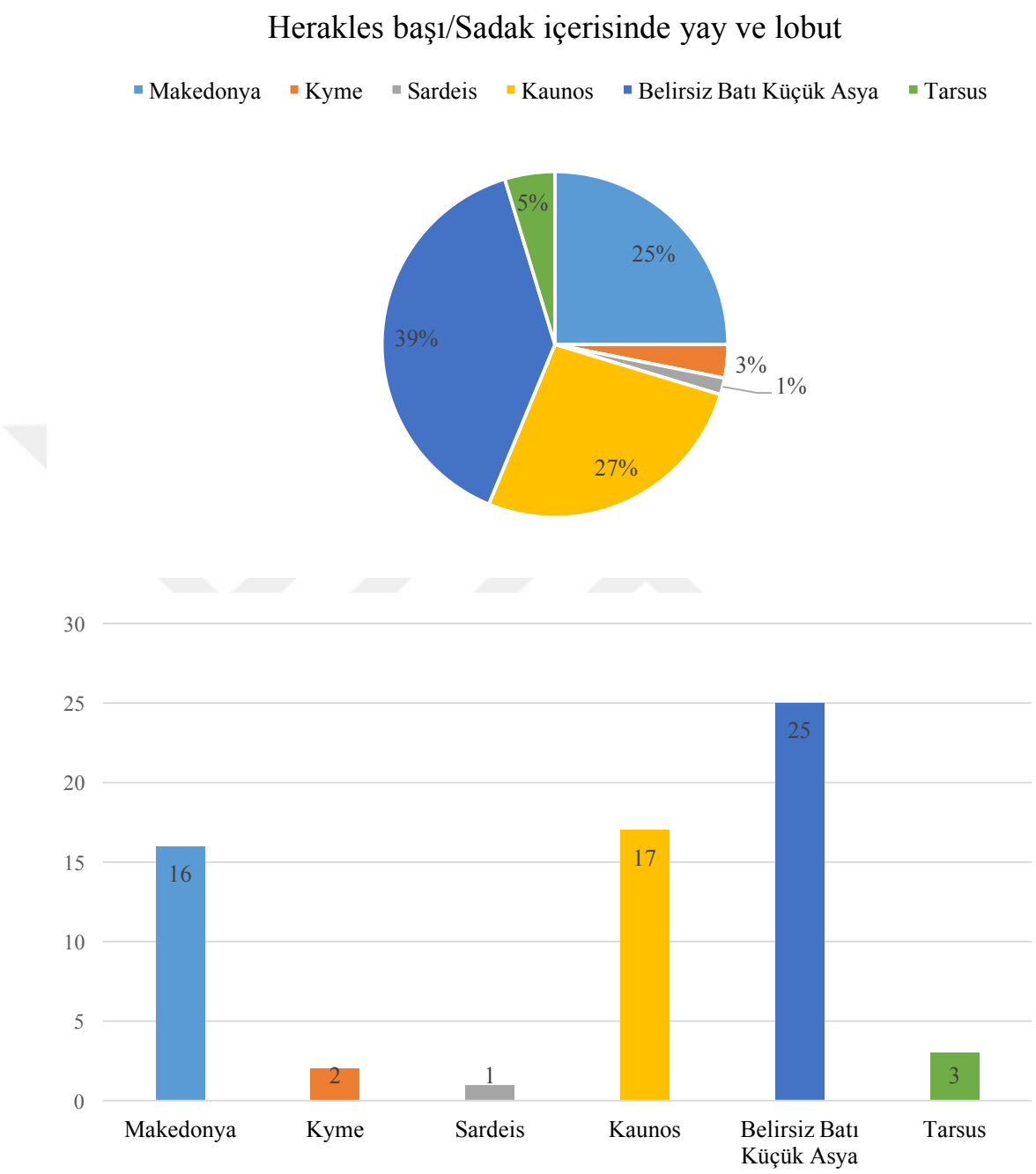
Grafik 16 Salamis'de Darp Edilen III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı.

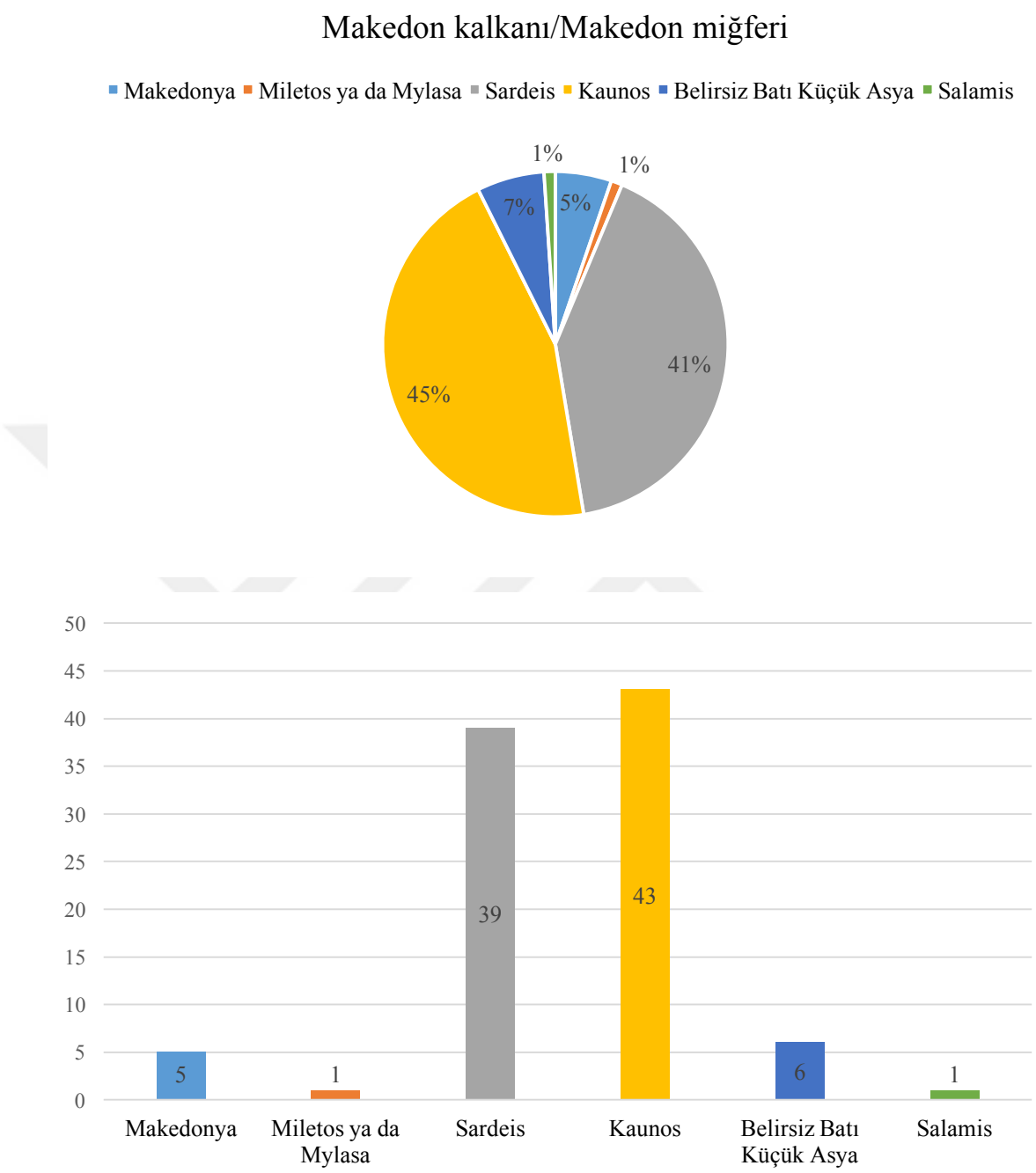
Grafik 17 Herakles Başı/Sadak ile Yay ve Lobut Tipli Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Darphanelere Göre Dağılımı.

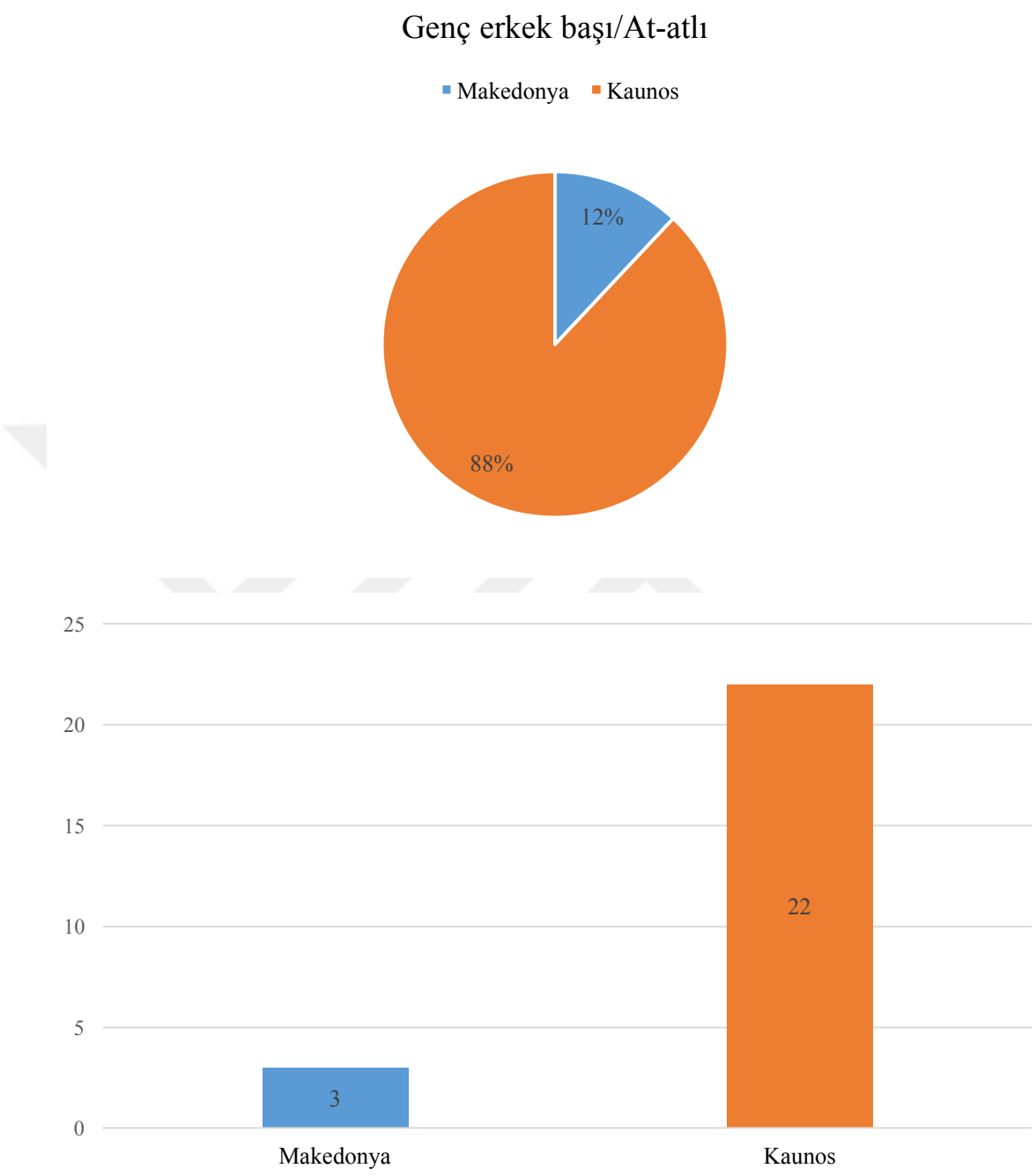
Grafik 18 Herakles Başı/Sadak İçerisinde Yay ve Lobut Tipli Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Darphanelere Göre Dağılımı.

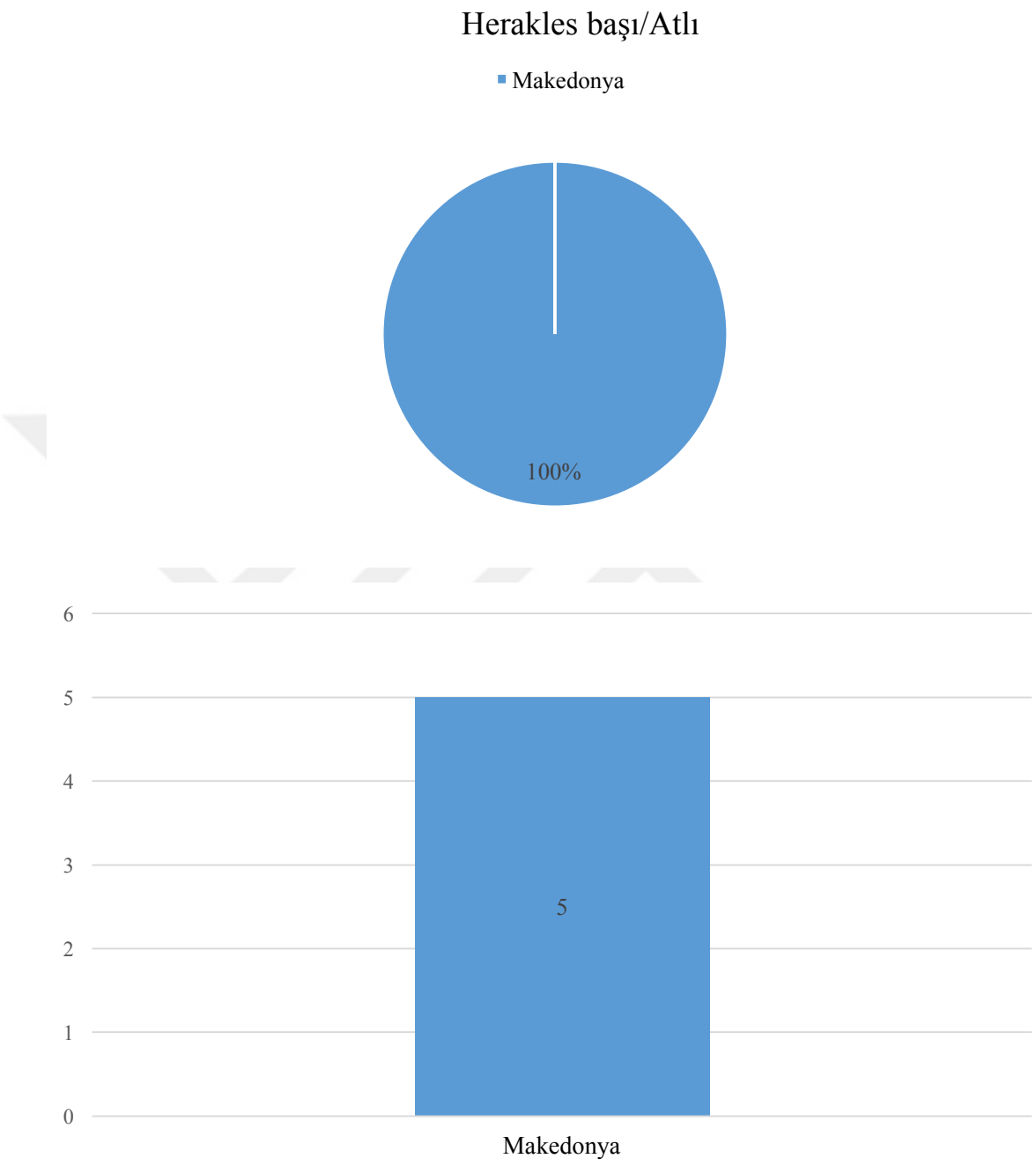
Grafik 19 Makedon Kalkanı/Makedon Miğferi Tipli Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Darphanelere Göre Dağılımı.

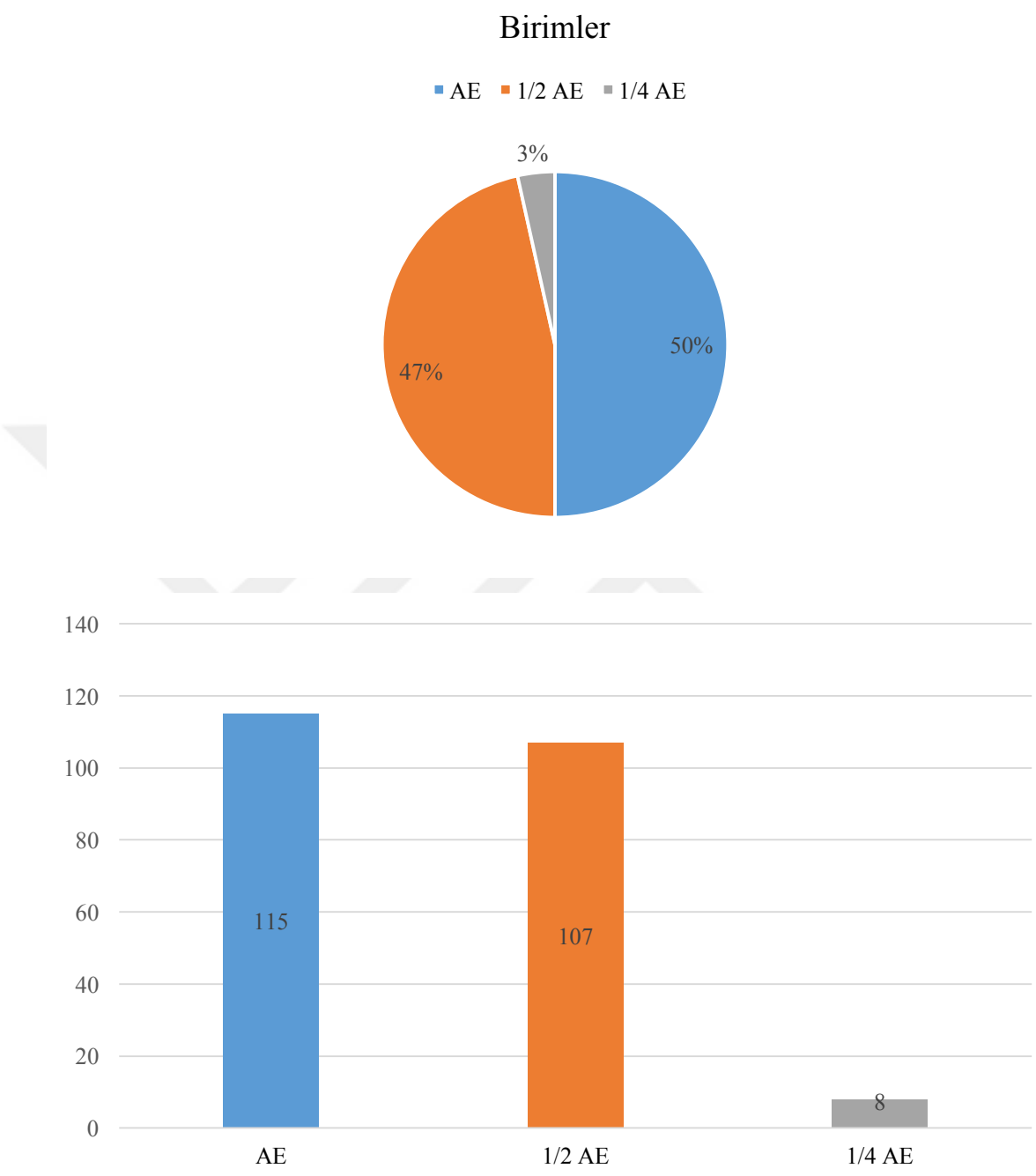
Grafik 20 Genç Erkek Başı/At-Atlı Tipli Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Darphanelere Göre Dağılımı.

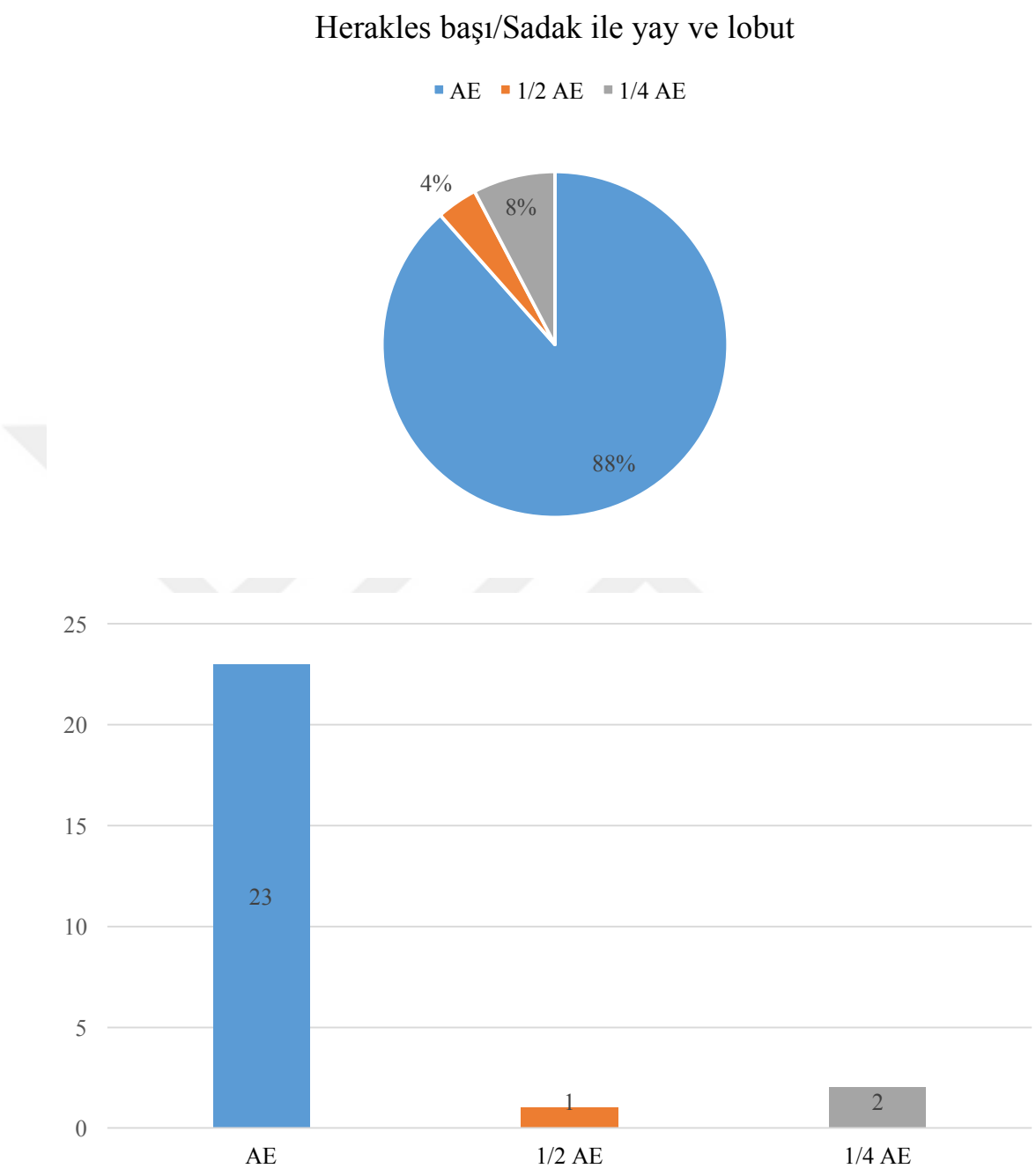
Grafik 21 Herakles Başı/Atlı Tipli Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Darphanelere Göre Dağılımı.

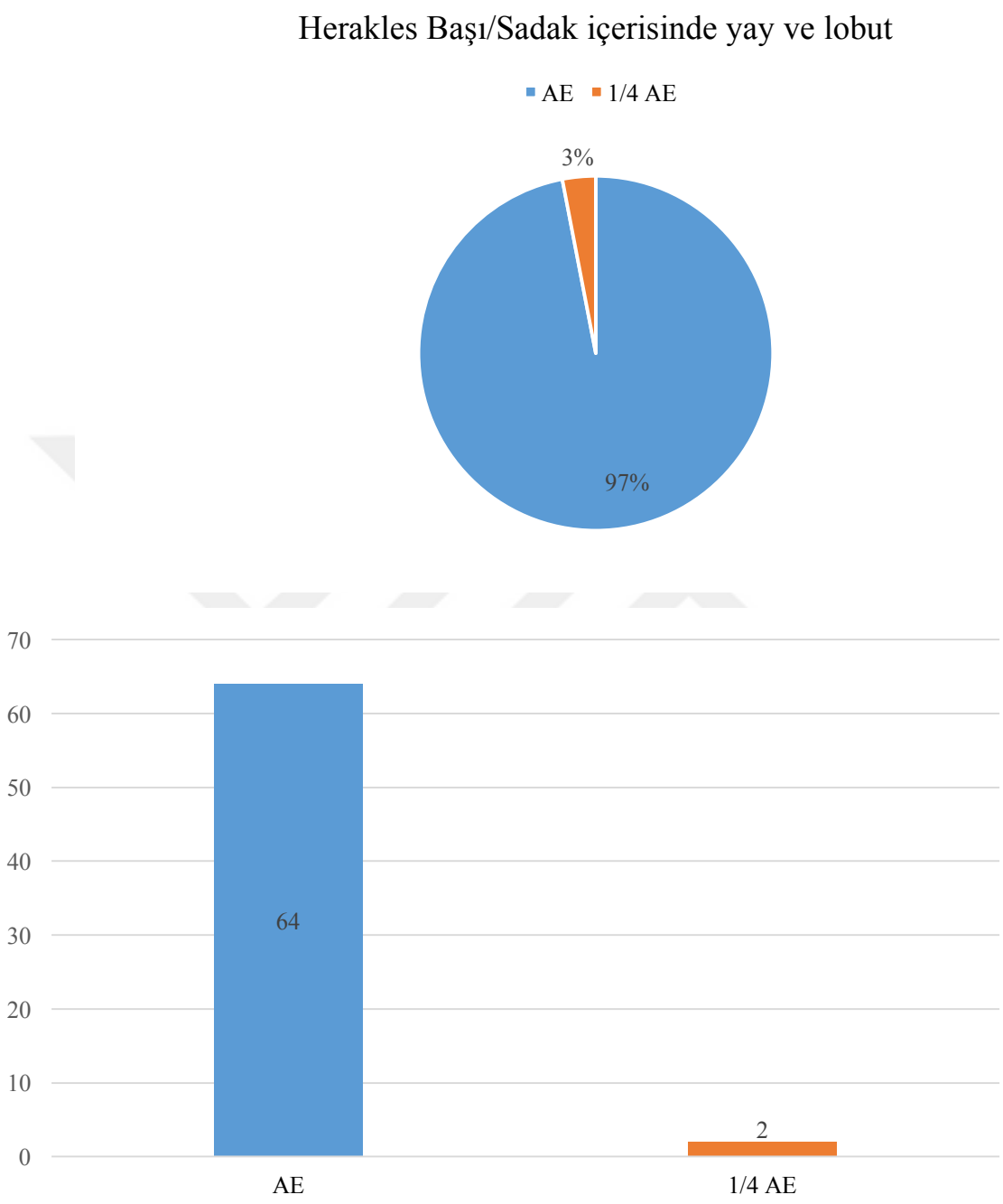
Grafik 22 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Basıldıkları Birimlere Göre Dağılımı.

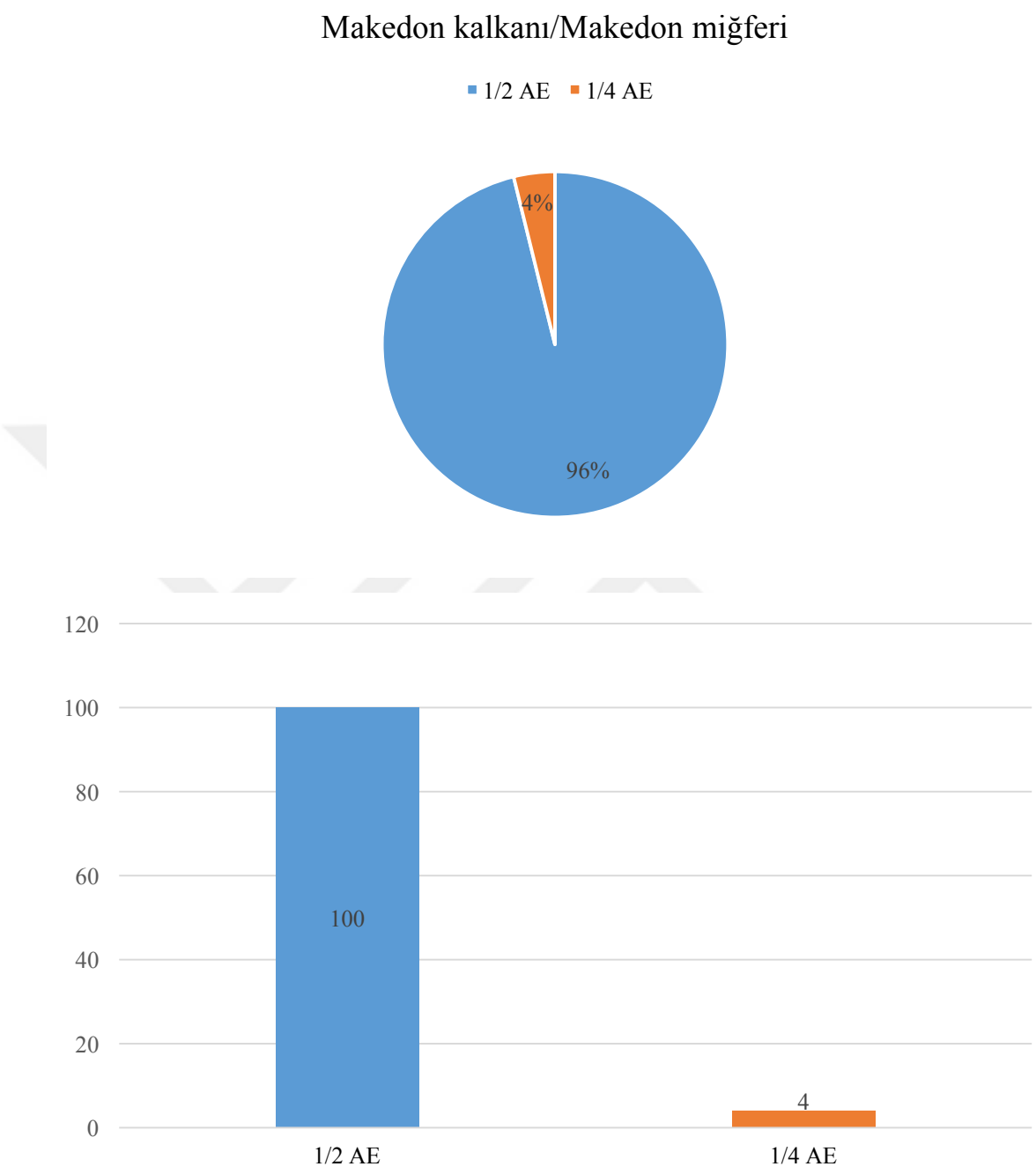
Grafik 23 Herakles Başı/Sadak ile Yay ve Lobut Tipli Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Basıldıkları Birimlere Göre Dağılımı.

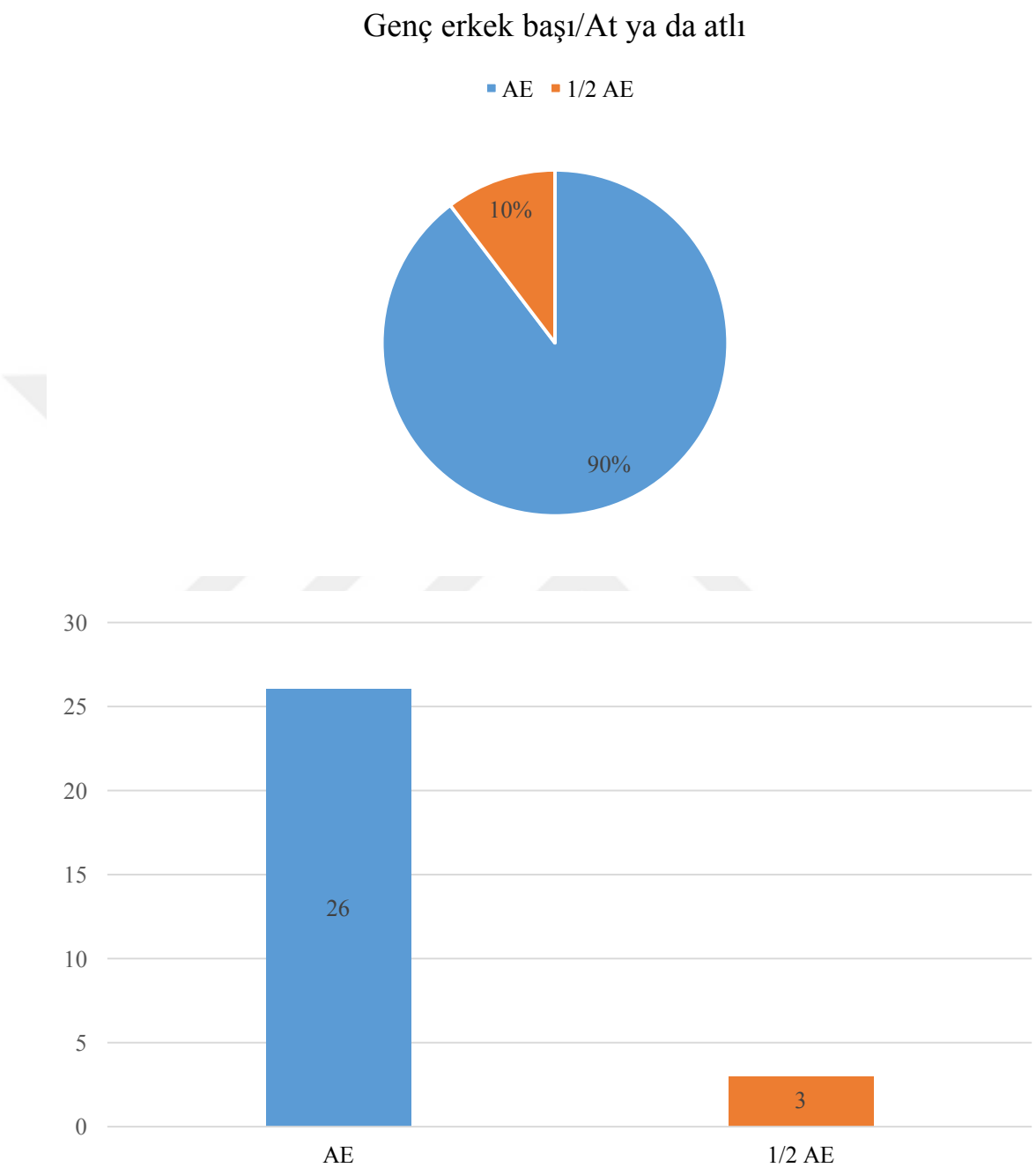
Grafik 24 Herakles Başı/Sadak İçerisinde Yay ve Lobut Tipli Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Basıldıkları Birimlere Göre Dağılımı.

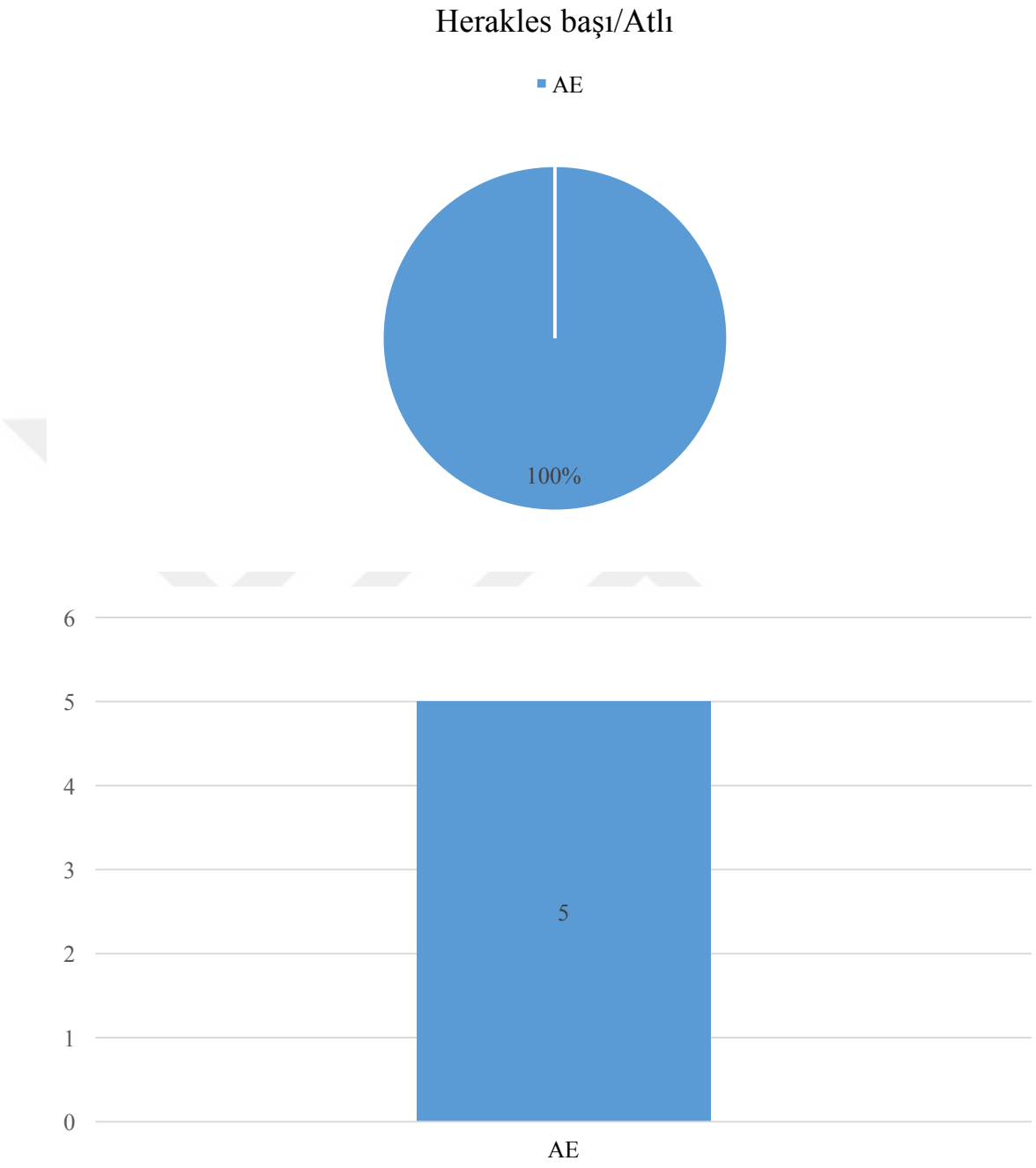
Grafik 25 Makedon Kalkanı/Makedon Miğferi Tipli Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Basıldıkları Birimlere Göre Dağılımı.

Grafik 26 Genç Erkek Başı/At ya da Atlı Tipli Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Basıldıkları Birimlere Göre Dağılımı.

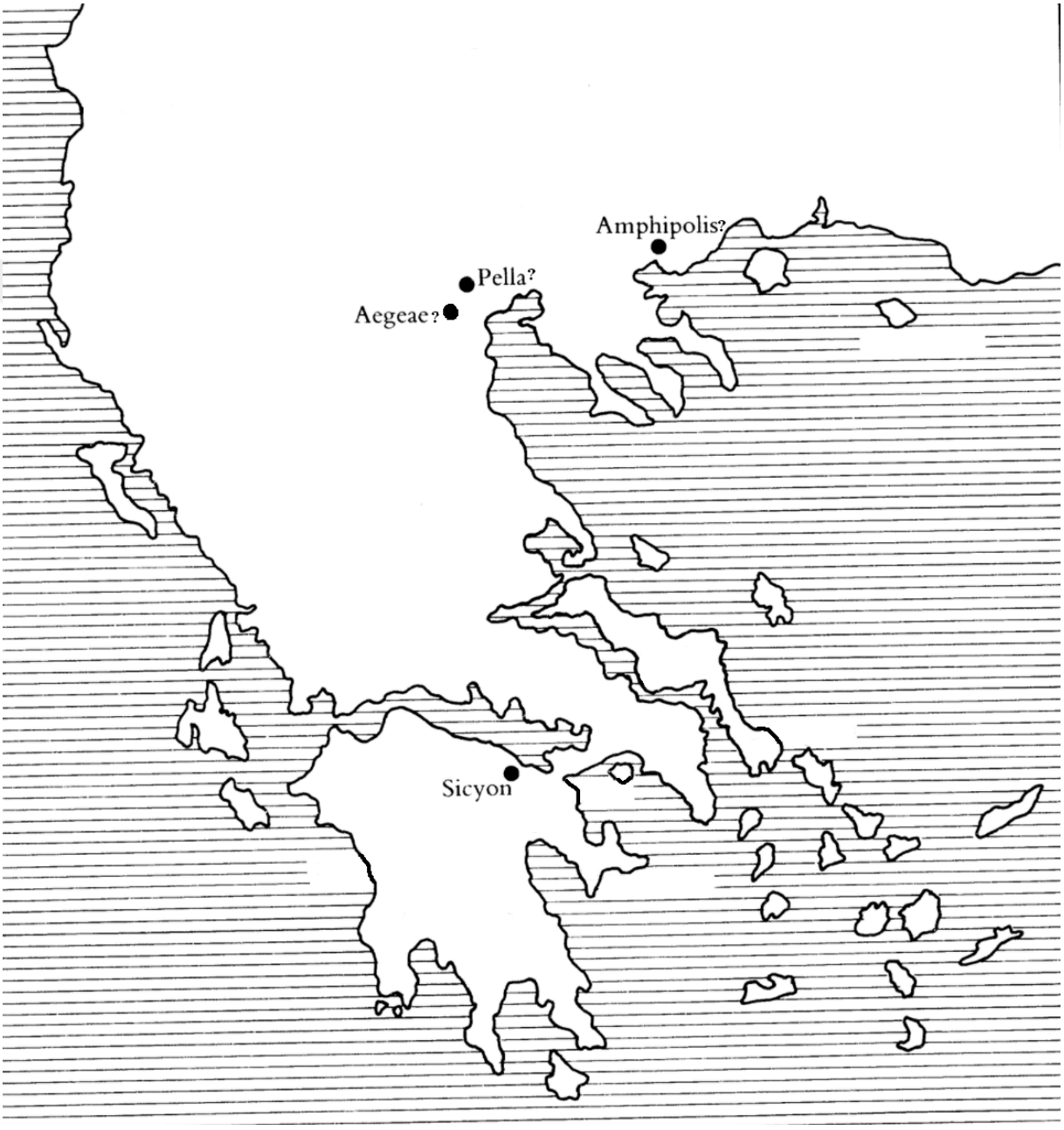

Grafik 27 Herakles Başı/Atlı Tipli Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Basıldıkları Birimlere Göre Dağılımı.

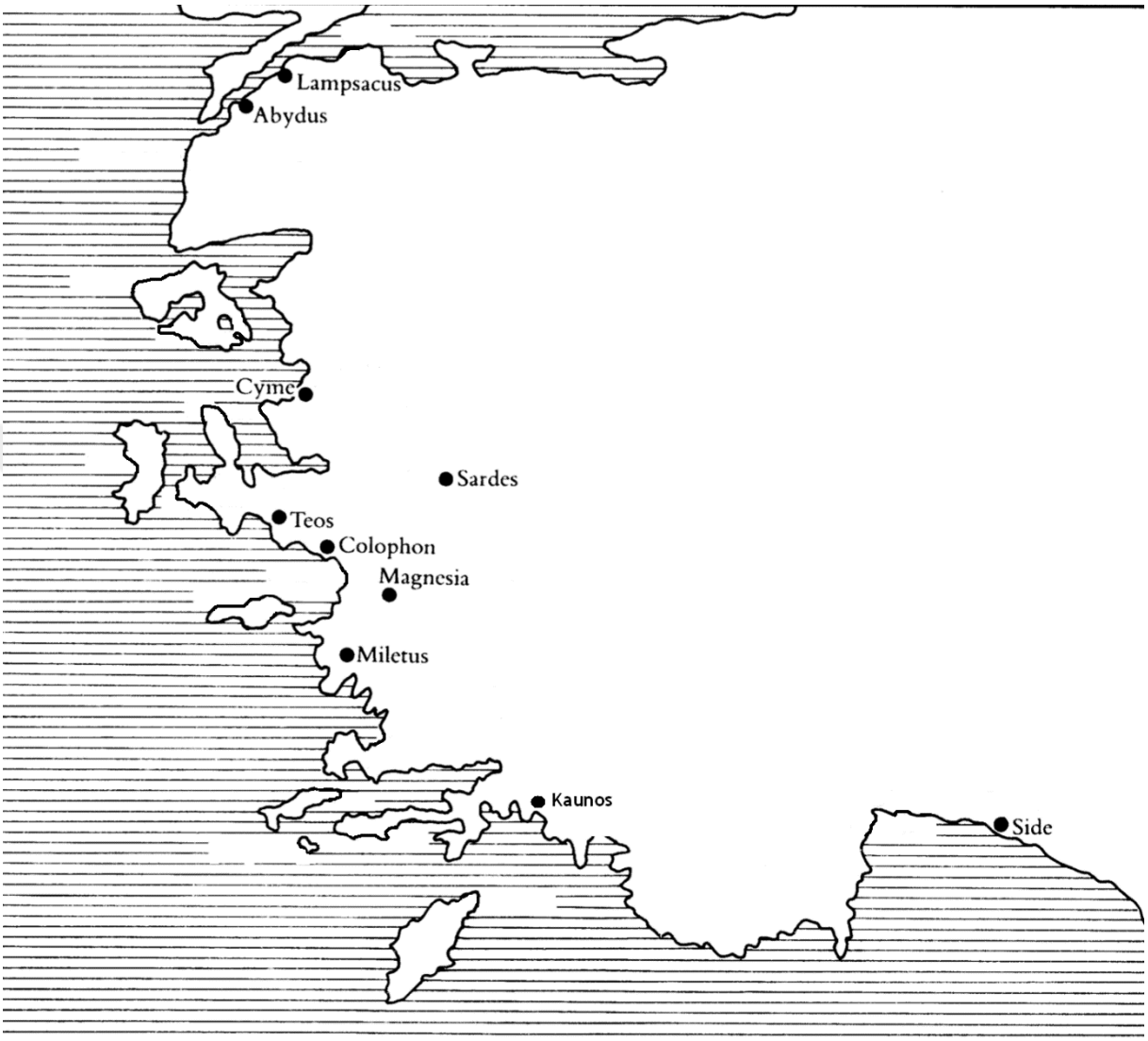
EK 2- HARİTALAR

Harita 1 III. Aleksandros ve III. Philippos Döneminde Krali Sikke Darp Eden, Makedonya ve Kara Yunanistanı'nda Yer Alan Darphaneler.

Kaynak: Price 1991, 84.

Harita 2 III. Aleksandros ve III. Philippos Döneminde Krali Sikke Darp Eden, Küçük Asya'nın Batı ve Güney Sahillerinde Yer Alan Darphaneler.[923]

Kaynak: Price 1991, 206.

[923] Kaunos darphanesi, orijinal haritada yer almayıp güncel atıflar doğrultusunda eklenmiştir.

Harita 3 III. Aleksandros ve III. Philippos Döneminde Krali Sikke Darp Eden, Küçük Asya'nın Güneydoğusu, Kıbrıs Adası, Suriye ve Fenike Coğrafyasında Yer Alan Darphaneler.

Kaynak: Price 1991, 381.

Harita 4 III. Aleksandros ve III. Philippos Döneminde Krali Sikke Darp Eden, Krallığın Doğusu ve Mısır'da Yer Alan Darphaneler.

Kaynak: Price 1991, 450.

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI : Ömer TATAR

Doğum Yeri - Tarihi: Giresun - 18.03.1990

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Giresun Lisesi (YDA), 2008

Lisans Diploması : Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı, İzmir 2012

Yüksek Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ensitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Antalya 2016.

Tez Konusu : İzmir Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemine Atfedilen Makedon Krali Bronz Sikkeleri

Yabancı Diller : İngilizce, Almanca

Bilimsel Faaliyetler :

- "Charon's Fee: Coin-Grave Relations and Its Reflections at Asia Minor." Presented at Koç University Graduate Research Symposium "After the End: Re-contextualizing Death in Anatolia, the Mediterranean, and the Near East", İstanbul (April 30, 2016)
- Çakılcı D., Tatar Ö., "İsmail Galib Bey and Takvîm-i Meskûkât Osmâniye", II. Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Çalıştayı, ANTALYA, TÜRKIYE, 8-10 Haziran 2016, pp. 172-182

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Ana Bilim Dalı, Araştırma Görevlisi (2013 -)

E-Posta : omertatar@akdeniz.edu.tr